

KONSOLOSLUKLARIN KURULUŞU, GÖREV VE YETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ulaş Can DEĞDAŞ

Eskişehir, 2018

KONSOLOSLUKLARIN KURULUŞU, GÖREV VE YETKİLERİ

Ulaş Can DEĞDAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Elif UZUN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül 2018

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Ulaş Can DEĞDAŞ'ın "Konsoloslukların Kuruluşu, Görev ve Yetkileri" başlıklı tezi **09 Kasım 2018** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **Kamu Hukuku** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Elif UZUN

Üye : Doç.Dr.Mesut AYGÜN

Üye : Dr.Öğr.Üyesi İlker ERDEM MUTLU

Prof.Dr.Metin COŞKUN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

ÖZET

KONSOLOSLUKLARIN KURULUŞU, GÖREV VE YETKİLERİ

Ulaş Can DEĞDAŞ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2018

Danışman: Doç. Dr. Elif UZUN

Konsolosluk kurumu, uluslararası hukuk sùjelerinin birbirleriyle ilişki kurmalarında, çıkarlarını korumalarında önemli bir araç olmaktadır. Konsolosluğun yanında diplomasi kurumu da bu araçlardan biridir. Bu iki kurum birbirinden ayrı olarak yorumlanamaz. Zira konsolosluğun tarihi diplomasinin tarihinden öncesine dayanmaktadır. Bu kurumlar aynı zamanda da birbirini tamamlayan kurumlardır. Konsolosluk hukukunun konu olarak iyi anlaşılabilmesi için tarihi gelişiminin bilinmesi gerekmektedir. Konsolosluk ilişkileri günümüzde Konsolos aracılığıyla yürütülür. Konsolos ise kendi ülkesinin haricinde bağılı olduğu devletin ekonomik menfaatlerinin yanında kendi ülkesinin vatandaşlarının haklarını korumakla görevlendirilen resmi bir görevlidir. Konsolosluk ise bir devletin yabancı devlet ülkesindeki ticari çıkarlarını koruyan ve diplomatik nitelikte olmayan çeşitli resmi iş ve işlemleri yerine getiren daireler olarak tanımlanabilir. Devletlerarasındaki konsolosluk ilişkileri hakkında imzalanan temel uluslararası metin 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme konsolosluk kurumu hakkında yapılan en kapsamlı sözleşme özelliğine sahiptir. Sözleşmede konsolosluk ilişkilerinin kurulması, konsolosluk mensuplarının göreve başlaması ve görevlerinin sona ermesi, konsolosluk mensuplarının bağışıklık ve ayrıcalıkları ile konsoloslukların görevleri gibi çeşitli konular ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Çalışmamızda esas alınacak konu konsolosluk kurumu olacaktır. Diplomasi konusuna ise çalışmamızın amacı doğrultusunda yeri geldiğinde atıf yapılacaktır.

ANAHTAR KELİMELELER: Konsolosluk, Konsolosluk mensupları, Konsolosluk ilişkileri, Diplomasi, Bağışıklık ve ayrıcalıklar.

ABSTRACT

THE ESTABLISHMENT, DUTIES AND POWERS OF CONSULATES

Ulaş Can DEĞDAŞ

Department of Public Law

Anadolu University, Institute of Social Sciences, September 2018

Consultant : Assoc. Prof. Elif UZUN

The consular institution is an important tool in protecting the interests of international law subjects in relation to each other. Besides the consulate, the diplomatic institution is one of these vehicles. These two institutions can not be interpreted separately. Because the consulate is based on the date of the historic diploma. These institutions are also complementary institutions at the same time. Historical developments need to be known in order for consular law to be well understood. Consular relations are now conducted through Consuls. The Consul is an official duty to protect the rights of the citizens of his own country as well as the economic interests of the state to which he is bound, except for his own country. The consulate can be defined as a government that maintains the commercial interests of a foreign state and fulfills a variety of official tasks and procedures that are not diplomatic. The main international text on consular relations between States is the Vienna Convention on Consular Relations of 1963. This treaty has the most comprehensive contractual nature of the consular institution. Various topics such as the establishment of consular relations in the Convention, the beginning of the referral of the consular members and the end of their duties, the immunity and privileges of the consular members and the duties of the consulates have been elaborated in detail. The subject of our work will be the consulate institution. The reference to diplomacy will be referred to when it comes to the aim of our work.

KEYWORDS: Consulate, Consular Members, Consular Relations, Diplomacy, Immunity and privileges.

ÖNSÖZ

Araştırmanın temel amacı, uluslararası hukuk alanında önemli bir yeri olan konsolosluk kurumunun mahiyetini, nasıl ortaya çıktığını, tarihsel gelişimini ve günümüzde ifade ettiği anlamı belirterek konsoloslukların yapısını, konsolosluk mensuplarını, görevlerini ve yapmış oldukları iş ve işlemleri ortaya koymaktır.

Araştırmanın temel kaynağı 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'dir. Toplam dört bölümden oluşan araştırmada, konsolosluklar ve konsolosluk mensuplarının sorunları ortaya konularak çözüm üretilmeye çalışılmıştır.

Her şeyden önce benden desteklerini hiç esirgemeyen ve bana daima güvenen, bu çalışmanın başından sonuna kadar hep yanımda olan aileme sonsuz teşekkür ederim.

Bu çalışmanın her aşamasında bana olan desteğini esirgemeyen, yol gösteren ve katkıda bulunan değerli danışman hocam sayın Doç. Dr. Elif UZUN'a çok teşekkür ederim.

16.11.2018

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Ulaş Can DEĞDAŞ

İÇİNDEKİLER

KONSOLOSLUK VE ÖZEL HUKUK İLİŞKİLERİ.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	iv
ABSTRACT CONSULATE AND SPECIAL LAW RELATIONSHIPS	v
ÖNSÖZ.....	vi
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1.TARİHİ GELİŞİMİ İLE KONSOLOSLUK KURUMU	5
1.1. Genel Olarak.....	5
1.2.Konsolos Kavramı ve Konsolosluk Kurumunun Diplomasi Kurumu ile Arasındaki Fark	8
1.3. Kelime Anlamı İle Konsolosluk ve Tarihteki İlk Konsolosluk Faaliyetleri.....	10
1.4. Antik Çağ Döneminde Konsolosluk Kurumu ve Milattan Önce Konsolos Benzeri Kurum Olan Proxenos ve Prostatesler.....	12
1.5. Roma İmparatorluğu'nda Konsolosluk Kurumu.....	13
1.6. Bizans İmparatorluğu'nda Konsolosluk Kurumu.....	15
1.7. İtalya'da Konsolosluk Kurumu	15
1.8. Avrupa'daki Ticari Gelişmelere Paralel 12. Yüzyıl ve Sonrası Konsolosluk Kurumu	16
1.8.1. Deniz konsolosluğu dönemi	17
1.9. Modern Konsolosluğun Doğuşu	18
9.1. Ulus-Devlet Olgusunun Ortaya Çıkması ve Konsolosluk Kurumuna Etkisi ...	20
1.10. Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonlar ve Konsolosluk Kurumu.....	20
1.10.1. Diplomasi ve konsolosluk yönüyle Osmanlı devletinde kapitülasyonlar	21
1.10.2. Osmanlı devletinde konsolosluk uygulamaları	23
1.11. Günümüzde Konsolosluk Kavramı	27
İKİNCİ BÖLÜM	30
2.KONSOLOSLUK İLİŞKİLERİ VE KONSOLOSLARIN GÖREV VE YETKİLERİ	30
2.1. Konsolosluk İlişkilerinin Kurulması ve Sona Ermesi	30
2.2. Konsoloslukların Kurulması	33
2.2.1. Konsolosluk merkezi ve görev çevresi	41

2.2.1.1. Konsoloslara görev çevresi dışında görev verilmesi	42
2.2.2. Konsolosluk hizmetinin başka bir devlet ülkesinde başka bir devlet adına yerine getirilmesi	43
2.2.3. Konsolosluk hizmetinin başka bir devlet adına yerine getirilmesi	44
2.3. Konsolosluk ile Diplomatik Temsilcilik Arasındaki İlişki.....	46
2.3.1. Genel olarak.....	46
2.3.2. Konsolosluk faaliyetlerinin diplomatik temsilcilikler tarafından yerine getirilmesi	50
2.3.3. Konsoloslukun diplomatik temsilcilik faaliyetini yürütmesi.....	52
2.3.4. Konsolosluk faaliyetinin uluslararası örgüt nezdinde yürütülmesi	53
2.4. Konsolosluk Açmada Sayı Sınırı.....	55
2.5. Konsolosların Görevleri ve Yetkileri	58
2.6. Gönderen Devlet Vatandaşları İle Konsolos Arasındaki İlişki	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	67
3. KONSOLOSLUK PERSONELLERİ, ATANMALARI, GÖREVE BAŞLAMALARI ve GÖREVLERİNİN SONA ERMESİ, DOKUNULMAZLIKLAR ve AYRICALIKLAR.....	67
3.1. Konsolosluk Personelinin Genel Yapısı	67
3.2. Türk Hukukunda Konsolosluk Personelleri.....	69
3.3. Konsolosluk Personelleri	71
3.3.1. Konsolosluk Şefi	71
3.3.1.1. Konsolosluk şefinin göreve başlaması.....	73
3.3.1.1.1. Atama belgesi.....	76
3.3.1.1.2. Buyrultu (Exequatur)	78
3.3.1.2. Konsolosluk şefleri arasındaki öncelik sırası.....	81
3.3.1.3. Konsolosluk şefine ait görevlerin geçici olarak bir başkası tarafından yerine getirilmesi.....	82
3.3.1.4. Konsolosluk şefinin görevinin sona ermesi	84
3.3.2. Konsolosluk şefi dışında diğer konsolosluk personellerinin atanmaları, göreve başlamaları ve görevlerinin sona ermesi	88
3.3.3. Fahri konsolosluklar.....	89
3.4. Bağışlıklar ve Ayrıcalıklar	93
3.4.1. Dokunulmazlıklar.....	96
3.4.1.1. Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı.....	97
3.4.1.2. Konsolosluk arşivlerinin ve belgelerinin dokunulmazlığı	109
3.4.1.3. Konsoloslukun seyahat ve haberleşme serbestliği	111
3.4.1.4. Konsolosluk memurlarının kişi dokunulmazlığı	115

3.4.2. Bağışıklıklar.....	118
3.4.2.1. Yargı bağışıklığı.....	118
3.4.2.2. Yargı bağışıklığı ile ilgili olarak Türk mahkeme kararları.....	123
3.4.2.3. Konsolosların vergi ve gümrük bağışıklığı	126
3.4.2.4. Diğer bağışıklık ve ayrıcalıklar	132
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	135
4. KONSOLOSLUĞUN ÖZEL HUKUK İLİŞKİLERİ.....	135
4.1. Konsolosluğun Özel Hukuk İlişkilerinin Kapsamı.....	136
4.2. Konsolosluk İşlemlerinden Yararlanan Kişiler	137
4.3. Konsolosların Pasaport İle İlgili Görev Ve Yetkileri	139
4.3.1. Türk Hukukunda Pasaport.....	141
4.3.2. Pasaport Türleri ve Pasaport Yerine Geçen Belgeler	143
4.3.3. Pasaport Konusunda Konsoloslukların Yetkileri.....	144
4.4. Konsolosların Vize İle İlgili Görev Ve Yetkileri.....	148
4.4.1. Vize Zorunluluğu ve Başvuru Makamları.....	149
4.4.2. Vize Verilmeyecek Olan Yabancılar	155
4.4.3. Vizenin İptali	156
4.4.4. Vize Muafiyeti.....	157
4.5. Konsoloslukların Evlendirme Yetkisi	159
4.5.1. Konsolosluk Evlenmeleri.....	160
4.5.2. Çifte Vatandaş Olanların Durumu	168
4.5.3. Konsolosluklarda Yapılan Evlenmelerin Şekline Uygulanacak Olan Hukukun Tespiti.....	169
4.6. Konsoloslukların Nüfus ve Doğum İle İlgili Görev Ve Yetkileri	170
4.7. Konsoloslukların Tebligat İle İlgili Görev Ve Yetkileri	171
4.7.1. Tebligat Konusunda Çok Taraflı Antlaşmalar.....	173
4.7.2. Ülkemizden Yabancı Ülkeye Yapılacak Tebligat	176
4.8. Konsoloslukların Diğer Görev ve Yetkileri	177
SONUÇ	179
KAYNAKÇA	184
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
a.g.k.	:Adı Geçen Kaynak
AİHM	:Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	:Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BKZ	:Bakınız
BM	:Birleşmiş Milletler
DİHVS	:Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi
E.	:Esas
ICAO	:Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
K.	:Karar
KDV	:Katma Değer Vergisi
KHK	:Kanun Hükmünde Kararname
KİHVS	:Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi
LRA	:Lex Loci Celebrationis
M.	:Madde
M.Ö	:Milattan Önce
M.S	:Milattan Sonra
MÖHUK	:Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	:Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OHAL	:Olağanüstü Hal
ÖTV	:Özel Tüketim Vergisi
s.	:Sayfa
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:Türk Ceza Kanunu
TİB	:Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı
TMK	:Türk Medeni Kanunu
UNESCO	:Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
vb	:Ve Benzeri
Y.	:Yıl
YUKK	:Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
YUKKY	:Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uygulama Yönetmeliği

GİRİŞ

Canlıları birbirleriyle iletişim kuran organizmalar olarak ele aldığımızda, onların aynı zamanda çevreyle ve diğer şeylerle de etkileşim halinde olduklarını göreülecektir. Devletler de canlılar gibi tıpkı birer organizmadır ve diğer canlılar nasıl ki dış dünya ile etkileşim halindeyse devletler de diğer devletlerle etkileşim halindedir. Günümüzde en dışarıya kapalı devletler dahi muhakkak komşularıyla da olsa iletişim kurmuş ya da kurmak zorunda kalmışlardır. Bu bakış açısı biraz sosyolojik ve çoğu kez de felsefi düşünce sisteminin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuki anlamda konsolosluk kurumu meselesini daha iyi açıklayabilmek için teorik bilginin pratik örneklerle desteklenmesi gerekir. Devletler organizmalar gibi kendi içindeki veya dışındaki diğer canlılar ile (devletler, tüzel veya gerçek kişiler) etkileşime veya iletişime geçerken farklı farklı kanallar kullanmışlardır. Savaş ya da barış zamanlarında bunun ilanı için elçilerin kullanılması, hediyelerin sunulması, karşılıklı bağ kurmak adına evlilik kurumuna başvurulması gibi ilkel yollardan tutun da bugün tek bir organizma yoluna doğru giden küreselleşme çerçevesinde kurulan ortak mahkemeler ve parlamentolar gibi birçok araç kullanılmıştır. Konsolosluk ilişkisi de bu etkileşim araçları içinde olumlu ve dostane ilişkiler için kullanılmıştır.

Eski Yunan'dan günümüze kadar olan süreçte konsolosluk kurumu ve ilişkileriyle karşılaşılması uluslararası ilişkilerin kaynağının anlaşılmasına da katkıda bulunmuştur. Uluslararası ilişkilerin en temel göstergelerinden biri olan diplomatik ve konsolosluk ilişkileri hakkında yapılan çalışmaların az olması bu alanda yer alan en büyük sorunlardandır. Eski çağdan başlayıp günümüze kadar olan süreçte uluslararası ticaretin ve bu ticaretin devletler nezdinde yaratmış olduğu her türlü münasebetin önemli bir unsuru olan konsoloslar, 16. yüzyıldan itibaren kazandıkları konum sonucu uluslararası ticaret ve siyasetin merkez unsurları arasına girmişlerdir.

Konsolosluk kurumu devletlerin karşılıklı anlayış çerçevesinde birbirlerine müsamaha gösterdikleri zamanlarda ortaya çıkmış bir kurumdur. Aksi halde savaş veya anlaşmazlık zamanlarında ise bu kurumun bu ülkeler nezdinde ilerlemesi ya sekteye uğramış ya da tamamen durmuştur. 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'ne taraf olan devletler de, konsolosluk ilişkilerinin devletlerarasındaki dostluk ilişkilerine dayalı olduğunu kabul etmişlerdir. Burada üzerinde durulması gereken

asıl soru ise bu dostluğun neye dayandığıdır. Sorunun cevabı bu dostluğun karşılıklı menfaat ilişkisine dayandığı olacaktır. Eğer bir devlet başka bir devleti hegemonya altına almamış veya sömürgesi haline getirmemiş ise ya da daha farklı bir yoldan üzerinde egemenlik kurmamışsa bu iki veya daha fazla devlet arasındaki ilişki, hayatta kalabilmek adına diğer organizmalar gibi alışveriş yapmak olacaktır. Zamanla devletler arasında gelişen ticaret hacmi, bir takım hukuki sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Bu sıkıntıların aşılmasında ise devletler için erbabı olan tacirlerden faydalanmak suretiyle kendi egemenliklerinin dışındaki başka devletler nezdinde çözümler üretmeye başlamışlardır. Her ne kadar makro ticareti gerek eski zaman da gerekse şimdiki zaman da siyasi iktidar yönlendiriyor olsa da; ticaret, niteliği itibariyle siyasetten uzaktır. Bu yüzden konsolosların da görevleri gelişen tarih içerisinde siyasi olmaktan çok idari nitelikli olmuştur. Konsolosluk kurumunun tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Bunun çok eskiden beri ve hala bazı yerlerde yazılı kurallar bütününden çok teamül kurallarına dayanıyor olması ise devletlerin karşılıklı anlaşmalar nezdinde yarattıkları diplomasiden çok daha eski olduğunun başka bir kanıtıdır. Zamanla devletler arasındaki sınırların kalınlığı azalmış ve ilişkiler ticari olmaktan öteye geçmiştir. Buna bağlı olarak konsolosların tanımı çok değişmemekle birlikte gerekli kişilik özellikleri, görev ve yetkilerinde genişlemesini sağlamıştır. Haliyle bu durum diplomatik ve konsolosluk ilişkileri arasındaki görev ve yetki uçurumunu da azaltmış ve bir ayrıma gitme gereği hissedilmiştir. Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi bu hususu devletler arasındaki diplomatik ilişkilerin kesintiye uğramasının mutlak surette konsolosluk ilişkilerinin de kesintisini gerektirmeyeceği şeklinde belirtmiştir. Bahsettiğimiz devletler arasındaki sınır çizgileri sosyo-ekonomik ilişkilerin artmasına paralel olarak incelemiş, devletleri oluşturan saç ayaklarından birisi olan insan unsurunun artık daha küresel hareket ve konaklama biçimine geçmiş olması ve bunların haklarının korunabilmesi sert, siyasi ve diplomatik bir ağızdan ziyade yumuşak ve sürdürülebilir dostane ilişkilerin devamlılığını gerektirmiştir. Bu sıkıntıların aşılabilmesi ise konsolosluk hizmetleri tarihinin daha iyi irdelenmesi ve buna yönelik devletler arasında ortak değerler üretilmesi ile olacaktır.

Yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere konsolosluk kurumunun tarihi diplomatik temsilciliğe nazaran çok daha eskiye dayanmaktadır. Konsolosluk kurumunun ne olduğu, konsolosluk ilişkilerinin nasıl kurulduğu, konsolosların görevleri, bağımsızlık ve ayrıcalıkları ile özel hukukta bireylerle yaptığı işlemlerin ne olduğunun anlaşılabilmesi

için konsolosluk kurumunun tarihçesinin bilinmesi gerekmektedir. Hemen belirtmeliyiz ki konsolosluk kurumunun ortaya çıkması uluslararası ticaret kavramı ile bağlantılıdır. Zira konsolosluk kurumu uluslararası ticarete bağlı olarak ortaya çıkmıştır ve kökeni antik çağlara kadar dayanmaktadır. Zira Antik Yunan ve daha sonra Roma İmparatorluğu'nda konsolosluk görevi vatandaşlar tarafından yerine getirilmekteydi. Günümüzdeki anlamda ise konsolosluk kurumu 18. yüzyılda İtalyan kent devletlerindeki ticari ilişkilerle gelişmiş ve Orta Doğu limanlarında da uygulanmıştır. Devletlerarasında konsolosluk ilişkilerinin kurulması karşılıklı rıza ile olmuştur ve genellikle ikili antlaşmalarla belirlenmiştir. Devletlerarasında konsolosluk ilişkilerinin kurulması sonucunda beraberinde gelen sosyal, kültürel ve ekonomik anlamdaki gelişmeler uluslararası ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Zira bir devlet de konsolosluk kurulmasını sadece bir konsolosluk binası kurmak şeklinde yorumlamamak gerekmektedir. Devletlerarasında konsolosluk kurulması, kurulan konsolosluğa bir konsolosluk şefinin atanmasından ziyade aynı zamanda konsolosluğu kurma talebinde bulunan yani gönderen devletin kültürünün de o konsolosu kabul eden devlete taşınması anlamına gelecektir. Bu durum uluslararası ilişkilerin gelişmesine ciddi anlamda katkı sağlamaktadır.

Konsolosluk kurumlarına gönderen devletler tarafından konsolosluk mensupları atanmaktadır. Bu mensupların en başında konsolosluk şefi gelmektedir. Konsolosluklar ticari ve ekonomik alanda idari anlamda faaliyet gösteren bir temsilcilik görünümünde bulduklarından gönderen devlet ve kabul eden devlet vatandaşları ile daha sıkı ilişki içerisindedirler. Dolayısıyla görevlerini etkin ve verimli bir şekilde yerine getirebilmeleri için kendilerine birtakım bağışıklık ve ayrıcalıklar tanınmıştır. Bu bağışıklık ve ayrıcalıklara gerek kabul eden devletin gerekse gönderen devletin saygı duyması gerekmektedir. Keza konsoloslukla ilgili çıkan bir sorun günümüz dünyasında diğer devletleri de etkileyen bir sorun haline gelmektedir. Bu durum da konsoloslukların önemini göstermektedir. Bu hususta en çok karşılaşılan problemler konsolosluk binalarının dokunulmazlığı ile konsolosluk mensuplarının kişi dokunulmazlığı alanlarında meydana gelmektedir.

Konsoloslukların görevleri ve yetkileri ise 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 5. maddesinde açıklanmıştır. Bu yetki ve görevler sınırlayıcı değil örnekleme bir şekilde sayılmıştır. Konsoloslukların yapmış olduğu bu iş

ve işlemlerin mahiyetinin bilinmesi konsolosluk kurumunun daha iyi anlaşılmasına da katkı sağlayacaktır.

Araştırma toplamda dört bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde konsolosluk kurumunun tarih sahnesine ilk çıkışı, farklı çağlardaki kullanım amaçları, konsolosluk kurumunun mahiyeti ile günümüz modern konsolosluk kurumuna kadarki süreçte kurumun geçirmiş olduğu değişimler ele alınmıştır. İkinci bölümde devletlerin birbirleri ile olan konsolosluk ilişkileri ve bu ilişkileri yürütmek ile görevlendirilen konsolosların görev ve yetkileri hakkında bilgiler verilmiştir. Konsolosluk ilişkilerinin nasıl başladığı, konsolosluklarla diplomatik temsilcilikler arasındaki ilişki hakkında açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise konsolosluk işlemlerini yerine getiren konsolosluk mensupları tanımlanmış, fahri konsoloslar hakkında bilgi verilmiş, konsolosluk mensuplarının kabul eden devlet ülkesinde karşılaşılabilecekleri durumlara karşı sahip oldukları bağışıklık ve ayrıcalıkları açıklanmıştır. Son olarak dördüncü bölümde ise konsolosluk faaliyetine ait iş ve işlemlerden özel hukuku ilgilendiren pasaport, vize, doğum, evlilik, seyahat, nüfus vs. gibi işlemler konu başlıkları altında anlatılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.TARİHİ GELİŞİMİ İLE KONSOLOSLUK KURUMU

Konsolosluk kurumunun ortaya çıkış anı diplomatik temsilciliğin ortaya çıkışından çok daha eskilere dayanmaktadır. Konsolosluk kurumunun tanımı, devletlerarasında konsolosluk ilişkilerinin nasıl meydana geldiği, konsoloslukların en önemli mensubu olan konsolosların görevleri, konsolosluk mensuplarının sahip oldukları bağışıklık ve ayrıcalıklar ile konsoloslukların özel hukukta bireylerle yaptığı işlemlerin ne olduğunun anlaşılabilmesi için her şeyden önce konsolosluk kurumunun tarihçesinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Konsolosluk kurumunun ortaya çıkması uluslararası ticaret kavramı ile bağlantılıdır. Uluslararası ticaret ile ortaya çıkan konsolosluk kurumunun kökeni antik çağlara kadar dayanmaktadır. Özellikle Antik Yunan ve daha sonra Roma İmparatorluğu'nda konsolosluk görevi söz konusu devletlerin vatandaşları tarafından yerine getirilmekteydi. O dönemlerdeki konsolosluk faaliyetlerinin günümüzdeki konsolosluk faaliyetlerinden uzak kaldığı söylenebilir. Buna gösterge olarak da konsolosların artık kabul eden devlet vatandaşı olmayıp gönderen devlet vatandaşı olmaları ayrıca konsolosların yargılama yetkilerinin günümüzde artık kalmamış olması gösterilebilir. Günümüzdeki anlamıyla konsolosluk kurumu 18. yüzyılda İtalyan kent devletlerindeki ticari ilişkilerle gelişmiş ve Orta Doğu limanlarında da uygulanmıştır. 18. yüzyıla kadar modern anlamda konsolosluk kurumundan bahsetmek mümkün görünmemektedir. Devletlerarasında konsolosluk ilişkilerinin kurulması ise karşılıklı rıza ile olmaktadır. Bu ilişkilerin kurulmasında günümüzde temel kaynak 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'dir. Bir diğer kaynak ise devletlerarasında imzalanan ikili antlaşmalardır. Devletlerarasında kurulacak konsoloslukların kapsamı bu antlaşmalarda belirlenmiştir.¹ Bu kısa açıklamadan sonra kurumun tarihçesini ayrıntılı olarak incelememiz gerekmektedir.

1.1. Genel Olarak

Uluslararası hukuk süjeleri olan devletler ve uluslararası örgütler arasındaki ilişkiler, sadece kendi kişilikleri ile sınırlı değildir. Devletler açısından bakarsak, devletler diğer

¹Sur. M (2017). *Uluslararası hukukun esasları*. 11. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, s. 262.

devletlerle olan ilişkilerinde diğer amaçlarının yanında kendi vatandaşlarının ticari çıkarlarını koruma amacı da güder. Tarihi açıdan uluslararası ticaretin, devletlerarasındaki diplomatik temsil ilişkisinden önce doğduğu kabul edilir. Bu sebeple konsolosluk tarihi diplomasinin tarihinden öncesine dayanmaktadır.² Konsolosluk kurumu, uluslararası hukuk sükelerinin birbirleriyle ilişki kurmalarında, çıkarlarını korumalarında önemli bir araç olmaktadır. Konsoloslukun yanında diplomasinin kurumu da bu araçlardan biridir. Bu iki kurum birbirinden ayrı olarak yorumlanamaz.

Uluslararası hukuk kapsamında olan konsolosluk hukukunda Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1963 senesinde onayladığı ve düzenleme çalışmaları sonucu hazırladığı "*Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi*" temel kaynaktır.³ Türkiye'nin sözleşmeye taraf olması 20.05.1975 gününde TBMM'de yasalaşan 24 Nisan 1963 tarihinde Viyana'da imzalanan Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulduğuna Dair Kanun ile olmuştur.⁴ BM'nin ilgili komisyonu konsolosluk hukuku kapsamında 1955 yılından itibaren yapmış olduğu düzenleme çalışmasını 1960 yılında yaptığı toplantı ile bitirmiş, 65 maddelik bir sözleşme tasarısını BM Genel Kurulu kabul etmiştir. Bu süreci takiben 4 Mart 1963-22 Nisan 1963 tarihleri arasında Viyana şehrinde 92 devletin katılımıyla yapılan konferansların sonucunda, 24 Nisan 1963 tarihinde 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi imzalanmıştır.⁵ Bu sözleşmeye taraf olan devletler, konsolosluk ilişkilerinin tarihsel anlamda çok eskiden kurulduğunu, konsolosluk ilişkilerinin devletlerarasındaki dostluk ilişkilerine dayalı olduğunu benimsemişlerdir. Nitekim sözleşmenin önsözünde de bu husus yinelenmiştir. İlk konsolosluklar, Yunanistan ve Mısır arasındaki ticaretin bir gereği olarak Mısır'daki Yunanlıların sorunlarını çözmek üzere görevlendirilmiştir. Eski Yunan şehir devletlerinde de rastlanan benzer kurumlar, Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle zamanla ortadan kalkmıştır. Avrupa ticaretinin canlanmaya başladığı 11. ve

²Bozkurt. E. , Poyraz. Y ve Kütükçü. M.A (2015). *Devletler hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınevi, s. 234.

³Bozkurt, 2015, a.g.k, s. 235.

⁴20/5/1975 tarihli ve 1901 numaralı Kanunla uygun bulunan 24 Nisan 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'ne katılmamız; Dışişleri Bakanlığının 3/6/1976 tarih ve KOGM-720.403 / KOSSB-58 5 sayılı yazısı üzerine. 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3. maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 5/6/1975 tarihinde kararlaştırılmıştır. Keza sözleşme katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Sekreteri'ne tevdi tarihini izleyen otuzuncu günü ilgili devlet açısından yürürlüğe girecektir. Sözleşmenin yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 29.05.1975, Sayı: 15249, Bakanlar Kurulu Kararnamesi'nin yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 27.09.1975, Sayı: 15369.

⁵Mohammadkhani. Z. (2014) . *Ortadoğu'daki görünümü ile Diplomasinin ve Konsolosluk ilişkilerinde ayrıcalıklar*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, s. 24.

12. yüzyıllarda ise tekrar ortaya çıkmışlardır.⁶ Antik çağlardaki Eski Yunan şehir devletlerinde konsolosluğun öncüsü sayılan gelişme ise *proxenio* adı verilen bir kurumun mevcut olmasıydı. Bu kurum sayesinde bazı kent devletleri diğer kent devletlerinin vatandaşlarına ülkelerinde ticaret yapma hakkı tanımıştı. Bu kişilerin haklarını güvence altına almak ve aralarındaki problemi çözmek amacıyla proxenoslar atanmıştır.⁷ Haçlı seferleriyle birlikte M.S 1200 yıllarında sonra devletlerarası ticarete meydana gelen gelişmeler de konsolosluğun gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Haçlı seferleri sonucunda, oluşturulan koloni sisteminde koloni mensuplarınca seçilen tacir yargıç(*judes marchands*) ve yargıç konsoloslar(*judes consuls*), kolonilerdeki halk ile tacirler arasındaki uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmakla görevlendirilmişlerdir.⁸ Yargıç konsolosların bağlı oldukları devletle aralarında resmi bir bağ yoktu ve diplomatik temsil görevi de bulunmuyordu. Bu yargıçlar uluslararası ticaretin yükseldiği yerlerde görevlendirilmiştir.⁹

Doktrinde de ifade edildiği üzere tarihte konsolosları ticari bir güç olmalarının yanında yargısal durumlarda da kendilerini kabul eden devletin ülkesinde, tabii olduğu devletin vatandaşlarının sorumlusu olarak kentsel otoritesi olan memurlardı. Nitekim Avrupa’da meydana gelen reform hareketleri sonucu modernleşme sürecinin başlaması, değişen şartlar ve pek çok ülkede medeni bir düzenin hâkim olması, konsoloslukların yetkilerini yeniden düzenlemeyi gerektirmiştir. Günümüzde konsolosların, kabul eden devlet ile girmiş oldukları ilişkilerin niteliği, yapılan konsolosluk antlaşması ve gönderen devletin iç hukukuna bakılarak konsolosların yargısal gücü anlaşılabilir.¹⁰

Ortaçağ’da özellikle ikinci dönemde, İtalyan kent devletlerinde veya cumhuriyetlerinde günümüzdeki konsolosluk kurumuna ve bu kurumda görev alan konsolosluk personellerine benzer denilebilecek “Consul” adında kişiler görevlendirilmiştir. Bu kişiler Akdeniz ve Asya bölgelerinde bulunan devletlerle olan ticari ilişkilerde görevlendirilmiştir.¹¹ Roma İmparatorluğu’nda sivil ve askeri yönetici anlamında kullanılan “*Konsolos*” kelimesi, Latince “*Consul*” kelimesinden gelmektedir. Modern yapısıyla konsolosluk kurumu ise uluslararası hukuk özneleri arasında ortaya

⁶Kocabaşoğlu. U (2004). *Majestelerinin Konsolosları, İngiliz belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu’ndaki İngiliz Konsoloslukları* (1580–1900). İstanbul: İletişim Yayınevi, s.13-14.

⁷Pazarıcı. H (2001). *Uluslararası hukuk dersleri*. 1.Kitap, Ankara: Turhan Kitabevi, s.38.

⁸Aybay. R (2009). *Tarih ve hukuk açısından konsolosluk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, s.13-14.

⁹Bozkurt, 2015, a.g.k, s. 234.

¹⁰Caşın. M.H (2013). *Modern uluslararası hukukun temel esasları*. İstanbul: Legal Yayınevi, s. 589.

¹¹Reçber. K. (2016). *Uluslararası hukuk*. Bursa: Dora Yayınevi, 2. Baskı, s.387.

çıkan ilişkiler çerçevesinde oluşturulmuş ve zamana bağlı olarak yeniden yapılandırılmıştır. Haçlı Seferleri'yle ticaretin gelişmesi sonucu İtalyan, İspanyol ve Fransız tacirlerin aralarından birini “*Consul Marchand*” olarak atamaları, konsolosluk kurumunun yaygınlaşmasının başlangıcını temsil etmektedir. 12. yüzyılda İtalyan şehir devletlerinin Suriye, Mısır, Filistin ve İstanbul'da bulundurdukları “*Balio*” ve Osmanlı Devleti'nde karşımıza çıkan “*Balyos Beg*”ler modern anlamdaki ilk konsoloslardır.¹²

1.2.Konsolos Kavramı ve Konsolosluk Kurumunun Diploması Kurumu ile Arasındaki Fark

Konsolos kendi ülkesinin haricinde bağlı olduğu devletin ekonomik menfaatlerinin yanında kendi ülkesinin vatandaşlarının haklarını korumakla görevlendirilen resmi bir görevlidir. Bir başka anlatımla konsoloslar, tabi oldukları devlet tarafından başka bir devletin ülkesinde ve bu devletin muvafakati ile kendisini atayan devletin yani gönderen devletin ticaret ve denizcilik alanlarıyla ilgili vermiş olduğu görevleri yapmak, vatandaşlarının hak ve menfaatlerini korumak, onlara yardımcı olmak, idari ve yargısal görevlerine destek olmak ve kolaylaştırmak üzere bulunan görevlilerdir.¹³ Konsolosların yetkileri, konu ve yer bakımından da sınırlıdır. Diplomatik temsilciler gibi siyasi anlamda bir temsilci değildirler.¹⁴ Nitekim konsoloslar bağlı oldukları devlet tarafından başka bir devletin ülkesinde görev yapmak üzere görevlendirilirler. Bağlı oldukları devlet adına görev görmeleri ve gördükleri görevin de kabul eden ülke devleti tarafından da tanınmış olması statülerinin de uluslararası bir statü olması sonucunu doğurmuştur.¹⁵ Konsoloslar da tıpkı diplomatlar da olduğu gibi bağlı oldukları devletler tarafından başka bir ülkede görev yapmak üzere atanırlar. Konsolosların öncelikli görevi atandıkları ülkelerdeki vatandaşlarının ticari menfaatlerini korumaktır. Bunun yanında bağlı olduğu devletin vatandaşlarının görev yaptığı ülkedeki birtakım iş ve eylemlerini yapmakta konsolosların görevleri arasındadır. Örnek olarak noterlik işlemlerinin yürütülmesi, pasaport verilmesi,

¹²Kocabaşoğlu, 2004, a.g.k, ss. 14-15.

¹³Güzelkaya, D (2013). Konsolosluk hukuku ve seyahat özgürlüğü. Ankara: Gazi Üniversitesi, <http://politikakademi.org/2013/06/konsolosluk-hukuku-ve-seyahat-ozgurlugu>(Erişim Tarihi: 25.09.2017).

¹⁴Şimşek, G.E (2013). *Uluslararası hukuk-I*. Editör: Tütüncü, A.N ve Uzun, E. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Ünite: 8, s. 142.

¹⁵Caşın, 2013, a.g.k, s. 588.

evlilik töreni düzenlemek ve kendilerini atayan ülkeye bağlı gemilerin çalışanları üzerinde disiplin yetkisinin uygulanması verilebilir.¹⁶

Devletlerarasında kurulan konsolosluk ilişkilerinin diplomatik niteliği bulunmaz. Devletlerarasında siyasal ilişkiler diplomatik temsilcilikleri aracılığıyla yürütülür. Bu nedenle, devletler tarafından konsolosluk ilişkileri ile diplomasi ilişkileri arasında belirli bir ayırım gözetilir. Konsolosluklar, konsolosluk ilişkilerinden doğabilecek siyasal nitelikteki anlaşmazlıkların çözümü ile de uğraşmazlar. Bu nitelikteki sorunlar, diğer siyasal sorunların yanı sıra, diplomatik temsilcilikleri, yani büyükelçilik ve elçilikler tarafından ele alınır.¹⁷ Konsolosluk kurumu konsoloslar aracılığıyla diplomasi kurumu ise diplomatik temsilciler aracılığıyla yerine getirilir. Konsolosluk kurumu tarihinin diplomasi tarihinden daha eskiye dayandığını ifade etmiştik. Öyle ise bu iki kurumun birbirinden ayrılan noktası nedir? Konsolosların, diplomatik temsilcilerden farkına da kısaca değinmek gerekirse konsoloslar, diplomatik temsilcilerde olduğu gibi devletin siyasi temsilcisi değildir. Bu nedenle de hükümetin yanında görevli olmayıp, ticari bakımdan önem taşıyan başka şehirlerde de konsolosluklar açılabilir. Keza konsolosun yetkileri diplomatik temsilcilere nazaran daha sınırlıdır ve konu yönünden temel görevi bağlı olduğu devletin ve yurttaşlarının ticari ve iktisadi çıkarlarını korumaktır. Yer bakımından yetkili olduğu alan “konsolosluk havzası” veya “çevresi” ile sınırlıdır.¹⁸ Konsoloslar, görevlerini ifa ederken görevlendirildikleri ülkenin hükümeti ile değil, yerel yetkililer ile ilişki içerisinde olup; hükümet ile ülkelerinin diplomatik temsilcileri aracılığıyla iletişim kurabilirler.¹⁹ Diplomatik temsilci statüsüne sahip olmayan konsolosların temsil yetkisi madde itibarıyla de sınırlıdır.²⁰ Konsoloslar, görev yaptıkları ülkede bulunan bağlı oldukları devletin diplomatik temsilcisine –bugünkü büyükelçilik- bağlı ve onun himayesi altındadır.²¹ Yani konsoloslar, diplomatik görevin bir parçası olmasalar bile, bağlı oldukları ülkenin diplomatik elçisinin astı konumundadırlar. İki kurumu birbirinden ayıran nokta kendilerinden beklenen amaç noktasındadır. Zira diplomatlar devletlerarasındaki siyasal ve diplomatik konulara ilişkin

¹⁶Shearer. IA (1994). *Starke's international law*. University of Sydney: Eleventh Edition, Butterworths, s. 390.

¹⁷Ökçün. A.G (1973). *Konsolosluk ilişkilerinin kurulması ve yürütülmesi*. Prof. Dr. K. Fikret Arık'a Armağan, Ankara: Sevinç Matbaası, s. 331.

¹⁸Sur, 2017, a.g.k, s. 262.

¹⁹Academy of Sciences of the U.S.S.R. (1962). *International law*. Foreign Languages, Moscow: Publishing House, s. 310.

²⁰Toluner. S (1996). *Milletlerarası hukuk dersleri*. İstanbul: Beta Yayınevi, s. 416.

²¹Bozkurt, 2015, a.g.k, s.235.

olarak görev yaparlar. Keza “Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi”²² incelendiğinde diplomatlara verilen görevlerin devletlerarasındaki üst düzey konulara ilişkin olduğu görülecektir. Ayrıca bağışıklık ve ayrıcalıklar konusunda da diplomatlarla konsoloslar arasında farklar mevcuttur. Bu farklar konsolosların statülerin diplomatlarınkinden ayrı kurallara bağlanmasına yol açmıştır.²³ Konsoloslar da kendilerini görevlendiren devlet adına görev yerine getirirler ancak diplomatik temsilci sayılmazlar, konsolosların görevleri ‘siyasi’ değil ‘idari’ niteliktedir.²⁴ Ancak konsoloslar bağlı oldukları devleti diplomatik temsilci gibi siyasi nitelikte temsil etmeseler bile yaptıkları görev nedeniyle uluslararası statüde olduklarından şüphe duymamak gerekir. Çünkü konsoloslar devletlerin rızaları çerçevesinde görevlerini yerine getirirler ve varlıklarının hukuki dayanağı bir uluslararası sözleşmedir. Bu durum konsolosluk hukukunu uluslararası kamu hukuku dalı alanına sokmakta ve bu çerçevede konuya bakış açısını gerektirmektedir. Ancak günümüzde devlet adına yapılan işlemin diplomatik mi yoksa ticari amaçla mı yapıldığı ayrımı son derece güçtür. Günümüzde devlet başkanlarının bir başka devleti resmi ziyaretlerinde ticareti geliştirme amacıyla yapılan faaliyetlerin çoğu kez diplomatik yollarla sonuçlandırıldığı görülmektedir. Örnek vermek gerekirse Türkiye’nin, Almanya’ya yapmış olduğu ziyaretlerde mutabakata varılan ticari anlaşmaları Türkiye’nin Berlin Büyükelçisi imzalayabilirken, sözleşmenin uygulanma süreci Berlin’de bulunan Türk konsolosu tarafından takip edilebilir.

1.3. Kelime Anlamı İle Konsolosluk ve Tarihteki İlk Konsolosluk Faaliyetleri

‘Konsolos’ kelimesinin temel kökü ‘consol’ kelimesidir ve köken olarak Latinceye dayanmaktadır. Consul kelimesi en eski biçimiyle consol ya da cosol olarak saptanmış olmasına rağmen kelimenin gerçek menşei tartışmalıdır. Sözcüğün yapısına dair genel düşünce, Latince “beraber, birlikte” anlamının yanında bir de “danışma, mecliste görüşme” anlamına gelen “cum-” kökünden ve muhtemelen “koruma” anlamına gelen “saluus” kelimesinin birleşiminden oluştuğudur.²⁵

Konsolosluk teriminden, “Başkonsolosluk”, “Muavin Konsolosluğu” veya Konsolosluk ajanlığı anlaşılmaktadır. Ajan kelimesi burada illegal değil legal anlamıyla

²²Resmi Gazete Tarihi: 12.9.1984, Sayı: 18513.

²³Aybay, 2009, a.g.k, s.3.

²⁴Aybay, 2009, a.g.k, s.7.

²⁵Alex. D. M (1837). *Manuel des consuls*. Cilt: I, A. Asher, Londra & Berlin, s.3.

kullanılmıştır. Ayrıca konsolosluk görevlerini “meslek” olarak yerine getirenlerin yanı sıra, bu işi doktrindeki deyimle amatörce yapan “fahri konsolos” larda vardır.²⁶ Günümüzde konsolosluk hukukunda BM Genel Kurulu’nda kabul edilen 1963 tarihli “Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi” hâkim durumdadır. Sözleşmede konsolosluk kurumuna ilişkin tanımlamalar yapılmış olup, sözleşmede düzenlenmeyen konularda uluslararası teamül hukuku uygulanmaya devam olunacaktır. Bu sözleşmenin hazırlanmasında BM organlarından olan Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun etkisi büyüktür. Keza komisyon, diplomasi ve konsolosluk hukuku alanında teamül ve genel hukuk ilkeleri şeklinde olan normları kodifiye ederek bunları bir uluslararası hukuk metni olabilecek bir taslak haline getirmiş, neticede 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Viyana Sözleşmesi oluşturulmuştur. Sözleşme geniş bir alanı kapsamaktadır. Ancak sözleşmenin 73. maddesinde de belirtildiği üzere sözleşme, müzakereleri tamamlanan ve üzerinde mutabakat sağlanan anlaşmaları onaylamak, ilave yapmak, uzatmak veya hükümlerini genişletmek ve halen geleneksel uluslararası hukuk tarafından kullanılmakta olan ve konvansiyon ile açık açık düzenlenmemiş olan hususlarda devletleri de engellemektedir.²⁷

Konsol kelimesi temelinde Eski Yunan devletlerinde ülkenin başındaki devlet başkanlığını temsil eden makamın ismi olarak geçmekteydi. Konsolosluk kurumunun tarihi gelişimini, eski çağlardan başlayarak, ticaret ve ticaretle alakalı ekonomik, hukuki ve siyasi her türlü neden-sonuç ilişkili gelişen tarihin bir parçası olarak ele almak gerekir. Konsolosluk tarihine sadece kurum olarak bakılmamalıdır. Zira bu kurum yoktan var edilen bir kurum olmayıp devletlerin politikaları sonucu ortaya çıkan bir kurumdur. Dolayısıyla hukuk dışında alanlarla da ilgisi vardır. Böyle bir kurumun varlığıyla, hemen hemen insanlık tarihinin tüm zamanlarında karşılaşılabılır olunması; kurumun uluslararası ilişkilerin doğasının kavranmasına yapmış olduğu katkı ile açıklanabilir.²⁸ Kurum olarak konsoloslüğün ortaya çıkışı Eski Yunan’daki kent devletlerine dayandırılmaktadır. Zira diplomasi kelimesi Yunancadan türeyen bir kelimedir. “İkiye katlanmış yaprak, belge” anlamına gelen “diploma” terimi Eski Yunan çağında belirmiş ve öteki dil yapılarında yerini almıştır.²⁹ Diplomasinin ve bunun

²⁶Aybay, 2009, a.g.k, s.145.

²⁷Shearer, 1994, a.g.k, s.390.

²⁸Güzelkaya, a.g.k, <http://politikakademi.org/2013/06/konsolosluk-hukuku-ve-seyehat-ozgurlugu> (Erişim Tarihi: 8.10.2017).

²⁹Huner T (2002). *Eski ve yeni diplomasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık, s.13.

sonucunda konsolosluk kurumunun Eski Yunan'da gelişmesinin sebebi olarak diplomasi kelimesinin Yunancadan türeyen bir kelime olduğunu söyleyebiliriz. Bu bir saptama olmakla birlikte, konsolosluk kurumunun Antik Çağ'da, Eski Yunan'da rastlanan bir kurum olmayıp, Cermen geleneklerinden türediği de ileri sürülmüştür.³⁰

1.4. Antik Çağ Döneminde Konsolosluk Kurumu ve Milattan Önce Konsolos Benzeri Kurum Olan Proxenos ve Prostatesler

Kalıcı elçiliklerin görevini yerine getiren konsolosluk tarihi yaklaşık 2000 yıl öncesine dayanmaktadır. Antik Yunan'da ticaret faaliyetlerinin yoğunluğu ve çok çeşitli yapısı diplomasinin gelişmesine etkili olmuştur.³¹ Milattan önce 6. yüzyılda Mısır'da Firavun Amasis'in yönetiminde, Nil Deltası'ndaki bir şehir olan Naucratis'te Yunanlılar ile aralarındaki ticaret hacminin artırılmasına yönelik olarak konsolosluk hizmetine yakın bir kurum mevcuttu. Bu kurumun başlıca işlevleri, ticareti teşvik etmek, Mısır'da yaşayan vatandaşlar için sulh yargıçları olarak hareket etmek, Mısır yetkililerine aracı olarak hizmet etmek ve Yunan kent devletlerine Mısır'daki politik ve ekonomik koşullar hakkında geri bildirimde bulunmaktı. Bu kurum, Yunanlı tüccar ve yerli halk ile Mısırlılar arasındaki uyuşmazlıkları çözecek, aralarındaki ticari meselelerde aracılık yapacak ve yine birtakım sorunların çözümünde Yunanlılara kendi kanunlarını tatbik edecek Yunanlı yöneticilerden oluşmaktaydı.³² Naucratisliler kendi içlerinde de *prostates* olarak adlandırılan ve kişiler arasındaki ticari uyuşmazlıkları gidermekle görevlendirilen yargıçları seçmişlerdir. Dolayısıyla prostateslerin yaptıkları faaliyetin, tarihteki ilk konsolosluk faaliyetleri oldukları ifade edilmektedir. Naucratis bir Yunan kolonisi olmamakla birlikte, bugün bazı ülkelerin kendi yabancı konsoloslarına vatandaşları için belirli yasal görevlerin ve yetkilerin yerine getirilmesi için Yunan valilerine devredildiği ve buna Mısır Firavunu tarafından müsamaha gösterildiği bir şehirdi.³³

Eski Yunan kent devletlerinde, konsolosluk kurumu olarak geliştirilen "*proxenos*"un önemi ise göz ardı edilemez. Zira Eski Yunan'da M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllar arasında bugünkü karşılıklarından biraz farklı bir makam olan proxenos adı verilen kişiler mevcuttu.

³⁰Bozkurt. M.E (2008). *Osmanlı kapitülasyonları rejimi üzerine*. Ankara: Türk Hukuk Kurumu yayınları, s.12.

³¹Huner, 2002, a.g.k, s. 17.

³²Herodotus. (1928). *The history of herodotus*. (Çev: George Rawlinson). New York: Tudor, s.144.

³³Bkz. <http://adst.org/a-brief-history-of-the-consular-service/> Diplomatik Çalışmalar ve Eğitim Derneği (Erişim Tarihi:08.03.2017).

Giderek bugünkü anlamında bir protokole dönüşen proksenosçuluk; -“pro, “yanlısı” ve ksenos, “yabancı”- bir konuk ağırlama organizasyonudur.³⁴ Bunlar günümüzdeki gibi yurtdışında kalan konsoloslar olmaktan ziyade buldukları ülkenin hali vakti yerinde tüccarları idi ve ülkelerine gelen tacirlerin yaşadıkları sıkıntılarda onlara yardımcı olan kişilerdi. Ayrıca proxenoslar ikamet ettiği kentin vatandaşı olarak bulunduğu kentte memuru olduğu devletin vatandaşlarının çıkarlarını korumakla da görevlendirilmişlerdir. Görevli oldukları kente karşı manen sorumludur; o kentin çıkarlarını gözetmek ve o kentle bağlı olduğu devletin organları arasında bir köprü görevini üstlenmişlerdir. Keza proxenoslar babadan oğla geçen bir sisteme dayanmaktaydı.³ Ticari bir temsilciden ziyade diplomatik bir temsilciye benzeyen proxenos, kimi zaman kendi devleti ile temsil ettiği devlet arasındaki ihtilafların çözümüne ve antlaşmaların yapılmasına katkıda bulunup kendisini atamış olan devletin vatandaşlarına koruma ve onların borçları için güvence sağlamak, malların satışında yardımcı olmak gibi hizmetlerde de bulunmuştur.³⁵ Tarihte proxenoslara örnek olarak M.Ö. 550 yılları civarında Yunanlıların, Mısır’da temsilci buldurmaları verilebilir.³⁶ Doktrinde proxenosların kabul eden devlet vatandaşları arasından seçilmesinin günümüzdeki fahri konsoloslarla benzerlik gösterdiği ifade edilmiştir. Zira fahri konsolos ülkemiz açısından baktığımızda Dışişleri Bakanlığı mensubu olmamasına rağmen büyükelçisi bulunsun ve yahut bulunmasın o yabancı memleketin işlerini yapan ve çıkarlarını gözeteyen yabancı ülkeler tarafından seçilen ve fahri konsolos olarak atandığında bile kendi ülkelerinde ikamet eden kişilerdir.³⁷ Fahri konsoloslar, adlarından da anlaşılacağı üzere herhangi bir ödeme karşılığı olmadan bu işi yaparlar. Fahri konsolosların en belirgin özellikleri ise gönderen devletin kamu görevlisi olmaması bilakis serbest meslek ifa eden kişilerden olmasıdır.³⁸

1.5. Roma İmparatorluğu’nda Konsolosluk Kurumu

Roma İmparatorluğu’nun diplomasinin gelişimine yaptığı katkı Eski Yunan döneminde yapılan katkı seviyesine ulaşamamıştır. Bu durum Roma’nın sahip olduğu

³⁴Potyemkin, V (2015). *Uluslararası ilişkiler tarihi-1 (Diplomasi Tarihi)*. (Çev: Attila Tokatlı). İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2. Basım, s.147.

³⁵Lee, L. T (2005). *Consular law and practice*. 2. Bası, Oxford : Oxford University Press, s.4.

³⁶İskit, T (2007). *Diplomasi, tarihi, teorisi, kurumları ve uygulaması*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.72-73.

³⁷Aybay, 2009, a.g.k, s.12.

³⁸Pazarıcı, H (2015). *Uluslararası hukuk dersleri*. 3. Kitap. Ankara: Turhan Kitabevi, 5. Baskı, s. 147.

sosyo-ekonomik, coğrafi, siyasi, askeri ve ideolojik şartlarının Eski Yunan'dan çok farklı olmasından kaynaklanmaktadır.³⁹ Bu durumun başlıca sebepleri; Roma'nın askeri açıdan çok güçlü olup diplomasiye ihtiyaç duymaması, ekonomisinin Eski Yunan ekonomisinden farklı olarak tarıma dayalı olması ve devlet politikasının fetih anlayışına dayalı olması gösterilebilir. Tarıma dayalı bir ekonomi, sosyal, siyasal ve askeri örgütlenmenin de bu çerçeveye göre şekillenmesine yol açmıştır. Bahsi geçen tarım ekonomisinin yürütülmesinin toprakların fethedilmesi anlayışına paralel olduğu için askeri yapılanma da bu anlayışı göre şekillendirilmiştir. Dolayısıyla Roma'nın diğer devletlerle ticari ilişkileri ön plana çıkmayıp ikincil düzeyde olmuş, bu da diplomasinin Roma'da gelişimini engellemiştir.⁴⁰ Roma İmparatorluğu'nda da konsolosluk kurumuna benzer kurumlar mevcuttu. Roma'ya baktığımızda Yunan kent devletlerindeki aynı işleve sahip poxenoslara rastlanılmamakla birlikte, Roma'da yaşayan yabancıların hem kendi aralarındaki hem de Roma vatandaşları ile aralarında çıkan ihtilafları çözüme kavuşturan, yargı yetkisi ön planda olan, "*praetor peregrinus*"lar mevcuttur. Praetor Peregrinus ise Roma Hukuku'nda Ius Gentium ile ortaya çıkmış olup bir Praetorluk kurumudur.⁴¹ Bu yargıçlar ilk kez Trajan devri (MS. 98-117) levhalarında görünmüştür.⁴² Bir nevi uluslararası yargıç pozisyonuna sahip bu yargıçlar da her sene M.Ö. 450 yılında kurulan ve esasında askeri ve mali zorunluluklar sonucu kurulmuş meclis olan *comitia centuriata* eliyle konsülün tayin edilmesini takip eden gün tayin edilmekteydi.⁴³ Bu yargıçlar, konsüllerin yokluğunda onlara ait yetkileri de kullanmışlardır. Ayrıca Roma askeri birliklerinin yönetilmesi, köle ayaklanmalarının bastırılması, gemilerin dağıtılması, paraların bastırılması gibi görevlerin yanında diplomatik temsil görevini de üstlenmişlerdir.⁴⁴ Görüldüğü üzere bu yargıçların yaptıkları faaliyetler günümüzdeki konsolosluk faaliyetlerle tam anlamıyla örtüşmemektedir.

³⁹Erdem, G (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nda sürekli diplomasiye geçiş süreci*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 13.

⁴⁰Erdem, 2008, a.g.k, s.14; Akçay E.Y ve Kodaman. T (Aralık 2010). *Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diploması Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras*. Isparta: SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:22, s.75-92.

⁴¹<https://www.turkcebilgi.com/arastir?keyword=praetor> (Erişim Tarihi: 21.03.2017).

⁴²Nelson, E. (2002). *Idiots guide to the Roman Empire*. Alpha Books. ss. 207–209.

⁴³Phillipson. C (1911). *The international law and customs of Ancient Greece and Rome*, C.I, s.271; <https://www.britannica.com/topic/Comitia-Centuriata> (Erişim Tarihi: 25.03.2017).

⁴⁴Phillipson, 1911, a.g.k, s. 269.

1.6. Bizans İmparatorluğu'nda Konsolosluk Kurumu

Milattan sonra 4. asırda doğu ve batı şeklinde iki kısma ayrılan Roma İmparatorluğu'nun doğusu bir asır sonra yok olan Batı Roma'dan farklı olarak varoluşunu 15. asra kadar sürdürmüştür. Bizans, Roma'nın ana mirasçısıdır.⁴⁵ Konsolosluk benzeri kurumlar haliyle Bizans döneminde de mevcuttur. Milattan sonra 476 senesinde Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra Bizans İmparatorluğu içinde kurulan yarı-özerk yabancı kolonilerde, yargı yetkisi kullanan özel majistalara "konsül" adı verilmiştir.⁴⁶ Consul tabirinin Bizans'ta faaliyet gösteren, yarı özerk ticaret kolonilerinde uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmakla görevli yönetici yargıçlar için kullanıldığı da arşiv kayıtlarında görülmektedir.⁴⁷ Bizans İmparatorluğu'nda, Konstantinopolis'teki Venedikli tüccarlar da aynı yetkiye sahip yargıçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. 1204 yılında Cenova, 1243 yılında Montpellier, 1340 yılında Narbonne, Bizans İmparatorluğu'nda ticaret kolonileri kurma ve buralara yönetici-yargıç fonksiyonu gören konsoloslar atama imtiyazını kazanmışlardır.⁴⁸ Bin altmış yılında, Venedik'e, Konstantinopolis'e hem hukuk hem de ceza davalarında Venediklileri yargılama yetkisi bulunan, konsül atama olanağı tanınmıştır. İmparator III. Alexius zamanında (1199) bu yetki, Venediklilerle Bizans vatandaşları arasındaki ihtilafları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.⁴⁹

1.7. İtalya'da Konsolosluk Kurumu

İtalya'nın çeşitli ülkelerle özellikle Yakın Doğu ülkeleriyle devamlılık arz eden ticari ilişkiler içinde olması beraberinde İtalyan tüccarlarının çıkarlarını savunacak kurumların yaratılmasını getirmiştir. Venedik, Cenova ve Pisa gibi belli başlı kentler, söz konusu çıkarların korunmasını konsolosluklar kurarak sağlama yoluna gitmişlerdir.⁵⁰ İtalya'nın limanlarındaki büyük mahalleler bu kentlere bırakılmış bu kentlerde genel adalet ve yönetim sisteminden bağımsız şekilde kendi kendilerini yöneten İtalyan kolonilerini ortaya çıkarmışlardır. Her koloninin başında önceleri *vikont* adıyla anılan görevliler bulunmaktaydı ve her koloninin kendi mahkemeleri bulunmaktaydı. 17. yüzyılın

⁴⁵Erdem, 2008, a.g.k, s. 20.

⁴⁶Aybay, 2009, a.g.k, s. 12.

⁴⁷Lee, 2005, a.g.k, s. 5.

⁴⁸Kocabaşoğlu, 2004, a.g.k, ss. 14-15.

⁴⁹Aybay, 2009, a.g.k, s. 13.

⁵⁰Potyemkin, 2015, a.g.k, s.147.

sonlarına doğru Venedik kolonileri kendilerine baş yönetici olarak bir *balyos* seçmiş; Ceneviz kolonileri ise iki konsolos tarafından yönetilmiş, Pisa'ya gelince kendi kolonilerine bu kent üç, sonra da bir tek konsolos atamıştır.⁵¹ Her üç kentin temsilcileri Kudüs Krallığı'nın başkenti olan Akka'da oturmaktaydı, bu temsilciler genellikle seçilip atanırlardı. Kolonilerdeki yerli iktidar sahipleri ve konsoloslar arasında sık sık uyuşmazlık çıkardı, konsolosların şikâyeti üzerine Papa konsolosları korumak amacıyla konsolos karşıtlarını aforozla tehdit etmekteydi. Zamanla uzlaşma kurumu benimsenmiş ve yerli otoritelerle konsolosların karşılıklı hak ve görevlerini kesin olarak kayda bağlayan bir sistem ortaya çıkmıştır. Örnek vermek gerekirse kendi yurttaşlarının işlerini ilgilendiren bütün konularda sivil ve özellikle de ticari yargılama yetkisi, konsoloslara verilmiştir.⁵²

1.8. Avrupa'daki Ticari Gelişmelere Paralel 12. Yüzyıl ve Sonrası Konsolosluk Kurumu

Konsolosluk kurumunun yaygınlaşmasında Haçlı Seferleri'nin ciddi bir etkisi olduğu da tarihte bilinen bir gerçektir.⁵³ Haçlı Seferleri esnasında ticari alanda meydana gelen gelişmeler, konsolosluk kurumunun pekişerek ilerlemesine yol açmıştır. İtalyan, İspanyol ve Fransız tacirler, Doğu ülkelerinin ticaret merkezlerinde, kendi aralarından birini "konsül" olarak seçiyorlardı. Haçlı seferlerinin de tesiriyle bilhassa Doğu Akdeniz limanlarındaki konsolosluk yapılanmalarının kurumsallaşmaya yöneldiğinden bahsedilebilir. Örnek vermek gerekirse Marsilya, Beyrut'ta konsolos bulundurma yetkisini 1223'te elde etmiştir. Miltitz, "*barbar yüzyılların icadı*" şeklinde isimlendirdiği bu kurumdan, Orta Avrupa'daki neredeyse tüm liman şehirlerinde juges-consul (yargıç konsolos) veya consuls-merchants (ticari konsolos) adıyla yaygınlaştığından bahsetmektedir.⁵⁴ Bu kişiler ticaret yapmanın deneyimini bilen tacir kişiler arasından seçiliyordu. Bu konsolosların görevi, buldukları ülkenin hükümdarınca tanınmış yetkilerin sınırı içinde, koloni üyelerinin kendi aralarında ya da buldukları ülkenin yurttaşlarıyla koloni üyeleri arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözüme bağlamaktı. Bu dönemdeki konsoloslar bağlı oldukları devlet tarafından değil bilakis görevli olduğu

⁵¹Potyemkin, 2015, a.g.k, s.148.

⁵²Potyemkin, 2015, a.g.k, s.148.

⁵³Lee, a.g.e. s. 5; Güzelkaya, a.g.k,<http://politikakademi.org/2013/06/konsolosluk-hukuku-ve-seyehat-ozgurlugu> (Erişim Tarihi: 15.11.2017).

⁵⁴Miltitz, 1837, a.g.k, ss. 6-7.

koloni sınırları içindeki yurttaşlar tarafından seçildikleri için bağlı olduğu devletin resmi temsilcisi sayılmıyorlardı.⁵⁵ Bu durum 16. yüzyıldan itibaren modern dönem konsoloslğunun ortaya çıkmasıyla sona erecektir. Keza doktrinde Avrupalıların, başka ulusların yargıçlarına medeni ve ticari davalarda tabi tutulmasının o dönemde Avrupa’da geçerli olan yasaların kişiselliği ilkesine aykırı olacağı da ifade edilmiştir.⁵⁶

Konsolosluklar, münhasıran Akdeniz çevresinde tüccar çıkarlarını korumak maksadıyla meydana gelmiş olup, 18. yüzyılda ticaret, gemicilik ve sanayi mecralarında ortaya çıkan süratli gelişme karşısında, devletler konsolosluk kurumu üzerine daha çok yönelmeye başlamışlardır.⁵⁷ Klasik olarak ticaret ve liman kent merkezlerinde kurulmuş olan konsolosluklar, gün geçtikçe ticari değere sahip malların deniz yoluyla nakliyatı, yükleme ve indirme limanlarında bu mallarla ilgili işlemlerin emniyetli bir şekilde yerine getirilmesinin mutlak hale gelmesiyle işlevsel manada değer kazanmıştır.⁵⁸

1.8.1. Deniz konsoloslğu dönemi

Karanlık Çağ, Roma İmparatorluğu'nun yıkıldığı andan itibaren Coğrafi Keşiflerin başlamasına kadar olan çağı içerisine alır. Karanlık Çağ’ın Avrupa’da son bulmasıyla 12. yüzyılın başlarında Avrupa’daki ülkeler hukuk sistemlerinde, kanunlarda ve ticari uygulamalarda yeniden yapılanmaya gitmişlerdir. Bu sayede Kuzey Avrupa ülkeleri ve Akdeniz tüccarları uzunca bir süre ticaret yapılan ülkelerdeki yerel mahkemelerin merhametine maruz kalmadan ticaret yapma olanağı bulmuşlardır.

Geliştirilen ticaret uygulamaları ve bunlara bağlı yasalar ile konsoloslar kendi buldukları şehirdeki ya da yabancı ülke tüccarlarına yardım etmeye başlamışlardı. 13. yüzyılda, sadece Venedik'in Tunus, İskenderiye, Kahire ve Şam gibi önemli ticaret kıyılarında olduğu kadar tüm Avrupa'daki yurtdışı limanlarında otuzdan fazla konsolosu bulunmaktaydı. Bu gelişmeler ışığında 14. ve 15. yüzyıllar aralığında merkezi Barcelona’da olan Arayön Krallığı yönetiminde deniz konsoloslğu (The Consulate of the Sea) adı verilen yarı yargısal bir makam kurulmuş ve daha sonra Akdeniz’e kıyısı

⁵⁵Aybay, 2009, a.g.k, s.14.

⁵⁶Bozkurt, 2015, a.g.k, s.10; “Yasaların kişiselliği ilkesi; bir devletin koyduğu hukuk kuralının ilgili devlet ile uyrukluk ya da ikametgâh gibi belirli bir ilişki içerisinde olan kişiler açısından yabancı ülkelerde de geçerli sayılmasıdır. İlgili ilke uyarınca; her bir devletin yasaları, o devletin sınırlarını aşmış başka devletlerde de uygulanacaktır.” Cenkeri. E. (2010). Uluslararası düzeyde yasa çakışmaları. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 12, Özel Sayı, s.194.

⁵⁷Mohammadkhani, 2014, a.g.k. s. 27.

⁵⁸Sur, 2017, a.g.k, s. 262; Güzelkaya, a.g.k, <http://politikakademi.org/2013/06/konsolosluk-hukuku-ve-seyehat-ozgurlugu> (Erişim Tarihi: 16.11.2017).

olan diğer küçük krallıklar nezdinde denizcilik ve ticaret yasalarının geliştirilmesi için yayılmıştır. Çalışmanın başında belirtilen konsolos kelimesinin bugünkü anlamıyla kullanılması ise bu zamanın coğrafyasına denk gelmektedir.⁵⁹

1.9. Modern Konsolosluğun Doğuşu

Modern konsolosluk sisteminin kökleri 16. yüzyıldan bu yana salınmıştır. Zira bu dönemde modern devlet kurumunun ortaya çıkmasıyla birlikte, 16. yüzyıldan itibaren konsolosluk kurumunun niteliği değişmeye başlamıştır. Konsoloslar önceki dönemlerin aksine yerel koloni üyelerince seçilen bir temsilci olmayıp, koloni üyelerinin tabiyet bağıyla bağlı oldukları devletçe atanan ve o devletin temsilcisi olan bir görevli sıfatını kazanmıştır.⁶⁰ Bu yüzyılın başlarında İngiltere, İskoçya ile birlikte, tüccarlar ve deniz aşırı tüccarlar arasında adaletin sağlanmasına yönelik yargılama yetkisi hususunda anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşmanın imzalanmasında Fransa'nın etkisi yadsınamaz. Fransa karalı I. Francis'in Kanuni Sultan Süleyman ile arasındaki ittifak onlara Doğu Akdeniz kıyılarında inanılmaz avantajlar sağlamıştır. Bu başarıları 1604'te imzalanan, Fransız konsoloslarına öncelik ve diplomatik bağışıklıklar (tutuklanmama ve aranmama özgürlüğü) veren kapitülasyonlar ile sonuçlandı. Diğer bütün ulusların tüccarları ise Fransız bayrağının koruması altına girmek için sıraya girdiler. Osmanlı ile imzalanan ilk kapitülasyonlardan sonra yıl daha 1675 bile göstermeden İngiliz konsolosları Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yerleşmeye başlamışlardı. Bundan on yıl öncesinde ise İngiltere ve İspanya arasındaki ticari anlaşma uyarınca İngiliz konsoloslar İspanya'da çoktan yerlerini almışlardı.⁶¹

Sonraki yüzyılda yaşanan aralıksız savaşlar ise konsolosluk sisteminin gelişmesi önünde engel oluşturmuştur. Bu nedenle, konsolosluk sistemi Fransa'da düzenli olarak 1661 yılında çıkarttıkları bir kanunla kurulmuş olsa da, 1760'da Fransa, Doğu Akdeniz, Kuzey Afrika, İtalya, İspanya ve Portekiz'de konsolosluklar açarken, kendi limanlarında kendi yargı yetkisini ihlal etme eğiliminde olan yabancı konsoloslukların kurulmasını ise istememiştir.⁶²

Sistem 19. yüzyıla kadar evrensel bir nitelik kazanamamıştır. Bu dönemde konsolosların büyük bir kısmı özel eğitimi ve nitelikleri olmayan iş adamlarından

⁵⁹"[Consulados de Barcelona](#)". *La Vanguardia*. 7 November 2008.

⁶⁰Aybay, 2009, a.g.k, s. 15; Kocabaşoğlu, 2004, a.g.k, s.19.

⁶¹*Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*. (1986), İstanbul: Ana Yayıncılık, 11. cilt, s. 22.

⁶²Britannica, 1986, a.g.k, s. 22.

oluşmaktaydı. Fakat Fransız konsolosluk sistemi, Fransız Devrimi'nden sonra sağ olarak kurtulabilmiş bir kamu kurumu olarak nihayetinde başka ülkeler tarafından da iktisap edilmiştir. Bu şekilde atanan konsolosların yanında onlardan daha aşağı yetkilere sahip olan kamusal olmayan özel hizmetli konsoloslar ise kullanılmaya devam edilmiştir. Diplomatik ve konsolosluk hizmetleri için adaylar, uluslararası hukuk, ticaret hukuku, deniz hukuku, anayasal, idari ve adli yargı gücü, tarihi antlaşmaların yanında; ticari ve politik coğrafya, siyasi ekonomi ve Almanca, İngilizce gibi yabancı diller konusunda aynı eğitimi görmek ve sınavlarından geçmek zorundaydılar. Bu kişilerin atışe veya konsolos olarak atanabilmeleri üç yıl yurtdışında veya bir bakanlık kısmında hizmet etmiş olmalarına bağılıydı. Bu yüzden konsolosluğun zamanla diplomatik hizmetlere doğru asimilasyonu Fransa'ya özgüdür.⁶³

İngiliz konsolosları ise 1825 yılına kadar genellikle girdikleri yabancı ülkeler ile ticaret yapan tüccarlardı ve yaptıkları işten ötürü kendilerine ücret veriliyordu. Bununla birlikte, o yılın bir hareketi olarak, konsolosluk hizmetlerini kamu hizmetinin bir kolu olarak organize ettiler; ücret yerine konsoloslara sabit maaşlar ödendi. Akabinde İngiliz konsoloslara ticaret ile uğraşma yasağı getirildi ve konsolosluk hizmetlerinin yönetimi bu amaçla yaratılan yabancı büro kısmının ayrı bir bölümüne devredildi. Daha sonra 1832'ye gelindiğinde İngiliz konsolosluğunda maaşlı olarak çalışanlar hariç olmak üzere ticaretle uğraşma kısıtlaması kaldırılmıştır.⁶⁴

İngiliz konsolosluk hizmetinin kamu hizmetine dâhil edilmesinden bu yana, sistemin işlerliğini artırmaya yönelik, özellikle de "yurtdışındaki İngiliz ticaretine yardım sağlamak açısından" yararlılığını artırmak amacıyla birçok reform önerisi getirilmiştir. Bu sebepten ötürü İngiliz konsoloslarının ticari tecrübeleri ve yabancı tacirlerle olan ilişkileri konusunda sık sık Amerikan mevkidaşları ile olumsuz olarak karşılaştırılmışlardır. Ancak unutulmamalıdır ki, bu iki ülkenin konsolosluklarının görevleri arasında çarpıcı farklılıklar bulunmaktadır. Amerikan konsolosu mutlaka konşimento sistemi gereği tayin edildiği ülkenin ticareti ile temas kurmalıdır; görevi sıradan raporlarında kalıplaşmış bir formla sınırlı değildir ve özel raporlar hazırlarken bunlara dair bilgi edinmek için yaptığı masraflar konusunda da serbestçe muamele görür. Öte yandan, Amerikan konsolosları, ne İngiliz konsolosları gibi deniz ticareti ile ilgili evrak işleri yapmak, ne de yurtdışında evlenen vatandaşlarının evlilik seremonilerini

⁶³Britannica, 1986, a.g.k, s. 22.

⁶⁴Britannica, 1986, a.g.k, s. 22.

yerine getirmek gibi çok çeşitli görevleri yapmak zorunda değildiler. Dahası ekonomik anlamda çok daha iyidirler ve kendilerinin yerine getirdikleri noterlik görevinden elde edilen tüm ücretleri kişisel olarak muhafaza etmelerine de izin verilmiştir.⁶⁵

9.1. Ulus-Devlet Olgusunun Ortaya Çıkması ve Konsolosluk Kurumuna Etkisi

Ulus-devlet, devletler karmaşası içinde, sınırları belirli bir alanda yönetsel bir tekel faaliyetinde bulunan, iktidarı yasayla ve şiddet araçlarının denetimiyle yaptırım altına alınan bir yönetim şeklidir.⁶⁶ Bu aynı zamanda feodal yapıya sahip bir siyasi düzenden, merkezîyetçi niteliği öne çıkan bir politik sisteme geçişi simgelemektedir.⁶⁷ Ulus-devlet anlayışının ortaya çıkması konsolosluk kurumunun bir süreliğine etkisini yitirmesine sebep olmuştur. Çünkü devletler bu dönemde (17. ve 18. Yüzyıl) konsolosluk kurumundan ziyade diplomatik temsilci yoluna gitmeyi tercih etmişlerdir. Ulus-devlet anlayışının ortaya çıkardığı ulusalcılık kavramı ‘ülke dışılık’ kavramına karşı olumsuz tavır takınılmasına sebebiyet verdiği için dolayı bu dönemde konsolosluk kurumu salt ticaret ve gemicilik alanlarıyla sınırlanmıştır.⁶⁸ Bunun sonucu olarak bazı ülkelerde, konsolosluk kurumu zararlı ve istenmeyen bir kurum olarak ilan edilmiş bu durum uluslararası metinlere de yansımıştır. Fransa ile Hollanda arasında yapılan 1697 Ryswick, 1713 Utrecht ve 1739 Versay antlaşmaları, tarafların birbirlerinin ülkesinde konsolosluk kurumu bulundurmayacaklarını hükme bağlamaktaydı.⁶⁹ Ancak konsolosluk kurumuna karşı olan bu tutum kısa sürmüş, 18. yüzyılın ikinci yarısında sanayi devriminin sonucu olarak Avrupa’da meydana gelen gelişmeler sonucu devletler konsolosluk kurumuna yeniden önem vermeye başlamışlardır.⁷⁰

1.10. Osmanlı Devleti’nde Kapitülasyonlar ve Konsolosluk Kurumu

Osmanlı Devleti’nin ilk kez 16. yüzyılda, tek taraflı olarak Fransa’ya tanımış olduğu kapitülasyonların zamanla kapsam ve alanları genişletilmiş ikili anlaşmalar yoluyla

⁶⁵Britannica, 1986, a.g.k, s. 22.

⁶⁶Zabunoğlu, H. G (2018). *Günümüzde ulus-devlet*, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı:1, s. 548.

⁶⁷Özyakışır, D (Ağustos 2006). *Ulus-devlet ve milli egemenlik bağlamında teorik bir küreselleşme eleştirisi*, Jeopolitik Dergisi, s. 78.

⁶⁸Aybay, 2009, a.g.k, s. 15.

⁶⁹Lee, 2005, a.g.k, s. 6.

⁷⁰Aybay, 2009, a.g.k, s. 15.

hemen hemen her Avrupalı devlete de tanınmaya başlanmıştır.⁷¹ Bu kapitülasyonlarla birlikte Osmanlı vilayetlerinde görev yapan konsoloslara da sınırsız imtiyazlar sağlanmıştır. Kapitülasyonlardan yararlanan yabancılar kendi ülkelerini temsil eden konsolosların koruması altına girmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin birçok vilayetinde başta Fransa, İngiltere ve Rusya olmak üzere birçok ülkenin konsolosları görev yapmaktadır. Bu konsoloslar diplomasiyle ilgilenmeleri kadar siyasi faaliyetler de yürütmüşlerdir.

Konsoloslar görevleri dışında faaliyetlere yönelmiş kapitülasyonlarında etkisiyle Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaya başlamışlardır. Keza kapitülasyonlarla, konsoloslara yargılama yetkisi de verilmiştir. Yabancıların kendi aralarındaki davalarına bakmak için konsolosluk mahkemeleri kurulmuştur. Ancak zamanla bu mahkemeler yetkilerini aşarak Osmanlı vatandaşı ile yabancılar arasındaki davalara da bakmıştır. Kapitülasyonlar, nihayet 1923 yılında Lozan Antlaşmasıyla tamamen kaldırılmıştır.⁷²

1.10.1. Diplomasi ve konsolosluk yönüyle Osmanlı devletinde kapitülasyonlar

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme dönemlerinde askeri açıdan, ciddi manada güçlü olduğu ve devlet çıkarlarına yönelik isteklerin gerektiğinde savaşarak alınabildiği dönemin diplomasisi sürekli değil *ad hoc* diplomasi yani geçici çözümün üretilmesine mahsus antlaşmalar düzenlenmesi, törenlere iştirak etme, buyrukları bildirme, savaş öncesi bir yer fethedilmeden o yer yöneticisi ve halkından aman dileme vb. şeklinde olmuştur.⁷³

İstanbul'un fethi ve Osmanlı'nın başkent olmasıyla, yabancı kolonilere Bizans zamanında yapılan anlaşmalarla tanınmış olan bazı ayrıcalıklar Osmanlı Devleti tarafından da kabul edilmiştir.⁷⁴ Bu durumu anlatan vakıa olarak İstanbul'un fethi sonucu Ceneviz kolonisinin yöneticisinin koloninin anahtarlarını padişaha sunduğu padişahın da koloni mallarını koruma konusunda güvence verdiği, ticaret özgürlüğü tanıdığı, Cenevizliler'in de eski kolonilerinde serbestçe giriş çıkış yapabilecekleri doktrinde ifade edilmiştir.⁷⁵ Keza Osmanlı Devleti'nin Venedik'le 1454 tarihinde yaptığı barış ve dostluk

⁷¹Türkkan Tunalı. Y (2017). *Kapitülasyon hukukunun yeniden inşası: İzmir İspanya Konsolosu'nun yetki belgesi meselesi*. Curr Res Soc Sci, 3(3), s. 117.

⁷²Özkorkut. N. Ü (2004). *Kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nin yargı yetkisine getirdiği kısıtlamalar*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 53, Sayı: 2, s. 93.

⁷³Unat. F.R (1987). *Osmanlı sefirleri ve sefaretnameleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 15.

⁷⁴Aybay, 2009, a.g.k, s. 17.

⁷⁵Mantran, R (1991). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi I*. (Çev: Server Tanilli). İstanbul: Say yayınları, s. 108.

antlaşmasıyla, Venedik, yüzde 2 oranında vergi karşılığında karşılıklılık ilkesi çerçevesinde Osmanlı Devleti'ndeki vatandaşlarının gemi ve mallarını koruma, limanlara serbeste giriş-çıkış yapma hakkına sahip olmuştu. Venedik, İstanbul'da bir temsilci bulundurabilecekti. Bu temsilcinin adı “*balyos*” tu.⁷⁶ Balyoslar, Venedik Cumhuriyeti'nin önemli diplomatik görevlerini de üstlenmiştir. Bu kişiler İstanbul'da hem Venedik tüccarlarının konsolosu hem de Venedik Devleti'nin resmi elçisi durumundaydı.⁷⁷ Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonları tanınmasındaki amacı ise ülkesinden transit olarak geçen mallardan vergi almak ve ayrıcalık tanıdığı devletleri zamanı birbirlerine karşı kullanabilmektir.⁷⁸

1535 senesinde Osmanlı ile Fransa arasında yapılan antlaşmayla birlikte, Fransızlara kapitülasyon diye adlandırılan ayrıcalıklar verildi. Bunun yanında Fransa, İstanbul'da daimi olarak elçi bulundurma hakkını da elde etmiştir. Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti, geçici çözüm stratejisi güden “*ad hoc*” diplomasiyi güçlü bir devlet olarak kalacağı elindeki toprak bütünlüğü ve bağımsızlığın diğer güçlü Avrupa devletlerince tehdit edilmediği sürece, güçlü ve üstün varlığının temel dayanağı olarak kullanmaya devam etmiştir. Ancak milliyetçilik akımının etkisiyle gücünü yitiren toprak sisteminin, merkezileşme gibi sebeplerle başlayan Duraklama Dönemi ile birlikte oluşan güçsüzlükler ve Avrupa'dan gelen tehditler ortaya çıkınca diğer devletlerle olan ilişkiler de diplomatik alanda gelişmeye başlamıştır.⁷⁹ Ayrıca belirtmek gerekir ki Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilen konsoloslara *şehbender* adı verilirdi. Osmanlılarda 18. yüzyılın bitimine kadar, konsolosluk adında bir kurum bulunmamaktaydı. Nitekim III. Selim zamanında, Avrupa devletleriyle olan siyasi ve ticari ilişkiler artması sonucu Osmanlı Devleti'nde konsolosluk kurumuna ihtiyaç duyulmuştur.⁸⁰

III. Selim döneminde diplomatik anlamda Osmanlı Devleti, bir yandan diğer devletler nezdinde gerçekleşen olaylar ve bir takım gelişmelere ilişkin doğrudan ve güvenilir bilgi sahibi olmak bir yandan da Batılı devletlerin gerisinde kalmaması amacını gütmüştür. Bu amaçlara yönelik olarak Osmanlı Devleti, 1793 yıllarında Avrupa devletlerinin başkentlerinde sürekli elçilikler bulundurma kararı almış ve “*ad hoc*” diplomasisini terk etmek suretiyle sürekli diplomasiye geçmiştir. İlk Osmanlı elçiliği

⁷⁶Bkz. *İslam Ansiklopedisi*. (1949). Cilt-2, s. 291 vd.

⁷⁷Potyemkin, 2015, a.g.k, s. 148.

⁷⁸Aybay, 2009, a.g.k, s. 19.

⁷⁹Kodaman ve Akçay, 2010, a.g.k, ss. 81-82.

⁸⁰<http://hakkindabilgiyal.com/konsolosluk/> (Erişim Tarihi : 17.11.2017)

anlamında ilk sürekli elçilik de 1793 senesinde, dönemin süper gücü olması sebebiyle İngiltere’de açılmış ve elçi olarak da Yusuf Ağâh Efendi de Osmanlı’nın ilk sürekli elçisi olma ünvanına sahip olmuştur.⁸¹

Ticaret hacmi büyüdükçe, ülkeler ve şehir devletleri, sadece belirli görevleri yerine getirip dönmelerinden ziyade, elçilerini artık yabancı devletlerin hukuk düzeni içerisinde ikamet etmeleri için göndermeye başladılar. Bu yerleşik elçilere, konsolosların yaptıkları işlerin büyükçe bir kısmı devredildi. Ancak halen ticari meselelerle uğraşmak veya başı dertte olan tüccarlar ya da denizcilere yardım etmek için müdahalede bulunabilecek tecrübe ve yetkiye sahip az sayıda elçi vardı.⁸²

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere konsolosluk kurumunun tarihin akışına göre oluşum şekli temellerinin ticaretin başlaması ile olduğu ve kendi tarihimize de bakacak olursak bu kurumun Osmanlı İmparatorluğu’nda kapitülasyon kurumu ile ortaya çıktığı görülmektedir. Bilindiği üzere Osmanlı Kapitülasyonları, yabancılara Osmanlı tarafından karşılıklı anlaşma yoluyla bahşedilen ekonomik, adli, idari vb. hak ve ayrıcalıklardı. Bu hak ve ayrıcalıkların ilk zamanları 15-16. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu’nun ticari ve politik nedenlerle Venedik, Ceneviz ve Fransızlara tanıdığı kapitülasyonlardır.⁸³

1.10.2. Osmanlı devletinde konsolosluk uygulamaları

Osmanlı İmparatorluğu'nda konsolosluk kurumu ilk olarak, imparatorlukta ikamet eden tüccarların Padişah ile olan gayri resmi ilişkileriyle başlamıştır. Bu ilişkiler Padişah tarafından verilen, dini özgürlükleri ve gayrimüslimlerin ödemeleri gereken vergilerden muafiyeti garantileyen ahitnameler ile güvence altına alınıyordu. Bu ahitnameler padişahın emriyle bazı devlet, zümre ve şahıslara özel haklar tanınmak suretiyle düzenlenen belgelerdir. Bu ilişkilerin dini içeriği zamanla azalmış ve ticari yönleri ön plana çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nin geniş manada ilk ticari ve siyasi ahitnameyi 1536 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde Fransa’ya vererek imzalamıştır. Ahitnamenin önemi Fransa’nın “*en fazla müsaadeye mazhar ülke*” konumuna

⁸¹Pazarıcı, H (1998). *Uluslararası hukuk dersleri*. I. Kitap, Ankara, s.73; Kodaman ve Akçay, 2010, a.g.k, s. 83.

⁸²Pazarıcı, 1998, a.g.k, s.73

⁸³Pazarıcı, 1998, a.g.k, s.73

getirilmesidir. Gümrük vergisi oranının indirilmesinden, gemilerin seyrüsefer geçiş serbestisine kadar birçok alanda Fransa'ya ayrıcalık tanınmıştır.⁸⁴

Burada en fazla müsaadeye mazhar ülke bir diğer adıyla en çok gözetilen ulus kaydının ne olduğunu açıklamakta fayda vardır. En basit haliyle en çok gözetilen ulus kaydı, “*bir andlaşmada tarafların belirli bir konuda üçüncü Devletlere ya da yurttaşlarına tanıdıkları ya da tanıyacakları en iyi muameleyi, birbirlerine ya da yurttaşlarına karşı da uygulamayı kabul ettiklerini açıklayan bir hükümdür.*” Kayıt, Osmanlı Devleti açısından ayrı bir anlam taşımaktadır. Zira Osmanlı Devleti’nde kapitülasyon kurumu ile başlayan yabancı devletlere ayrıcalık tanınması durumu tam olarak kapitülasyon olmasa da netice olarak onunla aynı işlevi gören en çok gözetilen ulus kaydı ile devam etmiştir. Osmanlı Devleti’nde kapitülasyonlar yani ticari, ekonomik ve kültürel ayrıcalıklar ilk başlarda tabiri caiz ise “dost ve samimi” gözükken ülkelere verilmiştir. Osmanlı Devleti’nde kapitülasyon olarak bilinen ayrıcalıklar ilk başlarda birkaç devlete verilmiş ise de daha sonra ise en çok gözetilen ulus kaydının kullanılmasıyla birden fazla devletin kullanıma sunulmuş böylece kapitülasyonların sayısı her geçen gün artmıştır.⁸⁵

Osmanlı imparatorluğunda, bugünkü anlamıyla ilk konsolosluk örgütü Kanuni Sultan Süleyman zamanında Fransızlarca kurulmuştur. Bununla alakalı ilk ahitnamede, çok önceden İskenderiye’deki Fransızların ve Katalonyalıların konsolosuna Mısır Memlük sultanlarınca tanınan imtiyazların, 1528’de Osmanlı padişahı tarafından da tanındığına dair bilgi verilmektedir. Böylece bu konsolos, yönetim ve gözetimi altına verilen kendi yurttaşlarının, herhangi bir şekilde zarara uğramaları halinde, yerli makamlara şikâyetlerini bildirebilecekti. Bunun yanında kendi vatandaşlarının aralarındaki anlaşmazlıkları da gidererek vasiyetnameleri uygulayacaktı. Diğer taraftan konsolosluga bağlı gemilerin dokunulmazlıkları kabul edilecek ve el konulmayacaktı. 1535 Antlaşması ile Fransızlara İskenderiye’den başka talep ettikleri yerlerde de konsolosluk açma hakkı tanınmıştır. Bu konsoloslar Fransa kralının tebaası olan tacir ve yurttaşlar arasındaki hukuk ve ceza davalarına kendi kanun ve adetlerine göre bakacaklardı. Bu duruma göre Fransız konsolos ve vatandaşları ülke dışından sayılıyordu.

⁸⁴Şişman. A. (2011). *1702-1708 tarihleri arasında Türk-Fransız ilişkilerinde ‘Konsolos Arzları’ ve bunlara ait hükümler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, s. 96.

⁸⁵Uzun. E (2011). *Milletlerarası hukuk açısından en çok gözetilen ulus kaydı*. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 24 (1-2), 741-766. Alman: <http://dergipark.gov.tr/iumhmohb/issue/9366/117237>.

Bin beş yüz elli yedi senesinden sonra Fransa, konsoloslarını Halep ve Doğu Akdeniz'deki başka yerlere de yerleştirmiştir.⁸⁶

Konunun önemliliği açısından İtalya'nın durumu üzerinde ayrıca durulmalıdır. Zira İtalyan kent devletleri ilk olarak İtalyan devletleri ile çatışma halindeki güçler arasında barış sağlamak için bu yerlerde oturacak elçiler tayin etmişlerdir. On ikinci yüzyıl ile birlikte İtalyan kent devletlerinden tacirler bir araya gelerek kendilerini Osmanlı İmparatorluğu'nda temsil etmeleri için konsoloslar seçmeye başladılar fakat çok geçmeden seçilen konsoloslar resmi olarak hükümet tarafından göreve getirilmeye başlandı. On beşinci yüzyıl ile birlikte diğer Batı Avrupalı milletler de benzer uygulamalarda bulunmuşlar ve diplomasi o zamandan beri bir Batı Avrupa kavramı olarak tanımlanmıştır. Avrupalıların, konsolosluk kurumunu istemelerinin bir diğer sebebi ise sınırların askeri manada katılaşmasıydı. Bu durum Avrupalıların farklı bölgelere zorla güç kullanmak suretiyle giremeyecekleri anlamına geliyordu. Avrupalılar, ticari ve ekonomik bağlarını kullanarak bu bölgelere girebilmişlerdir. Bu konsolosluk ilişkilerinin başlarında Osmanlı, Avrupa başkentlerine karşılık olarak konsoloslar tayin etmemiştir. Bunun öncelikli sebebi ise Hristiyan Avrupalıların, Müslümanlara karşı, Müslümanların gayri müslimlere nazaran çok daha az konuksever olmalarından kaynaklanmıştır.⁸⁷

İngiltere ile ise 1580 yılında yapılan antlaşmaya göre İngilizlerin İskenderiye, Trablusgarp, Cezayir, Tunus ve diğer yerlere konsolos görevlendirmeleri kararlaştırılmıştır. Bu hak bağlamında 1583 yılında iki İngiliz konsolos İskenderiye ve Suriye limanlarında görev almıştır. Buna benzer Zivatorok Antlaşmasından (1606) sonra Avusturya hükümeti de, bu yönde bir izin talep etmiştir. 1615 tarihli antlaşmaya göre ise imparatorun bayrağı altında Osmanlı ülkelerine gelen tacirlerden görevlendirilen konsoloslar, yüzde 2 konsolosluk hakkı alacaklardı. Ayrıca Avusturya ile daha açık hükümler getiren bir antlaşma daha yapılmıştır. Buna göre Avusturya, Osmanlı'nın Akdeniz'deki ada ve kıyılarında, diğer devletlerin konsolos bulundurabildikleri limanlara konsolos tayin edebilecekti. On yedinci asır da hemen hemen aynı limanlarda Venedik, Hollanda ve İsveç de konsolosluklar açmışlar, fakat Rusya ve Lehistan, böyle bir talepte bulunmamıştır. Rusya, bu isteğini ancak Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) sırasında

⁸⁶Aybay, 2009, a.g.k, s. 20; <http://hakkindabilgial.com/konsolosluk/> (Erişim Tarihi: 18.11.2017).

⁸⁷Steensgaard. N (1967). *Consuls and Nations in the Levant from 1570-1650*". In *Scandinavian Economic History of Review XV*, ss. 13-55.

bildirmiştir. Antlaşmadaki 6. madde ile gerekli olan her yerde konsolos veya konsolos vekilleri bulundurma hakkı Ruslara verilmiştir. Bu, o döneme kadar hiçbir yabancı devlete tanınmamış bir yetkiydi. İlgili hüküm şu şekildedir: “*Rusya, Balkanlarda istediği yerde konsolosluk açabilecek ve İstanbul’da daimî elçi bulundurabilecekti.*”⁸⁸ Aradan uzun zaman geçmeden 1781 yılında bu madde uyarınca bir görevlisini Eflak, Boğdan ve Bucak ülkeleri için konsolos tayin etmiştir. Ayrıca bu konsolosların Yaş ve Bükreş kasabalarından birinde yerleştirilmesini istemiştir. İlk zamanlarda ise herhangi bir devletin konsolosu, başka devlet tacir ve yurttaşlarının, iki tarafın da karşılıklı izni ile vekâleten işini görmekteydi.⁸⁹

On dokuzuncu yüzyılda konsolosluk kurumu daha fazla önem kazanmıştır. Keza konsolosluk kurumu aynı zamanda devletlerarasında da birçok anlaşmazlığı beraberinde getirmiştir. Daha önce Osmanlı ile Rusya arasında yapılan antlaşmanın bu konuyla ilgili maddesi Rusya’nın ticaretine esas alınmıştır. Fransa ve İngiltere devletleri de bunu kendi diplomalarına örnek almıştır. Diğer taraftan Avrupa devletleri de ticari anlamda önem taşımayan limanlarda, oranın yerli kişilerinden konsolos ve konsolos vekilleri seçerek, bunlara fahri konsolosluk unvanı vermeye devam etmiştir. Bu fahri konsoloslar bir çalışma yapmamışlar bilakis kendileri ve çevrelerine haksız çıkar sağlamak yoluna gitmişlerdir. Farklı devletlere bağlı konsoloslar birbirleriyle rekabet ederek para karşılığında koruma belgesi dağıtmaya başlamışlardır. Yolsuzlukların bu şekilde patlak vermesi üzerine 1862 yılında Sadrazam Ali Paşa bu ülkelerin elçilerine bir nota vermek suretiyle konuyu büsbütün ortaya koymuştur. Bir yıl sonra çıkarılan Konsoloslar yönetmeliği (9 Ağustos 1863) bir nebze olsun yolsuzlukları engelleyebilmiştir. Yönetmelik, konsolosların kullanabilecekleri çalışan sayısını tespit etmiştir. Bununla birlikte yabancılara tanınan imtiyazlardan yararlanmak isteyen bazı yerli yurttaşların tabiiyet değiştirmek yoluna gittikleri görülmüştür. Bin sekiz yüz altmış sekiz senesinde de yabancı devletlerin başkonsoloslarıyla konsolosları ve konsolos yardımcıları adına gelen eşyalar için gümrükte uygulanacak yöntemle ilgili bir yönetmelik düzenlenmiştir. Antlaşmalarda, yabancı bir devlete bağlı iki tebaa arasındaki hukuki ve ticari davalara konsolos mahkemelerinde bakılacağına dair hükümler konulmuştur. Diğer taraftan iki ayrı devlete ait yabancılar arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların davalının tabii olduğu konsolos mahkemesinde görüleceği ifade edilmiştir. Konsoloslara ait bu düzenlemeler

⁸⁸Bozkurt, 2008, a.g.k, s. 60.

⁸⁹Aybay, 2009, a.g.k, s. 25.

uzunca bir süre küçük değişikliklerle devam etmiştir. Ancak 1897 Osmanlı-Yunan savaşından sonra imzalanan İstanbul Antlaşması'nda ortaya koyulan yeni hükümler çerçevesinde Yunan konsoloslarına tanınan gümrük muafiyetleri tespit edilmiş ve kısıtlanmıştır. Ayrıca hukuki ve ticari konularla alakalı birçok ayrıcalık da hafifletilmiştir. Uzunca bir aradan sonra Lozan antlaşmasının imzalanmasıyla kapitülasyonlar kaldırılınca, konsolosluk kurumu bugünkü uluslararası yerini almıştır.⁹⁰

1.11. Günümüzde Konsolosluk Kavramı

Konsolosluk kurumunun tarihçesini açıkladıktan sonra günümüzde bu kavramın ne anlama geldiğinin de açıklanmasında fayda vardır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyada meydana gelen teknolojik gelişmeler, uluslararası ticari ilişkilerinin artmasının yanı sıra konsolosluk ilişkilerinin de hem korunan çıkarlar bakımından hem de yer bakımından yayılması sonucunu beraberinde getirmiştir. Konsoloslar önceki dönemlerin aksine yargı yetkisini de kaybetmişlerdir.⁹¹ Zira günümüzdeki konsolosluk devletlerin, yabancı devletlerde yurttaşlarının haklarını korumak; hükümete siyasi, ticari durumlarla ilgili bilgiler vermek üzere bu ülkelerin en önemli ticaret merkezlerinde veya kendi yurttaşlarının en yoğun olarak bulunduğu yerlerde kurdukları resmi dairelere verilen isimdir. Zira diplomatik temsilciliklerin aksine devletler, yabancı devletin kendisi için iktisadî ve ticari açıdan önem taşıyan başka şehir ve limanlarında da konsoloslar görevlendirebilir. Konsolosların nerelerde görevlendirileceği, hangi sınırlar içinde görevli ve yetkili olacağı, iki devlet arasındaki karşılıklı konsolosluk antlaşmalarında belirtilir. Örneğin, ABD'de başkent Washington iken devletlerin çoğu konsolosluk kurumlarını ticaret ve finans sektörünün merkezi olan New York'ta açmayı tercih ederler. Ancak her durumda konsoloslukların varlıkları ticari ve ekonomik sebeplerle açılmaz. Avustralya'nın ülkemizde Çanakkale'de konsolosluk açmasının sebebi ticari ve ekonomik faktörlerden ziyade Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Savaşı'nda hayatlarını kaybeden ANZAC askerlerinin mezarlarının her yıl Avustralyalılarca ziyaret edilmesi ile açıklanabilir. Ayrıca Türkiye'nin Balkanlar'da konsolosluk kurumu açmasının sebepleri ticari ve ekonomiden ziyade etnik, kültürel ve dini sebeplerle açıklanabilir. Türkiye'ye özgü bir durum da, uluslararası ticaret açısından önem taşımayan ama yurtdışındaki vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadığı yerlerde

⁹⁰<http://hakkindabilgial.com/konsolosluk/> (Erişim Tarihi: 20.11.2017).

⁹¹Bozkurt, 2008, a.g.k, s. 235.

konsolosluk kurumu açmasıdır. Bu duruma en güzel örnek Batı Avrupa’da ki özellikle Almanya’da ki konsolosluk sayılarımızın fazla olması gösterilebilir. Bu örnekler tesadüfi değildir. Ülkemiz açısından konuşursak açılan her konsolosluğun bir anlamı vardır. Keza Selanik Konsolosluğu’nun varlık sebebi Atatürk’ten ayrı olarak yorumlanamaz.⁹²

Günümüzde konsoloslar eski dönemlerin aksine gönderen devlet yetkili kurumlarınca atanır. Hatırlanacağı üzere koloni zamanlarında konsoloslar koloni üyelerince seçilirdi. Görüldüğü üzere konsoloslar günümüzde bir “*devlet memurluğu*” sıfatı kazanmışlardır. Devlet memuru oldukları için konsolosluk faaliyeti dışında herhangi bir kazanç getirici faaliyette çalışmazlar. Ancak günümüzde fahri konsoloslar bunun istisnasıdır. Fahri konsoloslar önceki dönemde görülmüş olan “ tacir konsolosların” günümüzdeki kalıntısı olarak yorumlanmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki tacir konsoloslar seçimle iş başına gelirlerdi; fahri konsoloslar ise atama ile başa gelir ve genellikle iş adamları arasından atanır.⁹³

Konsoloslar görev alanlarına giren konularda başvurularını ya da şikâyetlerini, merkezi hükümet makamlarına değil, bölgesel makamlara iletir ve temaslarını bu makamlar aracılığı ile yürütür. Şayet başvurulardan olumlu sonuç alınamazsa durum gönderen devletin konsolosun görev yaptığı ülkedeki diplomatik temsilcisine iletilir ve diplomatik temsilci konsolosu kabul eden devletin merkezi makamlarına iletir. Görüldüğü üzere uyuşmazlıklar uluslararası hukukta hâkim olan barışçıl çözüm yolları ile çözümlenmeye çalışılmaktadır. Doktrinde gönderen devletin kabul eden devlette diplomatik temsilcisi yoksa başkentteki konsolosun ya da konsolosluk memurunun merkezi hükümet makamlarına doğrudan başvurması kabul edilebileceği ifade edilmiştir.⁹⁴ Bu ise bize diplomatik ilişkilerin kesilmesine rağmen konsolosluk ilişkilerinin devam edeceğini göstermektedir.

Tarihte yaşanan konsolosların görev çevresinin belirlenmesi sorunu günümüzde çözülmüştür. Konsolosların yer bakımından yetkileri açık bir şekilde belirlenebilir hale gelmiştir. Zira artan nüfus ve gelişen ticaret konsolosların iş yükünü arttırmıştır. Konsolosların iş yükü her ne kadar artmış olsa da yapılan işlerin konusunda azalma meydana gelmiştir. Nitekim buna örnek olarak, tarihte görülmüş olan yargıç konsolosluk

⁹²Aybay, 2009, a.g.k, ss. 64-65.

⁹³Aybay, 2009, a.g.k, s. 65.

⁹⁴Aybay, 2009, a.g.k, s. 66.

ve kapitülasyonların günümüzde artık söz konusu olmaması, dolayısıyla konsolosların bu faaliyetlerle ilgilenmemesidir.⁹⁵

⁹⁵Aybay, 2009, a.g.k, s. 67.

İKİNCİ BÖLÜM

2.KONSOLOSLUK İLİŞKİLERİ VE KONSOLOSLARIN GÖREV VE YETKİLERİ

Konsolosluk ilişkileri, diplomatik ilişkiyle bağlantılı ve birbirlerini tamamlayan bir konu olmakla beraber, aralarındaki farklılıklar nedeniyle ayrı olarak incelenmesi gereken bir konudur. Günümüzde konsolosluk ilişkileri önemini korumaktadır. Bu ilişkiyi düzenleyen hukuk kuralları genelde ticaret anlaşmalarında yer alır ve önemli ölçüde devletlerarasında ikili anlaşmalarla oluşmuştur.⁹⁶ Konsolosluk ilişkileri doğaldır ki konsoloslar tarafından yürütülür. Konsoloslar da tabii oldukları devleti kabul eden devletin ülkesinde temsil etmekten ziyade, gönderen devletin yetkilendirdiği ve genel olarak bireylerin kişisel haklarını ilgilendiren konularda kabul eden devlette faaliyet gösteren resmi görevlilerdir.⁹⁷

2.1. Konsolosluk İlişkilerinin Kurulması ve Sona Ermesi

Uluslararası hukuk kişilerinden olan devletlerarasında konsolosluk ilişkilerinin kurulması karşılıklı rıza ile olmaktadır. Nitekim 1963 tarihli KİHVS'nin 2. maddesi bu hususu düzenlemiştir. Bu düzenlemeden çıkarılacak sonuç devletlerin tek taraflı yapmış oldukları uygulamalar ile konsolosluk ilişkilerine girişmelerinin hukuken mümkün olmamasıdır. Diploması ilişkilerinin uluslararası örf-adet kuralları ya da antlaşma hükümleri temelinde düzenlenmesine karşın, konsolosluk ilişkilerinin taraflar arasındaki ikili antlaşma ile ya da Viyana Sözleşmesi'nde içeriğinin belli olması gerekir.⁹⁸ Sözleşme ikili antlaşma kurallarını saklı tutmuştur ve devletlerarasında aksi kararlaştırılmadıkça Viyana Sözleşmesi hükümleri uygulanacaktır. Karşılıklı rızayla ilgili iki devlet arasında imzalanan yazılı bir antlaşma ile olabileceği gibi sözlü bir antlaşma ile de olabilir.⁹⁹ Sözlü antlaşma herhangi bir şekilde tabii değildir ve genellikle uluslararası anlamda yazılı olan antlaşma niteliğini taşımaz. Yani bu antlaşmanın usulüne uygun bir şekilde onaylanmasına gerek yoktur.¹⁰⁰¹⁰¹ Konsolosluk ilişkisinin kurulmasına yönelik antlaşma salt konsolosluk

⁹⁶Sur, 2017, a.g.k, s. 262.

⁹⁷Caşın, a.g.k, s. 590.

⁹⁸Wallace R ve Ortega, M. O (2009). *International law*. 6. Bası, Sweet & Maxwell, s. 150.

⁹⁹Aybay, 2009, a.g.k, s. 107.

¹⁰⁰Çelik, E. (1969). *Milletlerarası hukuk*. cilt 1, 2'nci bası, İstanbul: İÜHFY, s. 463-464 ve s. 468.

¹⁰¹Antlaşmalar için farklı terimler kullanılmaktadır. Antlaşma terimi genellikle daha az resmi işi gerektiren ticaret ve konsolosluk anlaşmaları için kullanılmaktadır. Kullanılan terim ne olursa olsun belgenin içeriğini,

ilişkisi kurulmasına yönelik olabileceği gibi devlet arasında konsolosluk ilişkisi kurulmasını da içeren daha geniş bir içeriğe sahip ticaret, dostluk vb. gibi antlaşmaları da olabilir. Antlaşmalarda sadece konsolosluk ilişkisinin kurulması yer alıyorsa, bu konsolosların görev çevresi, sınıfı ve yerleri belirtilmemişse uygulamada bu hususlar devletler tarafından genellikle mektup teatisi yoluyla belirlenmektedir.¹⁰² Araştırmacıya göre, konsolosluk ilişkisi devletlerarasında salt bu kuruma özgü bir antlaşmada düzenlenmek zorunda değildir. Devletler başka bir alanda yapacakları antlaşmaya konsolosluk ilişkisi ile ilgili düzenlemeler de ekleyebilirler. Konsolosluk ilişkileri sadece devletlerarasında kurulabilir. Uluslararası hukuku oluşturan kişiler arasında yer alan ve uluslararası hukukun uygulanmasına katkı sağlayan uluslararası örgütler konsolosluk ilişkisi kuramazlar.¹⁰³ Ancak uluslararası örgütlerin de uluslararası hukukun diğer kişileri ile arasındaki ilişkiyi sürdürmesi gerekmektedir. Uluslararası örgütlerin tabi olduğu bir devletin bulunmadığı hususu da dikkate alındığında kurulmaları ve görevlerini yerine getirebilmeleri için en azından kuruldukları devlet ya da devletlerle diplomatik ilişkiler kurmaları bir zorunluluktur. Uluslararası örgütlerin ilk kurulduğu zamanlarda kuruldukları devletle olan yakın ilişkileri ve statülerinin belirsizliği kendileri ile daimi ilişkiler kurulmasını engellemiştir. Uluslararası örgütler, devletlere temsilci göndermekten ziyade temsilci kabul ederler. Devletler de uluslararası örgütlerde daimi temsilcileri ile temsil edilirler. Nitekim ülkemizin de birçok uluslararası örgütün merkezinde daimi temsilcilikleri mevcuttur. Bu durumun tam tersi yani uluslararası örgütlerin devletler nezdindeki temsilciliklerinden bahsetmek ise zordur. Uygulamada uluslararası örgütler devletler ile olan ilişkilerini söz konusu devletin daimi temsilciliği aracılığı ile yerine getirmektedir.¹⁰⁴

Konsolosluk görevleri doğal olarak konsolosluklar tarafından yerine getirilmektedir. Konsoloslar, bağlı oldukları ülkenin dış işleri bakanlığına bağlıdır. Ancak daha önceden de bahsettiğimiz üzere diplomatik ilişki olmadan da konsolosluk ilişkisi kurulabilir.¹⁰⁵ Bundan dolayı konsoloslukun veya konsoloslukların olmadığı devletlerin ülkelerinde konsolosluk hizmetleri diplomatik temsilciler tarafından da yerine

uluslararası hukukta doğurduğu sonuçları etkilemeyecektir, Sur, 2017, a.g.k, s. 24. Bu çalışmada 'antlaşma' terimini kullanmayı tercih edilecektir.

¹⁰²Pazarıcı. H (2017). *Uluslararası hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi, 16. Baskı, ss. 369-370.

¹⁰³Aybay, 2009, a.g.k, s. 103.

¹⁰⁴Çağırın. M.E (2014). *Uluslararası örgütler*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2. Bası, ss.251-254.

¹⁰⁵Sur, 2017, a.g.k, s. 263.

getirilmektedir.¹⁰⁶Nitekim 1963 tarihli KİHVS'nin 3. maddesi bu hususu düzenlemektedir. Maddede “*Konsolosluk görevleri konsolosluklar tarafından yerine getirilir. Konsolosluk görevleri bu Sözleşmenin hükümleri uyarınca diplomatik temsilcilikler tarafından da yerine getirilir.*”¹⁰⁷ hükmü yer almaktadır.

İki devlet arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik verilmiş rıza aksi açık bir şekilde anlaşılmadıkça konsolosluk ilişkilerinin kurulmasına yönelik de verilmiş sayılır. Ancak bu karinenin aksi şu ana kadar meydana gelmemiştir. Bunun tersi durum yani aralarında diplomatik ilişki olmayan devletlerin konsolosluk ilişkisi kurması örneğine tarihte rastlanmıştır. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan arasında önce konsolosluk düzeyinde başlayan ilişki, daha sonra diplomatik ilişkiye dönüşmüş ve Bakü’de T.C. Başkonsolosluğu, Büyükelçiliğe yükseltilmiş, Başkonsolos da, T.C.’nin Azerbaycan Büyükelçisi olarak atanmıştır.¹⁰⁸

Konsolosluk ilişkileri diplomatik ilişki olmaksızın da kurulabilir. Yine 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi’nin 2/2. maddesine göre, “*Diplomatik ilişkilerin kesilmesi muhakkak surette konsolosluk ilişkilerinin kesilmesini gerektirmez*”, hükmü bize diplomatik ilişkilerin konsolosluk ilişkilerinden bağımsız olduğunu göstermektedir.¹⁰⁹ Zira diplomatik temsilciler daha çok siyasi alanlarda görev ifa ederken, konsoloslar ticari ve ekonomik alanlarda görev ifa eder. Devletlerarasındaki siyasi krizlerin konsolosluk faaliyetlerini etkilememesi gerekir. Nitekim 1965 yılında Federal Almanya’nın İsrail’i tanınması üzerine Birleşik Arap Cumhuriyeti, bu devletle diplomatik ilişkisini kesmiş fakat Almanya’daki Kahire Konsolosluğu’nun açık kalmasına da müsaade etmiştir.¹¹⁰ Keza devletler konsolosluk ilişkilerini ancak karşılıklı rıza çerçevesinde kurabildikleri için konsolosluk ilişkilerine de her durumda girmek zoruna değildirlir. Aralarında resmi nitelikteki diplomatik ilişki bulunmayan iki devlet, birbirlerinin ülkesinde bulunan vatandaşlarını korumak amacıyla, aralarında sadece konsolosluk ilişkilerinin kurulmasına da karar verebilirler. Bu durumda, söz konusu devletlerarasında konsolosluk seviyesinde resmî bir ilişki kurulmuş olur. Konsolosluk ilişkilerinin bu şekilde kurulmuş olması, söz

¹⁰⁶Reçber, K (2011). *Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku*. Bursa: Dora Yayınevi, s. 104.

¹⁰⁷1963 Tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, M. 3.

¹⁰⁸Aybay, 2009, a.g.k, s. 108.

¹⁰⁹Ünal, Ş(2005) *Uluslararası hukuk*. Ankara: Yetkin Yayınları, s. 260.

¹¹⁰Aybay, 2009, a.g.k, s. 111.

konusu devletlerarasında diplomasi ilişkilerinin kurulması için de bir başlangıç sayılabilir.¹¹¹

Bir devletin konsolosluk ilişkileri kurmaktan sürekli olarak kaçınmasının, kabul edilemez bir davranış olduğu da savunulmaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler Antlaşması¹¹²'nin 1/3. maddesi devletlere “*Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmeye ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak*” yükümlülüğü yüklemiştir. Konsolosluk ilişkisi kurulmasının bu işbirliği araçlarından biri olduğu ifade edilmiştir. Konsolosluk devletlerin ikili ilişkisi açısından önemli bir kurum olmakla birlikte tarihte konsolosların kendi amaçları dışında faaliyette buldukları görüldüğünden devletlerin bu hususta isteksiz kalmasının normal karşılanması gerektiği de ifade edilmiştir.¹¹³

2.2. Konsoloslukların Kurulması

Konsolosluk ilişkilerinin kurulmasına yönelik verilen rıza konsoloslukların kurulmasına yönelik verilen rıza olarak yorumlanmamalıdır. Kabul eden devletin, gönderen devletin kendi ülkesinde konsolosluk açmasına yönelik olarak açıkça rıza göstermesi gerekmektedir.¹¹⁴

Bir devletin ülkesinde konsolosluk kurulması kabul eden devletin izniyle o devletin ülkesinin belirli bölgelerinde temsilcilik suretiyle kurulur. 1963 tarihli KİHVS'nin 4. maddesi bu hususu zikretmektedir. Devletlere, tek bir yerde konsolosluk açma zorunluluğu yüklenmemiştir. Gönderen devlet ve kabul eden devlet arasındaki ikili antlaşmalarda, konsolosların görev alanı belirlenebilir, 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'ni tamamlayıcı hükümler konulabilir veyahut farklı hükümlerde getirebilir. Gönderen devlet her zaman konsolosluk temsilciğini sürekli ya da geçici olarak kapatabilir. 1963 tarihli KİHVS'nin 3. maddesi konsolosluk ilişkilerinin konsoloslar tarafından yerine getirileceğini açıkladıktan sonra sözleşmenin 4 ve 5. maddelerinde bu hususta ayrıntılı düzenlemeler mevcuttur. Bir yerde konsolosluk açılması konusunda gönderen devlet ile kabul eden devlet arasında sorun çıkabilir. Kabul eden devlet, konsolosların güvenliğini

¹¹¹Silahlı Çatışmalarda Uygulanacak Uluslararası İnsancıl Hukukunun Uygulamasında ve Reformasyonunda Diplomatik Konferansın Resmi Kayıtları, Geneva, 1974-1977, Article 2, https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/RC-records_Vol-4.pdf (Erişim Tarihi: 30.09.2017).

¹¹²Resmi Gazete Tarihi: 24 Ağustos 1945, Sayı: 6902.

¹¹³Aybay, 2009, a.g.k, s. 112.

¹¹⁴Ökçün, 1973, a.g.k, s. 342.

sağlayamayacağı şeklinde gerekçelerle konsolosluk kurulmasına rıza göstermeyebileceği gibi siyasi gerekçelerle de rıza göstermeyebilir. 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'nin "Konsolosluk Memurlarının Korunması" başlıklı 40. maddesi "Kabul eden Devlet, Konsolosluk memurlarına onlara gösterilmesi gereken saygı ile muamele eder ve onların şahıslarına, hürriyetlerine ve onurlarına yapılabilecek her türlü tecavüzleri önlemek amacıyla gerekli bütün tedbirleri alacaktır." hükmü kabul eden devletin konsoloslara ilişkin koruma yükümlülüğünü düzenlemektedir. Kabul eden devlet gerçekten de bu hükme dayanarak konsolosluk kurulmasına rıza göstermeyebilir. Zira konsolosluk binalarının kurulması ve korunması büyük çabalar ve masraflar gerektirmektedir.¹¹⁵ Siyasi gerekçe ile reddine tarihte örnek olarak 1963 yılında ABD'nin Tahiti'nin ve Güney Pasifik Fransız Adalarının başkenti Papeete'deki daha önce kapanmış olan konsoloslughunu yeniden açma isteminin Fransa tarafından reddedilmesi verilebilir. Red gerekçesi olarak ise Fransa'nın ilk hidrojen bombası denemesini o bölgede yapmaya hazırlanması olarak gösterilmiştir.¹¹⁶ ABD, 1958 yılında ülkede bulunan konsolos sayısının fazlalığını göz önüne alarak gönderen devletlerin konsolosluk açma taleplerinin değerlendirilmesinde bazı ölçütler kullanmıştır. Bu ölçütlere örnek olarak konsolosluk görev çevresinin gönderen devlet için ekonomik, ticari ve kültürel yönden önemli olması, gönderen devletin konsolosluk açmasında kabul eden devletin ülkesinde vatandaşları açısından gerekli olması –vize, pasaport vs.-, gönderen devletin konsolosluk açacağı bölgeye yapmış olduğu uçak ve gemi seferleri gösterilebilir.¹¹⁷

Bir devletin başka bir devlet ülkesinde konsolosluk açma talebinin, talebi gönderen devletin ülkesindeki hangi makam tarafından verileceği o devletin iç hukukuna bakarak belirlenir. Türk hukukunda ise bu husus iki farklı dönemde incelenmelidir. Bilindiği üzere 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimleri ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş yapılmıştır. Bu sisteme geçiş amacıyla 16 Nisan 2017 tarihinde mevcut Anayasamızda değişiklikler yapılmış, yapılan değişikliklerle Bakanlar Kurulu ve Başbakanlık kaldırılmıştır. Artık yürütme iki başlı olmayacaktır. Konsolosluklarla ilgili mevzuatı incelerken de yapılan değişikliklerin gereği olarak ikili bir ayırım yapılmalı 24 Haziran 2018 seçimlerinden önceki dönem ile 24 Haziran 2018 seçimlerinden sonraki dönem olmak üzere konuyu iki kısma ayırarak

¹¹⁵Aybay, 2009, a.g.k, ss.119-120.

¹¹⁶Aybay, 2009, a.g.k, 274 nolu dipnot.

¹¹⁷Aybay, 2009, a.g.k, s. 120.

incelemek gerekmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne uyum amacıyla 9 Temmuz 2018 tarihli Resmi Gazete 'de 703 sayılı *Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname* yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹⁸ Söz konusu Kanun Hükmünde Kararname ile Bakanlıkların teşkilat kanunlarının bazıları yürürlükten kaldırılmış bazıları ise isimleri ve içeriklerinde kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Anayasamızın 104. maddesinin 17. fıkrasına göre Cumhurbaşkanı yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarabilecektir.¹¹⁹ Kanunda düzenlenen alanlarda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılamayacaktır. Anayasamızda, Kanun Hükmünde Kararnamelerin düzenlenmiş olduğu 91. madde, 6771 sayılı *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un* 16. maddesi ile yürürlükten kaldırılmış olduğundan artık yürütme alanına ilişkin konularda Cumhurbaşkanı tarafından Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılabilecektir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminden önceki süreçte yurtdışında konsolosluk ya da konsolosluk şubesi açma yetkisi incelenecek olursa;

Türk hukukunda yurtdışında konsolosluk ya da konsolosluk şubesi açma yetkisi 189 sayılı *Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin*¹²⁰ yürürlüğe girdiği tarihe kadar *1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu hakkındaki Kanun'un*¹²¹ 1. maddesinin 3. fıkrasına göre Dışişleri Bakanlığı'na aitti. Söz konusu madde de “*Dışişleri Bakanlığı,*

¹¹⁸Anayasada yapılan değişikliklere uyum sağlanması amacıyla bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılması; 10/05/2018 tarihli ve 7142 sayılı “*6771 Sayılı Kanunla Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Çeşitli Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Konusunda Yetki Kanunu'nun*” vermiş olduğu yetkiye dayanılarak 2/7/2018 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır. Resmi Gazete Tarihi: 9.7.2018 Sayı: 30473. (3. Mükerrer).

¹¹⁹İlgili hüküm şu şekildedir- **Madde 104/14:** *Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.*

¹²⁰Resmi Gazete Tarihi: 14.12.1983 Sayı: 18251 (Mükerrer); 189 sayılı KHK bir olağan dönem KHK'sidir. Anayasamızın 91. maddesi gereği TBMM'nin, Bakanlar Kurulu'na 17/6/1982 tarihli ve 2680 sayılı kanunla verdiği yetkiye dayanılarak çıkarılmıştır. 189 sayılı KHK'nın hiçbir maddesi bu zamana kadar Anayasamızın 148/1. maddesi gereği Anayasa Mahkemesi'ne aykırılık iddiası ile götürülmemiştir.

¹²¹Resmi Gazete Tarihi: 17/5/1969, Sayı: 13201.

yabancı devletler ülkelerinde başkonsolosluk, konsolosluk, fahri başkonsolosluk ve fahri konsolosluklar açmaya ve büyükelçilik ve elçiliklere konsolosluk görevleri vermeye yetkilidir. Bu fıkra yazılı temsilcilere 'Konsolosluk Heyetleri' denilir." hükmü ile bu husus zikredilmişti. Ancak 14.12.1983 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanan 189 sayılı KHK'nın 20. maddesinin 2. fıkrasına göre kararnamede saklı tutulan hükümler hariç kalmak üzere 1173 sayılı Kanun'un kararnameye aykırı olan hükümleri kararnamenin Resmi Gazete 'de yayımlandığı tarihte yürürlükten kaldırılmıştır.¹²² 189 sayılı KHK'nın 4. maddesi yurtdışı temsilciliklerinin Dışişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulacağını hüküm altına almıştır.¹²³ Keza 189 sayılı KHK'nın 3. maddesinde yurtdışında teşkilat kurma görevinin kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilat kanununda düzenleneceği ifade edilmiştir.¹²⁴ Konsolosluklar, Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak görev yaptığından ülkemizde yurtdışında konsolosluk açma yetkisi 6004 sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 9/2. maddesine göre Dışişleri Bakanlığı'nın teklifi ile Bakanlar Kurulu kararı ile mümkündür.¹²⁵ Yani 1173 sayılı Kanun'daki düzenleme KHK'nın yapısına aykırı olduğundan KHK'nın 20/2 maddesi gereği yürürlükten kaldırılmıştı. Bu sonuca 6004 sayılı Kanun'un 9. maddesinin 1. fıkrasından da ulaşılabilecektir. Nitekim söz konusu madde de Dışişleri Bakanlığı'nın 189 sayılı KHK'ya uygun olarak yurtdışı teşkilatı kurabileceği hüküm altına alınmıştır.¹²⁶ 189 sayılı KHK'nın 3. maddesi 6004 sayılı Kanun'a yollama yaptığından Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nden önceki dönemde yurtdışında konsolosluk kurma yetkisi Dışişleri Bakanlığı'na ait bir yetki olmayıp Bakanlar Kurulu'na ait bir yetkiydi. Bakanlığın yetkisi ise bu dönemde konsolosluk kurulması yönünde kurula teklifte bulunma yetkisine dönüştürülmüştür.

¹²²İlgili hüküm şu şekildedir- **Madde 20/2:** Yukarıda saklı tutulan hükümler hariç 1173 sayılı Kanunun ve ilgili diğer kanunların bu Kanun Hükmünde Kararnameye aykırı olan hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

¹²³İlgili hüküm şu şekildedir- **Madde 4:** Sürekli yurtdışı teşkilatından;

a) Dış temsilcilikler, Dışişleri Bakanlığının, b) İhtisas birimleri ile dış temsilcilik niteliği taşımayan yurtdışı teşkilatı ilgili kamu kurum ve kuruluşunun, teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur veya akredite edilir, kaldırılır, birleştirilir veya değiştirilir.

¹²⁴İlgili hüküm şu şekildedir- **Madde 3:** Yurtdışı teşkilatı kurma yetkisi, kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilat kanunlarında belirtilir; teşkilat kanunlarında böyle bir yetki bulunmayan kamu kurum ve kuruluşları yurtdışı teşkilatı kuramaz.

¹²⁵İlgili hüküm şu şekildedir- **Madde 9/2:** İhtiyaç halinde, elçilik, konsolosluk, irtibat ofisi, büyükelçilik bürosu, başkonsolosluk bürosu, muavin konsolosluk ve konsolosluk ajanlığı ile diplomatik temsil ve konsolosluk hizmeti amaçlı benzer temsilcilikler, Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulabilir. Resmi Gazete Tarihi: 13/7/2010, Sayı: 27640.

¹²⁶İlgili hüküm şu şekildedir- **Madde 9/1:** Bakanlık, 13/12/1983 tarihli ve 189 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname esaslarına uygun olarak yurtdışı teşkilatı kurabilir.

Örneğin, 02.10.1992 tarihli 21363 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan 92/3444 sayılı fahri konsolosluk kurulmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı şu şekildedir:

“1 — Kamu kurum ve kuruluşlarının yurtdışı teşkilatının kurulması, bunların niteliği, görevleri ve görev alanları ile bağlı buldukları misyonlar hakkındaki Karara bağlı, Dışişleri Bakanlığı'na ait (1), (3), (4) ve (5) sayılı cetvellerde ekte belirtildiği şekilde değişiklik yapılması;

2 — T.C. Beyrut Büyükelçiliği'ne bağlı olarak, görev çevresi merkezi Tripoli olmak üzere, Kuzey Lübnan'ı kapsayacak şekilde Tripoli 'de bir Fahri Konsolosluk kurulması; Adı geçen Bakanlığın 9/6/1992, 15/6/1992 tarihli ve 3094, 3729 sayılı yazuları üzerine, 13/12/1983 tarihli ve 189 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü ve 6 ncı maddelerine göre, Bakanlar Kurulu'nca 24/8/1992 tarihinde kararlaştırılmıştır.” (Resmi Gazete Tarihi: 02.10.1992, Sayı: 21363).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ndeki yurtdışında konsolosluk ya da konsolosluk şubesi açma yetkisi incelenecek olursa;

Bilindiği üzere 703 sayılı KHK'nın 6. maddesi ile 6004 sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un adı *Dışişleri Bakanlığı Personeline Ait Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun* olarak değiştirilmiş, aynı maddenin 'c' bendi ile ise 6004 sayılı Kanun'un yurtdışında teşkilat kurulmasını öngören 9. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Yani artık 6004 sayılı Kanun sadece Dışişleri Bakanlığı'na ait personele ilişkin hükümlerin düzenlendiği bir kanun olmuştur. Keza 703 nolu KHK'nın 58. maddesi ile de 189 sayılı KHK yürürlükten kaldırılmıştır.

Günümüzde yurtdışında konsolosluk kurulması yetkisi 1 sayılı *Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin* 159. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddenin 1 ve 2. fıkraları şu şekildedir:

“(1) Bakanlık yurtdışı teşkilatı kurmaya yetkilidir.

(2) Bakanlığın yurtdışı teşkilatı; büyükelçilikler, daimi temsilcilikler, başkonsolosluklar, büyükelçilik konsolosluk şubeleri ile fahri başkonsolosluk ve fahri konsolosluklardan oluşur. İhtiyaç halinde, elçilik, konsolosluk, irtibat ofisi, büyükelçilik bürosu, başkonsolosluk bürosu, muavin konsolosluk ve konsolosluk ajanlığı ile diplomatik temsil ve konsolosluk hizmeti amaçlı benzer temsilcilikler, Bakanlığın teklifi üzerine Cumhurbaşkanı kararı ile kurulabilir.”¹²⁷

Madde metninden anlaşılacağı üzere artık yurtdışında konsolosluk kurulmak istendiği takdirde bu yetki Cumhurbaşkanı'na aittir. Bu hususta Dışişleri Bakanlığı önceki dönemde nasıl ki Bakanlar Kurulu'na konsolosluk kurulması yönünde teklifte bulunuyorsa artık Cumhurbaşkanı'na teklifte bulunacaktır. Resmi Gazete incelendiğinde henüz Cumhurbaşkanı kararıyla kurulan bir konsolosluk kurumuna rastlanılmamaktadır.

¹²⁷Resmi Gazete Tarihi: 10/7/2018, Sayı: 30474.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nden önceki süreçte 1173 sayılı Kanun'un 1/3. maddesinde yurtdışında konsolosluk kurulması yetkisinin Dışişleri Bakanlığı'nda olduğunu ancak o dönem yürürlükte olan 189 sayılı KHK'nın 20/2 maddesi ile Kanun'un kararnameye aykırı olan hükümlerinin yürürlükten kaldırıldığı ifade edilmişti. 189 sayılı KHK'nın 4. maddesi gereği ise bu yetki Bakanlar Kurulu'na aitti. Ancak günümüzde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde yapılan birçok değişikliğe ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 158. maddesinde açık bir şekilde yurtdışında konsolosluk kurulması yetkisinin Cumhurbaşkanı kararıyla mümkün olduğunun belirtilmesine rağmen, 1173 sayılı Kanun'un 1/3. maddesinin halen aynı kalması bir çelişki yaratmaktadır. Zira 1173 sayılı Kanun'un 1/3. maddesi konsolosluk kurulması yönünde Dışişleri Bakanlığı'na yetki vermektedir. Ancak bilinmektedir ki artık konsolosluk kurulması yönündeki yetki sadece Cumhurbaşkanı'na aittir. Araştırmacıya göre 1173 sayılı Kanun'da yer alan bu çelişkili hüküm de bir an evvel değişiklik yapılmalı, söz konusu hüküm Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne uyumlu hale getirilmelidir.

Gönderen devlet ve kabul eden devlet arasında konsolosluk ilişkilerini düzenleyen ikili bir antlaşma bulunması durumunda konsolosluk kurulması açısından da ayrı bir rıza aranacak mıdır? Türkiye açısından bu sorunun cevabını iki kısma ayırarak vermek gerekir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'ndan önce yapılan antlaşmalarda, kural olarak, antlaşma taraflarına, diğerinin ülkesinde bu tarafın rızası olmadan konsolosluklar kurma yetkisini tanımaktadır. Bunun istisnasını kabul eden devlet, ülkesinde belli yerlerde konsolosluk açılmamasını belirterek yapar. Ancak kabul eden devletin sınırlama yaptığı yerlerde üçüncü bir devletin konsolosluğu bulunduğu takdirde yapılan sınırlama geçersiz olacaktır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle 1963 tarihli KİHVS'nin imzalanmasından sonraki süreçte yapılan antlaşmalarda konsolosluk kurulması için talepte bulunulan kabul eden devletin rızası gerekecektir. Sözleşmenin 2. maddesinde bu hususun açık bir şekilde düzenlendiğini ifade etmiştik. Örneğin, Türkiye'nin Romanya ile yapmış olduğu ikili konsolosluk antlaşmasının 2. maddesi şöyledir: "*Âkit Taraflardan her biri diğerinin ülkesinde ancak bu Devletin muvafakati ile konsolosluk açabilir.*"¹²⁸ Kabul eden devlet, ülkesinin belirli bir yerinde gönderen devletin konsolosluk açma isteğini değerlendirirken, o yerde konsolosluk açılmasına gerçekten ihtiyaç olup

¹²⁸Resmi Gazete Tarihi: 03/05/1973, Sayı: 14524.

olmadığını takdir etme hakkına sahiptir. Kabul eden devlet bu durumda ulusal güvenlik veya kamu düzeni gibi gerekçelerle konsolosluk açma talebine rıza göstermeyebilir.¹²⁹

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yurtdışında konsolosluklar kurulması yönünde aldığı kararlarda siyasal etkilerin yanında, kurulacak bölgede yaşayan Türk vatandaşlarımızın rolü de yadsınamaz.¹³⁰ Bu duruma en güzel örnek Almanya'dır. Zira 2017 yılı itibari ile Almanya'da sayısı 13'ü bulan T.C. Başkonsolosluğu orada yaşayan vatandaşlarımıza mevzuat çerçevesinde hizmet vermektedirler.¹³¹ Hemen belirtmeliyiz ki 2002 yılında 163 olan faal dış temsilcilik sayımız, 2016 yılı sonu itibariyle, 135 Büyükelçilik, 13 Daimi Temsilcilik, 85 Başkonsolosluk, 1 Konsolosluk Ajanlığı ve 1 Ticaret Ofisi ve 1 Türkevi olmak üzere toplam 236'ya ulaşmıştır.¹³² Dış temsilciliklerimizin 92'si Avrupa, 69'u Asya, 43'ü Afrika, 27'si Amerika, 4'ü Okyanusya'dadır. 2016 yılında Lahor (Pakistan) Başkonsolosluğumuz faaliyete geçmiştir.¹³³ Ayrıca ülkemizin 83 fahri başkonsolosu ve 77 fahri konsolosu bulunmaktadır.¹³⁴

Türkiye'nin yurtdışındaki tek ticaret ofisi Tayvan'da 1993 yılında kurulmuştur. Ofis, Türkiye ile iş ve yatırım olanakları hakkında ve turizm hususunda her türlü bilgiyi sağlamaktadır. Türkiye'ye iş ve turizm amacıyla gideceklere gerekli vize işlemleri konusunda yardımcı olmak ve ayrıca ticari belgelerin onaylanması işlemleri de Ofisin temel görevleri kapsamındadır. Türk vatandaşlarına ilişkin işlemler açısından yetkileri sınırlı olmakla beraber, Ofis, bölgesindeki Türk vatandaşları ile ilgilenmekte, onların ihtiyaç ve sorunlarının giderilmesine yardımcı olmaya çalışmaktadır. Ancak ofisin resmi sitesine girildiğinde ofisle ilgili bilgi bölümünde büyükelçilik yazmakla birlikte konsolosluk işlemleri adı altında ayrı bir bölüm bulunmaktadır. Zira ofisin yetkilerinin

¹²⁹Ökçün, 1973, a.g.k, s. 344.

¹³⁰Aybay, 2009, a.g.k, s. 138.

¹³¹Almanya'da kurulan ve aktif görevde olan başkonsolosluklarımız: Berlin, Dusseldorf, Essen, Frankfurt, Hamburg, Hannover, Karlsruhe, Köln, Mainz, Münih, Münster, Nürnberg ve Stuttgart Başkonsolosluğu. Bkz. <http://www.mfa.gov.tr/yurtdisi-teskilati.tr.mfa>. (Erişim Tarihi: 20.10.2017).

¹³²Anadolu Ajansının 26 Aralık 2016 Tarihli haberinde 20 temsilciliğin kurulmasına ilişkin yasal sürecin tamamlandığı, farklı bölgelerde kurulacak 3 büyükelçilik ve 1 başkonsolosluk için de yasal sürecin devam ettiği, bu temsilciliklerin de açılmasıyla Türkiye'nin toplam dış temsilcilik sayısının 259'a ulaşacağı ifade edilmektedir. Bkz. <http://aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyenin-5-kitada-guclenen-diplomasi-agi/714243?amp=1> (Erişim Tarihi: 21.10.2017).

¹³³Bkz. <http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2016-yili-idare-faaliyet-raporu.pdf>. (Erişim Tarihi: 22.11.2017). Söz konusu rakamlar T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın resmi sitesinden alınmıştır. T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü'nün Şubat 2015 tarihli verilerinde bu sayının 228 olduğu ifade edilmektedir. Aradaki fark başkonsolosluk sayılarından kaynaklanmaktadır. Bkz. <https://kdk.gov.tr/sayilarla/13-yilda-65-yeni-temsilcilik-turkiyenin-yurtdisindaki-temsilcilik-sayisi-228-cikti/41> (Erişim Tarihi: 22.11.2017).

¹³⁴<http://www.mfa.gov.tr/yurtdisi-teskilati.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 23.11.2017).

Türk vatandaşları açısından sınırlı olması ancak vatandaşlarımıza aynı zamanda yardım etme görevinin de olması bir çelişki olarak yorumlanabilir.¹³⁵ Bu çelişkinin en büyük nedeni Çin Halk Cumhuriyeti ile Tayvan arasındaki tanıma sorununun Türkiye'ye yansımalarıdır. Bu sorundan kısaca bahsetmekte fayda vardır. 1895 yılındaki Çin-Japonya savaşını kazanan Japonya'nın hâkimiyetine geçen Tayvan adası, 2. Dünya Savaşı'nda yenilen Japonya'nın yenilmesi sonucu tekrardan Çin'in hâkimiyetine geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Çin'de meydana gelen Komünist ve Milliyetçi parti arasındaki iç savaş 1949 yılında Komünist parti yanlıları kazanmıştır. Bu durumda Tayvan adasına kaçan Milliyetçi partililer adada 1912 yılında kurulmuş olan Çin Cumhuriyeti'nin hâkimiyetini devam ettirdiğini ileri sürmüşlerdir. Çin'i terk eden bu kişiler Tayvan'ı kurmuşlardır. Ancak Çin, Tayvan'ın hâkimiyetinin kendisinde olduğunu Çin denildiğinde akla gelecek tek devletin Çin Halk Cumhuriyeti olduğunu ilan etmiş ve 'Tek-Çin' politikasını ilan etmiştir. Hatta 1971 yılında Çin Cumhuriyeti olarak bilinen Tayvan Birleşmiş Milletler üyeliğinden çıkarılmıştır. Batılı ülkeler BM'nin bu kararıyla birlikte Çin Halk Cumhuriyeti'nin "Tek-Çin Politikası"nı benimsemiş ve Tayvan'la diplomatik ilişkilerini keserek adaya sadece gayri resmi ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmuştur. Tayvan'ın pek çok ülkede bulunan büyükelçilikleri, "Taypeh Ticaret ve Kültür Ofisi"ne dönüşmekle birlikte varlıklarını devam ettirmişlerdir.¹³⁶ Ülkemiz de bu süreçte NATO ülkeleriyle birlikte hareket ederek 'Tek-Çin' politikasını benimsemiştir. Ülkemiz, Hong Kong ve Makao'da olduğu gibi Tayvan'ı da Çin'in parçası olarak kabul etmekte ve kesinlikle ayrı bir bağımsız siyasi birim olarak tanımamaktadır. Ayrıca Tayvan'ın Ankara'daki büyükelçiliği "Taypeh Ticaret ve Kültür Ataşeliği" adı altında bir diplomatik görev olarak varlığını devam ettirmektedir. Tayvan misyonunun en üst düzeyde muhatapı ise Dışişleri Bakanlığı değil Dış Ticaret Müsteşarlığı'dır.¹³⁷

Sonuç olarak bütün bu sebepler Tayvan'da, Çin'in ilişkileri bitirme tehdidi karşısında fiili olarak diplomatik ve konsolosluk faaliyetini yürüten kurumun ticaret ofisi adı altında açılmasına sebebiyet vermiştir. Tayvan'ın statüsü hususunda son derece hassas olan Çin'in tepkilerinden çekinen ülkemiz bu konuda fazla bir gayret gösterememektedir.

Türkiye'nin yurtdışındaki tek Türkevi binası ABD'nin Newyork eyaletindedir. Daha doğrusu yapımı devam etmektedir ve inşaatı 2021 yılında tamamlanacaktır. Bu bina da

¹³⁵Bkz. <http://taipei.to.mfa.gov.tr/Mission/About> (Erişim Tarihi: 24.11.2017).

¹³⁶Çolakoğlu S. ve Güler A (2011). "Türkiye ve Tayvan: ilişkilerde zemin arayışları" . Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, UŞAK ANALİZ, No.12 , ss. 4-6.

¹³⁷Çolakoğlu ve Güler, 2011, a.g.k, ss. 27-28.

BM Daimi Temsilcilik ve T.C. Newyork Başkonsolosluğu binası da olacaktır. Ülkemizin gündend güne artan dış dünya irtibatı, yoğun diplomasisi, gelişmekte olan bir yapıya sahip olması, aktif dış politikası ve ihtiyaçları binanın yapımını gerektirmiştir.¹³⁸

Kurulan konsolosluğun kabul eden devlet tarafından kapatılmasının istenmesi devletlerarasında siyasal sorunlar yaratabilir. Buna örnek olarak, 2. Dünya Savaşı sırasında Yunanistan, Almanya tarafından işgal edilince Selanik, Gümölcine ve Midilli konsolosluklarımız Almanya'nın isteği üzerine kapatılmıştır ancak Rodos Konsolosluğumuzun kapatılma talebi kabul edilmemiştir. Dışişleri Bakanlığımız, Rodos Konsolosluğu'nun kapatılmasında ısrarcı olunması durumunda İzmir'deki Alman ve İtalyan konsolosluk binalarının kapatılacağını Almanya'ya iletmiştir. Gerek İzmir'in Almanlar için önemi gerekse İzmir'deki konsolosluklarda çalışan Alman ve İtalyanların sayılarının fazla olması Almanya'yı Rodos Konsolosluğu'nun kapatılması talebinden geri döndürmüştür. Kurulan konsolosluğun kapatılmasını kabul eden devletin onaylamasına bağlayan bir kural uluslararası hukukta bulunmamaktadır. Kurulan konsolosluk gönderen devletin tek yanlı bir işlemiyle kapatılabilir. Kabul eden devletin kapatılma talebinin onaylamasına gerek olmasa da kapatılma işlemleri karşılıklı bilgi alışverişi çerçevesinde yapılmalıdır.¹³⁹

2.2.1. Konsolosluk merkezi ve görev çevresi

Bir devletin ülkesinde konsolosluk kurulması, konsolosluğun merkezinin, sınıfının ve görev çevresinin de belirlenmesini zorunlu kılar. Kurulan konsolosluğun merkezi, görev yapacak olan personelin sınıfı ve konsolosluğun görev çevresi gönderen devlet tarafından saptanır. Bu saptamalar daha sonra kabul eden devletin onayına sunulur. 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'nin 2. 3. ve 4. maddeleri gereği gönderen devletin konsolosun merkez, sınıfı ve görev çevresinde yapacağı değişikliklerde de kabul eden devletin rızası gerekmektedir. 1963 tarihli KİHVS'nin 4/3. maddesinde de konsolosluklara bağlı olarak başka yerlerde açılacak alt birimler için de aynı kuralın geçerli olduğu hükmü yer

¹³⁸Eski Türkevi binası, 2015 yılına kadar Türkiye'nin BM Daimi Temsilciliği ve New York Başkonsolosluğu olarak hizmet vermiştir. <https://www.haberler.com/new-york-taki-turkevi-binasi-tanitildi-10041225-haberi/> (Erişim Tarihi: 25.11.2017).

¹³⁹ Aybay, 2009, a.g.k, s. 121.

almaktadır.¹⁴⁰ Uygulamada bu hususların belirlenmesi genellikle konsolosluk ilişkilerinin kurulmasına yönelik olan ikili uluslararası antlaşmalarda belirlenmektedir.¹⁴¹

Konsolosluğun kurulduğu yer konsolosluğun merkezidir. Konsolos merkezi ile görev çevresi aynı kavramlar değildir. Konsolosluğun görev çevresini, konsolosluğun kurulduğu ülkede kendisine tanınan yetkileri ve görevleri kullanabildiği bölgedir.¹⁴² Örneğin New York Başkonsolosluğumuzun merkezi New York iken görev çevresinde ise New York, New Jersey, Pennsylvania ve Delaware eyaletleri bulunmaktadır.¹⁴³

2.2.1.1. Konsoloslara görev çevresi dışında görev verilmesi

Konsoloslar, genellikle kabul eden devletin ülkesinin kendilerine tanınan belirli bölgelerinde yetki ve görevlerini yerine getirirler. Bazı durumlarda konsolosların görev çevreleri dışında da görev ifa etmeleri öngörülebilir. Nitekim 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'nin 6. maddesinde özel durumlarda, gerektiğinde kabul eden devletin de onayı alınmak kaydıyla konsolosların görev çevreleri dışında da görev ifa edebilecekleri düzenlenmiştir.¹⁴⁴ Bu maddede belirtilen özel durumlara gönderen devletin kabul eden devletin ülkesindeki vatandaşlarının hak ve çıkarlarının kaybına yol açabilecek acil durumlar örnek olarak verilebilir. Bu durum yani acillik unsuru elbette ki kabul eden devlet tarafından da değerlendirilebilecektir. Türkiye'nin, İtalya ile imzaladığı Konsolosluk Sözleşmesi'nin 1 ve 2. maddeleri taraflara ülkelerinin belirli bölge ve yahut yerlerinde konsolosluk kurmasına izin vermeme hakkı tanımakta aynı zamanda konsolosların görev çevresinin, konsolosluk kurulmasına izin verilmeyen yer ve bölgeleri de kapsamayacağını belirtmektedir. Bilakis 1968 tarihli Türk-Yugoslav Konsolosluk Sözleşmesi'nin 2/4. maddesi 1963 tarihli KİHVS'nin yukarıda bahsettiğimiz 6. maddesine uygun bir hüküm içermekle aksine bir antlaşma olmadıkça konsolosların kabul eden devletin ülkesinde kabul eden devletin rızasıyla görev çevresi dışında görev yapabileceğini belirtmektedir.¹⁴⁵

¹⁴⁰İlgili hüküm şu şekildedir -**Madde 4/3:** *Konsolosluğun yeri, sınıfı ve konsolosluk görev çevresi ile ilgili olarak gönderen Devlet tarafından sonradan yapılacak değişiklikler, ancak, kabul eden Devlet'in muvafakatiyle olur.*

¹⁴¹Ökçün, 1973, a.g.k, s. 344.

¹⁴²Ökçün, 1973, a.g.k, s. 345.

¹⁴³Bkz. <http://newyork.bk.mfa.gov.tr/Mission/About> (Erişim Tarihi:12/11/2017).

¹⁴⁴İlgili hüküm şu şekildedir- **Madde 6:** *Bir konsolosluk memuru, özel durumda, kabul eden Devletin rızasıyla, konsolosluk görev çevresi dışında da görevlerini yerine getirebilir.*

¹⁴⁵Ökçün, 1973, a.g.k, ss. 346-347.

2.2.2. Konsolosluk hizmetinin başka bir devlet ülkesinde başka bir devlet adına yerine getirilmesi

Bir devlet başka bir devlet ülkesindeki konsolosluğunu bir üçüncü devlet ülkesinde de görev yapmak üzere yetkilendirebilir. Böylece gönderen devlet, konsolosluk veyahut büyükelçilik binası olmayan üçüncü devlet ülkesinde vatandaşlarının hak ve çıkarlarını bir başka devlet ülkesindeki konsolosu aracılığıyla korumuş olur. 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'nin 7. maddesinde konu ile ilgili düzenleme mevcuttur. 1963 tarihli KİHVS'nin 7. maddesi "*Gönderen Devlet ilgili Devletlere bildirdikten sonra bu Devletlerden birinden açıkça itiraz vaki olmadığı takdirde bir Devlette kurulu bir konsolosluğu diğer bir Devlet'te de konsolosluk görevlerini yapması hususunda görevlendirebilir.*" hükmünü içermektedir.

Düzenlemeden de anlaşılacağı üzere konsolosluk görevinin üçüncü bir devlet adına da yerine getirilebilmesi için gönderen devletin bu husustaki talebine gerek kabul eden devletin gerekse üçüncü ülke devletin açık bir şekilde itiraz etmemesi gerekmektedir. Keza gönderen devletin kabul eden devletin ülkesindeki konsolosluğunun üçüncü devlet adına da görev ifa etmesini sağlaması için hem kabul eden devlete hem de üçüncü devlet ülkesine haber vermesi de gerekmektedir. İlgili devletlerin haberi olmaksızın yapılan fiili bir uygulama olursa bu durum sözleşmenin sözüne ve özüne uygun düşmeyecektir. Tarihte ülkemiz açısından bu duruma örnek vermek gerekirse 1972 Aralık ayına kadar ülkemizin Lüksemburg Büyük Dükalığı'nda büyükelçiliğimiz veya konsolosluk kurumumuz mevcut değildi. Lüksemburg Büyük Dükalığı o tarihe kadar Brüksel Başkonsolosluğumuzun görev çevresine dâhil edilmiştir. Yani Türkiye'nin, 1972 yılına kadar Lüksemburg ülkesindeki konsolosluk faaliyetleri Brüksel Konsolosluğu tarafından yürütülmüştür. Keza Guatemala'da da büyükelçiliğimiz ve konsolosluk binamız 2014 yılına kadar yoktu. Guatemala, Meksika'daki Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği Konsolosluk Şubesinin görev çevresi içerisindeydi.¹⁴⁶ Ne var ki 27 Ekim 2014 tarihinde 2014/6971 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Guatemala Cumhuriyeti'nin başkenti Guatemala'da bir büyükelçilik binası açılmıştı. Konsolosluk faaliyetleri de bu bina içerisinde yürütülmekteydi.¹⁴⁷

¹⁴⁶Ökçün, 1973, a.g.k, s. 347.

¹⁴⁷<http://guatemala.be.mfa.gov.tr/Mission/About> (Erişim Tarihi:13/11/2017).

Konu ile bağlantısı olması açısından olağanüstü durumlardaki konsolosluk faaliyetlerine değinmekte fayda vardır. Savaş, çok ciddi sonuçları doğuran diplomatik krizler gibi devletlerarasındaki olağanüstü durumlarda bir devletin konsolosluğu görev çevresindeki hizmet sağladığı kişilere hizmet sağlayamayabilir. Bu durumda devletler o ülkedeki vatandaşlarının haklarının ve çıkarlarının korunması ve onların mağdur olmaması için bir üçüncü devletle anlaşma yaparlar. Örneğin, ABD, Fidel Castro yönetiminin 1961 yılında Küba’da kurulmasından sonra Küba ile resmi ve diplomatik ilişkilerini kesmiş, Küba’nın başkentindeki İsviçre Büyükelçiliği bünyesinde kurulan “ABD Çıkarları Bölümü” aracılığıyla Küba’daki konsolosluk faaliyetlerini yürütmektedir. İsviçre, İran’da da aynı şekilde ABD çıkarlarını korumaktadır. Bu tarz durumlarda örneklerde olan İsviçre makamlarının ABD adına bir faaliyete girişirken kendi merkezlerinden almış olduğu yetki ve kabul eden devletin ilgili makamlarına verdiği bilgi çerçevesinde hareket etmesi gerekmektedir.¹⁴⁸

2.2.3. Konsolosluk hizmetinin başka bir devlet adına yerine getirilmesi

Bir devletin ülkesinde konsolosluk kurmaksızın konsolosluk faaliyetlerinin yerine getirilmesinin bir yolu bunun üçüncü bir devlet tarafından üstlenilmesidir. Gönderen devlet bazı durumlarda belirli bir devlet ülkesindeki konsolosluklarını başka bir devlet adına da konsolosluk faaliyetlerini yürütmekle görevlendirebilir.¹⁴⁹ Uluslararası hukukta bir devletin başka bir devletle arasındaki konsolosluk ilişkilerinin kesilmesi veyahut diplomatik ilişkilerinin hiç kurulamaması hallerinde o devletin çıkarlarının bir üçüncü devlet tarafından korunması gerekebilir.¹⁵⁰ Nitekim bu hususlar 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi ile 1961 tarihli *Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi’nde*¹⁵¹ düzenlenmiştir. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere diplomatik ilişkilerinin kesilmesinin her durumda konsolosluk ilişkilerini de kesmeyeceği unutulmamalıdır. 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi’nin 46. maddesinde konuya ilişkin şu düzenleme yer almaktadır:

*“Gönderen Devlet, kabul eden Devletin peşin rızası ile ve bu Devlet dâhilinde temsil edilmeyen bir üçüncü Devletin talebi üzerine üçüncü Devletin ve vatandaşlarının menfaatlerinin geçici olarak korunmasını yüklenebilir.”*¹⁵²

¹⁴⁸ Aybay, 2009, a.g.k, ss. 132-133.

¹⁴⁹ Aybay, 2009, a.g.k, s. 132-

¹⁵⁰ Ökçün, 1973, a.g.k, s. 348.

¹⁵¹ Resmi Gazete Tarihi: 12.9.1984, Sayı: 185.

¹⁵² Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi, m.46.

Keza1963 tarihli KİHVS'nin 8. maddesinde ise konuya ilişkin şu düzenleme yer almaktadır:

*“Bir gönderen Devlet'in konsolosluğu, kabul eden Devlet'e usulüne uygun şekilde bildirdikten sonra ve bu Devlet tarafından itiraz vaki olmadığı takdirde, kabul eden Devlet'te üçüncü bir Devlet hesabına konsolosluk görevlerini yerine getirebilir.”*¹⁵³

Yukarıdaki düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere üçüncü bir devlet adına konsolosluk faaliyetlerinin yürütülmesi, konsolosluğu yürütecek devlet ile adına konsolosluk yürütülecek devletin anlaşmasına bağlanmamış bilakis kabul eden devletin rızasına bağlanmıştır. Bu rıza kabul eden devlet tarafından açıkça ifade edilebileceği gibi, bu devletin görevlendirme konusunda kendisine yapılan ihbara itiraz etmemesi biçiminde de ifade edilebilir. 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi, bu konuda ikinci seçeneği benimsemiştir.¹⁵⁴ Sözleşmelerinin özüne uygun olan durum, şayet üçüncü bir devlet adına konsolosluk faaliyeti ifa edilecekse bundan kabul eden devletin haberdar olmasıdır. Bu haberi gönderen devlet kabul eden devlete usulüne uygun olarak bildirecektir. Kabul eden devletin ülkesinde fiili olarak üçüncü bir devlet adına konsolosluk faaliyetini kabul eden devletin itirazı olmadığını iddia ederek sürdürmek sözleşmelerinin sözü ve özüne uygun düşmeyecektir.¹⁵⁵ Üçüncü bir devlet adına konsolosluk faaliyeti yürütülmesine tarihten ülkemiz adına örnek vermek gerekirse, ABD ile SSCB arasındaki diplomasi yoluyla konsolosluk ilişkilerinin kurulmasına kadar ki geçen süre içerisinde SSCB'de yaşayan ABD vatandaşlarının konsolosluğu ilgilendiren işlemleri SSCB'deki Türk konsolosluğu tarafından yerine getirilmiştir.¹⁵⁶

Günümüzde bu durum, İngiliz Uluslar Topluluğu¹⁵⁷ ülkeleri arasında oldukça yaygın ve kabul gören bir uygulamadır. Nitekim İngiltere diğer İngiliz Uluslar Topluluğu devletlerinin konsolosluk faaliyetlerine yardım etmektedir. Bu durumdan özellikle

¹⁵³Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, m.8.

¹⁵⁴Ökçün, 1973, a.g.k, s. 350.

¹⁵⁵Aybay, 2009, a.g.k, s. 131.

¹⁵⁶Ökçün, 1973, a.g.k, s. 348.

¹⁵⁷*İngiliz Milletler Topluluğu, tarihte Britanya İmparatorluğu'nun parçası olan devletler ile sonradan katılan devletlerden oluşan uluslararası bir koalisyondur. Commonwealth, “bağımsız devlet” anlamına gelmektedir. Tarihte bu deyim, 1648 İngiliz Devrimi sırasında, I. Charles'ın idam edilmesi ve kraliyetin lağvedilmesi ile ortaya çıkan ve 1660 yılında II. Charles'ın kral olmasıyla son bulan cumhuriyetçi dönem için kullanılmaktaydı. Ancak günümüzde, Birleşik Krallık liderliğinde bir araya gelmiş bağımsız devletleri nitелеmek amacıyla kullanılmaktadır. 1926 yılında düzenlenen İmparatorluk Konferansında Balfour Deklarasyonu, Britanya ve dominyonlarının, eşit devlet statüsünde, Kraliçenin önderliğinde ve üyeliğin serbest olduğu İngiliz Milletler Topluluğu kurulmuştur. Topluluğa erişim tarihi itibariyle üye devlet sayısı 52'dir. Bkz. <http://www.kto.org.tr/d/file/ingiliz-milletler-toplulugu-ve-ingilterenin-ab-uyeligi.pdf> (Erişim Tarihi:14/11/2017).*

konsolosluk örgütlenmeleri pek gelişmemiş olan devletler faydalanmaktadırlar.¹⁵⁸ Örneğin, topluluğa üye olan Gana ve Sri Lanka ülkelerinin diplomatik ve konsüler temsilciliklerinin olmadığı ülkelerde İngiliz konsoloslukları bu devletler adına da konsolosluk faaliyetlerini yürütmektedir.¹⁵⁹

2.3. Konsolosluk ile Diplomatik Temsilcilik Arasındaki İlişki

Bir devletin ülkesinde kurulan konsolosluğun idari yönden hangi makama tabi olacağı ve hiyerarşik bakımdan konumu gönderen devletin iç hukukundaki düzenlemelere bakılarak belirlenir. 1963 tarihli KİHVS, konsolosluğun kurulduğu yerin, merkezinin, sınıfının ve görev çevresinin kabul eden devletin onayına sunulacağını düzenlemiş olmakla birlikte kurulan konsolosluğun gönderen devletin hangi makamına bağlı olarak görev ifa edeceğini düzenlememiştir. Bu başlık altında KİHVS’de yer alan diğer düzenlemeler ve iç hukukumuzdaki mevzuat düzenlemelerimiz bağlamında konsolosluk ile diplomatik temsilcilik arasındaki ilişki incelenecektir.

2.3.1. Genel olarak

1963 tarihli KİHVS’nin 31. maddesinde gönderen devletin diplomatik temsilciliği ile kabul eden devletin ülkesinde kurulan konsolosluğu arasındaki ilişkiyle ilgili bir düzenleme mevcuttur. 1963 tarihli KİHVS’nin “*Konsolosluk Binalarının Dokunulmazlığı*” başlıklı 31. maddesinin 2. fıkrası şu şekildedir:

“Kabul eden Devlet makamları, konsolosluk şefinin, onun tarafından tayin edilmiş kimsenin veya gönderen Devlet’in diplomatik temsilcilik şefinin muvafakatı dışında, konsolosluk binalarının münhasıran konsolosluk işleri için kullanılan kısmına giremezler. Bununla beraber acil koruma tedbirleri alınmasını gerektiren yangın veya sair felâket halinde konsolosluk şefinin zımnî rızası alınmış sayılabilir.” (Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi m.31, f.2).

Düzenlemedeki altı çizili ifadeden de anlaşılacağı üzere kabul eden devletin ülkesindeki konsolosluk binasının salt konsolosluk faaliyeti ile özgülenmiş yerlerine girilebilmesi gönderen devletin, kabul eden devletin ülkesindeki diplomatik temsilcisinin –ülkemiz açısından Türk Büyükelçisinin- rızası gerekmektedir. Bunun tersi durum söz konusu değildir. Bu durumda diplomatik temsilcilik ile konsolosluk arasında bir altlık-üstlük ilişkisinin olduğu yorumu yapılabilir. Zira DİHVS’nin 22. maddesinin 1.

¹⁵⁸Aybay, 2009, a.g.k, s. 131.

¹⁵⁹Aybay, 2009, a.g.k, 293 nolu dipnot.

fıkrasında diplomatik temsilcilik binalarına kabul eden devlet görevlilerinin girebilmeleri konsolosluk şefinin değil diplomatik temsilcilik şefinin rızasına bağlanmıştır.¹⁶⁰

Konsoloslukların, görev yaptıkları ülkede bulunan tabi oldukları devletin diplomatik temsilciliğine bağlı olarak görev ifa etmeleri beklenen ve olağan bir durumdur. Ülkemiz açısından olaya bakarsak 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu hakkında Kanun'un 1/3. maddesinin de konsolosların görev yaptıkları ülkede bulunan tabi oldukları devletin diplomatik temsilciliğine yani büyükelçilik veya elçiliğe bağlı olarak görev yapacakları hususu düzenlenmiştir. Yani konsolosları kurulacakları ülkede tabi oldukları devletin diplomatik temsilciliği günümüzdeki anlamıyla büyükelçiliği varsa o büyükelçiliğe bağlı olarak görev yapacaklardır. Bunun aksi yani gönderen devletin kabul eden devletin ülkesinde diplomatik temsilciliğinin bulunmadığı durumlarda konsoloslar, diplomatik temsilciliklerden bağımsız olarak kurulacaklardır. Örneğin, Türkiye'nin Kudüs'teki başkonsolosluğu, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur.¹⁶¹

Kabul eden devletin ülkesinde gönderen devletin birden çok temsilcisi bulunabilir. Genellikle devletler, diplomatik temsilcilik açmak için ilgili devletlerin başkentlerini tercih ederler. Ayrıca devletler, diplomatik anlamda ilişki kuracakları devletin başkenti aynı zamanda bir uluslararası örgütün merkezi ise bir de o örgütün merkezinde de daimi temsilcilik binası açarlar. Nitekim kabul eden devlet ile gönderen devlet arasındaki ekonomik, kültürel, sosyal, ticari vb. sebeplerden ötürü gönderen devlet kabul eden devletin ülkesinin birden çok bölgesinde temsilcilik açabilir. Bu duruma verilecek en güzel örnek Fransa'dır. Türkiye'nin, Fransa'da başkent olan Paris'te büyükelçilik binası mevcut iken Liyon, Strazburg, Marsilya, Nant ve Bordo'da Başkonsolosluk binası mevcuttur. Ayrıca bir uluslararası örgüt olan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) merkezinin ve yine bir uluslararası örgüt olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) merkezinin Fransa'nın başkenti Paris'te olmasından

¹⁶⁰İlgili hüküm şu şekildedir - **Madde22/1** :“Misyon binaları dokunulmazdırlar. Kabul eden Devlet yetkilileri misyon şefinin rızası olmadıkça bu binalara giremezler.”

¹⁶¹Resmi Gazete Tarihi: 15.3.1992, Sayı: 21172. Resmi adı Başkonsolosluk olmakla birlikte bir Büyükelçiliğin iş hacmi ve görev niteliklerine sahip olan Kudüs Başkonsolosluğu'nun zamanımıza kadar uzanan dönem içerisinde fiili sınır değişikliklerine bağlı olarak görev alanı yeniden düzenlemeler geçirmiştir. Nitekim görev alanı günümüzde Filistin Ulusal Yönetimi'ne bağlı bulunan Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni kapsamaktadır. Ayrıca, BM Genel Kurulu'nun 1947'de almış olduğu 181 sayılı Karar uyarınca özel statü (*corpus separatum*) kazandırılan Kudüs şehri de, anılan kararda belirlenen sınırlar içerisinde yer alan bitişik bölgesiyle birlikte, Başkonsolosluğun görev alanı içerisine girmektedir. Bkz. <http://kudus.bk.mfa.gov.tr/Mission/About> (Erişim Tarihi: 12.12.2017).

ötürü Türkiye'nin Paris'te OECD ve UNESCO Daimi Temsilciliği olmak üzere büyükelçilik ve başkonsolosluga ilave olarak 2 temsilcilik binası daha mevcuttur. Keza Belçika'nın başkenti Brüksel hem Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) hem de Avrupa Birliği'nin (AB) merkezi durumunda olduğun Türkiye'nin bu ülkeden büyükelçilik ve başkonsolosluga ilaveten 2 adet daimi temsilcilik binası bulunmaktadır.¹⁶² Bu tür durumda gönderen devletin konsolosluğuyla, büyükelçiliği ve daimi temsilciliği arasındaki ilişki yine gönderen devletin kendi iç hukukuna göre belirlenecektir.¹⁶³ Kabul eden devlet açısından ise gönderen devletin konsolosluğu ile ilgili durumlarda iletişime geçilecek makam gönderen devletin diplomatik temsilciliği yani ülkemiz açısından Türk Büyükelçiliği'dir. Bu durumun aksi taraf iradeleri ile veyahut olağanüstü durumlarda olabilir. Devletler bir araya gelip bu hususta bir antlaşma yapabilirler. Buna engel bir durum yoktur.

Konsolosların, bağlı oldukları diplomatik temsilcilik ile arasındaki ilişkilerin gönderen devletin kendi iç hukukuna göre belirleneceğini belirtmiştik. Peki, bu belirlemede kıstas ne olacaktır? Konsoloslar, tabi oldukları devletin hukukuna göre rutin sayılan iş ve işlemleri doğrudan bağlı oldukları devletin Dışişleri Bakanlığı ile yaparlar. Rutin iş ve işlem dışında kalan daha önemli konularda görev yaptıkları ülkedeki tabi oldukları devletin diplomatik temsilciliğinin bilgisi dışında doğrudan Dışişleri Bakanlığı'na yazmamalıdır. Zira konsolosların iş yükünün ağırlığı en az diplomatik temsilcilikler kadar vardır. Rutin işlerde diplomatik temsilciliğe haber vermek bir anlamda iş ve işlemlerin aksaması, diplomatik temsilciliğin meşgul edilmesi anlamına gelecektir.¹⁶⁴

Nitekim 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu hakkındaki Kanun'un 1. maddesinin 3. fıkrasının 3. ve devamı cümlesinde;

“Konsolosluk heyetleri, ülkesinde buldukları Devlet nezdinde Türkiye Cumhuriyetini temsil eden büyükelçilik veya elçiliğe bağlıdırlar. Bunlar, yazışmalarını, Dışişleri Bakanlığı ile ve bu Bakanlıkça tespit edilecek hallerde, sözü geçen bakanlığa bilgi vermek şartıyla diğer bakanlıklarla yaparlar. Konsolosluk heyetleri, bağlı buldukları büyükelçilik veya elçiliğe, faaliyetleri ve yazışmaları hakkında bilgi verirler ve büyükelçilik veya elçiliğin gözetimi altında bulunurlar.” hükmü yer almaktadır.

Düzenlemeden de anlaşılacağı üzere konsolosların Dışişleri Bakanlığı dışındaki bakanlıklarla yazışma yapması bakanlığın tespit edeceği durumlarda ve bakanlığa bilgi

¹⁶²Bkz. <http://www.mfa.gov.tr/yurtdisi-teskilati.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 12.12.2017).

¹⁶³Aybay, 2009, a.g.k, s. 127.

¹⁶⁴Aybay, 2009, a.g.k, s. 127.

vermek şartıyla olanaklıdır. Keza konsoloslar bağlı oldukları diplomatik temsilciliklerin gözetimi ve denetimi altındadır.

Konsolosların bağlı oldukları devlet ile arasındaki yazışmalarda uygulanacak esaslara ilişkin düzenlemenin bulunduğu bir diğer kaynakta¹ sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 519. maddesidir. Kararname'nin 519. maddesinde bu konuya ilişkin ayrıntılı bir düzenleme mevcuttur. Söz konusu maddede konsolosluk şefi ile merkez arasındaki yazışmaların ilgili konsolosluk şefi aracılığı ile yapılacağı, konsolosluk şeflerinin, dış temsilciliklerin bünyesinde çalışan ve Dışişleri Bakanlığı dışındaki kamu kurum ve kuruluşlarına mensup memur ve diğer görevlilerden meydana gelen birimlerinin kendileri aracılığı ile gönderecekleri yazıları, ilgili kamu kurum veya kuruluşlarına intikal ettirecekleri yer almaktadır.¹⁶⁵ Bu maddedeki hükmün aynısı mülga 14/12/1983 tarihli ve 189 Sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 16. maddesinde yer almaktaydı. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş amacıyla çıkarılan 703 sayılı KHK'nın 58. maddesi ile 189 sayılı KHK'nın yürürlükten kaldırıldığını da belirtmek gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Fahrî Başkonsolosluk ve Fahrî Konsoloslukları hariç olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosluk ve Konsoloslukları ile Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçilik ve Elçilikleri Konsolosluk Şubelerinin Dışişleri Bakanlığı dışındaki Bakanlık ve mercilerle karşılıklı yazışma yapabilecekleri haller 26 Ağustos 1969 tarihli tebliğde düzenlenmiştir. Örneğin, konsoloslar adli sicil, adli tebligat, kaza tespit raporları vb. hakkında Adalet Bakanlığı ile yurtdışındaki vatandaşların askerlik yoklamaları ile ilgili Milli Savunma Bakanlığı ile doğrudan yazışma yapabilirler.¹⁶⁶ Örneğin, Evlendirme Yönetmeliği'nin 37. maddesinin 2. fıkrasına göre Türk Konsolosları ülkemiz haricinde yapılacak evlenme akitlerine ilişkin iş ve işlemler ile ilgili olarak ilgili nüfus dairesi ile

¹⁶⁵ Yurtdışı teşkilatı ile merkez arasındaki yazışmalar:

Madde 519 – Yurtdışı teşkilatı ile merkez arasındaki yazışmalarda aşağıdaki esaslar uygulanır:

a) Bir misyon veya konsolosluk şefine bağlı yurtdışı teşkilatı ile merkez arasındaki yazışmalar, ilgili misyon veya konsolosluk şefi aracılığı ile yapılır. Askeri ataşeler ile özel görevlilere dair düzenlemeler saklıdır. **b)** Dışişleri Bakanlığına doğrudan bağlı bulunan dış temsilciliklerin misyon ve konsolosluk şefleri, ihtisas birimlerinin kendileri aracılığı ile gönderecekleri yazıları, ilgili kamu kurum veya kuruluşlarına intikal ettirirler. Ancak, bunlardan gerekli gördüklerinin bir örneğini Dışişleri Bakanlığına da gönderebilirler. **c)** Dış temsilcilik niteliği taşımayan yurtdışı teşkilatı merkezde bağlı buldukları kamu kurum ve kuruluşları ile doğrudan yazışabilirler. Ancak bunlar, irtibatlı olduğu misyon ve konsolosluk şeflerini ilgilendiren yazıların birer suretini kendilerine göndermek veya vermekle yükümlüdürler. **d)** Yurtdışı teşkilatı ile merkez arasındaki haberleşme ve yazışmalara ilişkin diğer hususlar bir yönetmelikle belirlenir.

¹⁶⁶ Aybay, 2009, a.g.k, s. 129.

doğrudan yazışma yaparlar.¹⁶⁷ Keza 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 48. maddesine göre, konsoloslar bölgelerindeki veba, lekeli humma, sarıhumma, kolera ve çiçek vakıaları ile ilgili alınan tedbirleri düzenli olarak Sağlık Bakanlığı'na bildirirler.¹⁶⁸

2.3.2. Konsolosluk faaliyetlerinin diplomatik temsilcilikler tarafından yerine getirilmesi

Devletlerarasında konsolosluk ilişkilerinin kurulmasının sonucu o devletlerin birbirlerinin ülkelerinde konsolosluklar açmalarıdır. Temel sonuç bu olmakla birlikte olan durum her zaman bu sonuca uygun olmaz. Yani iki devlet arasındaki konsolosluk ilişkilerinin kurulmasına yönelik olan rıza her durumda konsoloslukların kurulmasına yönelik olarak verilen rıza olarak da yorumlanmamalıdır. Daha önceden de bahsettiğimiz üzere konsolosluk ilişkilerinin kurulması ile konsoloslukların kurulması temelde birbiri ile bağlantılı olan ancak teknik açıdan farklı olan kavramlardır.¹⁶⁹ Konsolosluk ilişkilerinin yürütülmesinin konsoloslar tarafından yerine getirilmesi kural olmakla beraber bazen bu işlevler 1963 tarihli KİHVS'nin 3. maddesine uygun olarak diplomatik temsilcilikler tarafından da yerine getirilebilir. 1963 tarihli KİHVS'nin 70. maddesinde bu duruma ilişkin ayrıntılı düzenlemeler mevcuttur.¹⁷⁰ 1963 tarihli KİHVS'nin 70. maddesi bu durumda konsolosluk faaliyetlerini yerine getiren diplomatik temsilcilikler ve personeli yürüttükleri konsolosluk faaliyetlerinden doğan işlevler bakımından 1961 tarihli DİHVS'ye değil 1963 tarihli KİHVS'ne tabi olacaklardır. Gönderen devletin

¹⁶⁷İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 37-** *Türk konsoloslukları da yurtdışında yapılacak evlenmeler için ilgili nüfus idareleri ile doğrudan yazışma yaparlar.* Resmi Gazete Tarihi: 07.11.1985, Sayı: 18921.

¹⁶⁸İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 48 –** *Türkiye konsolosları buldukları mahalde zuhur eden ve 37 nci maddede zikredilen hastalık vakalarını ve bunlar hakkında ittihaz edilen tedbirleri Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletine muntazaman bildirirler. Yalnız bunlardan kolera, veba ve sarıhümmadan her vakanın telgrafla ihbarı lazım gelip diğer hastalıklar ancak salgın şekli aldıkları takdirde mektup ile haber verilir.* Resmi Gazete Tarihi: 06.05.1930, Sayı: 1489.

¹⁶⁹Aybay, 2009, a.g.k, ss. 121-122.

¹⁷⁰1963 Tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 70. maddesi şu şekildedir:

1. *Bu Sözleşme hükümleri, Sözleşmenin metninin müsaade ettiği ölçüde, konsolosluk görevlerinin bir diplomatik temsilcilik tarafından yerine getirilmesi halinde de uygulanır.*
2. *Diplomatik temsilcilikte konsolosluk şubesine bağlı olan veya başkaca konsolosluk görevlerini yerine getirmekle görevlendirilmiş olan anılan temsilcilik mensuplarının isimleri kabul eden Devletin Dışişleri Bakanlığına veya bu bakanlık tarafından tayin edilmiş olan makama bildirilecektir.*
3. *Diplomatik temsilcilik, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesinde:*
 - a) *Konsolosluk görev çevresindeki mahallî makamlara;* b) *Kabul eden Devletin kanunları, düzenlemeleri ve teamülleri veya bu konudaki uluslararası anlaşmalar müsaade ediyorsa bu Devletin merkezi makamlarına başvurabilecektir.*
4. *Bu maddenin 2 nci fıkrasında zikredilen diplomatik temsilcilik mensuplarının ayrıcalık ve bağımsızlıkları, diplomatik ilişkiler konusundaki Devletler Hukuku kurallarına tabi olmaya devam eder.*

burada hangi personelinin bu görevi yürüteceğini kabul eden devletin Dışişleri Bakanlığı'na veyahut bu bakanlığın kendi iç hukukuna göre belirlemiş olduğu başkaca makamlarına bildirmesi gerekmektedir. Zira kabul eden devletin ülkesindeki makamlar ülkesindeki yabancı devlet personellerinin hangi faaliyetleri yürüttüklerini bilmek zorundadırlar. Konsolosluk faaliyetlerini yerine getiren diplomatik temsilciliklerin, konsolosluk hukukunun vermiş olduğu yetkileri 1963 tarihli KİHVS hükümlerine uygun olarak yerine getirmesi gerekmektedir. Diplomatik temsilciliklerin, konsolosluk faaliyetlerini yürütmesi kabul eden devlet tarafından sınırlandırılmış veyahut engellenmiş olabilir. Bu durum ikili konsolosluk antlaşmasında da belirtilebilir. İleriki bölümlerde de değineceğimiz üzere konsolosluk faaliyetini yürüten diplomatik temsilcilik kişileri için ayrı bir *atama belgesi* düzenlenmesine gerek yoktur. Bu kişiler konsolosluk faaliyeti yürütse bile DİHVS'nin kendilerine sağlamış olduğu diplomatik bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanmaya devam edeceklerdir.¹⁷¹

Devletlerin, diplomatik temsilciliklerine konsolosluk faaliyetini yürütme görevi yüklemesinin başlıca sebebi konsolosluk binası açmadaki maliyettir. Mali olanakların bozukluğu devletleri, konsolosluk faaliyetlerini, var olan diplomatik temsilcilik binası içinde yürütmeye yönlendirmiştir. Zira bu durum yapılacak harcamaya oranla çok daha ucuz ve uygun olacaktır. Ancak tersi durumda söz konusudur. Bazı devletler arasında diplomatik temsilcilik açma hacminin dışında daha ileri seviyede ve yoğun ilişkiler söz konusudur. Bunun sebebi devletler arasındaki ticari, ekonomik, bilimsel, kültürel vb. bağlardır. Bu durumda sadece tek bir konsolosluk binası açmak yetmeyebilir. Ülkemiz açısından örnek vermek gerekirse özellikle ABD ve Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının sayısının çokluğu ve vatandaşlarımızın ABD ve Almanya'nın tek bir bölgesinde yaşamaması Türkiye'yi bu devletlerin ülkesinde birden fazla konsolosluk binası açmak durumuna getirmiştir. Bu tarz durumda konsolosluk faaliyetlerinin diplomatik temsilcilik binası içerisinde yürütülmesi mümkün gözükmemektedir. Konsolosların görevi salt kuruldukları ülkedeki tabi olduğu devletin vatandaşlarının iş ve işlemleri ile de sınırlı değildir. Konsoloslar, gönderen devlete seyahat edecek vatandaşlarının yararlanacağı vize ve çalışma izni verme gibi konularla da görevlidir. Bu ve benzeri sebeplerle iki ülke arasındaki ilişkilerin hacmi gönderen devleti, kabul eden devletin ülkesinde birden fazla konsolosluk binası açmaya yöneltmiştir.¹⁷²

¹⁷¹Aybay, 2009, a.g.k, s. 122.

¹⁷²Aybay, 2009, a.g.k, s. 123.

2.3.3. Konsolosluğun diplomatik temsilcilik faaliyetini yürütmesi

Devletlerarasında kurulan konsolosluk ilişkilerinin diplomatik yönü bulunmamaktadır. Daha önceki bölümde de ifade ettiğimiz üzere konsoloslar ticari ve iktisadi konularla ilgilenirler, siyasal faaliyetler diplomatik temsilciliğin görevine girer. Zira bu ayrım 1963 tarihli KİHVS ile 1961 tarihli DİHVS'nin karşılaştırılması sonucu ortaya çıkacaktır. Bazı hallerde devletler, konsoloslarını diplomatik faaliyet yürütmekle de görevlendirirler. Bunun için o devletin yani gönderen devletin kabul eden devletin ülkesinde diplomatik temsilciliğinin bulunmaması ve kabul eden devletin rızası aranmaktadır. Bu durum geçici ya da kalıcı olabilmektedir. Bazı hallerde ise gönderen devlet, kabul eden devlet ülkesindeki konsolosunu genel olarak diplomasi faaliyetini yerine getirmekle görevlendirebilir. Bu durumda kabul eden devlet ülkesindeki konsolos aslında diplomasi memuru olarak atanmaktadır.¹⁷³ Konuya ilişkin olarak 1963 tarihli KİHVS'nin “*Diplomatik Görevlerin Konsolosluk Memurları Tarafından Yerine Getirilmesi*” başlıklı 17. maddesinin 1. fıkrası şu hükmü içermektedir:

“Gönderen Devlet'in diplomatik temsilciliği bulunmayan ve üçüncü bir Devlet'in diplomatik temsilciliği tarafından da temsil olunmayan bir Devlet'te, konsolosluk memuru, kabul eden Devlet'in muvafakatı ile ve kendi konsolosluk statüsüne hâlel gelmeksizin diplomatik görevleri yerine getirmekle görevlendirilebilir.”

Madde metninden de anlaşılacağı üzere konsolosun aynı zamanda diplomatik temsilcilik görevi ile de görevlendirilmesi her durumda mümkün görünmemektedir. Madde açık bir şekilde diplomatik temsilcilik görevi ile de görevlendirilen konsolosların tabi oldukları statüye herhangi bir etkisi olmayacağını ifade etmektedir. Zira ülkemiz açısından da bu duruma örnek vermek gerekirse ülkemiz ile San Marino devleti arasında imzalanan 29 Ocak 1970 tarihli Vize Antlaşması'nın¹⁷⁴ 6. maddesinde antlaşmanın feshi bildirimini yapma görevi diplomatik temsilcinin yanında konsolosluk memuruna da

¹⁷³Ökçün, 1973, a.g.k, s. 333.

¹⁷⁴İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-6** : “İşbu Anlaşma iki Akit Tarafın, işbu Anlaşmanın kendi millî yetkili makamlarında onaylandığını karşılıklı olarak bildirmeleri üzerine yürürlüğe girecektir. Taraflardan her biri kamu düzeni nedenleri ile Anlaşmayı muvakkaten talik edebilecektir. Anlaşmanın talik olunması, siyasî temsilcilik veya **konsolosluk** vasıtasıyla derhal diğer Tarafa tebliğ olunacaktır. Taraflardan her biri, bir ay önce haber vermek suretiyle, işbu Anlaşmayı feshedebilecektir”.14/7/1969 tarih ve 6/12075 sayılı Kararname ile verilen yetkiye istinaden 29/1/1970 tarihinde mektup teatisi suretiyle imzalanan Hükümetimizle San Marino Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki Vize Muafiyet Anlaşmasının, onay belgelerinin teati edildiği tarihte yürürlüğe girmek üzere, onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 12/3/1970 tarih ve Kons-1-800-103/204 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarih ve 244 sayılı Kanununun 3 ve 5 inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulunca 27/3/1970 tarihinde kararlaştırılmıştır. Resmi Gazete Tarihi: 30.7.1970, Sayı: 13564.

verilmiştir. Bu durum diplomatik temsilcilere ait olan görevlerin aynı zaman da konsoloslar tarafından da yerine getirildiğinin göstermektedir.

Bilindiği üzere antlaşmalar hukukunun genel prensibi gereği bir antlaşmanın feshini antlaşmanın diğer taraf veya taraflarına bildirme görevi o devleti resmi anlamda temsil eden Dışişleri Bakanlığı'na ve diplomatik temsilcilere verilmiştir. Nitekim ülkemizde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nden önceki dönemde 244 sayılı *Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması ile Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun*'un 3/3. fıkrası gereği uluslararası antlaşmaların feshi kararını alma yetkisi Bakanlar Kurulu'nda iken 6004 sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 2/2-g. bendi gereği bu feshin ilgili devlete bildirilmesi görevi de Dışişleri Bakanlığı'na aitti.¹⁷⁵ Günümüzde ise 9 nolu *Milletlerarası Antlaşmaların Onaylanmasına Dair Usul ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin* 3/3. fıkrası gereği uluslararası antlaşmaların feshi kararını alma yetkisi Cumhurbaşkanı kararı ile mümkün iken bu feshin ilgili devlete bildirilme görevi ise 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 128/1-g bendi gereği Dışişleri Bakanlığı'na aittir. Yapılan değişikliklerden çıkarılacak sonuç Bakanlar Kurulu'nun yerini artık Cumhurbaşkanı almıştır.¹⁷⁶

2.3.4. Konsolosluk faaliyetinin uluslararası örgüt nezdinde yürütülmesi

Konsolosluk faaliyetlerinin diplomatik temsilcilikler adına da yürütülmesinin meşru olduğunu ve örneklerinin bulunduğunu bir önceki bölümde ifade etmiştik. Bir devletin konsolosluk faaliyetlerini bir uluslararası örgütteki sürekli temsilciliği aracılığı ile yürütmesi mümkün ve meşru mudur? İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra BM'nin kurulmasıyla birlikte bir uluslararası hukuk kişisi olan uluslararası örgütlerin, sayılarının

¹⁷⁵İlgili hüküm şu şekildedir: "Bir milletlerarası andlaşmanın veya Türkiye Cumhuriyetini bağliyan bir milletlerarası andlaşmanın belli hükümlerinin Türkiye Cumhuriyeti bakımından yürürlüğe girdiği; bir milletlerarası andlaşmanın uygulama alanının değıştiği, uygulanmasının durdurulduğu ve sona erdiği tarihler, bir Bakanlar Kurulu kararnamesiyle tesbit olunarak Resmi Gazetede yayınlanır." Resmi Gazete Tarihi: 11/6/1963, Sayı: 11425;

İlgili bent şu şekildedir: "31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması ile Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun çerçevesinde, diğer devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla akdedilen andlaşmalara ilişkin temas, müzakere, yetki belgesi, imza, onay ve tescil süreçlerini ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde yürütmek, bu andlaşmaları veya tescil edilmiş kopyalarını muhafaza etmek ve sicillerini tutmak, andlaşma taslaklarının mevzuata uygunluğunu incelemek ve görüş bildirmek." (6004 sayılı Kanun m.2, f.2, 2. bent).

¹⁷⁶Resmi Gazete Tarihi: 15.7.2018, Sayı: 30479.

artmasına bağlı olarak faaliyetlerinin çoğalmaya başlaması devletleri uluslararası örgüt toplantılarına kendilerini temsil etmek üzere diplomatik temsilcileri yerine konsoloslarını görevlendirme yoluna gittikleri görülmüştür.¹⁷⁷ Bu duruma örnek olarak BM'ye üye olan bazı devletlerin, BM'nin New York'taki merkezine bu kentteki konsoloslarını veya konsolosluk faaliyetinde bulunan memurlarını atamaları verilebilir. Konuya ilişkin olarak 1963 tarihli KİHVS'nin “*Diplomatik Görevlerin Konsolosluk Memurları Tarafından Yerine Getirilmesi*” başlıklı 17. maddesinin 2. fıkrası şu hükmü içermektedir:

“Bir konsolosluk memuruna, kabul eden Devlet'e gönderilen yazılı bildirim müteakip, gönderen Devlet'i her türlü hükümetler arası örgütte temsil etmek görevi verilebilir. Konsolosluk memurunun, bu sıfatla hareket ettiğinde uluslararası teamül hukukunun veya uluslararası anlaşmaların hükümetler arası bir örgüt nezdindeki bir temsilciye tanıdığı her türlü ayrıcalık ve bağıışıklıklardan yararlanmağa hakkı vardır. Bununla beraber, konsolosluk memurunun kendisi tarafından yerine getirilen her türlü konsolosluk görevi konusunda, bu Sözleşme uyarınca bir konsolosluk memurunun yararlandığından daha geniş bir yargı bağıışıklığına hakkı yoktur.”

Madde metninden de açık bir şekilde anlaşılacağı üzere konsoslara bir uluslararası örgüt nezdinde bağı olduğu devleti temsil etme yetkisi verilmesi meşru ve mümkündür. Bunun için gönderen devletin bu hususta kabul eden devlete yazılı bir bildirim de bulunması gerekmektedir.¹⁷⁸

Doktrinde burada sorun teşkil edebilecek durumun 193 üyesi olan bir örgüte ev sahipliği yapan ABD'nin durumu olduğu ifade edilmiştir.¹⁷⁹ Nitekim doktrinde konsosların uluslararası örgüt nezdinde devletlerini temsil etme yetkisinin meşru olmasının, ABD'nin diplomatik ve konsolosluk ilişkisi olmayan devletlerin bir atama ile ülkesinde konsolosluk faaliyetinde bulunmasına müsaade etmek durumunda kalacağına sebebiyet vereceği ifade edilmiştir. Hatta bu durumun uluslararası hukukta hâkim olan devletlerin egemen eşitliği ilkesine aykırı bir durum olduğu ileri sürülmüştür Devletlerin egemen eşitlik üzerine kurulduğu ilkesini Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda¹⁸⁰ da kabul edilmiştir. Antlaşmanın 2. maddesinin 1. fıkrasında örgütün tüm üye devletlerin egemen eşitliği prensibine göre kurulduğu ifade edilmiştir. Bu ilkenin uluslararası hukukta

¹⁷⁷Ökçün, 1973, a.g.k, s. 335.

¹⁷⁸Aybay, 2009, a.g.k, s. 124.

¹⁷⁹Bkz. <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 13.12.2017); Aybay, 2009, a.g.k, s. 125.

¹⁸⁰26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanmış ve 110. maddeye uygun olarak 24 Ekim 1945'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye Antlaşmayı Milletlerarası Adalet Divanı Statüsüyle birlikte 15 Ağustos 1945'te onaylamıştır. 4801 Sayılı Onay Kanunu 24 Ağustos 1945 gün ve 6902 Sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanmıştır. Antlaşmanın 2. maddesinin 1. fıkrası şu şekildedir: “*Örgüt, tüm üyelerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur.*”

görünüm gösterdiği alan devletlerin iç işlerine karışılmama ilkesidir. Bir devletin ulusal yetki alanına girilen alanlarda o devlete müdahale edilmemeli, yön verilmemelidir. Çünkü anlamı hukuki veya başka bir anlam olsun bir devletin başka bir devletin ulusal egemenliği hakkında verdiği her türlü hüküm eşitlik ilkesi ile çatışır.¹⁸¹ Ancak unutulmaması gereken husus Birleşmiş Milletlere üye olmak için ilgili devletin BM Şartı'nın 4. maddesinde yer alan şartları taşımasının yanında üyeliğe kabul için Güvenlik Konseyinin üyeliği kabul yönünde Genel Kurula tavsiyede bulunmasının gerekliliğidir. Buradaki, Güvenlik Konseyinin tavsiyesine ilişkin kararın alınmasında daimi üyelerin veto hakkı mevcuttur.¹⁸² ABD, BM'nin 5 daimi üyesinden biri olduğuna göre BM'ye üye olmak isteyen diplomatik ve konsolür ilişki içinde olmadığı devletin üyelik talebini veto edebilecektir. Böylece ilgili devlet bir atama ile ABD ülkesinde konsolosluk faaliyetinde bulunamayacaktır. Doktrinde ifade edilen ABD'nin durumunun devletlerin eşitliği ilkesine aykırı olduğu ileri sürülebilse de yukarıda ifade edilen durum bu durumun fiilen mümkün olmadığını göstermektedir.

2.4. Konsolosluk Açmada Sayı Sınırı

Bir devlet açmak ihtiyacı doğduğu takdirde dünyanın bütün devletlerinde konsolosluk binası açabilir. Bunun için konsolosluk açma talebinde bulunan devlete, ülkesinde konsolosluk açılacak olan kabul eden devletin rıza göstermesi gerekmektedir. Bu durum diplomatik temsilcilikle açısından da geçerlidir. Peki, bir devlet başka bir devletin ülkesinde kaç tane konsolosluk veya diplomatik temsilcilik açabilir? Hemen belirtmeliyiz ki diplomatik temsilcilik kurumu doğası gereği her devlette başka bir devleti temsilen bir tane olur yani sayı bakımından sorun yaratmaz. Diplomatik ilişkisi olan devletler birbirlerinin ülkelerinde yalnızca bir tane diplomatik temsilci bulundurur. Örneğin, Fransa'nın, Türkiye'de tek bir tane büyükelçisi –diplomatik temsilcisi- var iken Türkiye'nin de Fransa'da sadece bir tane büyükelçisi bulunmaktadır o da Fransa'nın başkenti Paris'te faaliyet göstermektedir. Bir devletin ülkesinde ise başka bir devletin konsolosların sayısı birden fazla olabilmektedir. Nitekim iki devlet arasındaki ilişkilerin boyutu, devletlerin ülkelerinde yaşayan vatandaşlarının sayısının çokluğu, artan diplomasi, ticaretin gelişmesi vb. sebeplerle devletler birbirlerinin ülkelerinde birden

¹⁸¹Öğüt. S. (2013). *Egemen eşitlik prensibine modern uluslararası hukuk açısından bir istisna hali olarak yaklaşma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı:3, s.157.

¹⁸²Aksar. Y (2012). *“Teori ve uygulamada uluslararası hukuk-1”*. Ankara: Seçkin Yayınevi, Birinci Baskı, s.224.

fazla konsolosluk açmaktadırlar. Bu durum aynı zamanda olması gereken durumdan olmaması gereken bir soruna da dönüşebilir. Tarihte konsoloslukların amacının dışında kullanıldığı da görülmüştür. Güçlü devletlerin güçsüz devletler üzerinde konsolosluk açarak nüfuz kurmak istedikleri geçmişte görülmüştür. Örneğin, 1930'lu yıllarda sömürgeci bir politika izleyen İtalya'nın şimdiki adı Etiyopya olan Habeşistan'da konsolosluklar açarak Habeşistan üzerinde egemenlik kurduğu iddia edilmiştir. Bunun gerekçesi olarak da İtalya'nın, Habeşistan'da tek bir vatandaşının olmaması ve konsolosluk açmak istediği noktaların Habeşistan'ın en stratejik noktaları olduğu ve askeri depo yeri olarak konsolosluk binalarının kurulduğu ileri sürülmüştür.¹⁸³

Bir devlerin ülkesinde başka bir devletin rızası olmadan konsolosluk açılması başta uluslararası hukukta hâkim olan devletlerin eşitliği ilkesi olmak üzere 1963 tarihli KİHVS'nin 4. maddesinin 1. fıkrasına açıkça aykırıdır. Keza uluslararası hukukta “*konsolosluk sayısında eşitlik*” ilkesi kabul edilmektedir. Bu ilkenin anlamı gönderen devlet ile kabul eden devlet ülkesindeki konsoloslukların sayı itibari ile birbirlerine eşit olmalarına gerektirmesidir. Bu bir ilke olduğuna göre elbette istisnaları da olacaktır. Zira günümüzde bu ilkenin çok katı bir biçimde uygulanması mümkün görünmemektedir. Ülkemiz açısından bakarsak Almanya'nın ülkemizdeki konsolosluk sayısı 8 iken ülkemizin ise Almanya'da ki konsolosluk sayısı toplam 15'tir. Bu iki ülke arasında konsolosluk sayısında eşitlik ilkesini uygulamak anlamlı ve pratik bir sonuç doğurmaz. Zira Almanya'da sayısı 3 milyonu aşan bir Türk nüfusunun karşılığı ülkemizdeki Almanya vatandaşlarının sayısını karşılamamaktadır. Sırf bu durum bile bu ilkenin bu durumda uygulanamayacağını göstermektedir. Bu durum dışında farklı türde sebepler de gösterilebilir. Bunlardan biri de konunun en başında belirttiğimiz üzere konsoloslukların açılmasının devletlerarasında bir rızaya tabi olmasıdır. Devletler yaptıkları konsolosluk anlaşmalarında birbirlerinin ülkelerinde kurulan ve daha sonra kurulacak konsoloslukların rızaya tabi olmayacağını kararlaştırabilirler. Bu anlaşmaya dayanarak kurulan konsoloslukların kapatılmasını istemek dürüstlük ve iyi niyet prensibi ile bağdaşmayacaktır. Tabi bu durum kabul eden devlet açısından çok ciddi rahatsız edici bir noktaya varırsa bu durumda anlaşmalar hukukunun genel prensipleri devreye girecek, devletlerarasındaki uyuşmazlıklar barışçıl çözüm yolları ile çözülecektir.¹⁸⁴

¹⁸³Aybay, 2009, a.g.k, s. 139.

¹⁸⁴Aybay, 2009, a.g.k, ss. 141-142.

Son olarak değinilmesi gereken bir husus da bir konsolosluk kurumu mensubunun Uluslararası hukuka aykırı olan davranışlarının 1963 tarihli KİHVS'nin 23. maddesinde düzenleme altına alınan *istenmeyen kişi* (persona non grata) durumunu da aşan bir konuma gelmesi durumunda kabul eden devletin yapması gereken davranıştır. İstenmeyen kişi kurumunun açıklanmasında fayda vardır. İstenmeyen kişi kurumuna en çok diplomatik temsilciler için başvurulur. Bir konsolosun istenmeyen kişi olarak ilan edilmesi, konsolosun kabul eden devlet yasalarına uymaması, kanuna aykırı yollardan bilgi toplaması, casusluk, kabul eden devletin iç işlerine karışma gibi sebeplerle olabilmektedir.¹⁸⁵ Keza bir konsolosun istenmeyen kişi olarak ilan edilmesi, gönderen devlet ile kabul eden devlet arasındaki ilişkilerin bozulması sonucu başvuru bir yaptırım türü de olabilmektedir. Kabul eden devlet herhangi bir zamanda ve sebebini açıklamaksızın ilgili konsolosu istenmeyen kişi olarak kabul ettiğini gönderen devlete bildirir ve ilgili konsolosa yirmi dört ile kırk sekiz saat arasında değişen aralıklarda bir süre vererek ülkesini terk etmesini ister. Verilen süre içerisinde ülkeyi terk etmeyen konsolos hakkında kabul eden devlet tarafından gerekirse yakalama, gözaltına alma ve tutuklama tedbirlerine başvurulabilir. Nitekim artık ilgili konsolosun, konsolosluk hukukundan kaynaklanan bağışıklık ve ayrıcalıkları ortadan kalkmakta ve ilgili konsolos kabul eden devletin yargı yetkisi alanına girmektedir.¹⁸⁶ Bir başka deyişle verilen süre sonuna kadar konsolos, bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanmaya devam etmektedir. Bağışıklık ve ayrıcalıkların geçmişe yönelik olarak kaldırılması gibi bir durum söz konusu değildir.¹⁸⁷ Doktrinde bu durumda konsolosluk memurunun yapmış olduğu davranışın 1963 tarihli KİHVS'nin Giriş bölümündeki paragrafın 4 ve 5. bölümündeki konsoloslüğün ülkeler arasında dostluk ilişkilerinin geliştirilmesine katkıda bulunması ilkesine aykırı bir durum oluşturacağı ifade edilmektedir. Bu davranışın sonucunda da kabul eden devlet, gönderen devletten kendi ülkesinde kurmuş olduğu konsolosluk binasını kapatmasını talep edebilecektir.¹⁸⁸

¹⁸⁵Pazarcı, 2015, a.g.k, s. 94.

¹⁸⁶Reçber, 2016, a.g.k, s. 346.

¹⁸⁷Kaya. İ. S (2017). *Uluslararası hukuk temel bilgiler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Baskı, s. 206.

¹⁸⁸Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin Giriş bölümündeki 4 ve 5. İlkeler şu şekildedir: *Bu Sözleşmeye taraf olan Devletler, eski zamanlardan beri uluslararası konsolosluk ilişkilerinin kurulmuş olduğunu hatırlayarak, Konsolosluk ilişkileri, ayrıcalıkları ve bağışıklıkları hakkında uluslararası bir Sözleşmenin, anayasa ve sosyal sistemlerinin farklılığı ne olursa olsun, ülkeler arasındaki dostluk ilişkilerinin geliştirilmesine katkıda bulunacağına inanarak,*

2.5. Konsolosların Görevleri ve Yetkileri

Konsolosluk şefi, konsolosluk hukukundan doğan faaliyetlerini yerine getirirken konsolosluk adına hareket eder. Dolayısıyla konsolosun görevleri aynı zamanda konsoloslukların da görevleridir. Kabul eden devletin ülkesinde görev yapacak olan konsolosların görevleri gönderen devletin iç hukukuyla düzenlenmektedir. Bu görev ve yetkilerin de kabul eden devlet tarafından itiraza uğramaması gerekmektedir.¹⁸⁹ Bu hususlar mutabık kalınması için devletlerarasında genelde ikili konsolosluk antlaşmalarıyla düzenlenmektedir. Kabul eden devletin de konsolosa görev ve yetkilerini yerine getirebilmesi için gerekli kolaylıkları sağlaması gerekmektedir.¹⁹⁰ Konsolosların ulusal ve uluslararası hukuktan kaynaklanan çeşitli yetkilerini de tek bir kavram ile ifade edecek olursak bu kavram 'koruma' kavramıdır.¹⁹¹ Konsolosların görev ve yetkileri 1963 tarihli KİHVS'nin 5. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Madde başlığı her ne kadar 'konsolosluk görevleri' olsa da içerik olarak madde metni olduğunda konsoloslara gönderen devletin uçak ve gemilerini teftiş etmek gibi birtakım yetkilerinde verildiği görülecektir. Çalışmamızın mihenk taşı olan konsolosun görev ve yetkileri ile ilgili bu maddenin metin içerisinde yer verilmesi gerekmektedir. Madde metni şu şekildedir:

Konsolosluk görevleri aşağıdaki hususlardan oluşur:

a) Devletler Hukukunca kabul edilen sınıflar çerçevesinde gönderen Devlet'in ve bu Devlet'in uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilerin çıkarlarını kabul eden Devlet'te korumak;

b) Bu sözleşme hükümleri çerçevesinde, gönderen Devlet ile kabul eden Devlet arasında ticarî, ekonomik, kültürel ve bilimsel ilişkilerin gelişmesini kolaylaştırmak ve onlar arasındaki dostluk ilişkilerini teşvik etmek;

c) Kabul eden Devlet'in ticarî, ekonomik, kültürel ve bilimsel, hayat şartları ve gelişmeleri hakkında, her türlü kanuni yollarla bilgi edinmek ve bu hususlarda gönderen Devlet hükümetine rapor ve ilgili kişilere bilgi vermek,

d) Gönderen Devlet uyruklarına pasaport ve seyahat belgeleri ve keza bu Devlet'e gitmeyi arzu eden kişilere vize ve gerekli belgeler vermek;

e) Gönderen Devlet'in uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilere yardım etmek; f) Noter ve kişi halleri memuru sıfatıyla hareket etmek ve benzeri görevleri ve kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerine aykırı olmadığı ölçüde bazı idarî mahiyetteki görevleri yapmak;

Bu gibi ayrıcalıklar ve bağışıklıkların amacının, bunlardan bireyleri yararlandırmak olmayıp, konsoloslukların, kendi devletleri adına, görevlerini etkili biçimde yerine getirmelerini sağlamak olduğuna kani olarak, anlaşmışlardır, Aybay, 2009, a.g.k, s. 142.

¹⁸⁹Caşın, 2013, a.g.k, s. 592.

¹⁹⁰Sur, 2017, a.g.k, s. 265.

¹⁹¹Aybay, 2009, a.g.k, s. 172.

g) Kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemeleri uyarınca, gönderen Devlet'in uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilerin bu Devlet'te mirasla ilgili çıkarlarını korumak;

h) Özellikle haklarında bir velâyet veya kayımlık söz konusu olduğunda gönderen Devlet'in uyruğu bulunan küçük ve gayri mümeyyizlerin çıkarlarını kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemeleriyle saptanmış sınırlar çerçevesinde korumak;

i) Kabul eden Devlet'te yürürlükte bulunan uygulama ve usuller saklı kalmak üzere, gönderen Devlet uyrukları kabul eden Devlet'te bulunmadıkları veya tamamen başka bir nedenle zamanında hak ve çıkarlarını koruyamayacak durumda oldukları takdirde, bu uyrukların hak ve çıkarlarının korunması amacıyla, kabul eden Devlet kanun ve düzenlemeleri uyarınca, geçici tedbirlerin alınmasını talep etmek için söz konusu uyrukları kabul eden Devlet mahkemeleri veya başka makamlar önünde temsil etmek veya uygun şekilde temsil edilmelerini sağlamak üzere tertibat almak;

j) Yürürlükteki uluslararası anlaşmalar uyarınca veya böyle anlaşmalar bulunmadığı takdirde kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerine uygun olacak şekilde, adli ve gayri adli evrakı ulaştırmak veya istinabeleri yerine getirmek;

k) Gönderen Devlet'in uyrukluğunu taşıyan deniz ve nehir gemileri ile bu Devlet'te kayıtlı uçaklar üzerinde ve keza bunların mürettebatı üzerinde gönderen Devlet'in kanun ve düzenlemelerinde öngörülen kontrol ve teftiş haklarını kullanmak;

l) Bu maddenin (k) bendinde söz konusu gemi, vapur ve uçaklarla, bunların mürettebatına yardım etmek ve bu gemi ve vapurların seyahati ile ilgili beyanları kabul etmek, geminin kâğıtlarını incelemek ve vize etmek ve kabul eden Devlet makamlarının yetkilerine hâlel getirmeksizin yolculuk sırasında vuku bulan olaylar hakkında soruşturma yapmak ve gönderen Devlet'in kanun ve düzenlemelerinin verdiği yetki ölçüsünde kaptan, gemi zabitanı ve tayfalar arasında her çeşit anlaşmazlıkları çözümlenmek;

m) Gönderen Devlet tarafından bir konsolosluğa verilen ve kabul eden Devlet kanun ve düzenlemelerinin yasaklamadığı veya bu Devlet'in karşı çıkmadığı veya gönderen Devletle kabul eden Devlet arasında yürürlükte bulunan uluslararası anlaşmalarda belirtilen bütün diğer görevleri yapmak.

Düzenlemeden de anlaşılacağı üzere konsoloslar bağlı oldukları gönderen devletin çıkarlarını kabul eden devlet ülkesinde korurlar. Ayrıca konsoloslar kabul eden devlet ile gönderen devlet arasında ticari, ekonomik, kültürel ve bilimsel alanlarda bir köprü görevi üstlenerek ilişkilerin gelişmesini sağlamakla görevlidirler. Kültürel anlamda ilişkilerin geliştirilmesi, gönderen devletin diplomatik temsilciliğindeki kültür ataşeliğinin görevi olduğundan burada bahsedilen taşrada bulunan konsoloslardır.¹⁹² Örneğin, Almanya'da başkent Berlin ve çevresi dışındaki yerlerde görev yapan konsolosluklarımızın görevleri arasındadır. Konsoloslar kabul eden devlet ülkesinde yurttaşlarının da çıkarlarını korur ve onlara gerekli yardımı yaparlar. Bunun için kabul eden devletin ülkesindeki yerel makamlarla gerekli irtibatı kurar. Konsoloslar 1963 tarihli KİHVS'nin 38. maddesi gereği

¹⁹²Sur, 2017, a.g.k, s. 265.

kural olarak sadece görev çevrelerinde bulunan kabul eden devletin mahalli makamlarıyla irtibat kurabilir. Ancak kabul eden devletin iç hukuk düzenlemeleri ve ilgili devletlerarasında yapılan ikili konsolosluk antlaşmalarında bu durumun aksi öngörülürse konsoloslar kabul eden devletin merkezi makamlarıyla da irtibat kurabilirler.¹⁹³

Konsolosların, gönderen devletin vatandaşlığını taşıyan deniz ve nehir gemileri ile uçakları üzerinde gönderen devletin iç hukukundan kaynaklanan teftiş ve kontrol yetkileri de vardır. Keza konsolosların bu gemilere ve uçaklara yardımcı olma görevi de vardır. Gönderen devlette kaydı bulunan gemilerin belgelerini kabul eden devlete sunma görevi de konsolosluklara aittir. Gönderen devletin vatandaşlarının askerlik, evlilik ve noterlikle ilgili işlemlerini yapmak, gönderen devletin uyuğunda bulunan kişilerin mirasla ilgili çıkarlarını korumak, gönderen devletin vatandaşlarına pasaport ve seyahat belgesi vermek, gönderen devlete gitmek isteyenlere vize ve gerekli belgeleri vermek de konsolosluğun görevleri arasındadır. Adli yardımlaşma ve istinabe evraklarını kabul eden devlet ülkesinde ilgili vatandaşlarına ulaştırmak da konsolosların görevleri arasındadır. Bununla birlikte konsolosluk çalışanları da rapor hazırlarlar. Hazırladıkları rapor içeriğinde kabul eden devlet ile gönderen devlet arasında imzalanan ticaret antlaşmalarına aykırı durum iddialarına ilişkin sonuçlar, uluslararası ticaretle ilgili bağlantılar yer alır. Konsoloslar ayrıca uluslararası taşımacılık konusunda danışmanlık faaliyeti yürütürler. Diplomatik temsilciliklerin aksine konsoloslar vatandaşlarının kişisel problemlerde yardımcı olurlar. Onların kabul eden devlet ülkesindeki sağlık sorunlarıyla ilgilenirler. Keza konsoloslar kabul eden devlet mahkemelerinde yasal temsil hakkı gibi konularda vatandaşlarına yardımcı olurlar.¹⁹⁴

Konsolosların yeri geldiğinde diplomatik görevlerinin de olabileceğini söylemiştik. Bu kısımda sadece konsoloslukların bağlı oldukları gönderen devletin kabul eden devlet ülkesindeki vatandaşlarıyla temas etmesi ve iletişim kurması ile bu vatandaşların özgürlüklerinin kısıtlanması durumundaki görev ve yetkilerinden bahsedeceğiz. Çalışmamızın esas konusunu oluşturan konsolosların özel hukuk işlemlerini ise dördüncü bölümde anlatacağız. Zira konsolosun görevlerinin birçoğu özel hukuk alanına ilişkin iş ve işlemler gerektirmektedir.

¹⁹³İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 38:** “Konsolosluk memurları, görevlerinin yerine getirilmesinde,
a) Konsolosluk görev çevrelerindeki mahallî yetkili makamlara;
b) Kabul eden Devlet’in kanun, düzenleme ve teamülleri veya bu konudaki uluslararası anlaşmalarca müsaade olunan ölçüde kabul eden Devlet’in yetkili merkezî makamlarına, müracaatta bulunmak hakkına sahiptirler.”

¹⁹⁴Caşın, 2013, a.g.k, s. 593.

2.6. Gönderen Devlet Uyuşukları İle Konsolos Arasındaki İlişki

Konsolosluk memurlarının, gönderen devletin vatandaşlarıyla iletişime geçmesi, görüşmesi ve haberleşmesi onların en temel görevleri arasındadır. Konsolosluk memurları, vatandaşlarının sorunlarını dinler, sorunlarını çözmede onlara yardımcı olur ve mahalli makamlarla vatandaşları arasındaki ilişkilerin gelişmesine yardımcı olurlar. Konsolosluk memurları, vatandaşlarıyla ilgili konularda kabul eden devletin mahalli makamlarına da başvurmaya yetkilidir. Nitekim bu hususların etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi, konsoloslukla, ilgili vatandaşların birbirlerine serbestçe ulaşabilmesi mümkün olacaktır.¹⁹⁵

1963 tarihli KİHVS'nin 36. maddesinde konsolosların, gönderen devletin vatandaşlarıyla nasıl temas edecekleri düzenleme altına alınmıştır. Sözleşmenin, 36. maddesine göre; ilgilisi yani vatandaş talep ettiği takdirde, kabul eden devletin yetkili makamları, gönderen devletin bir uyuşunun gönderen devlet konsolosluğu görev çevresinde tutuklanmasından, hapsedilmesinden veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmasından vakit geçirmeksizin söz konusu konsolosluğu haberdar edeceklerdir. Keza, konsolosluk memurları, hapsedilmiş, önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmış olan gönderen devletin uyuşunu ziyaret etmek, onunla görüşmek ve muhaberatta bulunmak ve onun mahkemeleri önünde temsilini sağlamak hakkına sahiptirler. Öte yandan 1963 tarihli KİHVS'nin 73. maddesi, bu sözleşme hükümlerinin taraf ülkelerin ikili sözleşme yapmasına engel olmayacağını düzenlemektedir. Bundan ötürü ülkemiz ile birçok devlet arasında ikili antlaşmalar bulunmaktadır. Nitekim bu hususta uygulamada yaşanan aksaklıklar dikkate alınarak Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında B.03.0.UİG.0.00.00.06/010.06.02/8-1 sayılı ve 70/1 nolu bir genelge çıkarılmıştır. Genelgenin ekinde 1963 tarihli KİHVS'ne taraf olan devletler ve Türkiye'nin ikili antlaşma imzaladığı devletler listesi yer almaktadır.¹⁹⁶

Anayasamızın 19/6. maddesinde yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama ve tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddiaların yazılı veya sözlü olarak derhal, toplu suçlarda ise, en geç hâkim huzuruna çıkarılınca kadar bildirilmesi, yine yakalanan veya

¹⁹⁵Aybay, 2009, a.g.k, s. 181.

¹⁹⁶<http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/701%20Yabanc%C4%B1%20Uyuşuklular%C4%B1n%20%20C3%96zg%C3%BCr%C3%BCklerinin%20K%C4%B1s%C4%B1tlanmas%C4%B1%20ve%20Serbes%20B%C4%B1rak%C4%B1lmalar%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi : 19.12.2017).

tutuklanan kişinin durumunun yakınlarına derhal haber verilmesi öngörülmektedir.¹⁹⁷ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 107. maddesinin son fıkrasında ise tutuklanan şüpheli veya sanık yabancı olduğunda, tutuklama durumunun, yazılı olarak karşı çıkılmaması halinde, vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirileceği hükme bağlanmıştır.¹⁹⁸ Yabancılar için tutuklanma durumunda haber verilecek olanlar yakınları veya yabancının belirlediği kişi olmayıp, konsolosluğudur. Ancak yabancı kişi karşı çıktığı takdirde bu bildirim yapılmaz. Kanun da çok açık bir şekilde yabancı kişinin yazılı olarak karşı çıkması aranmaktadır. Dolayısıyla yabancı kişi yazılı bir şekilde vatandaşı olduğun devletin konsolosluğuna haber verilmesini istemez ise kabul eden devlet makamları tarafından bu bildirim yapılacaktır.¹⁹⁹

Yabancı denildiğinde ne anlaşılmalıdır? Hukuki anlamda uluslararası hukukta genel kabul gören yabancı tanımı Devletler Hukuku Enstitüsünün 1892 yılında Cenevre'de yapmış olduğu toplantıda belirlediği tanımdır. Bu tanıma göre yabancı, *“bir devletin ülkesinde bulunan ve o devletin vatandaşlığını henüz iddiaya hakkı olmayan kimsedir.”* Tanımdan da anlaşılacağı üzere yabancı kavramı tanımlanırken esas alınan kıstas vatandaşlık bağıdır. Hukukumuzda da yabancı kavramı vatandaşlık bağı esas alınmıştır.²⁰⁰ Nitekim 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 'Tanımlar' başlıklı 3. maddesinin 1. fıkrasının 'd' bendine göre yabancı deyiminden *“Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi”* anlaşılmaktadır.²⁰¹ Yabancı kavramı ile ilgili belirtilmesi gereken bir diğer hususta birden fazla vatandaşlığa sahip olan kişiler ile çifte vatandaşlığa sahip olan kişilerin durumudur. Çifte veya birden fazla vatandaşlığa sahip olan kişilerin sahip oldukları vatandaşlıklardan biri buldukları ülkenin vatandaşlıklarından ise bu kişiler yabancı olarak kabul edilmemektedir. Nitekim hukukumuzda Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 4. maddesinin 1. fıkrasının 'b' bendinde *“Birden fazla devlet vatandaşlığına sahip olanlar hakkında, bunların aynı zamanda Türk vatandaşı olmaları halinde Türk hukukunun”* uygulanacağı kabul edilmiştir.²⁰² Konumuz açısından meseleye bakacak olursak, şayet bir yabancı tutuklandığında veya gözaltına alındığında yazılı olarak açıkça karşı

¹⁹⁷İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 19/6** : *“Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir.”*

¹⁹⁸İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 107/3** : *“Şüpheli veya sanık yabancı olduğunda tutuklanma durumu, yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir.”*

¹⁹⁹Yaşar. O (2011). *Ceza Muhakemesi Kanunu*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 1. Cilt, 5. Baskı, s. 1203.

²⁰⁰Doğan. V (2016). *Türk yabancılar hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi, 1. Baskı, s.2.

²⁰¹Resmi Gazete Tarihi: 12/06/2009, Sayı: 27256.

²⁰²Resmi Gazete Tarihi: 12.12.2007, Sayı: 26728.

çıkmadığı takdirde kabul eden devlet ülkesindeki vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirim yapılacaktır. Araştırmacıya göre, yabancı kişi çifte vatandaş dahi olsa hakkında Türk hukukunun uygulanması konsolosluğa bildirim yapılmasına engel teşkil etmemelidir. Zira kişi hürriyeti ve özgürlüğünün kısıtlandığı tutuklama veya gözaltına alınma gibi koruma tedbirlerinde, yabancı kişinin iradesine üstünlük tanınmalı, her ne kadar vatandaşlıklarından biri Türk vatandaşlığı olsa da kişi konsolosluğuna haber verilmesini istiyorsa kabul eden devlet makamları tarafından ilgili konsolosluk haberdar edilmelidir.

Bakanlığın genelgesinde de yabancı kişinin tutuklanması, yakalanması, mahkûm olduğu hapis cezasının infazı veya serbest bırakılması durumlarında ilgili makamlar ne şekilde ve nasıl hareket edileceği düzenlenmiştir. Öncelikle yakalama veya tutuklama durumunda genelgenin ekinde yer alan bilgi formu ile yabancı kişinin kimlik bilgileri, tutuklama müzekkeresi veya müddetname ile beraber Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Genel Müdürlüğü'ne iletilecektir. Yabancı kişinin uyuğu olduğu devletlerin Azerbaycan, Çin Halk Cumhuriyeti, Gürcistan, Litvanya, Kazakistan, Özbekistan, Rusya ve Türkmenistan olması halinde ve yabancı kişinin yazılı olarak karşı çıkması halinde ilgili konsolosluğa bilgi verilmez sadece bu husus Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Genel Müdürlüğü'ne faks ile iletir. Şayet yabancı kişi yazılı olarak karşı çıkmaz ise sadece ilgili konsolosluğa bilgi verilmesi ile yetinilmelidir. İlgili yabancı kişi yukarıda sayılan devletler dışında ve 1963 tarihli KİHVS'ne taraf olan bir devlet vatandaşı ise ve yazılı olarak karşı çıkmaması halinde kişinin yakalama, tutuklama, infaz ve serbest bırakma durumu Dışişleri Bakanlığı sitesinde yer alan ilgili konsolosluğun faks numarasına 24 saat içerisinde bildirilmelidir. Yabancı kişi 1963 tarihli KİHVS'ne taraf olmayan bir devlet vatandaşı ise bu durum 24 saat içerisinde Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Genel Müdürlüğü'ne faks ile bildirilmelidir. Her halükarda yabancı bir kişinin ülkemizde tutuklanması, yakalanması, cezaevine alınması ve serbest bırakılması durumu ise Ulusal Yargı Ağı Projesi üzerinden Adalet Bakanlığı'na bildirilecektir. Yakalanma durumu kişinin gözaltına alınması durumunu da kapsamaktadır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 27 Eylül 2006 tarihinde kabul ettiği *Üye Devletlere Tutuklu Yargılamanın Kullanımı, İçinde Vuku Bulduğu Koşullar ve İstismarına Karşı Koruyucu Düzenlemeler Hakkında Rec 2006-13 Sayılı Tavsiye Kararına* ek olarak kabul ettiği kararında yabancı hükümlü tutuklulara ilişkin hükümler yer almaktadır. Örneğin, tutuklanması istenen yabancı kişiye ülkesinin konsolosluğundan

danışma ve yardım alma hakkına sahip olduğu bildirilmelidir. Yine konseyin Rec 2006-2 sayılı kararına ek olarak almış olduğu kararında yabancı hükümlülere, konsolosluk makamlarıyla haberleşmeleri için gerekli kolaylıkların sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.²⁰³

Yabancı kişinin vatandaşlığının tespiti her zaman mümkün olmayabilir. Yabancı kişi herhangi bir devletin tabiiyetini taşımayabilir ya da yabancı kişi kimlik bilgilerini vermeyebilir. Hukukumuzda 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 147/1-a bendine göre şüpheli veya sanık yabancı da olsa kimlik bilgilerine ilişkin soruları yanıtlamakla yükümlüdür. Şayet yabancı kişi kimliğine ilişkin bilgi vermez ise yabancı kişinin vatandaşlığının saptanması zor hale gelir. Bu durumda ilgili konsolosluk da belirlenemez. Burada kolluk güçleri ve savcılık, yabancı kişinin kimlik bilgilerinin tespiti amacıyla gerekli incelemeleri yaptırmaya yetkilidirler.²⁰⁴ Tutuklanmış olan yabancı birinden fazla vatandaşlığı olması halinde de haber verilecek konsolosluğun hangisi olduğu sorunu ortaya çıkacaktır. Bu vatandaşlıklardan birisi kabul eden devlet vatandaşlığı ise ortada sorun yoktur. Zira bu durumda tutuklanan kişi kabul eden devlet bakımından yabancı sayılmayacağından sorun yoktur. Ancak vatandaşlıklardan biri kabul eden devlet vatandaşlığı değil ise doktrinde haber verilecek konsolosluğun kabul eden devlet makamlarının takdirinde olduğu ifade edilmiştir.²⁰⁵ Araştırmacı doktrine katılmamaktadır. Araştırmacıya göre yabancı kişi zaten tutuklandığı takdirde kişi özgürlüğü hakkı yasal olarak kısıtlanmış olmaktadır. Yabancı kişi birden fazla vatandaşlığa sahip olduğu takdirde hangi konsolosluğu ile görüşmek istiyorsa kabul eden devlet makamlarının o konsolosluğa haber vermesi gerekir. Zira haberleşme hakkı bir insan hakkıdır, bu haktan yabancı kişinin yararlanabilmesi kabul eden devlet makamlarının takdirine bırakılmamalıdır. Kişinin seçeceği konsoloslukla kabul eden devlet arasında konsolosluk ilişkisi kurulmamış veya gündeme gelmemiş ise bu durumda kabul eden devlet makamlarının yapacağı değerlendirme dengeli olmalıdır.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 22/2. maddesine göre hükümlülerin ceza infaz kurumlarına alınmalarında, başka kuruma nakillerinde ve hastaneye yatırılmalarında, istekleri üzerine ailelerine veya gösterdikleri kişilere; hükümlü yabancı ise, yazılı olarak karşı çıkmaması hâlinde, uyuşu olduğu

²⁰³ www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/uluslararasi/tavsiye_kararlari.doc (Erişim Tarihi: 19.12.2017).

²⁰⁴ Kocaoğlu, S (2011). *Susma hakkı*. Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 2011/1, s. 40.

²⁰⁵ Aybay, 2009, a.g.k, s. 185.

devletin diplomatik temsilcilik veya konsolosluğuna durum bildirilir.²⁰⁶ İnfaz hukukunda bu husus hükümlünün bilgilendirilme hakkı olarak adlandırılmaktadır.²⁰⁷ 5275 sayılı Kanun'un 84/1. maddesine göre yabancı hükümlülerin, vatandaşı olduğu devletin kabul eden devlet ülkesindeki varsa diplomatik temsilciliği veya konsolosluğunun ziyaret istemeleri, geciktirilmeksizin yerine getirilecektir. Hükümde ziyaretin zamanı ve süresine ilişkin herhangi bir ifade yer almamaktadır. Ancak maddenin son fıkrası aynı kanunun 83. maddesi hükümlerini saklı tutmuştur. Seksen üçüncü madde de ise görüşlerin çalışma saatleri içerisinde yarım saatten az ve bir saatten fazla olamayacağı ifade edilmiştir. Belirtmek gerekir ki konsolosluk memurlarının ziyareti için de ayrıksı bir düzenleme olmadığı için bu şartlar kabul edilmelidir.²⁰⁸

5275 sayılı Kanun'un 83/3. ve 116. maddeleri uyarınca Adalet Bakanlığı tarafından "*Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik*" çıkarılmıştır. Söz konusu yönetmeliğin 28. maddesinde yabancı hükümlülerin konsolosluk memurları tarafından ziyaret edilmesiyle ilgili oldukça ayrıntılı düzenlemeler yer almaktadır. Yönetmeliğe göre konsolosluk memurlarının ziyaret edebileceği kişiler kendi ülkesinin vatandaşları ile ülkemizde konsolosluğu bulunmayıp da anlaşmalar gereği, yararlarını korudukları yabancı uyruklu kişilerdir. Hükümlü veya tutuklunun rızası ile görüşme gerçekleşmektedir. Şayet ilgilisi rıza göstermezse bu durum konsolosluk memuru ile ilgili yabancı kişi huzurunda düzenlenen tutanakla tespit edilir. Terör ve örgütlü suçlar dışındaki yabancı uyruklu kişilerde ziyaret talebi ziyaret tarihinden en az 1 hafta önce ceza infaz kurumunun bulunduğu yerdeki ağır ceza merkezi Cumhuriyet Başsavcılığına yapılır. Şayet yabancı terör ve örgütlü suçların birinden hükümlü veya tutuklu ise ziyaret talebi ziyaret tarihinden on beş gün önce Adalet Bakanlığı'na iletilir. Her iki durumda da acil ve kabul edilebilir bir durum varsa veya kişi yeni tutuklanmışsa bu süreler daha kısa tutulabilir. Görüldüğü üzere suçun türü terör veya örgütlü suçlardan biri ise prosedür farklılaşmaktadır. Yönetmeliğin 28/5. maddesinde ise ziyaret edilecek yabancının birden fazla vatandaşlığının olması ve bu vatandaşlıklardan birinin Türk vatandaşlığı olması durumunda ziyaret talebinin karşılıklılık ilkesi çerçevesinde değerlendirileceği ifade edilmiştir. Bu düzenleme 2009 yılında yapılan değişiklik sonucu ortaya çıkmıştır. Değişiklikten önce vatandaşlıklardan biri Türk vatandaşlığı olduğu için kişi yabancı

²⁰⁶Resmi Gazete Tarihi: 13/12/2004, Sayı: 25685.

²⁰⁷Özbek. V.Ö (2015). *İnfaz hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 6. Baskı, s. 163.

²⁰⁸Özbek, 2015, a.g.k, s. 183.

olarak kabul edilmiyor, ziyaret talepleri bu çerçevede değerlendiriliyordu. Araştırmacıya göre mevcut düzenleme modern uluslararası hukuk kurallarına daha isabetli olduğu için yapılan değişiklik isabetli olmuştur. Maddenin son iki fıkrasındaki düzenlemelere göre ziyaret talebi kendilerine iletilen bakanlık veya başsavcılık yapılacak ziyaretin açık veya kapalı olmasına karar verebilecektir. Keza, yabancı hükümlü veya tutuklunun konsolosluk tarafından dışarıdan telefonla aranmasına izin verilmez. Şayet yabancı kişinin konsolosluktan bir talebi varsa bu talebini iletmesi ve kuruma alındığını bildirmesi için kendisine izin verilir. Burada yabancı hükümlü veya tutuklunun iradesine öncelik tanındığına ve kabul eden devlet makamlarına görüşme hususunda takdir hakkı tanınmadığına dikkat edilmelidir.²⁰⁹

²⁰⁹Resmi Gazete Tarihi: 17.06.2005, Sayı: 25848.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KONSOLOSLUK PERSONELLERİ, ATANMALARI, GÖREVE BAŞLAMALARI ve GÖREVLERİNİN SONA ERMESİ, DOKUNULMAZLIKLAR ve AYRICALIKLAR

Konsolosluk hukukunda yapılan iş ve işlemler konsolosluk personelleri aracılığı ile görülür. Bir devletin diğer bir devletin ülkesinde konsolosluk binası açmasının hemen ardından söz konusu binaya görevli personeli ataması gerekmektedir. Konsolosluk personellerinin göreve başlayabilmesi için belli bir işlem sırası gerekmele birlikte söz konusu personellerin görevlerinin sona ermesi de belli bir işlem sırası gerektirmektedir.

3.1. Konsolosluk Personelinin Genel Yapısı

Konsolosluk faaliyetlerinin konsoloslar tarafından yerine getirilmesi 1963 tarihli KİHVS'nin 3. maddesine göre bir ilke olmakla birlikte görevi yerine getirecek olan konsolos kavramının da içerisinde doldurulması gerekmektedir. Bir başka anlatımla konsolosluk personeli ifadesinden sadece konsolos veya başkonsolos anlaşılmalıdır. Konsolosluklar kurulurken konsolosluğa belli bir sınıf statüsü verilmektedir. Bu statünün içerisinde farklı türde kavramlar bulunmaktadır.²¹⁰ Dolayısıyla bir devletin başka bir devletin ülkesinde konsolosluk açması beraberinde söz konusu konsolosluğunun aktif hale gelebilmesi için konsolosluk faaliyetini yerine getirecek personel atanması veya görevlendirilmesini gerektirir.²¹¹

Konsolosların görev alanı çok çeşitlilik göstermektedir. Görevlerinin bağlı olduğu devletin çıkarlarını korumaktan, bağlı olduğu devlet vatandaşlarına vize vermeye kadar farklı alanları kapsadığı bilinen bir gerçektir. Bu farklı alanlarda görev alacak personele de ihtiyaç vardır. Personel sayısı her zaman yeterli sayıda da olmayabilir. Nitekim bu duruma yol açan etkenlerin başında gönderen devletin mali durumunun kötü olması gelmektedir. 1963 tarihli KİHVS'nin 20. maddesinde konsolosluk personeli sayısı hakkında bir düzenleme mevcuttur. Düzenleme şu şekildedir:

“Konsolosluk personelinin sayısı hususunda açık bir anlaşmanın mevcut olmaması halinde, kabul eden Devlet, bu sayının, konsolosluk görev çevresindeki durum ve şartlarla söz konusu konsolosluğun

²¹⁰Aybay, 2009, a.g.k, s. 142.

²¹¹Reçber, 2011, a.g.k. s.104.

ihtiyaçları göz önünde tutularak, kendisinin makul ve normal olarak addedeceği sınırlar içinde bulundurulmasını talep edebilir.”

Düzenleme personel sayısının belirlenmesinde öncelik olarak gönderen devlet ile kabul eden devlet arasında bir antlaşma aramaktadır. Antlaşmanın olmadığı durumlarda ise kabul eden devletin takdirine öncelik tanımaktadır. Kabul eden devletin takdiri keyfi ve sınırsız değildir. Kabul eden devlet, personel sayısının belirlenmesinde gönderen devletin konsolosunun görev çevresinin hal ve koşulları ile konsolosluğun ihtiyaçlarını göz önüne alacaktır. Netice olarak bir konsoloslukta görev yapacak olan kişilerin sayısı ihtiyaçlar ve mali imkânlar arasındaki ölçüye göre belirlenmektedir. Konsolosluk faaliyetini yürüten bu kişiler yaptıkları faaliyetin niteliğine göre farklı kategorilere ayrılmaktadır.²¹²

Konsolosluk faaliyetlerini yürütmekle görevli olan konsolosluk mensupları uluslararası hukukta, 1963 tarihli KİHVS kapsamında 3 kategoriye ayrılmaktadır. 1963 tarihli KİHVS'nin 1. maddesi tanımlar maddesidir ve burada konsolosluk mensupları tanımlanmıştır.

1963 tarihli KİHVS'nin 1. maddesinin 1. fıkrasının 'g' bendine göre :
“«Konsolosluk mensupları» deyiminden, konsolosluk memurları, konsolosluk hizmetlileri ve hizmet personeli anlaşılır.” Birinci maddenin 'd' bendinde “«Konsolosluk Memuru» deyiminden, konsolosluk şefi dâhil olmak üzere, konsolosluk görevlerini yerine getirmek üzere bu sıfatla görevlendirilmiş herhangi bir kişi anlaşılır.” Maddenin 'c' bendinde “«Konsolosluk Şefi» deyiminden, bu sıfatla hareket etmekle görevlendirilen kişi anlaşılır.” Aynı maddenin 'e' bendinde “«Konsolosluk Hizmetlisi» deyiminden, bir konsolosluğun idarî veya teknik hizmetlerinde istihdam edilen herhangi bir kişi anlaşılır.” Son olarak maddenin 'f' bendinde “«Hizmet personeli mensubu» deyiminden, bir konsolosluğun iç hizmetlerinde görevlendirilen herhangi bir kişi anlaşılır.”

Konsolosluk memurları, KİHVS'nin 1. maddesinin 2. fıkrasında şu şekilde düzenlenmiştir:

Konsolosluk memurları iki kategoriden oluşmaktadır: Meslekten konsolosluk memurları ve fahri konsolosluk memurları. Bu Sözleşmenin II nci Bölümünün hükümleri, meslekten konsolosluk mamurları tarafından yönetilen konsolosluklara uygulanır; III ncü Bölümün hükümleri ise, fahrî konsolosluk memurları tarafından yönetilen konsolosluklara uygulanır.

Görüldüğü üzere sözleşme öncelikli olarak meslekten konsolosluk memurları hükümlerine öncelik vermiş daha sonra fahri konsolosluk memurları hükümlerine yer vermiştir. Meslekten konsoloslar ile ilgili sözleşmede 29 madde düzenlenmiştir. (1963

²¹²Aybay, 2009, a.g.k, s. 145.

tarıhli KİHVS m.28-57) Sözlüşmede fahri konsoloslar ile ilgili olarak da 10 madde düzenlenmiştir. (1963 tarihli KİHVS m.58-68).

1963 tarihli KİHVS'ne göre bir konsoloslukta faaliyet yürüten bütün personeli kapsayan en geniş terim konsolosluk memurudur. Bu kategoriye girenlerin başında da konsolosluk şefi gelmektedir. Burada ifade edilmesi gereken bir husus da konsoloslukta fiilen görevde yapmasalar dahi konsolosluk personeli olan kişilerin aile bireyleri olan kişilere, sözleşmede düzenleme altına alınan belli bazı özel durumlarda konsolosluk personeli benzeri statü tanınmış olmasıdır. Örneğın, 1963 tarihli KİHVS'nin 46, 51 ve 52. maddelerinde bu hususa ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Bu kişilerin her ne kadar konsolosluk personeli statüsünde olmasalar da konsolosluk mensubu kategorisine girdikleri doktrinde ifade edilmiştir.²¹³

3.2. Türk Hukukunda Konsolosluk Personelleri

Yukarıdaki kısımda 1963 tarihli KİHVS kapsamında konsolosluk personeline ilişkin bilgi verilmişti. Türk hukukunda konsolosluk personellerinin kimlerden oluştuğuna ilişkin düzenlemeler Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nden önce değişik kaynaklarda yer almaktaydı. Bunlardan biri mülga 189 sayılı KHK'nın 'Tanımlar' başlıklı 2. maddesinin 1. fıkrasının 'e' bendinde yer alan düzenlemeydi. Düzenlemeye göre "*Konsolosluk, başkonsolosluk, konsolosluk, muavin konsolosluk, konsolosluk ajanlığı ve büyükelçilik konsolosluk şubeleri ile fahri başkonsolosluk ve fahri konsolosluklardır.*" Kararnamedeki konsolosluk kavramının konsolosluk ajanlığı, muavin konsolosluk ve konsolosluk vekilliğini de kapsar nitelikte olduğuna dikkat edilmelidir. Dayanak üst normunu 189 sayılı KHK'dan alan *Diplomatik Temsilciliklerde Diplomatik Statüyü, Konsolosluklarda Konsolosluk Memuru Statüsünü Haiz Personel İle İlgili Protokol Esasları Hakkında Yönetmelik*'in 4. maddesinde Türk hukuku bakımından Konsolosluk personeli denildiğinde ne anlaşılması gerektiği düzenleme altına almıştı. Söz konusu madde de şu düzenleme yer almaktaydı:

"Konsolosluk memuru statüsünü haiz personel, Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkonsolosluk ve Konsolosluklarında, iç mevzuat ve 5 Haziran 1975 tarih ve 7/10222 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanmış Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 5 inci maddesindeki görevleri, gerekli yetki ve sorumluluklara sahip olarak yapmak üzere, anılan Sözleşme veya ikili anlaşmalara uygun olarak, kabul eden devlet tarafından bu sıfatla tanınmış ve kendilerine bu görevlerinin yerine getirilmesini

²¹³Aybay, 2009, a.g.k, s. 145.

*kolaylaştıracak ayrıcalıklar ve bağımsızlıklar verilmiş Başkonsolos, Başkonsolos Yardımcısı, Konsolos, Muavin Konsolos, Konsolosluk Ajanı, Ataşeler ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarına mensup Ataşeler ve Ataşe Yardımcılarıdır.*²¹⁴

Madde çok geniş ve ayrıntılı bir düzenleme içermekteydi. Diğer yasal düzenlemelerden farklı olarak konsolosluk statüsünde olan personel deyiminden ataşelerin de anlaşılacağı yönetmelik kapsamına alınmıştı. Ataşenin konsolos statüsüne sahip olmadığı sadece konsolosluk memuru statüsüne sahip olduğuna dikkat edilmeliydi. Zira gerek 189 sayılı KHK’da gerekse 1963 tarihli KİHVS’de konsolos deyiminden ‘Ataşe’ kavramının anlaşılıp anlaşılamayacağı düzenlenmemişti.

Konsolosluk personeli ile ilgili düzenlemenin olduğu bir diğer düzenleme de 6004 sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’un mülga 9. maddesinin 2. fıkrasıydı. Söz konusu düzenlemede şu husus yer almaktaydı:

“Bakanlığın yurtdışı teşkilatı, büyükelçilikler, daimi temsilcilikler, başkonsolosluklar, büyükelçilik konsolosluk şubeleri ile fahri başkonsolosluk ve fahri konsolosluklardan oluşur. İhtiyaç halinde, elçilik, konsolosluk, irtibat ofisi, büyükelçilik bürosu, başkonsolosluk bürosu, muavin konsolosluk ve konsolosluk ajanlığı ile diplomatik temsil ve konsolosluk hizmeti amaçlı benzer temsilcilikler, Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulabilir.”

Yukarıda yer alan düzenleme günümüzde 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 158/2. fıkrasında yer almaktadır. Madde kararnamede büyük ölçüde korunmuş yapılan tek değişiklik maddede yer alan ‘Bakanlar Kurulu’ ibaresinin ‘Cumhurbaşkanı’ olarak değiştirilmesi olmuştur. Konsolosluk personeli açısından mülga 189 sayılı KHK ile 6004 sayılı Kanun karşılaştırıldığında aradaki fark “büyükkelçilik konsolosluk şubelerinin” KHK ile eklenmiş olmasıdır. Hâlbuki o dönemde Kanun’un yürürlük tarihi 2010 iken KHK’nın 1983’tür. Doktrinde bu durum büyükelçilik konsolosluk şubelerinin kanunda belirtilmesine gerek görülmediği şeklinde ifade edilmiştir.²¹⁵

Başkonsoloslar çok geniş bir konsolosluk çevresinin ya da birden çok çevrenin başına atanırken konsoloslar ise daha küçük bir çevre için gönderen devlet tarafından görevlendirilirler. Konsolos yardımcısı ise başkonsolos ya da konsolosun yanında onların yardımcısı olarak görev ifa ederler. Konsolosluk ajansı, başkonsolosun ya da konsolosun kendi görev çevrelerinin kimi yerlerine ya da belirli işleri yapmak üzere konsolos sıfatıyla atanan kimselerdir. Konsoloslar buldukları ülkenin diplomatik

²¹⁴Resmi Gazete Tarihi: 12.02.1986, Sayı: 19017.

²¹⁵Aybay, 2009, a.g.k, s. 144.

topluluğundan sayılmazlar. Bütün konsolosların ve konsolosluk görevlilerinin bir araya gelmesiyle de konsolosluk topluluğu oluşur.²¹⁶

Konsolosluk ajanlığı kurumunun varlığı tartışmalıdır. Doktrinde Başkonsolosluk, konsolosluk ve muavin konsolosluk dışında konsolosluk sınıfına gerek olmadığı, konsolosluk ajanının sadece diplomatik temsilcinin geçici olarak görevden uzakta olduğu dönemde 'vekâleten' hareket eden kişi olduğu ifade edilerek bu kurumun varlığı eleştirilmiştir. Nitekim kurumu statü bakımından meslekten konsolosluktan çok fahri konsoslara da benzetenler vardır.²¹⁷ Her ne kadar konsolosluk ajanının varlığı tartışılmalı olsa 08.02.2016 tarihli 2016/8525 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Dohuk'ta konsolosluk faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla Irak'ta Erbil Başkonsolosluğuna bağlı "Dohuk Konsolosluk Ajanlığı" kurulmuştur.²¹⁸ Bu ajanlık ülkemizin yurtdışındaki bu statüye sahip tek temsilciliğidir. Söz konusu karara gerekçe olarak mesafe unsurunun yanı sıra, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile olan yakın ilişkiler çerçevesinde, bölgedeki vatandaşlarımıza ve iş adamlarımıza daha iyi hizmet vermek amacıyla Erbil Başkonsolosluğu'na bağlı olarak kurulduğu ifade edilmiştir.²¹⁹ Kararın gerekçesinin doktrinindeki tartışmalardan farklı olduğuna dikkat edilmelidir.

3.3. Konsolosluk Personelleri

Gönderen devletin, kabul eden devlet ülkesinde kurduğu konsolosluk binasının faaliyetlerini yürütebilmesi için gönderen devlet konsolos şefi atamakta ve bu atamanın geçerli olabilmesi için de kabul eden devletin bu atamayı uygun görmesi gerekmektedir. Konsolosluk personellerinin başında ise konsolosluk şefi gelmektedir. KİHVS hükümleri saklı kalmak kaydıyla söz konusu atama ve atamanın kabulü işlemleri gönderen devlet ve kabul eden devletin kendi iç hukuklarına göre yapılmaktadır.²²⁰

3.3.1. Konsolosluk Şefi

1963 tarihli KİHVS'ne göre konsolosluk bünyesinde görev ifa eden bütün personeli kapsayıcı en geniş tanım konsolosluk memurudur. Konsolosluk memuru da, konsolosluk şefini de içerisine alan daha geniş bir kavram olup konsolosluk faaliyetini yerine getirmek

²¹⁶Caşın, 2013, a.g.k, s. 590.

²¹⁷Aybay, 2009, a.g.k, s. 144.

²¹⁸Dışişleri Bakanlığının Yurtdışı Teşkilatında Düzenleme Yapılması Hakkında Karar, Resmi Gazete Tarihi: 12.04.2016, Sayı: 29682.

²¹⁹Bkz. <https://www.haberler.com/bakanlar-kurulu-karari-4-8349973-haberi/> (Erişim Tarihi: 20.12.2017).

²²⁰Reçber, 2016, a.g.k, s. 388.

üzere bu sıfatla görevlendirilmiş bütün kişileri kapsamaktadır. Konsolosluk Şefi kavramını 'Konsolosluk Heyeti Başkanı' olarak adlandıran yazarlar da vardır.²²¹ 1963 tarihli KİHVS, konsolosların sınıfları ve unvanları hakkında devletlerarasındaki farklı uygulamalara son vermek için gelenekselleşmiş kalıp olarak konsolosluk şefini 4 kategoriye ayırmıştır. Daha önce de belirttiğimiz üzere 1963 tarihli KİHVS'nin 9/1. maddesine göre konsolosluk şefi başkonsoloslar, konsoloslar, muavin konsoloslar ve konsolosluk ajanları olmak üzere 4 kategoriye ayırmıştır. Hemen belirtmeliyiz ki 1963 tarihli KİHVS, konsolosluk sınıf ve unvanları konusunda devletleri sınırlayıcı bir düzenleme getirmemiştir. 1963 tarihli KİHVS'nin getirdiği bu sınıflandırma sadece konsolosluk şefi durumunda olanları kapsamaktadır. 1963 tarihli KİHVS'de konsolosluk şefi dışında kati ve net biçimde bir sınıflandırma yoktur.²²²

1963 tarihli KİHVS, gönderen devletin, kabul eden devletin ülkesinde görev yapmakla görevlendirdiği konsoloslarına dilediği unvanı verebilmesini sınırlamamıştır. Nitekim 1963 tarihli KİHVS'nin 9/2. maddesi bu hususu düzenlemiştir. Madde; *"Bu maddenin 1. fıkrası, Âkit Taraflardan herhangi bütün konsolosluk şeflerinden başka konsolosluk memurlarının tayinini saptamak hakkını hiçbir şekilde sınırlamaz."* hükmünü içermektedir. Bununla birlikte, gönderen devletin konsolosluk görevlilerinin, gönderen devlet ile kabul eden devlet arasındaki ikili ilişkiler açısından, kabul eden devletçe uygun görülen unvanları kullanabileceği ileri sürülebilir. Nitekim 1980 yılında ABD-Almanya arasında yaşanan uyuşmazlık bu durumun bir göstergesidir. Almanya, ABD'de görev yapacak personeline *"konsolosluk ateşesi"* unvanını vermek istemiş, ABD ise 1963 tarihli KİHVS'nin konsolosluk görevlilerini 4 kategori ile sınırladığını, kabul eden devletin konsolosluk memuruna istediği unvanı serbestçe verme hürriyetine sahip olduğunu ancak kabul eden devletin bu yolla atanan her kişiyi 1963 tarihli KİHVS'nin 9. maddesi anlamında bir konsolosluk memuru olarak kabul etmekle yükümlü olmadığını ifade etmiştir.²²³

Konsolosluk şefi, adından da anlaşılacağı üzere bir üst yönetici kavramını ifade etmektedir. Türk hukukunda konsolosluk şefi ile ilgili en net sayılabilecek düzenleme Diplomatik Temsilciliklerde Diplomatik Statüyü, Konsolosluklarda Konsolosluk Memuru Statüsünü Haiz Personel İle İlgili Protokol Esasları Hakkında Yönetmelik'te

²²¹Ökçün, 1973, a.g.k, s. 352.

²²²Aybay, 2009, a.g.k, s. 148.

²²³Lee, 2005, a.g.k, s. 35-36.

bulunmaktadır. Yönetmeliğin 6. maddesine göre; “*Konsolosluk şefi, başkonsoloslukların I inci sınıf Başkonsolos veya Başkonsolos, konsoloslukların Konsolos ve muavin konsoloslukların Muavin Konsolos unvanını taşıyan en üst yöneticisidir.*” Burada üzerinde durulması gereken husus Diplomatik Temsilciliklerde Diplomatik Statüyü, Konsolosluklarda Konsolosluk Memuru Statüsünü Haiz Personel İle İlgili Protokol Esasları Hakkında Yönetmeliğin dayanağı olan 189 sayılı KHK’nın yürürlükten kaldırılmış olmasıdır. Dayanağı yürürlükten kaldırılan yönetmelik de yürürlükten kalkacak mıdır? Bu soruya verilecek yanıt hayır olacaktır. Nitekim Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu’nun 2004 yılında vermiş olduğu bir kararında da belirttiği üzere yönetmeliğin dayanak aldığı yasa maddesinin değişmesi ya da yürürlükten kalkması idarelerce yapılacak bir yönetmelik değişikliğinin konusunu oluşturacak olup ilgili yasanın eski haliyle yürürlükte olduğu döneme ilişkin yönetmelik hükümlerini sakatlamayacaktır.²²⁴ Araştırmacı da karara katılmaktadır. Nitekim araştırmacıya göre yönetmelik idarenin yapmış olduğu bir düzenlemedir. Yönetmelik dayanağı olan kanuna aykırı olamayacağı gibi yönetmeliğin dayanağı olan kanun yürürlükten kaldırılır veyahut değiştirilirse yönetmelik de yürürlükten kalkar şeklinde açık bir düzenleme de mevzuatta da yer almamaktadır. Yeni bir yönetmelik yapılıncaya ya da söz konusu yönetmelik iptal edilinceye kadar yönetmelik yürürlükte kalacaktır.

Günümüzde ise konsolosluk şefi 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 510/8. fıkrasında tanımlanmıştır. Fıkraya göre konsolosluk şefi “*konsoloslukların, başkonsolos, konsolos, muavin konsolos, konsolosluk ajanı, fahri başkonsolos, fahri konsolos unvanlarından birini taşıyan en üst yöneticisidir.*”

3.3.1.1. Konsolosluk şefinin göreve başlaması

Konsolosluk şefi ve konsolosluk şefi dışındaki diğer konsolosluk personellerinin atanmaları ve göreve başlamaları birbirinden farklıdır. Konsolosluk şefinin atanmasında gönderen devlet ilk önce görev yapacak olan konsolosluk şefini belirler daha sonra ise belirlediği konsolosluk şefine bir atama belgesi (*commission*) ya da ona benzer bir belge düzenleyerek konsolosluk şefine verir. Bu belge de daha sonra diplomatik veya başka bir kanal aracılığı ile konsolosluk şefini kabul edecek olan devlete gönderilir. Konsolosluk şefinin kabul edildikten sonra göreve başlaması ise kabul eden devletin konsolosluk

²²⁴Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu’nun 8.4.2004 tarihli 2001/917 Esas ve 2004/489 Karar sayılı kararı. www.emsal.danistay.uyap.gov.tr.

şefinin göreve başlaması hususunda vereceği özel bir izin olan buyrultu (*exequatur*) ile gerçekleştirilir.²²⁵ Konsolosluk şefinin göreve başlaması sürecini kısaca özetledikten sonra bu sürecin ayrıntılarına aşağıda değineceğiz.

Bir devlet başka bir devlet ülkesinde konsolosluk faaliyeti yürütebilmek için konsolosluk personeli atayıp görevlendirmekte, bu görevli personelin başında da konsolosluk şefi gelmektedir. Konsolosluk şefi ataması ve görevlendirmesinin usulüne uygun olabilmesi için de kabul eden devletin bu atama ve görevlendirmeye rızasının olması gerekmektedir.²²⁶ Konsolosluk şefinin göreve başlayabilmesi için 1963 tarihli KİHVS'nin 10/1. maddesine göre 2 şartın gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu şartlar “atama ve buyrultu işlemidir.”²²⁷ Konsolosluk şefleri, içerisinde sıfatının, adının-soyadının, kategorisinin ve görev yapacağı konsolosluğun görev çevresi ile bulunduğu yeri gösteren atama belgesi şeklinde veyahut buna benzer bir belge ile donatılırlar. Bu belgeler konsolosluk şeflerinin bağlı oldukları gönderen devlet tarafından şayet konsolosluk şefleri tek bir yerde konsolosluk şefliği görevinde bulunacaklarsa sadece o yer için, birden fazla yerde konsolosluk şefliği görevinde bulunacaklarsa ilgili yerlerin her biri için ayrı ayrı tanzim edilir,²²⁸ Yani, konsolosluk şefinin atanmasında gönderen devlet önce atanma niteliğine haiz konsolosluk şefini belirler sonra ise atama belgesini diplomatik yollardan veyahut başka bir yolla bu atamayı kabul eden devlete bildirir.²²⁹ Başka bir anlatımla, konsolosluk şefinin atanmasında diplomatik temsilciliklerde olduğu gibi atama işlemi kabul eden devletin rızasına sunulur. Atama işlemi mahiyeti gereği gönderen devletin iç hukukunu ilgilendirse bile kabul eden devletin atama işlemi uygun bulması gerekir. 1963 tarihli KİHVS'de bu husus 10/1. maddesindeki “*Konsolosluk şefleri gönderen Devlet tarafından atanır ve görevlerine başlamaları, kabul eden Devlet'in kabulü ile olur.*” Hükmü ile zikredilmiştir. 1963 tarihli KİHVS'nin 10/2. maddesi ise sözleşme hükümlerini saklı tutarak konsolosluk şefinin göreve atanması ve kabulü işlemlerinin ilgisine göre gönderen ve kabul eden devletin kendi iç hukuk kurallarıyla yapılacağını düzenleme altına almıştır. Söz konusu madde de ; “*Bu Sözleşme'nin hükümleri saklı kalmak üzere, konsolosluk şefinin atanması ve kabulü formaliteleri gönderen Devlet'in ve kabul eden Devlet'in kendi kanun düzenleme ve*

²²⁵Pazarcı, 2017, a.g.k, s. 370.

²²⁶Reçber, 2011, a.g.k. s.104.

²²⁷Aybay, 2009, a.g.k, s. 149.

²²⁸Reçber, 2011, a.g.k. s.104.

²²⁹Mohammadkhani, 2014, a.g.k. s. 34.

teamülleriyle tespit olunur.” hükmü ile bu husus zikredilmiştir. Konsolosluk şefi görevini yapacak kişi ile ilgili bilgiler şayet gönderen devletin kabul eden devlet ülkesinde diplomatik temsilciliği varsa diplomatik temsilciliği aracılığıyla kabul eden devletin yetkili makamı olan Dışişleri Bakanlığı’na sunulur. Şayet gönderen devletin kabul eden devletin ülkesinde diplomatik temsilciliği yoksa konsolosluk şefine ilişkin bilgiler uygun görülecek başka herhangi bir yolla kabul eden devlete bildirilir. Konsolos şeflerinin atama belgeleri iki devlet arasında diplomatik ilişki olduğu sürece diplomatik yollardan kabul eden devlete ulaştırılır. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere iki devlet arasında diplomatik ilişkilerin kesilmesi muhakkak konsolosluk ilişkilerinin de kesilmesi sonucunu doğurmaz. Hatta diplomatik ilişkileri olmayan iki devlet arasında konsolosluk ilişkilerinin dahi kurulması mümkündür. Bu ihtimali öngören 1963 tarihli KİHVS, “*diplomatik yolla veya uygun görülecek başka herhangi bir yolla*” ifadesini kullanmıştır.²³⁰ Gönderen devlet tarafından atama belgesi düzenlenip kabul eden devlete 1963 tarihli KİHVS’nin 11. maddesinde düzenlenen yollarla ulaştırıldıktan sonra, kabul eden devlet konsolosluk şefi hakkında usulü ve çerçevesi belirli olan bir araştırma işlemi uygulanır. Bu işlemden sonra konsolosluk şefi olarak görev yapacak şahsın atanmasına ilişkin kabul belgesi kabul eden devlet tarafından gönderen devlete verilir.²³¹ Buna bir izin belgesi de denilebilir. Zira konsolosluk şefinin göreve başlayabilmesi, kabul eden devletin bu husustaki iradesini belirleyen ve şekli ne olursa olsun buyrultu (exequatur) adı verilen bir izin belgesi ile gerçekleştirilir.²³²

1963 tarihli KİHVS’nin konsolosluk şefinin göreve başlaması ile ilgili hükümleri birlikte değerlendirildiğinde konsolosluk şefinin atanması hususunda gönderen devlet ve kabul eden devletçe uygulanmakta olan dört çeşit kaynak olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu kaynaklar, gönderen devletin hukuku, kabul eden devletin hukuku, 1963 tarihli KİHVS’nin ilgili hükümleri ve sözleşmenin giriş bölümündeki paragrafta yer alan ilkelerdir.²³³ Atamanın kabul edilebilmesi için olması gereken şartlar ve usuller, kabul eden devletin hukukuna göre belirlenir. Belirtmek gerekir ki konsolosluk şefleri kabul eden devletin ülkesindeki görevlerine, kabul eden devletin şeklinin önemi olmaksızın ‘buyrultu’ olarak adlandırılan izin işlemi ile başlamaktadırlar. Ülkemizde görev yapacak konsolosluk şeflerine verilen buyrultu belgesini ve yurtdışında ülkemiz adına görev

²³⁰Ökçün, 1973, a.g.k, s. 355.

²³¹Mohammadkhani, 2014, a.g.k. s. 35.

²³²Bozkurt, 2015, a.g.k, s. 236.

²³³Aybay, 2009, a.g.k, s. 150.

yapacak konsolosluk şeflerine verilen atama belgesini hazırlanması işlemlerini 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 143/1-b bendi gereği bakanlığın ana hizmet birimi olan Protokol Genel Müdürlüğü yerine getirmektedir.²³⁴

3.3.1.1.1. *Atama belgesi*

Konsolosluk şefinin, kabul eden devlet ülkesinde bu sıfatla konsolosluk hukukundan ve 1963 tarihli KİHVS'den doğan yükümlülüklerini yerine getirebilmesi ve yetkilerini kullanabilmesi için öncelikle kendi devletinin yani gönderen devlet tarafından atanması gerekmektedir.²³⁵ Gönderen devletin bu atama işlemini kabul eden devlete iletildiği bu belgeye *atama belgesi (consular commission)* denilmektedir. Atama belgesinin düzenlenmesinde izlenecek usul ve esaslar ile atama işleminin hukuken geçerli olup olmadığı tartışması gönderen devletin iç hukukuna bakılarak belirlenir.²³⁶ Konsolos şefinin, atanma işlemi 1963 tarihli KİHVS'nin "*Atama belgesi veya atamanın yazılı olarak bildirilmesi*" başlıklı 11. maddesinde düzenlenmiştir. Atama işleminin, atama belgesi ile yapılması gönderen devlete yüklenmiş bir zorunluluk değildir. Gönderen devlet, atama işlemini, atama belgesine benzer bir belge ile veyahut uygun görülecek başka herhangi bir yolla kabul eden devlete bildirebilir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nden önceki dönemde mülga 189 sayılı KHK'nın 10/2. maddesinde konsoloslara verilen atama belgelerinin ortak kararname ile bir diğer adıyla müşterek kararname ile oluşturulacağı düzenlenmişti.²³⁷ Bu kararnamede Cumhurbaşkanı, Başbakan ve ilgili bakanın imzası bulunuyordu. Konsolosluk şefi için de teklifin yasa gereği Dışişleri Bakan'ından gelmesi gerekmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde ise çıkarılan kararnameler incelendiğinde konunun 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 161. maddesinin 1. fıkrasında düzenlendiği görülmektedir. Söz konusu düzenlemeye bakanlık memurlarının merkez teşkilatından yurtdışı teşkilatına, yurtdışı teşkilatındaki bir temsilcilikten diğer bir temsilciliğe ve yurtdışı teşkilatından merkez teşkilatına sürekli görevle atanmalarında,

²³⁴İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 143/1-b:** *Ülkedeki yabancı misyonların diplomatik işlemlerini, yurtdışındaki Türk misyonları ile ülkedeki yabancı misyonların güvenlikle ilgili iş ve işlemlerini, diplomatik pasaport işlemlerini, misyon şeflerinin atama belgeleri ile yabancı konsolosların buyrultu belgelerinin hazırlanması işlemlerini yürütmek.*

²³⁵Ökçün, 1973, a.g.k, s. 352.

²³⁶Ökçün, 1973, a.g.k, s. 353.

²³⁷İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 10/2:** *Bakanlık ilgili kuruluşlarının yurtdışı teşkilatına personel ataması ilgili Bakanın teklifi üzerine ortak kararname ile yapılır.*

ilgili Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde belirtilen usuller uygulanır.²³⁸ Buradaki ilgili Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ise 3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'dir.²³⁹ Kararnamenin 2. maddesinin 2. fıkrasında atama usulü düzenlenmiş olup kararnameye ekli 1 sayılı cetvelde yer alan kadro, pozisyon ve görevlerine Cumhurbaşkanı kararıyla atama yapılmaktadır. Kararname ekindeki 2 sayılı cetvelde yer alan kadro, pozisyon ve görevlerine ise Cumhurbaşkanı onayı ile atama yapılmaktadır. Her iki cetvelde de yer almayan kadro, pozisyon ve görevlere ise ilgili Cumhurbaşkanı yardımcısı, bakan veya atamaya yetkili amirler tarafından atama yapılmaktadır. Kararname ekindeki cetveller incelendiğinde konsolosların her iki cetvelde de yer almadığı görülecektir. Bu durumda ortaya çıkan sonuç artık konsolosların Dışişleri Bakanı tarafından atanacak olmalarıdır.²⁴⁰

Atama işlemine dayanılarak düzenlenen atama belgesi ise Cumhurbaşkanı tarafından imzalanarak mühürlenmektedir.²⁴¹ Her yeni atama işleminde atama belgesinin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Konsolosluk şefi, kabul eden devlet ülkesinde gönderen devletin birden fazla konsolosluğunun bulunması halinde diğer bir konsoloslukta görevlendirilse dahi gönderen devlet tarafından yeni bir atama belgesinin düzenlenmesi gerekmektedir. Konsolosluk görev çevresinin veya merkezinin değişmesi, konsolosluk şefinin sıfatında yapılacak değişikliklerde de atama belgesinin yenilenmesi gerekmektedir.²⁴²

Atama belgesinde 1963 KİHVS hükümleri birlikte değerlendirildiğinde kabul eden devlete iletilmesi gereken hususlar; görev yapacak konsolosun adı, soyadı, kategorisi ve sınıfı, konsolosluk görev çevresi ve konsolosluğun bulunduğu yerdir. Şayet kabul eden devlet onay verdiği takdirde bu tarz prosedürler yerine gönderen devlet ile kabul eden devlet arasındaki ikili ilişkiler gereği atama belgesinde bulunması gereken bilgiler doktrinindeki adı ile basit bir bildirim ile de gerçekleştirilebilir.²⁴³ Bu duruma örnek olarak, 'nota' ile bildirmek gösterilebilir. Nota ile bildirim 1963 tarihli KİHVS'ne uygun

²³⁸İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 161/1:** *Bakanlık memurlarının merkez teşkilatından yurtdışı teşkilatına, yurtdışı teşkilatındaki bir temsilcilikten diğer bir temsilciliğe ve yurtdışı teşkilatından merkez teşkilatına sürekli görevle atanmalarında, ilgili Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde belirtilen usuller uygulanır.*

²³⁹Resmi Gazete Tarihi: 10.7.2018, Sayı: 30474.

²⁴⁰İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 2/2:** *Bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine ekli (I) sayılı cetvelde yer alan kadro, pozisyon ve görevlere Cumhurbaşkanı kararıyla, (II) sayılı cetvelde yer alan kadro, pozisyon ve görevlere Cumhurbaşkanı onayı ile atama yapılır. Bu cetvellerde sayılmayan kadro, pozisyon ve görevlere, ilgili Cumhurbaşkanı yardımcısı, bakan veya atamaya yetkili amirler tarafından atama yapılır. Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakan bu yetkisini alt kademedeki yöneticilere devredebilir.*

²⁴¹Ökçün, 1973, a.g.k, s. 354.

²⁴²Ökçün, 1973, a.g.k, s. 355.

²⁴³Aybay, 2009, a.g.k, s. 151.

olabilmesi için normal bir atama belgesinde bulunması gereken unsurlarında nota ile kabul eden devlete bildirilmesi gerekmektedir.²⁴⁴

3.3.1.1.2. *Buyrultu (Exequatur)*

Konsolosluk hukukunda buyrultu terimi 2 farklı anlamda kullanılmaktadır. Bu anlamlardan ilki buyrultunun, kabul eden devletin yetkili makamlarının belirli bir sonuç doğurmak üzere ifade ettikleri irade beyanı olduğudur. Bu irade beyanı kabul eden devletin, ülkesinde konsolosluk hukukundan kaynaklanan yetki ve görevlerini kullanabilmeleri için, gönderen devletin konsolosluk şefi de dâhil olmak üzere tüm konsolosluk memurlarına izin verdiği anlamı taşır. Bu anlamıyla buyrultu tek taraflı bir hukuki işlemdir ve kabul eden devlet tarafından her zaman geri alınabilir. İkinci anlamıyla buyrultu konsolosluk şefinin kabul eden devlet ülkesinde konsolosluk hukukundan kaynaklanan yetki ve görevlerini kullanabilmesi için kabul eden devletin onayı olduğuna ilişkin bir belge niteliği taşır. Atama işleminde olduğu gibi buyrultu işleminin de kabul eden devletin hangi makamı tarafından düzenleneceği ve şekli kabul eden devletin iç hukukuna göre belirlenecektir.²⁴⁵

Atama işlemi usulüne uygun bir biçimde gerçekleştirilen konsolosluk şefinin göreve fiilen başlaması için kabul eden devlet tarafından kural olarak buyrultu isimli izin belgesini bir diğer adıyla müsaade belgesinin verilmesiyle olmaktadır. 1963 tarihli KİHVS'nin 12. maddesinde buyrultu ile ilgili olarak şu düzenleme dikkat çekicidir: “Konsolosluk şefi, görevine, kabul eden Devlet'in, şekli ne olursa olsun, "Buyrultu" diye isimlendirilen bir müsaadesiyle başlar.” Sözleşme, konsolosluk şefinin bir an evvel göreve başlamasını buyrultu ile ilgili olarak -şekli ne olursa olsun- şeklindeki ifade ile belirtmiştir. Her devletin buyrultu verme şekli farklı olabilir. Sözleşme şeklin önüne geçmek için buyrultu hususunda standart bir uygulama yapmayı tercih etmemiştir. Belgenin şekli ve biçimi kabul eden devletler tarafından farklı olarak biçimlendirilse de niteliği aynıdır. Söz konusu belge ile konsolosluk şefinin fiilen göreve başladığı kabul eden devletin onayı ile tasdik edilmiş olmaktadır. Bazı devletler konsolosluk şefini kabul ettiklerini resmi yayın organları ile ilan etmektedirler. Tarihte Fransa ve Lüksemburg gibi bazı devletler ulusal yayın organı ve resmi gazete gibi yayın organlarında gönderen devletin konsolosluk şefine buyrultu vermişlerdir. Böylece ülkedeki tüm resmi makam ve

²⁴⁴Ökçün, 1973, a.g.k, s. 352.

²⁴⁵Ökçün, 1973, a.g.k, s. 357.

kişiler, konsolosluk şefinin fiilen göreve başladığından haberdar olmuşlardır. Bu uygulamanın yerleşik hale gelmesi ülkemiz açısından da faydalı olacaktır. Resmi bir organ veya yayın kurumu ile konsolosluk şefinin ülkeye tanıtılması barolar, savcılıklar ve mahkemelerin bilgilendirilmesi açısından faydalı olabilecektir. Ülkemizde bu uygulamanın şu an için olmadığını, buyrultu ve atama belgelerinin yazılı olarak düzenlenip şahsına münhasır olduğu ifade edilmelidir.²⁴⁶

Konsolosluk şefinin göreve başlamasının kural olarak kendisine kabul eden devlet tarafından buyrultunun verilmesi ile mümkün olduğunu ifade etmiştik. Zira bu bir kuraldır ve bir durum kuralsa bunun muhakkaktır ki istisnaları da mevcuttur. Buyrultunun verilmesinin alacağı zaman gözetilerek sözleşmede buyrultu verinceye kadar konsolosların göreve başlayabileceği düzenleme altına alınmıştır. Zira bu süre içerisinde konsolosluk faaliyetlerine ara verilmesi mümkün değildir. Buyrultu verilmesinin gecikmesi salt idari sebeplerden de kaynaklanabilir.²⁴⁷ Söz konusu düzenleme 1963 tarihli KİHVS'nin 13. maddesinde; *“Buyrultu verinceye kadar, konsolosluk şefinin geçici olarak görevine başlaması kabul edilebilir. Bu durumda bu Sözleşmenin hükümleri uygulanır.”* şeklinde ifade edilmiştir. Madde de öngörülen bu hususun gerçekleşmesi işin doğası gereği değil bilakis yine kabul eden devletin onayı ile mümkün hale gelecektir. Gönderen devlet ise bu durumu göz önüne alarak atama belgesini bu duruma göre hazırlamalıdır. Buyrultunun verilmesinden önce göreve başladığı kabul edilen konsolosluk şefinin, buyrultu verilmiş olan konsolosluk şefinden bir farkı bulunmamaktadır. Statüleri korunmuş olup kabul eden devletin buyrultusunu henüz vermediği konsolosluk şefinin göreve başladığını konsolosluk şefinin görev çevresindeki ilgili makamlarına derhal bildirmesi ve konsolosluk şefi için gerekli önlemleri de alması gerekmektedir. Bu önlemler arasında konsolosluk şefinin yüklendiği görevleri özgürce yapabildiği ve 1963 tarihli KİHVS' de kendisine tanınan ayrıcalıklardan yararlanabildiği bir ortam hazırlama da girmektedir.²⁴⁸ Bu husustaki düzenleme 1963 tarihli KİHVS'nin 14. maddesinde mevcuttur. Söz konusu maddedeki düzenleme şu şekildedir:

“Konsolosluk şefinin geçici de olsa görevine başlaması kabul edilir edilmez, kabul eden Devlet, keyfiyeti konsolosluk görev çevresindeki yetkili makamlara hemen bildirmekle yükümlüdür. Kabul eden Devlet, ayrıca konsolosluk şefinin yüklendiği görevleri yerine getirebilmesi ve bu Sözleşme hükümlerinde

²⁴⁶Aybay, 2009, a.g.k, s. 152.

²⁴⁷Ökçün, 1973, a.g.k, s. 358.

²⁴⁸Mohammadkhani, 2014, a.g.k. s. 36.

öngörülen muameleden yararlanabilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasına dikkat etmekle de yükümlüdür.”

Hemen belirtelim ki ülkemizin son yıllarda imzaladığı ikili konsolosluk antlaşmalarında buyrultunun kabul eden devlet tarafından en kısa sürede verileceği ifade edilmektedir. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti arasında imzalanan Konsolosluk Antlaşması'nın 3. maddesinin 2. fıkrasında, buyrultu işleminin kabul eden devlet tarafından yapılacağı ve bu işlemin atama belgesinin kabul eden devlete ulaşmasını izleyen mümkün olan en kısa sürede yapılacağı hususunda taraflar mutabık olmuşlardır.²⁴⁹ Keza konsolosluk şefi, göreve başladığını şayet ülkesinin kabul eden devlet ülkesinde görev yapan birden fazla görev yapan konsolosluk şefi varsa, onlara da kendisi bildirebilir.²⁵⁰ Kabul eden devlet, kendi ülkesinde görev yapacak olan konsolosluk şefine buyrultu vermeyi reddedebilir. Bu egemen ve eşit bir devlet olmanın gerektirdiği bir durumdur. Keza buyrultu vermeyi reddeden kabul eden devletin, ret sebeplerini de gönderen devlete bildirme yükümlülüğü yoktur.²⁵¹ Bu durum her ne kadar uluslararası hukukta ikili ilişkilere zarar veren bir durum olsa da sözleşme gereği kabul eden devletin takdirinde olan bir durumdur. Araştırmacıya göre devletler, konsolosluk antlaşmasını imzaladıktan sonra birbirlerine gönderdikleri konsoloslara buyrultu vermeyi reddetmişlerse, muhtemelen atama belgesinin düzenlendiği tarih ile buyrultunun verileceği süre arasında bir anlaşmazlık ortaya çıkmış olabilir. Buyrultunun reddi ile bu anlaşmazlığın boyutu daha da ileri seviyeye çıkar. Burada devletler bu hususu farklı yorumlamamalıdır. Zira iki devlet arasındaki anlaşmazlık dünyadaki diğer devletlere de yansımaktadır. Uluslararası hukuk bir küldür. Araştırmacıya göre burada olması gereken buyrultu vermeyi reddeden kabul eden devletin ret gerekçesini gönderen devlete açıklaması, gönderen devletin de ret gerekçesini kabul eden devlet ile barışçıl çözüm yolları ile yorumlaması ve müzakere etmesidir.

Son olarak belirtmemiz gereken husus konsolosluk şefine verilen buyrultu, konsolosluk şefine bağlı olarak onun gözetim ve denetimi altında faaliyetleri yerine getirecek diğer konsolosluk personellerine de verilmiş kabul edilmektedir. Bu kişilere ayrı bir buyrultu verilmemektedir.²⁵²

²⁴⁹İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 3/2** : “Kabul Eden Devlet, atama belgesini almasına müteakip konsolosluk şefine mümkün olan en kısa sürede buyrultu verecektir.” Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Konsolosluk Antlaşması, Resmi Gazete Tarihi: 23.6.2017, Sayı: 30105.

²⁵⁰Aybay, 2009, a.g.k, s. 152.

²⁵¹Reçber, 2011, a.g.k. s.105.

²⁵²Ökçün, 1973, a.g.k, s. 362.

3.3.1.2. Konsolosluk şefleri arasındaki öncelik sırası

Bir devletin başka bir devletin ülkesinde kurmuş olduğu konsolosluğunun görev çevresinde birden fazla konsolosluk şefi görev yapabilir. Bu durumda görev çevresi aynı olan birden fazla konsolosluk şefi arasında öncelik sırasının belirlenmesinde çeşitli kıstaslar benimsenmiştir. Bu kıstaslar konsolosluk şefinin, meslekten mi yoksa fahri mi, başkonsolos sınıfından mı yoksa diğer konsolos sınıfından mı ve buyrultunun verilmiş tarihine göre değişmektedir.²⁵³

1963 tarihli KİHVS'nin 16. maddesinde bu konuda kapsamlı bir düzenleme mevcuttur. Madde de konsolosluk şeflerinin her koşulda buyrultunun verileceği tarihe göre öncelik alacakları ifade edilmiştir. Bir diğer anlatımla her sınıfta öncelik sırası buyrultunun verildiği tarihe göre saptanacaktır.²⁵⁴

Buyrultu verilmediği için geçici olarak göreve başlaması uygun görülen konsolosluk şeflerinde ise geçici kabul tarihi öncelik sırasının belirlenmesinde kıstas olarak esas alınacaktır.²⁵⁵ Buyrultunun, birden fazla konsolosluk şefinin olduğu durumlarda birine daha önce verilmesi bu öncelik sırasını etkilemeyecektir. Buyrultu veya geçici kabul tarihleri aynı olan iki konsolos şefi arasındaki öncelik sırası ise 1963 tarihli KİHVS'nin 11/3. maddesine göre gönderen devletin bu kişilerle ilgili atama veya atama benzeri belgeleri kabul eden devlete ilettiği tarihe göre esas alınacaktır.²⁵⁶

Fahri konsolosluklar da kendi içinde yukarıda belirttiğimiz düzene göre sıra alırlar ancak her halükarda meslekten konsolos sınıfından önce sıra alırlar. Keza konsolos şefleri de bu sığata sahip olmayan konsolos memurlarından önce sıra alırlar.²⁵⁷

Konsolos şeflerine vekâlet edenlerin öncelik sırası ise diğer bütün konsolosluk şeflerinden sonra gelmek üzere belirlenir. Vekillerin kendi içlerindeki öncelik sırasının belirlenmesinde ise göreve başladıkları tarih kıstas alınır.²⁵⁸

1963 tarihli KİHVS'nin 21. maddesinde de kurulan konsolosluğun kendi içinde görevli olan personeli arasındaki öncelik sırasının nasıl belirleneceği düzenlenmiştir. Bu belirleme gönderen devletin kabul eden devletin ülkesindeki diplomatik temsilciliğince,

²⁵³Aybay, 2009, a.g.k, s. 155.

²⁵⁴Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, m.16, f.1.

²⁵⁵Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, m.16, f.2.

²⁵⁶Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, m.16, f.3.

²⁵⁷Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, m.16, f.5,6.

²⁵⁸Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, m.16, f.4.

kabul eden devletin Dışişleri Bakanlığı veyahut bu bakanlıkça belirlenmiş olan başka bir makama bildirilir. Takdir hakkı gönderen devlettedir.²⁵⁹

3.3.1.3. Konsolosluk şefine ait görevlerin geçici olarak bir başkası tarafından yerine getirilmesi

Konsolosluk makamı hizmette devamlılık isteyen bir makamdır. Dolayısıyla konsolosluk şefi de buyrultu aldıktan sonra ya da buyrultu almadan geçici olarak göreve kabul edildikten sonra görevi sona erinceye kadar görevine devam etmek zorundadır.²⁶⁰ Konsolosluk şefi hastalık, izin vb. durumlarda görevine devam edemeyebilir veya ölüm ya da başka bir yere atanması gibi durumlarda makamı boş kalabilir.²⁶¹ Bu durum da konsolosluk şefine ait makama vekâleten bir başkası getirilebilir. Konsolosluk şefine vekâlet eden kişi konsolosluk makamını yönetecektir.

1963 tarihli KİHVS'nin 15. maddesi bu konuda oldukça kapsamlı bir düzenleme içermektedir. Madde de konsolosluk şefine vekâlet için görevlendirilen kişi için tekrardan atama ve buyrultu düzenlenmez. Yapılması gereken kabul eden devletin Dışişleri Bakanlığı'na veya bakanlığın belirlemiş olduğu başkaca makama konsolosluk şefine vekâlet edecek kişinin adı ve soyadı bildirilmesidir. Bu işlemi yapacak olan da gönderen devletin kabul eden devlette diplomatik temsilciliği varsa o makam şayet yoksa gönderen devletin yetkili herhangi bir makamıdır. Diplomatik temsilciliği yoksa gönderen devletin bu bildirim yapacak olan kişi görevine geçici olarak devam edemeyecek olan konsolosluk şefidir. Konsolosluk şefi, ölüm, görevden alınma ve ya kaçırılma gibi bildirim yapmasını engelleyecek durumda ise bu bildirim gönderen devletin yetkili bir makamı yapacaktır.²⁶² Bu bildirim kural olarak önceden yapılması gerekmektedir. Zira kabul eden devlet konsolosluk şefliği makamına vekâleti iznine veya koyacağı bir şarta bağlayabilir.²⁶³

Konsolosluk şefi makamına vekâlet edecek kişinin sıfatı ne olacaktır? Konsolosluk şefi makamına vekâlet edecek kişi, konsoloslukta çalışan birden fazla memur olması durumunda en kıdemlisi konsolosluk şefi olarak görevlendirilir. Gönderen devletin konsolosluk şefi dışında bir memuru olmayabilir. Bu durumda da gönderen devletin kabul

²⁵⁹Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, m.21.

²⁶⁰Aybay, 2009, a.g.k, ss. 154-155.

²⁶¹Ökçün, 1973, a.g.k, s. 363.

²⁶²Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, m.15, f.2.

²⁶³Reçber, 2011, a.g.k. s.106.

eden devlet ülkesinde şayet diplomatik temsilciliği varsa oradaki memur veya başka bir konsolosluğu varsa oradaki konsolosluk memuru vekâlet etmek üzere görevlendirilecektir. Bir diğer durum da gönderen devletin merkezden geçici olarak konsolosluk şefi atamasıdır. Bazı devletler konsoloslukta çalışan memur dışındaki idari personeli de konsolosluk şefine vekâlet etmek üzere görevlendirmişlerdir.²⁶⁴ Türk hukukunda ise bu görevlendirme yani görevinden geçici veya sürekli olarak ayrılan konsolosluk şefinin yerine vekâlet edecek kişinin belirlenmesi işlemi 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 517. maddesine göre Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılacaktır²⁶⁵

Konsolosluk şefine vekâletin süresi taraf iradelerine bağlıdır. Ancak adından da anlaşılacağı üzere geçici olan bir sürecin devamlı olarak bir konsolosluk şefi faaliyetine dönüşmemesi gerekir.²⁶⁶ Kabul eden devletin yetkili makamlarının, konsolosluk şefine vekâlet edecek kişiyi koruması ve yardım etmesi gerekmektedir. Konsolosluk şefine yapılan muamelenin aynısı vekile de yapılmalıdır. Vekilin, 1963 tarihli KİHVS'den doğan haklarını kullanmasına özen gösterilmelidir. Bununla birlikte kabul eden devletin, vekilin, konsolosluk şefine tanınan ayrıcalık ve bağımsızlıklardan yararlanabilmesi için konsolosluk şefine tanınan şartları da yerine getirmesi gerekmektedir.²⁶⁷

Konsolosluk şefine vekâlet eden kişi, şayet kabul eden devletin ülkesinde gönderen devletin diplomatik temsilciliğinin personelinden biri ise kabul eden devlet karşı çıkmadığı takdirde vekâlet süresince ve sonrasında diplomatik bağımsızlık ve ayrıcalıklardan yararlanmaya devam eder.²⁶⁸

Konsolosluk şefine vekâlet edecek kişinin konsolosluğun idari personeli de olabileceğini söylemiştik. Bu durumda idari personel olan kişinin vekâlet süresince konsolosa tanınan hak ve ayrıcalıklardan yararlanıp yararlanmayacağı kabul eden devletin iradesine bağlıdır.²⁶⁹ Araştırmacıya göre bu durumla karşılaşmak günümüzde pek mümkün gözükmemektedir. Uluslararası hukukun bugün geldiği nokta devletlerin birbirlerinin ülkelerinde hem konsolosluk hem de diplomatik temsilcilik açmalarını gerektirmektedir. Diplomatik temsilcilikler konsoloslukların aksine siyasi bir makamı

²⁶⁴Ökçün, 1973, a.g.k, s. 365.

²⁶⁵İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 517** : “Bir misyon veya konsolosluk şefinin görevinden geçici veya sürekli olarak ayrılması halinde misyon veya konsolosluk şefliğine Dışişleri Bakanlığınca belirlenecek bir görevli vekalet eder.”

²⁶⁶Ökçün, 1973, a.g.k, s. 368.

²⁶⁷Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, m.15, f.3.

²⁶⁸Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, m.15, d.4.

²⁶⁹Ökçün, 1973, a.g.k, s. 370.

temsil ettiklerinden ilk etapta siyasi bir ilişki içerisinde olmayan devletlerin konsolosluk ilişkisi içine girmeleri bugün itibariyle mümkün değildir. Günümüzde devletlerarasında meydana gelen siyasi sorunlar, söz konusu devletlerin birbirlerinin ülkelerinde diplomatik temsilciliklerini kapatmasına kadar büyüye de istisnalar kaideyi bozmamaktadır. Zira günümüzde diplomatik temsilciliği olmayan bir ülkeye konsolosluk açan devlet sayısı hemen hemen hiç kalmamıştır. Dolayısıyla konsolosluk şefine vekâlet edecek kişi en uzak ihtimal de diplomatik temsilcilik personeli olacaktır. İdari hizmet personelinin konsolosluk şefine vekâlet etmesine tarihte örnekler olabilmiş ise de günümüzde bu durum pek mümkün görülmemektedir.

3.3.1.4. Konsolosluk şefinin görevinin sona ermesi

Konsolosluk şefi, görev aldığı makamda elbette ki süresiz olarak kalmamaktadır. Konsolosluk şefinin göreve başlamasının belli bir usulü varsa görevinin sona ermesinin de belli bir usulü vardır. Her görev de olduğu gibi konsolosluk şefliği görevi de belirli sebeplerin varlığı halinde son bulacaktır. Bir konsolosluk şefinin görevi, gönderen devletin konsolosluk şefinin görevinin sona ermesi hususunda kabul eden devlete yapacağı yazılı bir bildirim, konsolosluk şefine verilen buyruğunun geri alınması ve konsolosluk şefinin artık konsolosluk personeli sayılmadığına ilişkin kabul eden devletin gönderen devlete yapacağı yazılı bir bildirim gibi sebeplerle sona erebilir. Nitekim bu sebepler 1963 tarihli KİHVS'nin 25. maddesinde düzenlenmiştir.²⁷⁰ Madde de dikkat edilmesi gereken en önemli husus sona erme sebeplerinin sınırlayıcı değil örnekleyici olduğudur. Bu durum madde metnindeki “özellikle” ibaresinden anlaşılmaktadır. Yani konsolosluk şefinin görevinin sona erme sebepleri madde metninde yer alan sebeplerden ibaret değildir.²⁷¹ Madde metninde yer almayan sebeplere örnekler doktrinde verilmiştir. Örneğin, konsolosluk şefinin ölümü, görevini yerine getirmesine engel olabilecek türde bir hastalığa yakalanması, konsolosluk şefinin kendi isteğiyle görevini sonlandırması veya emekli olması vb. bireysel nedenler konsolosluk şefinin görevinin sona ermesine sebep olabilecektir.²⁷²

²⁷⁰İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 25** : “Bir konsolosluk mensubunun görevi özellikle:

a) Konsolosluk mensubunun görevinin son bulduğu hakkında gönderen Devlet'in kabul eden Devlet'e yapacağı yazılı bildirim ile

b) Buyruğu'nun geri alınması ile ve

c) Söz konusu kişinin artık konsolosluk personelinden sayılmadığı hakkında kabul eden Devlet'in gönderen Devlet'e yapacağı yazılı bir bildirim ile sona erecektir.”

²⁷¹Aybay, 2009, a.g.k, s. 156.

²⁷²Aybay, 2009, a.g.k, s. 156.

Konsolosluk şefinin ölümü veya görevini sürekli olarak yerine getirmesine engel olabilecek mahiyetteki hastalığı görevinin doğal olarak sona ermesine yol açacaktır. Keza konsolosluk şefinin görevinden kendi isteğiyle ayrılması yani istifası da görevinin sona ermesi sonucunu doğuracaktır. 1963 tarihli KİHVS’de bu durumlara ilişkin açık bir hüküm olmasa bile antlaşmanın diğer hükümlerinden bu sebepler ortaya çıkarılabilir. Örneğin sözleşmenin konsolosluk personelinin ölümü halinde aile bireylerine yardım edilmesini öngören 53/5. maddesine göre bir konsolosluk mensubunun ölümü halinde aile bireyleri kendilerine tanınan hak ve ayrıcalıklardan kabul eden devletin ülkesini terk ettikleri tarihe veya kabul eden devlet tarafından kendilerine tanınan makul sürenin sonuna kadar yararlanmaya devam ederler. Madde bu iki tarihten arasından hangisi önce gerçekleşmişse o tarihte hak ve ayrıcalıklardan yararlanmanın sona ereceğini ifade etmektedir.²⁷³ Makul sürenin belirlenmesi kabul eden devlete aittir. Kabul eden devlet bu sürenin belirlenmesinde cenazenin kaldırılması, defin işlemleri veya cenaze başka bir ülkede defnedilecek ise bu defin işlemi için geçecek zaman, ev eşyası varsa bu eşyaların taşınması ve ulaşım imkânları kıstaslarını göz önünde tutacaktır. Sürenin belirlenmesinde kabul eden devlet açısından sorun teşkil edecek durumlar da ortaya çıkabilir. Bu duruma örnek vermek gerekirse, ölen konsolosluk şefinin aile bireyleri eğitimlerine kabul eden devlet ülkesinde devam ediyor olabilir. Hatta bu eğitim, zorunlu eğitim de olabilir. Bu durumda makul sürenin belirlenmesinde kabul eden devletten hak, nesafet ve adalete göre iyiniyetli bir davranış beklenirken aile bireylerinden de kötü niyetli davranmamaları beklenir.²⁷⁴

1963 tarihli KİHVS’ne göre, konsolosluk mensubunun görevi gönderen devletin kabul eden devlete yapacağı yazılı bir bildirim ile de sona erebilir. Konsolosluk mensubu deyiminden sözleşmeye göre konsolosluk şefinin de anlaşılacağını daha önce ifade etmiştik.²⁷⁵ Konsolosluk şefinin kabul eden devlet ülkesinde görev yapması, kabul eden ve gönderen devletin karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarına bağlıdır. Bu bir nevi Türk hukukunda Borçlar Hukuku anlamında sözleşme kurulmasına benzetilebilir. Konsolosluk şefinin göreve başlamasında olduğu gibi görevini sürdürmesinde de kabul eden devlet ve gönderen devlet arasındaki karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanının

²⁷³İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 53/5** : “Bir konsolosluk mensubunun ölümü halinde, kendisiyle birlikte yaşayan ailesi efradı, aşağıdaki tarihlerden ilkinde kadar daha önce yararlandıkları ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanmaya devam eder: Kabul eden Devlet’in ülkesini terk ettikleri tarihe veya bu amaçla onlara tanınan makul sürenin bitimine kadar.”

²⁷⁴Aybay, 2009, a.g.k, s. 157.

²⁷⁵Bkz. s. 49.

olması gerekmektedir. Bunlardan birinin ortadan kalkması konsolosluk şefinin göreve devam etmesini mümkün kılmamaktadır. Konsolosluk şefinin göreve atanması kendi devletinin iç hukukuna göre yapmış olduğu birtakım iş ve işlemler sonucu olduğuna göre görevinin sona ermesi, yer değiştirme, merkeze çekme ya da başka bir makama atamasının yapılması da gönderen devletçe yapılan birtakım iş ve işlemler sonucu olabilir. Bu tür iş ve işlemler gönderen devletin takdirindedir. Gönderen devlet bu takdir yetkisini konsolosluk şefinin hizmet süresini nazara alarak işin seyri sebebiyle yapabileceği gibi konsolosluk şefi hakkında yaptığı bir disiplin soruşturması sonucu da yapabilir. Bütün bu durumlar gönderen devletin kendi iç hukukundaki prosedürlere göre yürütülüp sonuçlandırılır. Kabul eden devlet bu konuda bilgi sahibi olsa dahi yargısız infaz yapamaz. Kabul eden devlet gönderen devlet tarafından kendisine resmi bir bildirim yapıncaya kadar konsolosluk şefini konsolos olarak görmek ve ona gerekli muameleyi göstermekle yükümlüdür.²⁷⁶

Konsolosluk şefinin görevinin kabul eden devlet kararıyla sona ermesi, gönderen devlet ile kabul eden devlet arasında uluslararası hukuk tarafından istenmeyen sonuçların doğmasına yol açar. En başa belirtilmesi gereken bu durumun hoş bir durum olmadığı ancak 1963 tarihli KİHVS'nin 23 ve 25. maddelerinde düzenleme altına alındığıdır. Kabul eden devlet tarafından konsolosluk şefinin görevinin sona ermesinin nitelik bakımından en ağır olanı “*istenmeyen kişi/persona non grata*” ilan edilmesidir. Sözleşmenin 23. maddesinde “kabul edilmez” deyiminin kullanılmasının istenmeyen adam ilan edilme ile sonuç bakımından bir farkı olmadığını belirtmek gerekir.²⁷⁷ İstenmeyen kişi kavramı konsolosluk şefi için kullanılırken, kabul edilmez kavramı konsolosluk personelinin herhangi bir mensubu için kullanılır. Konsolosluk şefinin istenmeyen kişi ilan edilme sebeplerine örnek olarak, kabul eden devletin iç işlerine karışması, kabul eden devletin ulusal güvenliğini tehdit eden unsurlara destek vermesi, kabul eden devletin ulusal güvenliği için koymuş olduğu sınırlamalara aykırı hareket etmesi gösterilebilir. Konsolosluk şefinin, gönderen devletin kabul eden devletin ülkesindeki vatandaşlarına yapmış olduğu davranışlar da kabul eden devletin tepkisine sebep olabilir. Bu durumda konsolosluk şefi istenmeyen kişi ilan edilebilir. Hatta kabul

²⁷⁶Aybay, 2009, a.g.k, ss. 158-159.

²⁷⁷İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 23/1** : “Kabul eden Devlet, her zaman, gönderen Devlet'e, bir konsolosluk memurunun istenmeyen kişi olduğunu veya konsolosluk personelinin başka herhangi bir mensubunun kabul edilmediğini bildirebilir. Gönderen Devlet o zaman söz konusu kişiyi geri çekecek veya duruma göre bu konsolosluktaki görevine son verecektir.”

eden devlet bütün bu durumlarda almış olduğu kararların hangi sebebe dayandığını gönderen devlete bildirmek zorunda dahi değildir.²⁷⁸ Ancak istenmeyen kişi ilan etme gibi etkisi büyük olan bir işlemde sebeplerin karşı tarafa bildirilmesi en azından gönderen devlete gerekçenin gerçeğe uygunluğunu tartışma ve itiraz hakkının tanınması açısından faydalı olacaktır.²⁷⁹

Konsolosluk şefi, istenmeyen kişi ilan edilmesine kendi kişiliğinden kaynaklanan sebeplerle sonuç vermemiş olabilir. Örneğin, kabul eden devletin, gönderen devletin ülkesindeki konsolosluk şefi gönderen devlet tarafından istenmeyen kişi ilan edildiği için kabul eden devlet de kendi ülkesindeki gönderen devletin konsolosluk şefini misilleme olarak istenmeyen kişi ilan etmiş olabilir. Bu son derece yanlış bir uygulamadır. Burada gönderen devletin yapması gereken davranış istenmeyen kişi ilan etme gerekçelerini kabul eden devlete bildirmesidir. Kabul eden devletin de burada gönderen devletin konsolosluk şefini istenmeyen kişi ilan etmek yerine, konsolosluk şefini geri çağırması ya da durum ve şartlar gerektiriyorsa konsolosluk şefi görevine son vermesi gerekmektedir. Şayet gönderen devlet bu durumda kabul eden devletin istenmeyen kişi ilan ettiği veya kabul etmediği konsolosluk personelini duruma göre ya geri çekecek ya da o kişinin konsolosluktaki görevine son vermezse kabul eden devlet de 1963 tarihli KİHVS'nin 25/2. maddesine göre konsolosluk şefine vermiş olduğu buyrultuyu geri alabilecek veya artık o kişiyi konsolosluk personeli saymayabilecektir.²⁸⁰ Gönderen devlet de verdiği atamayı geri alacaktır. Dolayısıyla konsolosluk şefinin görevi de sona ermiş olacaktır.

Konsolosluk mensubu olarak atanan kişi, kabul eden devletin ülkesine gelmeden önce ya da orada daha önce bulunuyorsa göreve başlamadan önce de kabul eden devlet tarafından istenmeyen kişi ilan edilebilir. Bu durumda gönderen devlet tarafından konsolosluk şefine verilen atamanın da geri alınması gerekir.²⁸¹

²⁷⁸İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 23/4** : “Bu maddenin 1. ve 3. fıkralarında zikrolunan hallerde, kabul eden Devlet gönderen Devlet'e kararının nedenlerini bildirmekle yükümlü değildir.”

²⁷⁹Aybay, 2009, a.g.k, s. 160.

²⁸⁰İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 23/2** : “Eğer gönderen Devlet bu maddenin 1. fıkrası hükümleri uyarınca, kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmeyi reddeder veya makul bir süre içerisinde yerine getirmezse, kabul eden Devlet, duruma göre, söz konusu kişiden Buyrultu'yu geri alabilir veya onu artık konsolosluk personelinden saymayabilir.”

²⁸¹İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 23/3** : “Konsolosluk mensubu olarak atanan bir kişi, kabul eden Devlet ülkesine gelmeden önce veya eğer orada daha önce bulunuyorsa, konsoloslukta göreve başlamadan önce istenmeyen kişi ilân edilebilir. Gönderen Devlet böyle bir durumda atamayı geri alır.”

3.3.2. Konsolosluk şefi dışında diğer konsolosluk personellerinin atanmaları, göreve başlamaları ve görevlerinin sona ermesi

Konsolosluk şefi dışındaki görevli konsolosluk personellerinin atanması ve göreve başlamaları hususu 1963 tarihli KİHVS'nin 19. maddesinde de düzenleme altına alınmıştır. Söz konusu maddedeki düzenleme şu şekildedir:

“1. 20, 22 ve 23. madde hükümleri saklı kalmak üzere, gönderen Devlet konsolosluk personelini istediği şekilde atar.

2. Gönderen Devlet, konsolosluk şefinden başka bütün konsolosluk memurlarının ad ve soyadlarını, kategorisini ve sınıfını kabul eden Devlet arzu ettiği takdirde 23. maddenin 3. fıkrasını kabul eden Devlet'e tanıdığı hakları kullanabilmesini teminen, bu Devlet'e yeter bir süre önceden bildirir.

3. Gönderen Devlet kendi kanun ve düzenlemeleri gerektiriyorsa, kabul eden Devlet'ten konsolosluk şefi olmayan bir konsolosluk memuruna da Buyrultu verebilir.

4. Kabul eden Devlet, kendi kanun ve düzenlemeleri gerektiriyorsa, konsolosluk şefi olmayan bir konsolosluk memuruna buyrultu verebilir.”

Madde metninden de anlaşılacağı üzere konsolosluk personelinin sayısı, vatandaşlığı ve istenmeyen kişi ilan edilme halleri saklı kalmak kaydıyla, konsolosluk şefi dışındaki görevli konsolosluk personellerinin atanmasında gönderen devlet serbesttir.²⁸² Yani gönderen devletin yapması gereken herhangi bir işlem yoktur. Kabul eden devlete bir nota vermekle de yetinebilir. Ancak, kabul eden devlet istediği takdirde, gönderen devletin görevlendireceği konsolosluk personelinin adını, soyadını ve sınıfını kabul eden devlete uygun bir süre öncesinden bildirmesi gerekmektedir. Sözleşmede ‘uygun bir süre’ ibaresinin konulma sebebi ise kabul eden devletin ilgili konsolosluk personelini ülkesine gelmeden önce veya halen ülkesinde bulunuyorsa da bu bulunma süresi içerisinde kabul edip etmeyeceğini gönderen devlete bildirmesi içindir.²⁸³ Konsolosluk şefi dışında görev yapacak konsolosluk personeli için kural olarak kabul eden devlet tarafından buyrultu verilmesi gerekmemektedir. Ancak gönderen devletin iç hukuktaki düzenlemeleri veyahut kabul eden devletin iç hukuk düzenlemeleri konsolosluk şefi dışındaki görev yapacak konsolosluk personeli için buyrultu verilmesini düzenlemişse, mevzuat hükümleri doğrultusunda gönderen devlet buyrultu isteyebilir veyahut kabul eden devlet de buyrultu verebilir. Konsolosluk personelinin sayısı ile ilgili olarak gönderen devlet ile

²⁸²Reçber, 2016, a.g.k, s. 391.

²⁸³Ökçün, 1973, a.g.k, s. 362.

kabul eden devlet arasında herhangi bir antlaşma yoksa da bu sayının görev ve koşullara uygun makul bir sayıyı geçmemesi gerekmektedir.²⁸⁴

Konsolosluk şefinin görevinin sona erme sebepleri konsolosluk şefi dışındaki konsolosluk personelleri içinde geçerlidir. Eğer nihayetinde bu kişilerin yerine getirmiş oldukları iş şikâyetine sebep verecek olursa, kabul eden devlet gönderen devlet bu kişileri istenmeyen kişi olarak bildirebilir. Bunun üzerine gönderen devlet bunları ya geri çağırır ya da görevlerine son verir, eğer gönderen devlet bunu yapmayacak olursa kabul eden devlet güven mektubunu yani verdiği buyrultuyu geri çekebilir veya bu kişilerin konsolosluk hizmetlerinin bir üyesi olarak görülmelerine son verebilir.²⁸⁵ Bir başka anlatımla konsolosluk şefi dışındaki konsolosluk personelleri de göreve başlamadan önceki halleri de dâhil her an istenmeyen kişi ilan edebilir. Bu durumda kabul eden devlet hiçbir gerekçe göstermekle yükümlü değildir. Bunun sonucu olarak gönderen devlet ilgili konsolosluk personelini geri çekmediği ya da görevine son vermediği takdirde şayet ilgili konsolosluk personeline bağışıklık ve ayrıcalık tanınmış ise bu bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanamayacaklardır. Bunun dışında konsolosluk şefi dışındaki konsolosluk personellerinin ölümü de görevlerini sona erdiren sebeplerden biridir.²⁸⁶

3.3.3. Fahri konsolosluklar

Fahri konsolosluk, günümüzdeki anlamıyla konsoloslukların kurulmasını gerektirmeyen bazı yerlerde uygulanan alışlagelmiş ve yaygın bir uygulamadır.²⁸⁷ Fahri konsolosluk kurumunun tarihi eskilere dayanmaktadır. Meslekten konsolosluklarımızın sayısının az olduğu dönemlerde, konsolosluk işlemlerinin yerine getirilmesi ve uluslararası ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla fahri konsolosluklar açılmıştır. Günümüzde küreselleşen dünyada insan ilişkilerinin ve uluslararası ilişkilerinin her alanda yoğun olarak artması sebebiyle meslekten konsolosluklarımızın sayısı artmış olmakla beraber, fahri temsile olan ihtiyaç azalmamış bilakis artmıştır. Ülkemize bağlı olarak görev yapan meslekten başkonsolosluklara paralel olarak, fahri konsoloslukların sayısı da her geçen yıl artmaktadır.²⁸⁸

²⁸⁴Pazarcı, 2015, a.g.k, s. 150.

²⁸⁵Shearer, 1994, a.g.k, s.391.

²⁸⁶Pazarcı, 2015, a.g.k, s. 151.

²⁸⁷Sur, 2017, a.g.k, s. 263.

²⁸⁸<http://diplomatic.mfa.gov.tr/#/diplomatic-guide/duties-honorary-consuls> (Erişim Tarihi : 30.01.2018).

Devletlerin, fahri konsolosluk kurumuna mevzuatlarında yer vermelerinin başlıca sebebi, fahri konsolos kullanmanın ekonomik açıdan elverişli olmasıdır. Ayrıca yabancı ülkelerde kendilerine dil ve kültür bakımından bağlı bir topluluk bulunan devletler, o topluluğun ön plana çıkan kişilerinden fahri konsolos atayarak ilişkileri güçlü tutma amacı güderler.²⁸⁹

Fahri konsolosların hukuki statüleri 1963 tarihli KİHVS’de düzenlenmiştir. 1963 tarihli KİHVS’nin “Fahri Konsolosluk Memurlarına ve Bunlar Tarafından Yönetilen Konsolosluklara Uygulanacak Rejim” başlıklı III. bölümünde -58 ile 68. maddeler arasında- fahri konsoloslukla ilgili düzenlemeler mevcuttur. Fahri konsoloslara sağlanan konum ile amaçlanan husus, fahri konsolosların görevlerini etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmeleridir. Gerek fahri konsolos unvanı, gerek sağladığı statü münhasıran hizmetin yerine getirilmesi amacını taşımaktadır.²⁹⁰ Fahri konsolos, hizmet ettiği gönderen devletin resmi anlamıyla memuru olmayıp kabul eden devletin ülkesinde ikamet eden genelde serbest meslek mensubu olan kişiler arasından seçilir. Gönderen devlet tarafından atanan fahri konsolosun o devletin vatandaşı olması şart değildir. Bu kişi kendi mesleğini yerine getirmeye devam eder.²⁹¹ Fahri konsolosluk memurları adından da anlaşılacağı üzere bu görev karşılığında herhangi bir ücret almazlar.²⁹² Araştırmacıya göre kişilerin fahri konsolosluğu tercih etmelerinin sebebi fahri konsolos olarak seçildikleri yerde birçok avantaja sahip olmaları, davetlere katılmaları ve prestijlerini geliştirmeleridir.

Fahri konsoloslar da meslekten konsoslara benzer görevler ifa ederler. Ancak fahri konsoslara tanınan bağışık ve ayrıcalıklar meslekten konsolosluk personeline tanınan bağışıklık ve ayrıcalıklardan farklı bir nitelik taşımaktadır.²⁹³ Fahri konsolosların bağışıklık ve ayrıcalıkları meslekten konsoslara göre çok daha dar kapsamlıdır. Örneğin, fahri konsoloslar, meslekten konsolosların sahip oldukları kişisel dokunulmazlıktan ve bina dokunulmazlığından yararlanamazlar. Hemen belirtmek gerekir ki bağışıklık ve ayrıcalıklar yalnızca fahri konsolosluk görevlilerine tanınmıştır. Fahri konsolosluk görevlilerinin aile üyesine bağışıklık ve ayrıcalık verilmemiştir.²⁹⁴ Keza 1963 tarihli KİHVS’nin 68. maddesine göre fahri konsolos atayıp atamamak ya da

²⁸⁹Aybay, 2009, a.g.k, s. 296.

²⁹⁰<http://diplomatic.mfa.gov.tr/#/diplomatic-guide/duties-honorary-consuls> (Erişim Tarihi : 30.01.2018).

²⁹¹Sur, 2017, a.g.k, s. 263.

²⁹²Mohammadkhani, 2014, a.g.k. s. 29.

²⁹³Sur, 2017, a.g.k, s. 264.

²⁹⁴Reçber, 2011, a.g.k, s. 132.

kabul edip etmemek her devletin takdirindedir.²⁹⁵ Ülkemiz hem fahri konsolos görevlendirmekte hem de kabul etmektedir. Örneğin, ABD, fahri konsolos görevlendirmeyip sadece kabul etmektedir.²⁹⁶ Ayrıca 1963 tarihli KİHVS'nin 58. maddesine göre ayrı devletlerin ülkesinde bulunan ve iki ayrı fahri konsolos tarafından yönetilen fahri konsolosluk binaları arasındaki konsolosluk torbalarının değişimi için ilgili kabul eden devletlerin rızası gerekmektedir.²⁹⁷ Bu torbalar konsolosluğun resmi faaliyetinden doğan yazışma ve paketleri içeren torbalardır.²⁹⁸

1963 tarihli KİHVS'nin 64. maddesine göre kabul eden devlet fahri konsolosluk görevlisine, sahip olduğu statü gereği gerekli korumayı sağlamakla yükümlüdür.²⁹⁹ Fahri konsoloslara sağlanan statü devletlerarasında çeşitlilik arz edebilir.³⁰⁰ Örneğin, ülkemizde fahri konsolosların trafik cezalarından muafiyeti yoktur, fahri konsolosların kendilerine mahsus park yeri tahsis talepleri karşılıklılık ilkesi çerçevesinde değerlendirilir. 1963 tarihli KİHVS'nin 61. maddesi gereği fahri konsolosların arşiv dokunulmazlığından yararlanabilmesi için bu arşivlerin ayrı bir odada muhafaza edilmesi gerekmektedir.³⁰¹ Keza, Dışişleri Bakanlığımız tarafından fahri konsoloslara tanıtım kartı verilmektedir. Fahri konsolos yabancı ise bu kart aynı zamanda ikamet izni yerine geçer, ayrıca bir ikamet izni alınmasına gerek yoktur. Fahri konsoloslar araç plakalarının yanına 'CC' paneli taktırırlar. Fahri konsoloslar, meslekten konsoloslara tanınan KDV ve ÖTV istisnasından da yararlanamazlar. Ancak 1963 tarihli KİHVS'nin 66. maddesine göre fahri konsoloslar konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesi sebebiyle gönderen

²⁹⁵İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 68** : “Her Devlet fahrî konsolosluk memurlarını atayıp atamamağa veya kabul edip etmemeğe karar vermekte serbesttir.”

²⁹⁶Aybay, 2009, a.g.k, s. 297.

²⁹⁷İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 58/3-4** :

“3. Bu Sözleşme ‘de öngörülen ayrıcalıklar ve bağımsızlıklar, bir fahrî konsolosluk memurunun ailesi efradına veya bir fahrî konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsoloslukta çalışan bir konsolosluk hizmetlisinin ailesi efradına bahşedilmez.

4. Ayrı memleketlerde bulunan ve fahrî konsolosluk memurları tarafından yönetilen iki konsolosluk arasında konsolosluk torbasının teatisi ancak iki kabul eden Devlet'in rızasıyla olur.”

²⁹⁸Bkz. ileride s. 99.

²⁹⁹İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 64** : “Kabul eden Devlet, fahri konsolosluk memuruna resmî sıfatı nedeniyle gerekli olabilecek korumayı bahşetmekle yükümlüdür.”

³⁰⁰Ülkemiz de fahri konsolosların nasıl hareket etmeleri gerektiği, hangi haklara sahip oldukları ve hangi görevleri yerine getirmelerinin gerektiği Dışişleri Bakanlığımızın web sitesinde yer almaktadır. Sitenin protokol kısmında fahri konsolosların nasıl hareket etmeleri gerektiği, hangi haklara sahip oldukları, hangi görevleri yerine getirmeleri gerektiği gibi ayrıntılara ulaşmak mümkündür. Bkz. <http://diplomatic.mfa.gov.tr/#/diplomatic-guide/duties-honorary-consuls> (Erişim Tarihi: 30.01.2018).

³⁰¹İlgili hüküm şu şekildedir : **Madde 61** : “Bir fahrî konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsolosluğun arşiv ve belgelerinin, diğer kâğıt ve belgelerden ve özellikle konsolosluk şefinin ve kendisiyle beraber çalışan tüm kişilerin özel yazışmalarından ve keza meslekleri veya işleri ile ilgili eşya, kitap ve belgelerden ayrı tutulmaları şartıyla, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, her zaman dokunulmazlıkları vardır. “

devletten aylık veya tazminat alıyorsa bunlar da her türlü vergi ve harçtan muaftır.³⁰² 1963 tarihli KİHVS'nin 65. maddesine göre fahri konsolosluk memurları, kabul eden devlet ülkesinde kişisel ticari ya da mesleki bir faaliyette bulunmuyorlarsa ve aynı zamanda yabancı vatandaşlığa sahiplerse, bu kişiler kabul eden devlet hukukunda öngörülen bütün kayıt ve oturma işlemlerinden de bağıştırlar.³⁰³ Fahri konsoloslar silah taşıma ruhsatı da alabilirler. Fahri konsoloslar sadece resmi amaçlarla yurda soktukları eşyalar bakımından gümrük bağıştıklığından yararlanır. Fahri konsolosluk unvanı, havalimanlarında VIP salonlardan yararlanma imkânı da vermemektedir.³⁰⁴ 1963 tarihli KİHVS'nin 67. maddesine göre kabul eden devlet, fahri konsolosluk görevlilerine her türlü kişisel yükümlülükten ve hangi türden olursa olsun kamu yararı hizmetleri ile el koyma, yardım ve konaklama gibi askerlikle ilgili yükümlülüklerden muaf tutmaktadır.³⁰⁵

Son olarak meslekten konsolosluk memurları ile fahri konsolosluk memurları arasındaki farklara da değinmek gerekir. Meslekten konsolosluk memurları ile gönderen devlet arasında bir hizmet ilişkisi mevcuttur. Bağı olduğu makamlardan gelecek emir ve talimatlara uymak zorundadırlar. Bu emir talimatlara uyması meslekten konsolosluk memurlarına terfi ettirebileceği gibi aksi durumda disiplin cezası almalarına da sebebiyet verebilir. Ancak fahri konsolosluk memurlarının üstlerinden alacağı olumlu ya da olumsuz kanaatlerle terfi alması yâda başka bir göreve atanma gibi durumları yoktur. Ancak bu durum çok ağır ihlallerde fahri konsolosluk memurlarının görevlerine son verilmesine engel değildir. Meslekten konsolosluk memurlarına yapmış oldukları iş karşılığı bir ücret ödenirken fahri konsolosluk memurlarına ise yaptıkları hizmet için ücret ödenmeyip sadece kendilerine yaptıkları zorunlu giderler için ödeme yapılır. Ancak 1963 tarihli KİHVS'nin 66. maddesinde bahsedilen tazminat ve aylık durumu fahri konsolosluk memuruna ücret ödenmesinin bir tercih meselesi olduğunu, olasılık dışı olmadığını ortaya koymaktadır. Meslekten konsolosluk memurları gönderen devletin uyruğuna sahip olması gerekirken fahri konsolosluk memurları ise gönderen devletin

³⁰²İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 66** : “*Fahrî konsolosluk memuru, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesi nedeniyle gönderen Devlet'ten aldığı tazminat ve aylıklar üzerinde her türlü vergi ve harçlardan muaftır.*”

³⁰³İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 65** : “*Fahrî konsolosluk memurları, kabul eden Devlet'te kendi çıkarları için meslekî veya ticarî bir faaliyette bulunanlar hariç olmak üzere, yabancıların kaydı ve oturma müsaadesi konusunda bu Devlet'in kanun ve düzenlemelerinde öngörülen tüm yükümlülüklerden muaftırlar.*”

³⁰⁴<http://diplomatic.mfa.gov.tr/#/diplomatic-guide/duties-honorary-consuls> (Erişim Tarihi: 31.01.2018).

³⁰⁵İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 67** : “*Kabul eden Devlet fahrî konsolosluk memurlarını her türlü kişisel yükümlülük ve hangi neviden olursa olsun kamu yararı hizmetleriyle, istimval, yardım ve konaklama gibi askerlikle ilgili yükümlülüklerden muaf tutacaktır.*”

uyruğuna sahip olabileceği gibi kabul eden devletin de uyruğuna sahip olabilir. Meslekten konsolosluk memurlarının 1963 tarihli KİHVS'nin 57/1. maddesinde belirtildiği üzere kabul eden devlette herhangi bir mesleki ve ticari bir faaliyette bulunamazlar.³⁰⁶ Ancak fahri konsolosluk memurları için sözleşmede yer alan yasak geçerli değildir.³⁰⁷

3.4. Bağışıklıklar ve Ayrıcalıklar

Konsolosların hukuki statüleri diplomatik temsilciliklerden farklıdır. Ancak, diplomatik temsilcilikler kadar geniş olmasa da konsoloslar da bir takım bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanmaktadır. Bu bağışıklık ve ayrıcalıkların bir kısmı başkonsoloslukların makamına diğer bir kısmı da görevlerini rahatça yerine getirebilmeleri için başkonsolosluk görevlilerine tanınmıştır.³⁰⁸ Uygulamada bağışıklık ve ayrıcalıklar devletlerarasında genellikle ikili antlaşmalarla düzenlenmektedir. Bu antlaşmalarda dokunulmazlıklar bakımından da genellikle 'karşılıklılık' şartını içerirler.³⁰⁹ Öte yandan, meslekten konsolosluk memur ve hizmetlileri ile fahri konsolosların hukuki statüleri de aynı değildir.³¹⁰

Konsolosluk kurumunun tarihinin diploması kurumundan çok öncesine dayandığını söylemiştik. Konsoloslara da tıpkı diplomatik temsilciler de olduğu gibi görevlerini hiçbir baskı altında kalmadan ve rahat bir şekilde yerine getirebilmeleri için bir takım haklar ve ayrıcalıklar tanınmıştır.³¹¹ Konsoloslar, tabii oldukları devletlerini kabul eden devletin ülkesinde genel olarak siyasi anlamda temsil etmediklerinden dolayı diplomatik temsilciliklere nazaran daha farklı konumdadırlar. Bu farklı konumda olmaları tabii oldukları hukuksal statünün birbirinden farklı olmasına sebep olmuş dolayısıyla farklı alanlarda farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır.³¹² Aslına bakılırsa konsoloslara ve diplomatlara bağışıklık ve ayrıcalıkların tanınması tarihi de çok eskiye dayanmamaktadır. Bu konuda tarihte atılan ilk adım 1895 Uluslararası Hukuk Enstitüsü Taslak Sözleşmesi'dir. Sözleşme ile diplomatik dokunulmazlık kuralları kodifiye edilmeye çalışılmıştır. Günümüzde ise dokunulmazlık ve ayrıcalık konusunda uluslararası hukuk 1961 tarihli DİHVS ve 1963 tarihli KİHVS olmak üzere temelde iki sözleşme ve diğer

³⁰⁶İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 57/1** : “Meslekten konsolosluk memurları, kabul eden Devlet'te, kendi çıkarları için, hiç bir mesleki veya ticari faaliyette bulunmayacaklardır.”

³⁰⁷Aybay, 2009, a.g.k, ss. 298-302.

³⁰⁸Ünal, 2005, a.g.k, s. 262.

³⁰⁹Bozkurt, 2015, a.g.k, s. 238.

³¹⁰Toluner, 1996, a.g.k, 422.

³¹¹Caşın, 2013, a.g.k, s. 565

³¹²Sur, 2017, a.g.k, s. 266.

ikili ve çok taraflı antlaşmalar üzerine şekillendirilmiştir.³¹³ Zira konsolosluk görevinde bulunanlara, görevlerini yerine getirmelerini sağlamak için gerekli ortamı hazırlamak kabul eden devletin aynı zamanda bir yükümlülüğüdür. Uluslararası hukukun gerektirmiş olduğu bu yükümlülüğün kapsam ve sınırları ilk başta 1961 tarihli DİHVS’de belirlenmiş daha sonra 1963 tarihli KİHVS’de de 1961 tarihli sözleşmeye uyumlu olarak düzenlenmiştir. Ancak iki sözleşme arasında farklar da mevcuttur. Bu farkların ortak sonucu, konsolosluk hukukundaki bağışıklık ve ayrıcalıkların diplomatik alandaki bağışıklık ve ayrıcalıklara göre belli noktalarda daha sınırlı olmasıdır.³¹⁴ Hem 1961 tarihli DİHVS’nin³¹⁵ hem de 1963 tarihli KİHVS’nin³¹⁶ giriş bölümündeki ilkeler incelendiğinde bu ilkelerin bağışıklık ve ayrıcalıklar ile ilgili olan kısmının temelde aynı olduğu görülecektir. Ancak ilkeler incelendiğinde diplomatik ve konsüler ilişkilerin farklılığından kaynaklanan bir anlatım farkı da mevcuttur. Örneğin, ilkeler incelendiğinde diplomatik temsilcilerin görevlerini yerine getirmelerinden söz edilirken ‘devletlerin temsili’ ibaresi kullanılmışken konsolosluk görevlerinin yerine getirmesinde ise ‘kendi devleti adına’ ibaresi kullanılmıştır. Bu farklılık bağışıklık ve ayrıcalıklara da yansımıştır. Örneğin, 1963 tarihli DİHVS’nin 29. maddesi³¹⁷ diplomatik ajanın hiçbir şekilde tutuklanamayacağını ve gözaltına alınamayacağını belirtmesine rağmen, 1963 tarihli KİHVS’nin 41. maddesi³¹⁸ bu alandaki dokunulmazlığın ‘ağır suç’ halinde

³¹³Bağışıklık ve ayrıcalıkların tarihi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Gözlügül. S.V (2013) *Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kötüye Kullanılması*. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi- Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 19, S.1, ss. 99-104.

³¹⁴Aybay, 2009, a.g.k, s. 251.

³¹⁵**1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi’nin giriş kısmındaki bağışıklık ve ayrıcalıklar ile ilgili 3 ve 4. ilkeleri şu şekildedir:** Bu sözleşmeye taraf olan devletler “Diplomatik ilişkiler, ayrıcalıklar ve bağışıklıklar hakkında uluslararası bir Sözleşmenin, ulusların farklı anayasal ve sosyal sistemlerine bakılmaksızın aralarında dostane ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunacağına inanarak, Bu gibi ayrıcalıkların ve bağışıklıkların amacının fertleri yararlandırmak olmayıp, Devletleri temsil eden diplomatik misyonların görevlerinin etkin şekilde yapılmasını sağlamak olduğunu müdrük bulunarak,” aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır.

³¹⁶**1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi’nin giriş kısmındaki bağışıklık ve ayrıcalıklar ile ilgili 3 ve 4. ilkeleri ise şu şekildedir:** Bu sözleşmeye taraf olan devletler “Konsolosluk ilişkileri, ayrıcalıkları ve bağışıklıkları hakkında uluslararası bir Sözleşme’nin anayasa ve sosyal sistemlerinin farklılığı ne olursa olsun, ülkeler arasındaki dostluk ilişkilerinin geliştirilmesine katkıda bulunacağına inanarak, Bu gibi ayrıcalıklar ve bağışıklıkların amacının, bunlardan bireyleri yararlandırmak olmayıp, konsoloslukların, kendi Devletleri adına, görevlerini, etkili biçimde yerine getirmelerini sağlamak olduğuna kani olarak,” aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır.

³¹⁷İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-29** : “Diplomatik ajanın şahsî dokunulmazlığı vardır. Hiçbir şekilde tutuklanamaz veya gözaltına alınmaz. Kabul eden Devlet diplomatik ajana gereken saygıyı gösterecek ve şahsına, özgürlüğüne ve onuruna yönelik herhangi bir saldırıyı önlemek için uygun tüm önlemleri alacaktır.

³¹⁸İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-41/1** : “Konsolosluk memurlarının tutuklanmaları veya gözaltına alınmaları, ancak, ağır bir suç halinde ve yetkili adli makamın kararı ile olur.”

tanınmayacağını kabul etmiştir. Keza binaların dokunulmazlığı hususunda da 1961 tarihli DİHVS ile 1963 tarihli KİHVS arasında farklı düzenlemeler mevcuttur.³¹⁹

1963 tarihli KİHVS'nin 28/1. maddesinde de belirtildiği üzere konsolosluk mensuplarının kendilerine tanınmış olan bağışıklık ve ayrıcalıklardan faydalanabilmesi için kabul eden devletin ilgili kolaylıkları sağlaması gerekmektedir.³²⁰ Bu kolaylıkların sağlanması kabul eden devletin konsolosluk mensuplarına bağışıklık ve ayrıcalıkları yararlandırma yöntemi ile de yakından ilgilidir. Konsolosluk mensuplarının ayrıcalıklardan yararlandırılma yöntemi devletten devlete göre değişmektedir. Söz konusu ayrıcalıkların mütekabiliyet (karşılıklılık) ilkesinin esas alınarak uygulanması noktasında gerek 1961 tarihli DİHVS gerekse 1963 tarihli KİHVS yasal dayanak oluşturmaktadır.³²¹ Zira karşılıklılık ilkesinin uluslararası hukukta en çok uygulandığı alanların başında diplomasi ve konsolosluk hukuku gelmektedir. Gerek 1961 tarihli DİHVS'de gerekse 1963 tarihli KİHVS'de mütekabiliyet ilkesi düzenlenmemiştir. Bunun sebebi devletlerin bu ilkeyi uygulama yönteminin birbirinden farklı olmasıdır. Diplomasi ve konsolosluk hukukunda da mütekabiliyet ilkesi kendisini göstermektedir. Örneğin, diplomatik ayrıcalığı bulunmayan aile bireylerinin ilgili personel ile birlikte yaşamak üzere ülkemize getirilmesinde, büyükelçilik ve konsolosluk binalarının kiralanması, satın alınması veya tamirinde mütekabiliyet ilkesi uygulanmaktadır.³²²

1963 tarihli KİHVS'nin 55/1. maddesinde de belirtildiği üzere bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanan her kişinin, sahip olduğu bağışıklık ve ayrıcalıkların bozulmaması kaydıyla, kabul eden devletin iç hukukuna saygı göstermesi ve iç işlerine karışmaması gerekmektedir.³²³ Kabul eden devlet de konsolosluk mensuplarına, sahip oldukları bağışıklık ve ayrıcalıkları yararlandırırken ayırım gözetmemekle yükümlüdür. Bu hususta devletlerin birbirlerine karşılıklı olarak tanıdıkları bağışıklık ve ayrıcalıkların durumu ile devletlerarasındaki ilişkilerin mahiyetinden kaynaklanan farklılıklar ayırım

³¹⁹Aybay, 2009, a.g.k, s. 252.

³²⁰İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-28/1** : “Kabul edilen Devlet, konsolosluğun görevlerinin yerine getirilmesi amacıyla bütün kolaylıkları bahşeder.”

³²¹http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/mensuplar/Immunities_and_privileges_booklet.pdf (Erişim Tarihi: 31.01.2018).

³²²Dost. S (2015) *Milletlerarası hukukta mütekabiliyet ilkesi* Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi ,C.5, S.2, s. 16.

³²³İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-55/1** : “Bu ayrıcalıklardan ve bağışıklıklardan yararlanan her kişinin, ayrıcalıklarına ve bağışıklıklarına hâlel gelmemek üzere, kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerine saygı göstermek görevidir. Bunların keza bu Devlet'in içişlerine karışmamak görevleridir.”

gözetme olarak değerlendirilmemelidir.³²⁴ Konsoloslara tanınan bağışıklık ve ayrıcalıkların başlangıcı konsolosların resmi olarak kabul eden devlet ülkesine girdiği veya göreve başladığı andan itibaren başlar. Bağışıklık ve ayrıcalıkların sona ermesi ise konsolosların kabul eden devlet ülkesinden resmi olarak ayrıldığı veya görevinin sona erdiği ana kadardır.³²⁵

Bilindiği üzere devletler uluslararası ilişkilerde birbirlerinin ülkelerinde diplomatik temsilci bulundurmak suretiyle temsil edilmektedir. Bunun yanında devletler herhangi bir suretle başka ülkede bulunan ve tabiiyetinde olan vatandaşlarına karşı yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için ilgili devlet nezdinde konsolosluk açmak ve konsolosluk personeli görevlendirmekle yükümlüdürler.³²⁶ Söz konusu konsolosluk personelinin de görevlerini yerine getirebilmeleri için bağışıklık ve ayrıcalıklara sahip olması gerekmektedir. 1963 tarihli KİHVS konsolosluk ve makamlarının resmi işlevleriyle ilgili dokunulmazlık ve ayrıcalık konularına ayrıntılı şekilde yer vermiştir. Konsolosluk personellerinin diplomatik temsilcilerin sahip olduğu bağışıklık ve ayrıcalıklara kıyasla daha dar, saf ve işlevsel bir temele dayanan konumları, devletlerarasında ikili konsolosluk antlaşmalarında belirlenip genellikle en çok gözetilen ulus kaydı ile donatılmışlardır.³²⁷ Çalışmama da esas alınacak olan konu konsolosların sahip olduğu bağışıklık ve ayrıcalıklardır. Diplomatik temsilcilerin sahip olduğu bağışıklık ve ayrıcalıklara ise konu ile bağlantılı olarak değinilecektir.

3.4.1. Dokunulmazlıklar

Konsoloslar, gönderen devletin kabul eden devlet ülkesindeki diplomatik temsilcileri olmadıkları için sahip oldukları dokunulmazlıklar diplomatik temsilciliklerinki kadar geniş değildir. Diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklar yalnızca diplomasi memurları için geçerli değildir. Bu ayrıcalık ve bağışıklıklar gönderen devletin kabul eden devletin ülkesinde görevlendirdiği konsolosluk mensupları ve bunların aile bireyleri için de geçerlidir. 1963 tarihli KİHVS'nin 1. maddesi anlamında bağışıklık ve ayrıcalıklardan konsoloslukların, konsolosluk hukukundan doğan görevlerini yerine getirme kapasitesine sahip personeli ile idari ve teknik personeli yararlanmaktadır. Bunların dışında kalan

³²⁴Mohammadkhani, 2014, a.g.k. s. 50.

³²⁵Caşın, 2013, a.g.k. s. 594.

³²⁶Pazarıcı, H (2005) *Uluslararası Hukuk Dersleri*. 3. Kitap Gözden Geçirilmiş 4. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, s. 127.

³²⁷Sur, 2017, a.g.k. s. 266.

konsolosluk çalışanları şayet taraflar arasında ikili bir antlaşma yoksa 1963 tarihli KİHVS kapsamında dokunulmazlıklardan yararlanamayacaktır.³²⁸ 1963 tarihli KİHVS, konsolosluk personelinin sahip oldukları kişisel dokunulmazlıkları düzenlerken dokunulmazlığın içeriğine göre sözleşmenin birinci maddesi anlamında farklı terimler kullanmıştır. Sözleşmenin sistematigi anlamında dokunulmazlıklar binaların dokunulmazlığının düzenlenme altına alınmasıyla başlamaktadır. Ancak binaların dokunulmazlığından önce 1963 tarihli KİHVS 29 ve 30. maddelerinde gönderen devletin kabul eden devletin ülkesinde ulusal bayrağını ve armasını kullanabilmesi ve konsolosluk faaliyetini yerine getirebilmesi için sahip olması gereken binaların temininde kabul eden devletin yükümlülüğünü düzenlenmiştir.

3.4.1.1.Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı

1963 tarihli KİHVS’ne göre konsolosluk binaları deyiminden anlaşılması gereken, maliki veya sahibi kim olursa olsun, sadece konsolosluğun amaçları için kullanılan binalar veya bina kısımları, eklentileri ve bunların üzerinde buldukları arsalar anlaşılır.³²⁹

Kabul eden devletin gönderen devlete, ülkesinde konsolosluk faaliyetini yerine getirmesi için gerekli kolaylıkları sağlaması gerektiğini söylemiştik. 1963 tarihli KİHVS’nin 30. maddesi kabul eden devletin iç hukuk düzenlemeleri çerçevesinde, gönderen devlete ülkesinde konsolosluk binası edinmesini kolaylaştırmalı ve gönderen devlete bu konuda yardım etmesini düzenlemiştir. Keza bu yardım yükümlülüğü sadece konsolosluk binaları noktasında değil konsolosluk mensuplarına uygun bir mesken teminini de kapsamaktadır.³³⁰

Konsolosluk binalarının dokunulmazlığının sağlanması noktasında doktrinde kabul eden devletin pozitif ve negatif olmak üzere 2 yükümlülüğünün olduğu ifade edilmiştir. Kabul eden devletin gönderen devletin ülkesindeki konsolosluk binalarının

³²⁸Gözlügöl, 2013, a.g.k, s. 107.

³²⁹İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-1/1-j** :“Konsolosluk Binaları" deyiminden, maliki kim olursa olsun, münhasıran konsolosluk amaçları için kullanılan binalar veya bina kısımları, müştemilâtı ve bunların üzerinde buldukları arsalar anlaşılır.”

³³⁰İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-30/1-2** : “1. Kabul eden Devlet kendi kanun ve düzenlemeleri çerçevesinde ve ülkesi içinde konsolosluğa gerekli binaları gönderen Devlet'in iktisap etmesini kolaylaştırmalı veya binaların temini konusunda başka bir şekilde gönderen Devlet'e yardımda bulunmalıdır.

2. Kabul eden Devlet, keza gerektiğinde, Konsolosluk mensuplarına uygun mesken temini hususunda konsolosluğa yardımcı olmalıdır.”

dokunulmazlığına saygı göstermesi ve yapmaktan kaçınması gereken davranışlarına negatif yükümlülükler, konsolosluk binalarına yapılacak saldırılar ve uluslararası hukukta kabul edilmeyen davranışların önlenmesi için yapması gereken davranışlara da pozitif yükümlülükler denilmektedir.³³¹ Bu konuda değinilmesi gereken bir başka durum da hakkında tutuklama kararı bulunan ya da aranan kişilerin konsolosluk binalarına gelmesi durumunda konsolosluk görevlilerinin yapması gereken davranıştır. Konsolosluk yetkililerinin bu kişi veya kişiler üzerinde ceza hukuku anlamında meşru müdafaa dışında³³² zor kullanma yetkileri yoktur. Bu durumda kabul eden devletin ilgili makamları durumdan haberdar edilmelidir.³³³

Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı uluslararası hukukun kabul ettiği temel ilkelerden biridir. 1963 tarihli KİHVS'nin 31. maddesinde ayrıntılı olarak düzenleme altına alınmıştır. Konunun önemi açısından madde metnine metin içinde yer verilmesinde fayda vardır. Madde metni şu şekildedir:

“1. Konsolosluk binalarının bu maddede öngörülen ölçüde dokunulmazlıkları vardır.

2. Kabul eden Devlet makamları, konsolosluk şefinin, onun tarafından tayin edilmiş kimsenin veya gönderen Devlet'in diplomatik temsilcilik şefinin muvafakati dışında, konsolosluk binalarının münhasıran konsolosluk işleri için kullanılan kısmına giremezler. Bununla beraber acil koruma tedbirleri alınmasını gerektiren yangın veya sair felâket halinde konsolosluk şefinin zımnî rızası alınmış sayılabilir.

3. Bu maddenin 2. fıkrasındaki hükümler saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet'in, konsolosluk binalarına müsaadesiz girilmesine veya binaların tahrip edilmesine ve keza konsolosluğun huzurunun bozulmasına veya konsolosluğun onurunun kırılmasına engel olmak amacıyla gerekli her türlü tedbirleri almak gibi özel yükümlülüğü vardır.

4. Konsolosluk binaları, mobilyaları, konsolosluk malları ve keza ulaşım araçları millî savunma veya kamu yararı amaçlarıyla hiç bir çeşit el koymaya konu teşkil edemezler. Bu amaçlarla istimlak yapılması gerekli ise, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesinin sekteye uğramaması amacıyla uygun tedbirler alınır ve gönderen Devlet'e peşin, adil ve yeterli bir tazminat ödenir.”

Maddede bina dokunulmazlığı ilke olarak kabul edilmiş ancak dokunulmazlığın maddede sayılanlarla sınırlı olduğu birinci fıkrasında ifade edilmiştir. Keza maddede konsolosların özel mülklerinin dokunulmazlığına ilişkin bir düzenleme de yer almamaktadır. Nitekim 1961 tarihli DİHVS 22. maddesinde ‘misyon binalarına

³³¹Aybay, 2009, a.g.k, s. 252.

³³²5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun “Meşru savunma ve zorunluluk hali” başlıklı 25/1. maddesindeki meşru müdafanın tanımı şu şekildedir:

“Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hal ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez” Resmi Gazete Tarihi: 12.10.2004, Sayı: 25611.

³³³Aybay, 2009, a.g.k, s. 252.

dokunulamaz' şeklinde açık ve net bir ibare kullanmış ayrıca sözleşmenin 30. maddesinde dokunulmazlığın diplomatik ajanların özel konutunu da kapsadığını ifade etmiştir.³³⁴ 1963 tarihli KİHVS'nin, 1961 tarihli DİHVS'nin 22. maddesinde düzenlenen görev binalarının dokunulmazlığına ilişkin maddeye nazaran daha sınırlı bir madde olduğu açıktır. Bir diğer yandan diplomatik misyonların binalarına, misyon şefinin yani diplomatik temsilcinin rızası olmadan kabul eden devlet görevlilerince hiçbir şekilde girilememesine karşılık konsolosluk binalarında bu durum farklıdır. 1963 tarihli KİHVS'nin 31. maddesine göre binaların dokunulmazlığı konsolosluk binalarının tamamına değil salt konsolosluk faaliyetine özgülenmiş yerlerine tanınmıştır. Bu düzenlemenin tersinden ortaya çıkan sonuç konsolosluk binalarında salt konsolosluk faaliyetine özgülenmiş yerler dışında kalan örneğin, konsolosluğun mutfağı gibi yerlere kabul eden devlet görevlilerince rıza alınmaksızın girilebileceğidir. Bu durumda da kabul eden devletin iç hukuk kurallarına göre giriş yapılacaktır. Örneğin, ülkemiz açısından bir suç iddiası varsa 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ilgili arama ve el koyma maddelerine göre konsolosluk faaliyetine özgülenmemiş yerlere giriş yapılacaktır. Sözleşme rıza aramadığından bahisle herhangi bir işlem olmaksızın binaya girilebileceği şeklinde bir yorum yerinde olmayacaktır. Burada CMK'nın 117. maddesinde düzenlenen diğer kişilerle ilgili arama kuralları uygulanmaz. Yapılması gereken uygulama ise ilgili arama veya el koyma kararını konsolosluğa bildirmektir. Aksi durumda uluslararası hukuk anlamında bir uyuşmazlık ortaya çıkar ve bu durum uluslararası barış ve düzenin devamlılığı gereği devletlerin karşılıklı olarak anlaşmalarını gerekli kılacaktır.³³⁵

1963 tarihli KİHVS'nin 31. maddesine göre konsolosluk binalarının salt konsolosluk faaliyeti ile özgülenmiş yerlerine giriş izni verecek kişinin başında konsolosluk şefi gelmektedir. Konsolosluk şefinin yetkilendirmiş olduğu kişi de bu konuda izin verebilir. Sözleşmede bu kişinin kim olacağı açıklanmamıştır. Araştırmacıya göre konsolosluk binasına girişten bahsediliyorsa rıza işlemi konsolosluk mensuplarından birinin vermesi sözleşme amacına uygun düşecektir. Konsolosluk şefi ve onun belirlemiş olduğu kişinin dışında 1963 tarihli KİHVS gönderen devletin kabul eden devlet ülkesindeki diplomatik temsilcisinin de giriş izni verebilecek kişi olduğunu düzenlemiştir. Bu son durum yani

³³⁴İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-22/1** : “Misyon binaları dokunulmazdırlar. Kabul eden Devlet yetkilileri misyon şefinin rızası olmadıkça bu binalara giremezler.”

İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-30/1** : “Bir diplomatik ajanın özel konutu misyonun binaları gibi aynı dokunulmazlık ve korunmadan yararlanacaktır.”

³³⁵Arısoy, U. K (2014). *Ceza Muhakemesi Kanununda koruma tedbiri olarak arama ve el koyma*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, s. 116.

diplomatik temsilcinin konsolosluk binasına giriş izni verme durumu olağanüstü durumlarda karşılaşılabilecek bir konudur. Örneğin, konsolosluk binası teröristler tarafından işgal edilmiş ve konsolosluk mensupları rehin alınmış olabilir. Bu durumda diplomatik temsilcinin rızasının alınması hal ve şartlara göre uygun düşecektir. Aksi takdirde, olağan durumda yani konsolosluk şefinin işinin başında olduğu durumlarda, konsolosluk şefi yerine diplomatik temsilcinin rızası ile salt konsolosluk faaliyetlerinin yürütüldüğü yere kabul eden devlet görevlilerince girilmesi sorun teşkil edecektir. Burada konsolosluk şefinin izin vermediği sonucuna varılabilir. Ortada konsolosluk şefinin izin vermeyi reddetmesine rağmen konsolosluk binasına girilmesi durumu söz konusu olacaktır ki bu uluslararası hukukta alışlagelmiş bir uygulama değildir ve izaha muhtaç bir durum oluşur.³³⁶

1963 tarihli KİHVS'nin 31. maddesi konsolosluk şefinin devre dışı bırakıldığı, konsolosluk şefinin rızanın alınma imkânı varken diplomatik temsilcinin rızasının alınmasının yeterli olacağı şeklinde yorumlamak gönderen devletin kabul eden devletin ülkesindeki diplomatik temsilciliğinin, gönderen devletin kabul eden devletin ülkesindeki konsoloslüğünün üstü olduğu anlamına da gelecektir.³³⁷ Araştırmacıya göre madde metni seçimlik olarak değil bir zincir halinde düzenlenmiştir. Konsolosluk binasının salt konsoloslukla ilgili kısımlara girilmesi için kabul eden devlet makamların öncelik olarak konsolosluk şefinin veya onun görevlendirdiği kişinin rızasını alması gerekmektedir. Diplomatik temsilciliğin rızasının alınması olağan durumlar için getirilmiş bir düzenleme değil, hal ve şartlara uygun olarak uygulanma ihtimali olan bir seçenek olarak düzenlenmiştir.

1963 tarihli KİHVS'nin 31/2. maddesinin ikinci cümlesinde acil koruma tedbirlerini gerekli kılan yangın veya diğer afet durumlarında konsolosluk şefinin rızasının varlığı kabul edilerek konsolosluk binasının bütün bölümlerine girilebileceği düzenlenmiştir. Bu rıza zımnî/örtülü bir rızadır. Doktrinde konsolosluk şefinin, kabul eden devletin yetkili makamlarına önceden yapacağı bir bildirimle afet halinde dahi binaya girmemelerine izin vermediğini söyleyip söylemeyeceği tartışılmıştır. Bu tartışma konsolosluk binasına girilmesi için kasten yangın çıkarılması gibi herhangi bir kötüye kullanılma durumlardan kaynaklanmaktadır. Doktrinde bu bildirim konsoloslüğün kendi imkânlarıyla müdahale edebileceği acil durumlar için geçerli olabileceği ancak özellikle can güvenliği için

³³⁶Aybay, 2009, a.g.k, s. 252.

³³⁷Aybay, 2009, a.g.k, s. 252.

zorunlu olan ya da konsolosluk çevresinde çıkan yangının konsolosluk binasına da sıçrama ihtimali gibi durumlarda geçerli olamayacağı ifade edilmiştir. Zira kabul eden devletin konsolosluk binasının ve konsolosluk mensuplarının güvenliğini sağlama yükümlülüğü vardır ve bu yükümlülük çok acil durumlarda konsolosluk binasına girilmemesine ilişkin verilen rızadan üstün tutulmalıdır. Keza acil müdahale durumunda dahi kabul eden devlet görevlilerinin müdahale sınırını aşmaması gerekmektedir. Konsolosluk görevlileri kabul eden devletten olağan durumlarda da yardım isteyebilirler. Kabul eden devlet yetkililerinin yardım çağrısı üzerine konsolosluk binasına girmeleri doğal ve olması gereken bir durumdur. Örneğin, 18 Ağustos 2017 tarihinde Yunanistan'ın İstanbul Başkonsolosluğu'nda çıkan yangına itfaiye görevlilerimiz konsolosluk görevlilerinin yardım çağrısı yapmaları üzerine binaya giriş yapıp yarım saat içerisinde yangını söndürüp ayrılmışlardır. Yangın küçük çapta olsa dahi konsolosluk görevlilerinin yardım istemesi dikkat çekicidir.³³⁸ Bu gibi durumlar devletlerarasındaki ilişkilerin günümüzde ulaştığı olumlu boyutunu gözler önüne sermektedir.

Kabul eden devlet görevlilerinin, gönderen devletin konsolosluk binasına adli bir müzekkere veya bir mahkeme kararının gereği olarak girmek istemeleri de uluslararası hukukta sorun teşkil edebilir. Bu durumda şayet taraflar arasında ikili konsolosluk antlaşmalar varsa ilgili antlaşma hükümleri tatbik edilir. Böyle bir antlaşma da yoksa gönderen devletin kabul eden devlet ülkesindeki diplomatik temsilciliği ile diyaloga girilip sorun diplomatik yollardan çözülmeye çalışılmalıdır.³³⁹ Yakın zamanda Rusya'nın ABD'deki San Francisco'daki konsolosluk binasına kapılarının kırılarak girildiği ve içeride görevlilerinin üzerini aradığını iddia etmesi iki ülke arasında diplomatik krize neden olmuş Rusya mütekabiliyet ilkesi gereği misilleme hakkını saklı tuttuğunu açıklamıştı.³⁴⁰

1963 tarihli KİHVS'nin 31/4. maddesinde konsolosluk binalarının dokunulmazlığı kapsamına mobilyalar veya benzeri eşyalar ile konsolosluğun taşıtları da girer. Bu mallara kamu yararı yâda milli savunma amaçlı dahi olsa el konulamaz, kamulaştırmaya da konu olamaz. Kamulaştırma zorunlu olursa kabul eden devletin konsolosluk faaliyetlerinin aksamamasını sağlayacak tedbirler alması ve peşin, adil bir tazminatı gönderen devlete ödemesi gerekmektedir. Bu konu ile ilgili olarak Türkiye'yi yakından

³³⁸<http://www.milliyet.com.tr/yunanistan-in-istanbul-gundem-2504405/> (Erişim Tarihi: 31.01.2018).

³³⁹Aybay, 2009, a.g.k, s. 256.

³⁴⁰<http://www.milliyet.com.tr/abd-de-rus-konsolosluk-binasina-dunya-2529965/> (Erişim Tarihi: 31.01.2018).

ilgilendiren bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM) kararı mevcuttur. Türkiye ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasında 14 Nisan 1988 arasında imzalanan protokol uyarınca Bulgaristan'daki bir bina Türkiye Burgaz Başkonsolosluğu olarak kullanılmak üzere Türkiye'ye tahsis edilmiştir. Ancak 1991 yılında Bulgaristan Halk Cumhuriyeti rejiminin sona ermesi üzerine binanın eski malikleri mülkiyetlerinin ellerinden alınmasında usulsüzlükler olduğu gerekçesiyle konuyu AİHM'e taşımıştır. AİHM, 1963 tarihli KİHVS'nin 31/4. maddesine atıf yaptığı kararında kabul eden devletin konsolosluk binalarının kamulaştırılması halinde gerekli önlemleri alması gerektiğine ve Türkiye'ye peşin ve adil bir tazminat ödenmesi gerektiğine işaret ederek bu durumdan Türkiye'nin sorumlu tutulamayacağına karar vermiştir. Keza karara göre Bulgar mahkemelerinin ve makamlarının bina ile ilgili fiillerine karşı, Türkiye'nin yetkili makamlarının konsolosluk binalarının dokunulmazlığı gerekçesini Bulgar mahkemelerinde ileri sürmesi de hukuka aykırı görülmemiştir.³⁴¹

Bu bahsedilen hususlar saklı kalmak kaydıyla, kabul eden devletin, konsolosluk binalarına izinsiz girilmesine veya binaların tahrip edilmesine ve konsolosluğun huzurunun bozulmasına ve konsolosluğun onurunun kırılmasına engel olmak amacıyla gerekli her türlü önlemi almak gibi özel bir yükümlülüğü vardır. Bir başka anlatımla, kabul eden devletin konsolosluk binalarına izinsiz girilmesini engellemek ve konsolosluğu korumak adına alması gereken önlemler bulunmaktadır.³⁴² 1963 tarihli KİHVS'nin 31/3. maddesinde düzenlenen bu durum karşısında devletlerin yapması gereken davranışlar ve uyması gereken yükümlülükler doktrinde pozitif yükümlülükler denilmektedir.³⁴³ Bu yükümlülükler konsolosluk binasına izinsiz girişleri önlemek, konsolosluk binaların tahribine ya da zarar görmesine yol açabilecek olayları önlemek ve konsolosluğun huzur ve sükûnunun bozulmasını önlemek örnek olarak verilebilir. Bu görevlerin yansıması siyasal amaçlı yapılan gösteriler sırasında konsolosluk binası önünde toplanan gruplara karşı görülür. Keza konsolosluğa gelen bireyler konsolosluk görevlilerinin işlerini yapmasına engel olmamalı onları taciz edecek davranışlardan kaçınmalıdır. Burada kabul eden devletin konsolosluğun onur ve şerefini korumak için duyarlı davranması gerekir.³⁴⁴

³⁴¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 02.10.2006 tarihli 58694/00 başvuru sayılı kararı, aktaran Aybay, 2009, a.g.k, s. 257.

³⁴² Ünal, 2005, a.g.k, s. 262.

³⁴³ Aybay, 2009, a.g.k, s. 257.

³⁴⁴ Aybay, 2009, a.g.k, s. 258.

Bu bahsettiğimiz hususlar meslekten konsolosların konsolosluk binalarına ilişkindir. Fahri konsoloslukların hukuki statüleri meslekten konsoloslukların hukuki statüsünden farklıdır. 1963 tarihli KİHVS'nin 59. maddesine fahri konsolosların başkanlık ettiği konsolosluk binalarının dokunulmazlığının olmadığı hüküm altına alınmıştır. Ancak her ne kadar fahri konsolosluk binalarının dokunulmazlığı olmasa da bu durum kabul eden devletin bu binaları koruma yükümlülüğünün olmadığı anlamına gelmemelidir.³⁴⁵

1963 tarihli KİHVS'nin 29. maddesi gönderen devletin kabul eden devletin ülkesindeki konsolosluk binasında kendi bayrağı ve armasını kullanma hakkına sahip olduğunu düzenlemiştir. Gönderen devlet bayrak ve armasını konsolosluk binasının üzerine, giriş kapısının üstüne ve konsolosluk şefinin makam aracına koyabilecektir. Gönderen devletin bu hakkı kullanmasında kabul eden devletin iç hukuku göz önünde tutulacaktır.³⁴⁶ Burada kabul eden devlet görevlilerinin gönderen devletin bayrağı ve armasına dışarıdan yapılacak yakışık olmayan davranışlarda bulunulmasını önlemekle yükümlü olduğunu da belirtmek gerekir.³⁴⁷ Burada ilgili mülkün veya arazinin gönderen devletin toprağı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ayrıca konsolosluğun bayrak ve arma koyacağı yerin mülkiyetinin de kime ait olduğunun bir önemi yoktur.³⁴⁸ Ülkemizde bu durum Türk Ceza Kanunu'nun 341. maddesinde 'Yabancı devlet bayrağına hakaret' başlığı altında suç olarak düzenlenmiştir. Ülkemiz yabancı devlet bayrak ve armasına verdiği önemi bu şekilde ifade etmiştir. Madde metni şu şekildedir:

“(1) Resmen çekilmiş olan yabancı devlet bayrağını veya diğer egemenlik alametlerini alenen tahkir eden kimseye üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir.

(2) Bu suçtan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması, ilgili devletin şikâyetine bağlıdır.”

Madde metninin konuluş amacı devletin uluslararası ilişkilerini korumaktır. Bu husus madde gerekçesinde de belirtilmiştir. Zira dünyanın ülkeler arası ilişkiler bakımından

³⁴⁵İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-59** : “Kabul eden Devlet, bir fahri konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsolosluga ait binaları korumak ve bu binaların işgal edilmesine veya hasara uğratılmasına ve konsolosluğun sükûnunun bozulmasına veya onuruna hanel gelmesine engel olmak için gerekli tedbirleri alır.”

³⁴⁶İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-29/1-2-3** : “1. Gönderen Devlet, bu madde hükümleri uyarınca, ulusal bayrağını ve Devlet armasını kabul eden Devlet'te kullanmak hakkına sahiptir.

2. Gönderen Devlet'in ulusal bayrağı ile Devlet arması, konsolosluk tarafından işgal edilen binanın üzerine, giriş kapısının üstüne ve keza konsolosluk şefinin ikametgâhı üzerine ve bir hizmetin görülmesi dolayısıyla kullanıldığında konsolosluk şefinin taşıt araçları üzerine çekilebilir ve konulabilir.

3. Bu madde ile tanınan hakkın kullanılmasında, kabul eden Devlet'in kanunları, düzenlemeleri ve teamülleri göz önünde tutulur.”

³⁴⁷Aybay, 2009, a.g.k, s. 261.

³⁴⁸Demiralp. G.N (2012). *Diplomatik temsilcilik ve konsolosların Türkiye'de taşınmaz edinimi*. Tapu ve Kadastro Uzmanlık Tezi, Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 59.

gittikçe küçülmeye başlaması uluslararası ilişkilerin de korunmasını gerektirmektedir.³⁴⁹ Madde metninde suçun unsuru olarak yabancı devlet bayrağının resmen çekilmiş olması aranmaktadır. Suçun faili herkes olabilir. Yani madde resmi olarak çekilmiş olan yabancı devlet bayrağının veya diğer egemenlik alametlerinin aşağılanması, onlara onur kırıcı davranışlarda bulunulmasını yani tahkiri cezalandırılmaktadır. “Resmen çekilmiş olan bayrak” teriminden anlaşılması gereken ise, gerek yabancı devlet kanunlarına gerekse Türk hukukuna uygun olarak bayrağın direğe asılmış olması anlaşılacaktır. Bu itibarla yabancı devlet vatandaşının astığı bayrak veya diğer egemenlik alâmetlerinin tahkiri, örneğin bayrak yakılması, bayrak resmen yani resmî görevlilerce asılmadığı için suç olmayacaktır.³⁵⁰ Bayrağın ve ya diğer egemenlik aletlerinin aşağılanması yani tahkiri farklı suretlerle gerçekleşebilir. Örneğin, bayrak asılı bulunduğu direktten indirilebilir, sökülüp kaldırılabilir, bozulabilir, yakılabilir veya ayaklar altına alınabilir. Bu fiillerin madde metninde de belirtildiği üzere “*alenen*” gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Aleniyet ise, fiilin gerçekleştiği hal ve şatlar gereği sayısı belirsiz olan kişiler tarafından algılanabilir olmasıdır. Aleniyet suçun unsurudur.³⁵¹ Madde de dikkat çekilmesi gereken husus suçun resen takibatı yapılan suçlardan olmayıp ilgili yabancı devletin yetkili makamlarının şikâyetine tabi bir suç olduğudur. Bunun sebebi bu tarz durumlarda ilgili devletlerin aralarında anlaşarak sorunu yargıya gitmeden çözüme kavuşturmalarıdır. Böyle bir durumda soruşturma açılmasına nazaran uluslararası ilişkilerin düzelmesi daha hızlı olacaktır. Zira yapılacak bir özür açılan soruşturmanın sonucundan daha etkili olabilir. Bir diğer önemli nokta ise bu suçtan dolayı gerekli soruşturma ve kovuşturmanın yapılabilmesinin TCK m. 343³⁵² gereği karşılıklılık koşuluna bağlı olmasıdır. Kendi ülkesinde Türk bayrağına ya da diğer egemenlik aletlerine ilişkin tahkiri cezalandırmayan devlet Türkiye’den kendi bayrak veya egemenlik aletlerine yapılan tahkiri cezalandırmasını da beklemeyecektir.³⁵³ Bu suçun faili herkes olabilir. Failin Türk vatandaşı veya yabancı olması arasında herhangi bir ayırım gözetilmemiştir. Keza söz konusu yabancı devletin uluslararası hukuk ve Türkiye tarafından da tanınmış olması gerekmektedir. Örneğin, 2017 yılında Türkiye ile Hollanda arasında dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı görevini yürüten Sayın Fatma Betül Sayan Kaya’nın T.C.

³⁴⁹Şahbaz, İ (2016) *Açıklamalı ve içtihatlı Türk Ceza Kanunu*. 2. Cilt, Ankara: Yetkin Yayınları, s. 3518.

³⁵⁰www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/104.doc, ss. 444-445. (Erişim Tarihi: 31.01.2018)

³⁵¹Parlar, A (2015). *Türk Ceza Kanunu Şerhi-2*. Ankara: Bilge Yayınevi, 1. Baskı, s. 3202.

³⁵²İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-343** : “*Bu bölümde yazılı hükümlerin uygulanması, karşılıklılık koşuluna bağlıdır.*”

³⁵³Aybay, 2009, a.g.k, s. 263.

Rotterdam Başkonsolosluğumuza alınmaması sebebiyle oluşan diplomatik kriz, Hollanda'nın İstanbul'da bulunan başkonsolosluk binasındaki bayrağının bir kişi tarafından indirilip yerine Türk bayrağının çekilmesine sebebiyet vermiştir.³⁵⁴ Öte yandan bu olaya ilişkin herhangi bir resmi açıklama yapılmamıştır. Araştırmacıya göre sebebi ne olursa olsun bayrak bir devletin resmi anlamda egemenlik aletidir. Asıldığı yerin neresi olduğunun bir önemi olmaksızın devletler birbirlerinin ülkelerinde bulunan bayraklarının korunmasına özen göstermeli, güvenlik zafiyeti oluşturulmasına izin vermemelidir.

Türk Ceza Kanunu'nda konsolosluk binaları ve konsolosluk görevlileri ile ilgili düzenlenmiş özel suçlar bulunmamaktadır. Örneğin, konsolosluk binasına karşı mala zarar verme suçu işlendiği takdirde özel bir düzenleme olmadığı için TCK m.151'de düzenlenen mala zarar vermenin basit halinden faile ceza verilecektir. Ancak olayın uluslararası boyutu düşünüldüğünde meydana gelen zarar ve tehlikenin ağırlığı gerekçesi ile hâkim alt sınırdan uzaklaştıracak temel cezayı arttırabilir.³⁵⁵ Aynı şekilde TCK'nın 340 ve 343. maddeleri arasında yabancı devlet büyüklerine karşı suçlar düzenlenmişken maddeler incelendiğinde yabancı devletlerin büyükelçileri ve konsolosları ile ilgili özel hükümlere yer verilmemiştir.

Türk Ceza Kanunu'nun 151. maddesinde düzenlenen 'Mala Zarar Verme' suçunun nitelikli halleri aynı kanunun 152. maddesinde düzenleme altına alınmıştır. TCK'nın 152/1-a bendinde, mala zarar verme suçunun kamu kurum ve kuruluşlarına ait, kamu hizmetine tahsis edilmiş veya kamunun yararlanmasına ayrılmış yer, bina, tesis veya diğer eşya hakkında işlenmesi halinde fail hakkında hapis cezası verileceği düzenlenmiştir.³⁵⁶ Peki, konsolosluk binaları bu kapsama girer mi? Bilindiği üzere TCK'nın 2. maddesi 'suçta ve cezada kanunilik' ilkesini düzenlemiştir. Buna göre kanunda yazılı olmayan bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemez, kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz, suç ve ceza içeren hükümler kıyasa yol açabilecek şekilde geniş yorumlanamaz.³⁵⁷ Yasada açıkça konsolosluk binası

³⁵⁴<http://www.mynet.com/haber/guncel/hollanda-konsolosluguna-turk-bayragi-cekildi-2927877-1> (Erişim Tarihi: 31.01.2018).

³⁵⁵ Aybay, 2009, a.g.k, s. 263.

³⁵⁶İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde: 152/1-a:** “- (1) Mala zarar verme suçunun;

a) Kamu kurum ve kuruluşlarına ait, kamu hizmetine tahsis edilmiş veya kamunun yararlanmasına ayrılmış yer, bina, tesis veya diğer eşya hakkında,

... İşlenmesi halinde, fail hakkında bir yıldan dört yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.”

³⁵⁷İlgili hüküm şu şekildedir: Madde: 2 : “(1) Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz.

(2) İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz.

denilmemiştir. Dolayısıyla konsolosluk binaları kamu binalarından sayılır demek ceza hukukunun ilkeleri ile bağdaşmaz. Araştırmacıya göre bu soruya cevap vermenin bir diğer yolu da TCK'nın 152/1a bendinin açıklanmasıdır. Maddenin gerekçesinde önemli olan hususun eşyanın kamu hizmetine veya kamunun yararlanmasına tahsis edilmiş olması gerektiği ifade edilmiştir. Zarar verilen eşya kamu kurum ve kuruluşlarına ait bina ve tesislerde ise veya kamu hizmetine özgülenmiş ise veya kamunun yararlanmasına tahsis edilmiş ise fail bu bentten dolayı cezalandırılacaktır.³⁵⁸ Gerekçede de ifade edildiği üzere zarar verilen eşyanın mülkiyetinin kamuya ait olması şart değildir. Önemli olan husus, eşyanın kamu hizmetine veya kamunun yararlanmasına tahsis edilmiş olmasıdır.³⁵⁹ Zarar verilen eşyanın kamu hizmeti veya kamu yararına özgülenmiş sayılmış olabilmesi için kişi ayrımı gözetilmeksizin, bedelli veya bedelsiz herkesin yararlanmasına sunulmuş ve fiilin gerçekleştirildiği esnada da bu sıfatını koruması gerekmektedir.³⁶⁰ Gerek doktrinde gerekse Yargıtay içtihatlarında konsolosluk binalarının bu kapsamda olduğuna ya da olmadığına dair bir ifade yoktur. Araştırmacıya göre konsolosluk binaları, mahiyeti gereği herkesin yararlanabileceği binalardan değildir. Herkesin yararlanabileceği binalar, okullar hastaneler, adliyeler vb. kamu binalarıdır. Konsolosluk binaları doktrinindeki tanımlardan da anlaşılacağı üzere bir kamu binası olmadığı gibi kamu hizmetine veya kamunun yararlanmasına tahsis edilen binalardan da değildir. Dolayısıyla mala zarar verme suçu, konsolosluk binasına veya bu bina içerisinde bulunan bir eşyaya karşı işlendiği takdirde fail mala zarar vermenin basit halinden sorumlu tutulmalıdır. Aksi durumda ceza hukuku anlamında bir kıyas da meydana gelir. Devletlerarasındaki ilişkilerde önemli rol oynayan konsolosluk binalarına özel bir önem verilmelidir. Araştırmacıya göre yasa koyucunun konsolosluk binaları ile özel bir düzenleme yapması gerekmektedir. Yapılacak bu düzenlemenin de karşılıklılık ilkesine bağlanması uygun olacaktır.

Aynı şekilde konsoloslarla ilgili olarak özel bir düzenleme TCK'da bulunmamaktadır. Konsoloslar kamu görevlisi midir? Bu soruya cevap verebilmek için kamu görevlisi kavramı açıklanmalıdır. Zira kamu görevlisi kavramı hukukumuzda

(3) *Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz.*”; Parlar, 2015, a.g.k, s. 5.

³⁵⁸Artuk, M.E, Gökçen, A ve Yenidünya, C (2014). *Türk Ceza Kanunu Şerhi*. 3. Cilt, Ankara : Adalet Yayınevi, s. 5050-5051.

³⁵⁹Çuban, İ. H (2014). *Mala Zarar Verme Suçu*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, s. 62.

³⁶⁰Parlar, 2015, a.g.k, s. 1740.

TCK'nın 6. maddesinde tanımlanmıştır. TCK'nın 6. maddesine göre kamusal bir faaliyetin yürütülmesine atama ya da seçilme usulü ile ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi kamu görevlisidir.³⁶¹ Görüldüğü üzere kamu görevlisi kavramı memur kavramından daha geniş bir kavramdır. TCK' da yapılan tanımda dikkat çeken husus kamu görevlisi sayılabilmek için yapılan faaliyetin kamusal faaliyet olup olmadığının belirlenmesi gerektiğidir. Kamusal faaliyet ise maddenin gerekçesinde Anayasa ve kanunlarla belirlenmiş olan usullere göre verilmiş olan bir siyasal kararlar, bir hizmetin kamu adına yürütülmesini ifade eder. Bu tanım ülkemiz açısından bir kişinin kamu görevlisi sayılıp sayılmamasına ilişkindir.³⁶² Keza kamu görevlisi statüsünün kazanılabilmesi için kamusal faaliyetin yerine getirilmesine Anayasamızın 128. maddesinde³⁶³ de belirtildiği üzere genel idare hizmetleri esasına göre yürütülen bir hizmete iştirak etmek gerekir.³⁶⁴ Burada kamusal faaliyetin detaylarına girmeye gerek yoktur. Zira konsolosluk faaliyeti, ülkemizde siyasal bir kararlar alınan bir faaliyet değildir. Kaldı ki genel idare esaslarına göre yani idare hukuku kurallarına göre yürütülen bir faaliyet de değildir. Konsolosların kamu görevlisi olup olmadıkları hususu TCK'nın 6. maddesinden ziyade 343. maddesi bağlamında incelenmelidir. Türk Ceza Kanunu'nun 342/1. maddesi 'Yabancı Devlet Temsilcilerine Karşı Suç' başlığını taşımaktadır. Madde ile Türkiye'de görevli bulunan yabancı devlet temsilcilerine veya diploması memurlarına veya uluslararası kuruluşların temsilcileri ile bunların diplomatik ayrıcalık ve bağışıklık tanınan memurlarına karşı görevlerinden dolayı bir suç işlenmesi halinde bu kişilerin kamu görevlisi kabul edileceği ifade edilmiştir.³⁶⁵ Ancak bu durumun olanaklı olması için kamu görevlisi kabul edilen kişinin ülkesindeki Türk diploması temsilcilerine de aynı statüsünün sağlanmış olması gerekmektedir. Yani TCK'nın 343. maddesi gereği hükmün uygulanabilirlik şartı karşılıklılık koşuluna bağlanmıştır.³⁶⁶ Bu

³⁶¹İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-6/1-c** : “Kamu görevlisi deyiminden; kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi,”

³⁶²Artuk, Gökçen ve Yenidünya, 2014, a.g.k, ss. 73-74.

³⁶³İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-128/1** : “Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür.”

³⁶⁴Özgenç. İ (2006). *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi*. 3. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, s. 99.

³⁶⁵İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-342** : “Türkiye Cumhuriyetinde sürekli veya geçici olarak görevlendirilmiş yabancı devlet temsilcileri ile bunların diplomatik ayrıcalık ve bağışıklık tanınan memurları veya uluslararası kuruluşların temsilcileri ile bunların diplomatik ayrıcalık ve bağışıklık tanınan memurları, kendilerine karşı görevlerinden dolayı işlenen suçlar bakımından, kamu görevlisi kabul edilerek; suç işleyen kişiler hakkında, bu Kanunun ilgili hükümlerine göre cezaya hükmolunur.”

³⁶⁶İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-343** : “Bu bölümde yazılı hükümlerin uygulanması, karşılıklılık koşuluna bağlıdır.”

düzenleme ile ülkemizin uluslararası alandaki siyasi amaçları korunmak istenmiştir. TCK'nın 342. maddesinde sayılan kişiler zaten TCK'nın 6. maddesi gereği kamu görevlisi statüsüne sahip olmadıkları için TCK'nın 342. maddesi ile özel bir kamu görevlisi statüsü oluşturulmuştur.³⁶⁷ Diplomasi muafiyeti ve dokunulmazlığından yararlanacak kişiler diplomasi temsilcileri olan elçi, büyükelçi, ortaelçi ve maslahatgüzar ile maiyetleri olan müsteşar, ateşe, hukuk müşaviri, doktor ve bu kişilerin eşleri ve çocuklarıdır.³⁶⁸ Madde metninde işlenen suçun ne olduğu açık bir şekilde ifade edilmemiş, sadece maddede belirtilen kişilerin kendilerine karşı görevlerinden dolayı işlenen suçlar bakımından kamu görevlisi kabul edileceği ifade edilmiştir. Bundan anlaşılması gereken, maddenin her suç açısından değil, görevden kaynaklanan suçlar açısından düzenlendiğidir. Maddenin ikinci fıkrasında ise, birinci fıkra kapsamında kalan kişilere karşı hakaret suçunun işlenmesi halinde soruşturma ve kovuşturma yapılmasının mağdurun şikâyetine bağlı olduğu ifade edilmiştir.³⁶⁹ Dikkat edilirse bu düzenlemede 'konsolos' ibaresi açıkça yer almamaktadır. Zira buraya konsolos kelimesi de eklenebilirdi. Kanun koyucu abeste iştiğal etmez. Gerek kanunilik ilkesi gerekse ceza hukukundaki kıyas yasağı ilkesi gereği konsoloslara karşı işlenen suçlarda konsolosların kamu görevlisi sayılmayacakları ifade edilebilir. İncelediğimiz birçok ceza hukuku kitaplarında da konsolosların kamu görevlisi olup olmadıklarına ilişkin açık bir ibare bulunmamaktadır. Araştırmacıya göre konsolos konumundaki bir kişinin kamu görevlisi olarak kabul edilmemesi düşünülemez. Zira bu kişilere karşı suç işlenmesi uluslararası ilişkilere ciddi zarar vermektedir. Konsoloslar her ne kadar bizim iç hukukumuz bağlamında kamu görevlisi sayılmasa da kendi ülkesi açısından bir kamu görevlisidir. Keza konsolosların devletlerarasındaki uluslararası ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunması görevi dahi tek başına konsolosun bir kamusal faaliyete katıldığı anlamına gelebilir. Konsolos olmasa, devletlerarası ilişkiler zarar görür. Bu durumdan hem bizim ülkemizdeki kişiler hem de çağdaş dünyadaki tüm bireyler etkilenir. Kaldı ki karşılıklılık ilkesi gereği bir yabancı devlet, ülkemiz adına görev yapan konsolosunu kamu görevlisi kabul ediyorsa, bizim ülkemizin de o devletin konsolosunu kamu görevlisi olarak kabul etmesi gerekir. Dışişleri Bakanlığımızın web sitesinde başkonsolosun görevinin ilk başta görev çevresi dâhilinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının hak ve menfaatlerini

³⁶⁷Yaşar, O, Gökcan, H.T ve Artuç, M (2014) Yorumlu-uygulamalı Türk Ceza Kanunu. Ankara: Adalet Yayınevi, 2. Baskı, s. 9140.

³⁶⁸Hakeri, H (2013). *Ceza hukuku genel hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 16. Baskı, s. 108.

³⁶⁹Şahbaz, 2016, a.g.k, ss. 3519-3520.

korumak olduğu ifade edilmiştir.³⁷⁰ Araştırmacıya göre bu husus bile tek başına bir kamusal faaliyetin yapıldığının göstergesidir. Konsolosluk binalarına zarar verilmesinde olduğu gibi gerek TCK'nın 152. maddesinde gerekse 342. maddesinde yapılacak bir değişlikle 'konsolosluk binaları' ve 'konsolosluk şefi' ibarelerini madde metinlerine eklenmelidir. Uygulama açısından ise araştırmacıya göre, ülkemizde görev yapan konsoloslukların binalarına zarar verildiğinde kamu malına zarar verilmesinden soruşturma yapılması, konsolosluk memurlarına karşı işlenen suçlarda ise kamu görevlisine karşı işlenmiş suç gibi ilgili şahıslar hakkında işlem yapılmalıdır. Tabii bu hususların karşılıklılık ilkesine bağlı olduğu da unutulmamalıdır.

Konsolosluk binalarına uluslararası hukuk anlamında sığınma mümkün değildir. Konsolosluk binalarının dokunulmazlığının ilke olarak kabul edilmesi bu binalara yasal anlamda sığınmayı mümkün ve meşru kılmaz. Konsolosluk binalarına ister siyasi suçlamayla suçlanan kişiler olsun ister bir adi suçla suçlanan kişi olsun, sığınma durumu söz konusu olmaz. Sığınma durumu olsa bile bu kişilerin yerel makamlara teslim edilmesi gerekir.³⁷¹ Nitekim İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin³⁷² 14. maddesi ile "*Herkes zulüm karşısında başka memleketlerden mülteci olarak kabulü talep etmek ve memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir.*" düzenlemesi kabul edilmiştir. Sığınma hakkı ancak başka ülkelere kullanabilir. Konsolosluk binaları gönderen devletin bir parçası olmadıklarından sığınma durumu da söz konusu olmaz.³⁷³ Örneğin, İkinci Dünya Savaşı devam ederken Von Papen'e suikast düzenleyen şahıslar Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği'ne sığınmışlar, Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği 'de şahısları Türk yetkili makamlarına teslim etmiştir.³⁷⁴ Tabii ki bu durum konsoloslukların kendilerine insani ve vicdani duygularla yardım edilmesi için gelen insanlara geçici olarak sığınma sağlamalarına engel değildir.

3.4.1.2. Konsolosluk arşivlerinin ve belgelerinin dokunulmazlığı

³⁷⁰http://www.mfa.gov.tr/teskilat-yapisi_tr.mfa. (Erişim Tarihi: 31.01.2018).

³⁷¹Caşın, 2013, a.g.k, s. 594.

³⁷²Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A(III) sayılı Kararıyla ilan edilmiştir. 6 Nisan 1949 tarih ve 9119 Sayılı Bakanlar Kurulu ile "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin Resmi Gazete ile yayınlanması yayımdan sonra okullarda ve diğer eğitim müesseselerinde okutulması ve yorumlanması ve Beyanname hakkında radyo ve gazetelerde münasip neşriyatta bulunulması" kararlaştırılmıştır. Bakanlar Kurulu Kararı 27 Mayıs 1949 tarih ve 7217 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>(Erişim Tarihi: 31.01.2018).

³⁷³Aybay, 2009, a.g.k, s. 259.

³⁷⁴Sur, 2017, a.g.k, s. 267.

1963 tarihli KİHVS'nin 33. maddesinde konsolosluk arşiv ve belgelerinin buldukları yerin neresi olduğunun bir önemi olmaksızın her zaman dokunulmazlığa sahip oldukları ifade edilmiştir. Madde metni şu şekildedir: *“Konsolosluk arşiv ve belgelerinin nerede bulunurlarsa bulunsunlar her zaman dokunulmazlığı vardır.”* Bu hüküm 1961 tarihli DİHVS'nin 24. maddesine paralel olarak düzenlenmiştir.³⁷⁵ Aralarındaki tek fark diplomatik misyon ve konsolosluk kelimelerinden kaynaklı olan terim farklılığıdır. Arşiv kelimesi işlemleri bitmiş ve artık gelecekte üzerinde yeni bir işlem yapılmasına gerek olmayan belgelerin bir silsile içerisinde sistematik olarak konulduğu ortam ve yerleri ifade etmektedir. 1963 tarihli KİHVS m. 33 anlamında belge ise henüz arşive alınma boyutuna ulaşmamış işlem görmekte olan iş ve işlemlere ilişkin bilgileri içeren yazışmalar ve benzeri kaynaklardır. Bu belgeler güncel olduğundan ve bazıları henüz sonuca bağlanmamış olduğundan korunmalarında yarar vardır. Günümüz teknoloji devri olduğuna göre belgeler terimin içerisinde dijital verilerin girdiğinin de kabul edilmesi gerekir.³⁷⁶ 1963 tarihli KİHVS, 1961 tarihli DİHVS'den farklı olarak arşiv kelimesini 1. maddesinde tanımlamıştır. Tanıma göre;

*“Konsolosluk Arşivleri” deyimini, konsolosluka ait tüm evrak, belgeler, yazışmalar, kitaplar, filmler, ses bandları, kayıt defterleri ve şifre malzemesi ile bunların korunmasına ve saklanmasına yarayan kartoteks ve mobilyayı kapsar.*³⁷⁷

Madde metnindeki ‘arşiv ve belgelerin nereden bulunurlarsa bulunsunlar’ ibaresinin açıklanmasında fayda vardır. Zira arşivler genelde konsolosluklarda ayrı bir oda içerisinde tutuldukları için aynı zamanda bina dokunulmazlığından da yararlanırlar. Bazı bilgi ve belgelerin özellikle konsolosların yaptığı resmi yazışmaların dokunulmazlığının konsolosluk binaları dışında da sağlanması kabul eden devletin pozitif yükümlülüklerindedir.³⁷⁸ Keza kabul eden devletin yetkili makamları, konsolosluk binasında bulunan arşivleri ve belgeleri hiçbir gerekçe ile inceleyemez ve bunlara el koyamaz. Yargılama yetkisine sahip makamlar da konsolosluk belgeleri ve bunların içeriği hakkında herhangi bir makamdan talepte bulunamazlar.³⁷⁹

Fahri konsolosluklarda ise durum farklıdır. Fahri konsolos tarafından yönetilen konsolosluk binasının arşiv ve belge dokunulmazlığından yararlanabilmesi için 1963

³⁷⁵İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-24:** *“Misyunun arşivleri ve evrakı her zaman ve nerede bulunursa bulunsun dokunulmazlığı haizdir.”*

³⁷⁶Aybay, 2009, a.g.k, s. 269.

³⁷⁷Aybay, 2009, a.g.k, s. 270.

³⁷⁸Aybay, 2009, a.g.k, s. 270.

³⁷⁹Bozkurt, 2015, a.g.k, s. 240.

tarihli KİHVS'nin 61. maddesine göre ilgili arşiv ve belgelerin fahri konsolosa ve çalışma arkadaşlarının şahsına ait olan özel yazışmalarından ve meslekleri ile ilgili eşya, kitap ve belgelerden farklı bir yerde muhafaza edilmesi koşulu gerekmektedir. Bu durumda meslekten konsoloslarda olduğu gibi bu belge ve arşivler nerede bulunurlarsa bulunsunlar dokunulmazlığa sahiptirler.³⁸⁰

3.4.1.3. Konsoloslüğün seyahat ve haberleşme serbestliği

Konsolosluk personellerin yaptıkları konsolosluk faaliyeti sonucu ortaya çıkan seyahat özgürlüğü konusu 1963 tarihli KİHVS'nin 34.maddesinde düzenlenmiştir. Madde de yer alan hüküm şu şekildedir:

“Ulusal güvenlik nedenleriyle girmesi yasaklanmış veya nizamla bağlanmış bölgelerle ilgili kanun ve düzenlemeler saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet, ülkesi üzerinde konsoloslüğün bütün mensuplarına yer değiştirme ve seyahat etme serbestliğini sağlar.”

Düzenlemeden de açıkça anlaşılacağı üzere kabul eden devlet, milli güvenlik nedeniyle girişi yasaklanan veya kurallara bağlanan (örneğin, askeri alanlar) bölgeler hakkında düzenlemeler saklı kalmak kaydıyla konsolosların görevlerini özgürce yerine getirebilmeleri için ülkesinin topraklarında konsolosluk görevlilerine her türlü seyahat imkânını tanımayı kabul ve taahhüt etmektedir.

1963 tarihli KİHVS'nin ‘Haberleşme serbestliği’ başlıklı 35. maddesi sözleşmenin kapsamı en geniş ve içerik itibariyle en ayrıntılı düzenlemelerinden birini oluşturmaktadır. Yedi fıkradan oluşan madde metnine konunun bütünlüğü açısından metin içerisinde yer verilmesinde fayda vardır. Madde metni şu şekildedir:

1. *Kabul eden Devlet, konsoloslüğün her türlü resmî amaçlarla yaptığı haberleşme serbestliğine müsaade eder ve bunu korur. Gönderen Devlet'in Hükümetiyle ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar diplomatik temsilcilikleri ve sair konsoloslukları ile haberleşmede, konsolosluk, diplomatik veya konsolosluk kuryelerini, diplomatik torbayı veya konsolosluk torbasını ve kriptoyu veya şifre olmak üzere uygun göreceği her türlü haberleşme vasıtalarını kullanabilecektir. Bununla beraber, konsolosluk ancak kabul eden Devlet'in muvafakatiyle telsiz cihazı koyabilir ve kullanabilir.*

2. *Konsoloslüğün resmi haberleşmesine dokunulamaz, "Resmi haberleşme" deyiminden, konsoloslukla ve konsolosluk görevleri ile ilgili tüm haberleşme anlaşılır.*

³⁸⁰İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-24:** *“Bir fahrî konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsoloslüğün arşiv ve belgelerinin, diğer kâğıt ve belgelerden ve özellikle konsolosluk şefinin ve kendisiyle beraber çalışan tüm kişilerin özel yazışmalarından ve keza meslekleri veya işleri ile ilgili eşya, kitap ve belgelerden ayrı tutulmaları şartıyla, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, her zaman dokunulmazlıkları vardır.”*

3. Konsolosluk torbası ne açılabilir, ne de ona el konulabilir. Bununla beraber kabul eden Devletin yetkili makamları, torbanın bu maddenin 4. fıkrasında istihdaf olunan yazışmalar, belgeler ve eşyalardan başka şeyler ihtiva ettiğine inanmak için ciddi nedenlere sahip oldukları takdirde, bu makamlar torbanın kendi önlerinde gönderen Devlet'in yetkili bir temsilcisi tarafından açılmasını isteyebilirler. Eğer gönderen Devlet'in makamları talebi reddederlerse torba çıkış yerine geri çevrilir.

4. Konsolosluk torbasını teşkil eden paketler niteliklerini belirten dış alâmetleri taşımalıdır. Bunlar ancak, resmi yazışmalar ve münhasıran resmi kullanmağa yönelmiş belge veya eşyaları ihtiva edebilirler.

5. Konsolosluk kuryesi, sıfatını gösteren ve konsolosluk torbasını teşkil eden paketlerin sayısını belirten bir resmi belgeyi hamil olmalıdır. Kabul eden Devlet'in razı olması hariç, kurye ne bu Devlet uyuşu olabilir, ne de gönderen Devlet'in uyuşu olması hariç kabul eden Devlet'in devamlı sakini olabilir. Kurye, görevlerini yerine getirirken kabul eden Devlet tarafından korunur. Kişi dokunulmazlığından yararlanır ve hiç bir şekilde tutuklanmaya ve gözaltına alınmaya tabi tutulamaz.

6. Gönderen Devlet, diplomatik temsilcilikleri ve konsoloslukları özel konsolosluk kuryeleri tayin edebilirler. Bu durumda, bu maddenin 5. fıkrası hükümleri uygulanır. Şu şartla ki, kurye uhdesinde bulunan torbayı muhatabına teslim eder etmez anılan fıkrada zikredilen bağışıklıkların uygulanması son bulur.

7. Konsolosluk torbası müsaade edilmiş bir giriş noktasına gelecek bir ticarî geminin veya uçağın kaptanına verilebilir. Bu kaptan torbayı teşkil eden paketlerin sayısını gösteren resmi bir belgeyi hamil olmalıdır. Fakat kaptan bir konsolosluk kuryesi sayılamaz. Konsolosluk, yetkili mahallî makamlarla varılacak mutabakatla, mensuplarından birini, torbayı doğrudan doğruya ve serbestçe gemi veya uçak kaptanından teslim almak üzere gönderebilir.

Kabul eden devletten ülkesinde görev yapan konsolosların görevleri gereği yapmış oldukları haberleşmeye müdahale etmemesi ve bu haberleşmenin gizliliğine saygı duyması beklenir. Sözleşme konsolosların haberleşme hürriyetine verdiği öneme binaen birinci fıkrasının ilk tümcesinde kabul eden devletin özen ve koruma yükümlülüğüne vurgu yapmıştır. Kabul eden devletin konsolosların haberleşme hürriyetine güçlük çıkarmaması, müsaade etmesi ve tahammül göstermesi gerekir. Zira uluslararası ilişkilerin geliştirdiği iyi niyet ve dürüstlük de bunu gerektirir. Kabul eden devlet maddenin birinci fıkrasında da belirtildiği gibi aynı zamanda konsolosların haberleşmesini de korumalıdır. Bu korumanın kapsamına kabul eden devletin gizliliği ihlal edenleri iç hukukuna göre cezalandırması da girer.³⁸¹

Maddenin ikinci fıkrasında açıkça belirtildiği üzere koruma kapsamında olan haberleşme konsoloslüğün faaliyetlerinden doğan resmi amaçla yapılan haberleşmedir. 'Resmi haberleşme' terimi istisnalar saklı kalmak kaydıyla konsolosluk faaliyeti ile ilgili

³⁸¹Aybay, 2009, a.g.k, ss 271-272.

her ne amaçla olursa olsun yapılan bilgi alışverişi ve istihbarat paylaşımlarını kapsar.³⁸² Bunun mefhumu muhalifinden konsolosluk özel amaçlarla yapmış olduğu haberleşmenin sözleşmenin koruması dışında olduğu anlaşılrsa da bu haberleşmenin bütünüyle müdahaleye açık bir haberleşme olduğu da anlaşılmalıdır. Konsolosların özel nitelikteki haberleşmeleri genel koruma kuralları çerçevesinde kabul eden devletin iç hukuk normlarına göre korunacaktır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 132. maddesi haberleşme hürriyetini güvence altına almıştır.³⁸³

Konsolosların yapmış olduğu resmi haberleşmenin kapsamına, gönderen devletin resmi makamları ile yapmış olduğu yazışmalar, gönderen devletin kabul eden devlet ülkesindeki varsa diplomatik temsilciliği ile ilgili yazışmalar ve gönderen devletin kabul eden devlet ülkesinde birden fazla konsolosluk kurumu varsa bu kurumlarla şayet gönderen devletin başka devletlerde konsolosluk kurumu varsa o konsolosluk kurumları ile yapmış oldukları haberleşmeler girer. Doktrinde her ne kadar sözleşme kapsamında belirtilmese de konsolosların bile bir ihtimal dâhilinde olan gönderen devletin uluslararası örgütler nezdindeki daimi temsilciliklerle yapmış oldukları haberleşmenin de resmi haberleşme kapsamına girdiği ifade edilmiştir.³⁸⁴ Konsoloslar nerede olursa olsunlar resmi amaçla iletişim kurduklarında konsolosluk kuryelerini konsolosluk torbasını ve kriptö veya şifre olmak üzere uygun göreceği her türlü haberleşme vasıtalarını kullanabilecektir. Buradaki anlatımın sınırlı bir anlatım olmadığına dikkat edilebilir. Yani konsolosluk uygun göreceği her türlü araçla haberleşmesini yapabilecektir. Durum bu olmakla birlikte konsoloslar ancak kabul eden devletin muvafakati ile telsiz cihazı kurabilir veya kullanabilirler. Telsiz kullanımı sözleşmenin imzalandığı tarihte var olan bir kullanım türü olduğundan günümüzde artık teknolojinin gelişmesiyle telsiz kullanımı uygulamasının kalmadığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Konsolosların resmi haberleşmesine kabul eden devlet tarafından dokunulamamaktadır.³⁸⁵

³⁸²Mohammadkhani, 2014, a.g.k. s. 53.

³⁸³İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-132:** “(1) Kişiler arasındaki haberleşmenin gizliliğini ihlal eden kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu gizlilik ihlali haberleşme içeriklerinin kaydı suretiyle gerçekleşirse, verilecek ceza bir kat artırılır.

(2) Kişiler arasındaki haberleşme içeriklerini hukuka aykırı olarak ifşa eden kimse, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Kendisiyle yapılan haberleşmelerin içeriğini diğer tarafın rızası olmaksızın hukuka aykırı olarak alenen ifşa eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (Ek cümle: 2/7/2012-6352/79 md.) İfşa edilen bu verilerin basın ve yayın yoluyla yayımlanması halinde de aynı cezaya hükmolunur.”

³⁸⁴Aybay, 2009, a.g.k. s. 273.

³⁸⁵Aybay, 2009, a.g.k. s. 274.

Ülkemizde 29 Ekim 2010 tarihinde Dışişleri Bakanlığımızın internet sitesinde yayımlanan metinde,³⁸⁶ devletler tarafından telsiz kullanımı ile ilgili bir talep olması durumunda bu talebin Telekomünikasyon İletişim Başkanlığına (TİB) iletileceği ifade edilmiştir.³⁸⁷ Ayrıca metinde bazı ülkelerde Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün (ICAO) güvenlik ilkeleri gerekçe gösterilerek diplomatik çantaların detektörle arandığı ve x-ray cihazından geçirildiğine dikkat çekilmiştir. Bunun sonucu olarak da bu uygulamayı yapan ülkelere karşılıklılık ilkesi çerçevesinde hareket edileceği ifade edilmiştir.

1963 tarihli KİHVS'nin 35/3. maddesinde de ayrıntılı olarak ifade edildiği gibi konsolosların torbaları kabul eden devlet tarafından açılmamakta ve bunlara el konulamamaktadır. Bu korumanın sözleşme kapsamına uygun olabilmesi için Sözleşmenin 4. fıkrasında da belirtildiği şekilde niteliğini gösteren ve açıkça konsolosluk torbası olduğunu belirten işaretleri taşıması gerekir. Keza konsolosluk torbalarının sadece konsolosluğun resmi faaliyetlerinden doğan yazışma ve paketleri içermesi gerekir.³⁸⁸ Bununla birlikte kabul eden devletin yetkileri torbanın içerisinde taşınan eşyadan ciddi nedenlerle şüphelendikleri ve gerekçelerini de açıkladıkları takdirde bu makamlar kendi önlerinde gönderen devletin yetkili temsilcisi huzurunda torbanın açılmasını talep edebilirler. Şayet gönderen devletin yetkili temsilcileri bu talebi reddettikleri takdirde torba çıkış yerine geri iade edilecektir. Keza 1963 tarihli KİHVS'nin 35/5. maddesine göre kurye olarak görev yapacak kimsenin, kabul eden devletin tabiiyetinde bulunmaması ve gönderen devletin tabiiyetinde bulunduğu durumlar saklı kalmak kaydıyla sürekli olarak kabul eden devlet ülkesinde ikamet etmemesi gerekmektedir. Konsolosluk kuryeleri için maddenin 5. fıkrasında özel koruma önlemleri belirtilmiştir. Gönderen devlet ve kabul eden devlet ülkesindeki konsolosluğu kendilerine bağlı özel konsolosluk kuryeleri tayin edebilmektedir. Kurye kabul eden devlet koruması altındadır. Kişi dokunulmazlığından da yararlanır. Hiçbir şekilde tutuklamaya veya gözaltına alınmaya zorlanamaz. Kurye olarak faaliyetini yerine getiren kimse taşıdığı kuryeyi muhatabına

³⁸⁶Taşhan, A (2010). *Diplomasıde ayrıcalık ve bağışıklarla ilgili uygulamalar*, Dışişleri Bakanlığı Protokol Genel Müdürlüğü, ss.36-39.

³⁸⁷17 Ağustos 2016 tarihli 29804 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan 671 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Kurum ve Kuruluşlarallışkin Düzenleme Yapılması Hakkında KanunHükmünde Kararname'nin 20. maddesi ile Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı kaldırılarak Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) kurulmuştur. Metin 2010 tarihinde yayımlandığından artık metinde geçen TİB ifadesi BTK olarak anlaşılmalıdır. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160817-18..htm> (Erişim Tarihi: 01.02.2018).

³⁸⁸Mohammadkhani, 2014, a.g.k. s. 54.

teslim eder etmez yararlandığı bağışıklık ve ayrıcalıkları son bulmaktadır. Maddenin 6. fıkrasında kuryenin özel olarak belirlenmiş bir ticari geminin kaptanına veya uçak pilotuna da verilebileceği belirtilmiştir. Böyle bir durumda kaptan ve pilot konsolosluk kuryesi sayılmamaktadır. Dolayısıyla dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanamayacaktır.³⁸⁹

3.4.1.4. Konsolosluk memurlarının kişi dokunulmazlığı

1963 tarihli KİHVS'nin 41. maddesinde 'Konsolosluk memurlarının kişisel dokunulmazlığı' başlığı altında konsolosluk memurlarının kişisel dokunulmazlığına ilişkin kapsamlı bir düzenleme mevcuttur. Sözleşmenin 43. maddesinde ise yargı bağışıklığı düzenlemesi mevcuttur. Her iki madde arasındaki bağlantı sebebiyle tek başlık altında konunun anlatılması daha verimli olacaktır. Madde metni şu şekildedir:

“1. Konsolosluk memurlarının tutuklanmaları veya gözaltına alınmaları, ancak, ağır bir suç halinde ve yetkili adli makamın kararı ile olur.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen hal saklı kalmak üzere kesinleşmiş adli bir kararın uygulanması dışında, konsolosluk memurları hapsedilemez ve herhangi bir şekilde kişisel hürriyetleri kısıtlamaya tabi tutulamaz.

3. Aleyhine cezaî bir dava ikame edilen konsolosluk memuru yetkili makamların önüne çıkmak zorundadır. Bununla beraber, dava, konsolosluk memurunun resmî durumu icabı kendisine gösterilmesi gereken saygı ile ve bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen hal hariç olmak üzere, konsolosluk işlemlerinin yerine getirmesini en az etkileyecek biçimde yürütülecektir: Bu maddenin 1. fıkrasında zikredilen hallerde, bir konsolosluk memurunun gözaltına alınması kaçınılmaz olduğu takdirde, aleyhine ikame edilecek dava en kısa zamanda açılmalıdır.”

Kişi dokunulmazlığının kapsamına keyfi olarak gözaltına alınma ve tutuklanma vb. işlemler girmektedir. Anayasamızın 17/2. maddesinde düzenlenen kişi dokunulmazlığında ise kapsam geniş tutulmuş yaşam hakkı, eziyet, işkence, kötü muameleye tabi tutulmama ile insan onuruyla bağdaşmayan ceza da girmektedir.³⁹⁰ 1963 tarihli KİHVS'de açık bir şekilde kabul edilmese de konsolosluk memurlarının can güvenliğinin sağlanması kabul eden devletin bir yükümlülüğüdür. Keza 1963 tarihli KİHVS'nin 40. maddesinin yorumundan da can güvenliğine tecavüzlerin önlenmesinin

³⁸⁹Aybay, 2009, a.g.k, s. 275.

³⁹⁰İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-17/2:** “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.”

kabul eden devletin yükümlülüğünde olduğu anlaşılabilir. ³⁹¹ 6 Kasım 2017 tarihinde Afganistan'ın Celalabad kentindeki Pakistan Konsolosluk'u'nda görev yapan konsolosluk memuru, iki motosikletli saldırganın açtıkları ateş sonucu hayatını kaybetmiştir. Bu olaydan sonra Pakistan Dışişleri Bakanlığı Afganistan'daki diplomatik ve konsüler personelin güvenliğini arttırılmasını Afganistan hükümetinden istemiştir. Pakistan'daki Afganistan maslahatgüzarı protesto için bakanlığa çağrılarak can güvenliği noktasında tepki gösterilmiştir. ³⁹² Bu talihsiz olay bize konsolosluk memurlarının can güvenliğinin kabul eden devlet tarafından sağlanmasının önemini bunun aksi durumunda ise taraflar arasında bir sorun teşkil edebileceğini göstermektedir.

Konsolosluk memurlarının sahip olduğu kişi dokunulmazlığı diplomatik temsilcilere nazaran sınırlıdır. ³⁹³ Bir diğer anlatımla konsolosluk memurlarının kabul eden devletin yetkili adli makamları önünde sanık ya da davalı statüsüne girmeleri diplomatik temsilcilere nazaran daha sınırlıdır. Konsolosluk memurlarının kabul eden devletin hukuk ve ceza yargılaması yapma yetkisinden bağışık oldukları kural olarak kabul edilmektedir. Bu tür durumlarda konsoloslar ve konsolosluk memurlarının kişi dokunulmazlığı 1963 tarihli KİHVS anlamında mutlak olmayıp tutuklanmaları veya gözaltına alınmaları ancak ağır bir suç işlemeleri halinde mümkün olacaktır. Ağır bir suç işlendiği durumda konsolosluk memuru, kabul eden devletin ülkesinde yaşayan herhangi bir kimse gibi, kabul eden devlet yargısına tabi olacaktır. ³⁹⁴ Ağır suçun kapsamına hangi suç veya suçların girdiği ya da hangi devletin hukukunun bu suçların belirlenmesinde dikkate alınacağı sözleşmede açıklanmamıştır. Doktrinde her ne kadar bu şekilde bir açıklama ve belirleme olmasa dahi casusluk suçunun bu ağır suç kapsamına girdiği ifade edilmiştir. ³⁹⁵ Uluslararası hukukta yargı dokunulmazlığının ceza miktarı bakımından hafif nitelikteki suçlar bakımından geniş tutulduğu ve belirli konularda yargı dokunulmazlığı tanındığı görülmektedir. ³⁹⁶ Keza taraflar arasında yapılan ikili konsolosluk anlaşmalarında da bu suçların neler olduğu genellikle belirlenmektedir. ³⁹⁷ Konsolosluk

³⁹¹İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-40:** “Kabul eden Devlet, Konsolosluk memurlarına onlara gösterilmesi gereken saygı ile muamele eder ve onların şahıslarına, hürriyetlerine ve onurlarına yapılabilecek her türlü tecavüzleri önlemek amacıyla gerekli bütün tedbirleri alacaktır.”

³⁹²<https://www.sabah.com.tr/dunya/2017/11/06/pakistanli-konsolosluk-calisani-afganistanda-olduruldu> (Erişim Tarihi: 01.02.2018)

³⁹³Toluner, 1996, a.g.k, s. 423.

³⁹⁴Caşın, 2013, a.g.k, s. 594.

³⁹⁵Aybay, 2009, a.g.k, s. 280.

³⁹⁶Bozkurt, 2015, a.g.k, s. 239.

³⁹⁷Caşın, 2013, a.g.k, s. 594.

memurlarının gözaltına alınmaları veya tutuklanmaları kabul eden devletin yetkili adli makamları tarafından yapılacaktır. Bu husus 1963 tarihli KİHVS’de belirtilmiş olup konsolosluk memurları için de aynı zamanda bir güvence teşkil etmektedir. Yetkili adli makam kabul eden devletin iç hukukuna göre belirlenir ve doğal olarak bu makamın tarafsız ve bağımsız mahkemeler olması gerekmektedir. Kişi dokunulmazlığının bir başka güvencesi de 1963 tarihli KİHVS’nin 42. maddesinde yer almaktadır. Düzenlemede ağır bir suç sonucu bir konsolosluk memurunun tutuklanması, gözaltına alınması veya esas hakkındaki nihai karar yani davanın sonucunu belirleyecek bir ceza kovuşturmasına tutulması halinde kabul eden devletin yetkili makamı tarafından konsolosluk şefi haberdar edilir şayet tedbir uygulanan kişi konsolosluk şefi ise gönderen devlete diplomatik kanalla bildirim yapılır.³⁹⁸ Bildirimin şekli konusunda sözleşmede bir düzenleme olmadığından ve en kısa sürede bu bildirim yapılması gerektiği belirtildiğinden telefonla yapılacak bir bildirim dahi geçerli kabul edilebilecektir.³⁹⁹ Sözleşmenin 41. maddesinin üçüncü fıkrasına göre ağır bir suç halinde ilgili konsolosluk memuru gözaltına alınmışsa kendisi hakkında mümkün olan en kısa sürede karar alınıp davası açılmalıdır. Dava açıldığı durumda da konsolosluk memuru yetkili makamların önüne çıkmak zorundadır. Dokunulmazlık konsolosun kendisine tanınmış olup aile üyelerinin dokunulmazlığı bulunmamaktadır.⁴⁰⁰ Durum bu olmakla birlikte konsolosluk memuruna temsil ettiği resmi makam gereği saygı gösterilmeli ve ağır bir suç nedeniyle kişi hürriyetinden yoksun bırakılma durumu dışında dava konsolosluk faaliyetlerinin devamlılığı ve sürekliliğini en az etkileyecek şekilde yürütülmelidir.

Ülkemizde konsolosların kişi dokunulmazlığı ile ilgili olarak Adalet Bakanlığı’nın 72/1 nolu genelgesi bulunmaktadır. Bu genelgede 1963 tarihli KİHVS kapsamında kişi dokunulmazlığından yararlanan konsolosluk mensuplarının soruşturma usulü yer almaktadır. Genelge de kişisel suç veya görev suçu ayrımı yapılmamıştır. Genelgeye göre konsolosluk mensubunun suç işlemesi halinde, soruşturmayı ilgili Cumhuriyet Savcısı resen yapacak, soruşturma kolluk kuvvetlerine bırakılmayacaktır. Deliller hızla toplanacak, keşif ve bilirkişi incelemesi gibi işlemler ivedilikle yapılacaktır. Şüphelinin

³⁹⁸İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-42:** “Bir konsolosluk personeli mensubunun tutuklanması, gözaltına alınması veya cezaî bir kovuşturmaya tabi tutulması halinde, kabul eden Devlet durumunda konsolosluk şefini en kısa zamanda haberdar etmekle yükümlüdür. Eğer konsolosluk şefinin kendisi bu tedbirlerden birine muhatap tutulmuş ise, kabul eden Devlet bundan gönderen Devlet’i diplomatik yoldan haberdar eder.”

³⁹⁹Aybay, 2009, a.g.k, s. 281.

⁴⁰⁰Zafer. H (2016). Ceza hukuku genel hükümler. İstanbul: Beta Yayınevi, 6. Bası, s. 131.

savunması Başsavcılık tarafından kesinlikle alınmayacaktır. Şüpheliden diplomatik kartının onaylı örneği alınacak, suçla ilgili evraklar toplanıp ivedi olarak Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne iletilecektir. Genel Müdürlük kişinin işlemiş olduğu suçla ilgili olarak diplomatik dokunulmazlıktan yararlanıp yararlanmadığını Dışişleri Bakanlığında soracak ve verilecek cevap ivedi olarak Cumhuriyet Başsavcılığına iletilecektir. Bakanlığın cevabına göre ilgili dokunulmazlıktan yararlanmıyor ise soruşturma devam edilip kanuni gereği yapılacaktır. Şayet şüpheli dokunulmazlıktan yararlanıyor ise ilgili uluslararası sözleşmeye atıfta bulunularak, düzenlenecek fezleke Adalet Bakanlığı'na gönderilecektir. Soruşturma kaydı mahalli savcılık tarafından kapatılacaktır. Dokunulmazlıktan yararlanan kişi ile ilgili evraklar gönderen devletin yetkili makamlarına gönderilerek gereğinin takdir ve ifası talep edilecektir.⁴⁰¹

3.4.2. Bağışıklıklar

Konsolosluk memurlarına dokunulmazlıklar görevlerini rahatça yerine getirebilmeleri için verilmişken bağışıklıklar ise görevlerini iyi yerine getirebilmeleri için verilmiştir. Sebep farklı olsa bile netice olarak bağışıklık ve ayrıcalıklar konsolosluk memurlarına görevlerinden ötürü verilmiştir.⁴⁰² Bağışıklıklar çeşitli alanlarda olabilmektedir. Yargı bağışıklığı, vergi muafiyeti, gümrük muafiyeti vb. gibi çeşitli alanlarda konsolosluk memurlarına tanınan bağışıklıklar vardır.

3.4.2.1. Yargı bağışıklığı

Devletin yargı bağışıklığına sahip olması doktrinde 'devletlerin eşitliği' ilkesine dayanılarak savunulmuştur. "Eşitin, eşit üzerinde egemenliği olmaz." prensibi ile "Eşitin, eşit üzerinde yargı yetkisi olmaz." anlayışları devletlerin yargı bağışıklığına sahip olmasının temeli olarak esas alınmaktadır.⁴⁰³

Konsolosluk memurlarının kişi dokunulmazlığı diplomatik temsilcilerin kişi dokunulmazlığına nazaran daha sınırlı olduğunu söylemiştik. Ceza davalarında konsolosluk memurlarının yargı bağışıklığının mutlak olmaması birtakım sınırlamaları

⁴⁰¹ Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 01/03/2008 tarihli 72/1 nolu genelgesi, <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/72.1.pdf> (Erişim Tarihi : 02.02.2018).

⁴⁰² Mohammadkhani, 2014, a.g.k. s. 57.

⁴⁰³ Aybay, R (2007). *Yargıtay içtihatlarına göre yabancı devletin yargı bağışıklığı*. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.72, s. 109.

da beraberinde getirmiştir.⁴⁰⁴ 1963 tarihli KİHVS'nin 'Yargı bağımsızlığı' başlıklı 43. maddesi konsolosluk memurlarının yargı bağımsızlığını içeriği bakımından sınırlamış, bağımsızlığı konsolosluk memurlarının salt konsolosluk faaliyetlerinin yerine getirilmesinden doğan fiil ve işlemlere tanımıştır. Bağımsızlıktan yararlanacakların kapsamına ise konsolosluk hizmetlilerini de dâhil ederek genişletmiştir.⁴⁰⁵ Madde metnine göre kural olarak konsolosluk memurları ve hizmetlileri, görevleri dışındaki işler bakımından kabul eden devletin yargılama yetkisine tabidirler. Madde metni şu şekildedir:

“1. Konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri, resmî görevlerinin yerine getirilmesi sırasında işledikleri fillerden dolayı kabul eden Devlet'in adli ve idarî makamlarının yargısına tabi değildirler.

2. Bununla beraber, bu maddenin fıkrası hükümleri

a) Bir konsolosluk memurunun veya bir konsolosluk hizmetlisinin açıkça veya zımnen gönderen Devlet'in vekili sıfatıyla akdetmediği bir mukaveleden doğan veya

b) Kabul eden Devlet ülkesinde bir taşıt aracının, bir geminin veya bir hava taşıtının sebebiyet verdiği zarar yüzünden üçüncü bir kişi tarafından açılan hukuk davalarına uygulanmaz.”

Madde metninden de anlaşılacağı üzere 1961 tarihli DİHVS'nin aksine konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlilerinin aile bireylerine yargı bağımsızlığı tanınmamıştır. Kişi dokunulmazlığından sadece konsolosluk memurları ve hizmetlileri yararlanır.⁴⁰⁶ Nitekim 1961 tarihli DİHVS'nin 37/2. maddesi diplomatik temsilcinin aile üyelerinin de dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanacakları belirtilmesine rağmen aynı durumu 1963 tarihli KİHVS'de kabul edilmemiştir.⁴⁰⁷ Nitekim 08.02.2013 tarihinde İsviçre'nin İstanbul Konsolosunun eşi bir trafik kazasına karışmış bir kişinin ciddi şekilde yaralanmasına sebebiyet vermiştir. Olaydan sonra konsolosun eşinin yargı bağımsızlığına sahip olup olmadığı gündeme gelmiş İsviçre Dışişleri Bakanlığı yetkilisinden yapılan açıklamada konsolosun eşinin diplomatik bağımsızlık ve ayrıcalığa sahip olmadığı ifade edilmiştir. Keza T.C. Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü şüphelinin bu suç bakımından diplomatik bağımsızlık ve ayrıcalıklardan

⁴⁰⁴Sur, 2017, a.g.k, ss.266-267.

⁴⁰⁵Aybay, 2009, a.g.k, s. 281.

⁴⁰⁶Bozkurt, 2015, a.g.k, s. 238.

⁴⁰⁷İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-37/2** : “Misyonun idarî ve teknik kadrosunun üyeleri, beraberlerinde oturan **aile üyeleri** ile birlikte, kabul eden Devletin vatandaşı olmamak veya daimî surette orada mukim bulunmamak şartıyla, 29 ila 35 inci maddelerde belirtilen ayrıcalık ve bağımsızlıklardan yararlanırlar; ancak 31 inci maddenin 1 inci fıkrasında öngörülen, kabul eden Devletin medenî ve idarî yargısından bağımsızlık, görevin ifası dışında yapılan fiilleri kapsamaz. Bu kişiler, keza, ilk yerleşmeleri sırasında ithal olunan eşyaları için 36 ncı maddenin 1 inci fıkrasında belirtilen ayrıcalıklardan da yararlanırlar. “

yararlandırılmayacağını bildirmiş ve soruşturma başlatılmıştı. Nitekim ülkemizde yapılan yargılama sonucunda konsolosun eşi hapis cezasına mahkûm edilmiştir.⁴⁰⁸ Buradan çıkarılacak sonuç ülkemiz uygulamasında konsolosluk memurlarının aile bireylerinin yargı bağımsızlığına sahip olmadıklarının tartışma konusu dahi yapılmadığıdır. Keza Adalet Bakanlığı'nın halen yürürlükte olan 72/1 nolu genelgesinde konsolosluk görevlilerinin aile üyelerinin kişi dokunulmazlığı ve yargı bağımsızlığı bulunmamaktadır. Bu kişilere sarı renkli, III. Sınıf Yabancı Misyon Personeli Kimlik Kartı verilmektedir.⁴⁰⁹

Konsolosluk memurları ve hizmetlilerinin yargı bağımsızlığı adli veya idari alanları kural olarak kapsamakla birlikte Sözleşmenin 43/2. maddesinde belirtilen iki durumda bu kurala istisna getirilmiştir. Bu istisnai durumlar hukuk yargılaması için getirilmiştir. İlk hal konsolosluk memurları veya konsolosluk hizmetlilerinin konsolosluk faaliyetlerinden kaynaklanmayan sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıklarıdır. Madde de belirtildiği şekilde konsolosluk görevlisi veya hizmetlisinin gönderen devletin vekili sıfatıyla hareket etmesinin açık ya da örtülü olması arasında bir fark yoktur. İkinci hal ise kabul eden devletin ülkesinde bir taşıt aracının kaza yapması durumunda bu kazadan doğan bir zararla ilgili açılmış hukuk davasında yargı bağımsızlığı söz konusu değildir. Burada davayı açacak kişi madde de bir üçüncü kişi olarak belirlenmiştir. Bu üçüncü kişi gönderen veya kabul eden devletler dışındaki herhangi bir gerçek veya tüzel kişi olabilir. Burada bahsedilen kazadan anlaşılması gereken kabul eden devletin ülkesindeki kazalardır. Kabul eden devlet ülkesi dışında meydana gelen kazalara 'yabancılık' unsuru taşımaları sebebiyle uluslararası özel hukuk kuralları uygulanacaktır.⁴¹⁰ Zira uyuşmazlık yabancılık unsuru taşımaktadır ve bunun sonucu olarak yargılama bakımından Türk uluslararası hukuk alanına uygulanacak hukuk bakımından ise Türk kanunlar ihtilafı hukuk alanına girilecektir.⁴¹¹ Keza 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK)un 1/1. maddesinde bu husus açıkça düzenleme altına alınmıştır.⁴¹²

⁴⁰⁸<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1167511-konsolos-esine-3-yil-8-ay-hapis> (Erişim Tarihi: 02.02.2018).

⁴⁰⁹<http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/72.1.pdf> (Erişim Tarihi : 03.02.2018).

⁴¹⁰Aybay, 2009, a.g.k, s. 283.

⁴¹¹Aygün, M (2015). *Yabancılık unsurunun mahiyeti ve yargılamadaki rolü*. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, Özel Sayı 2014, s. 1025.

⁴¹²İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-37/2** : “*Yabancılık unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerde uygulanacak hukuk, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, yabancı kararların tanınması ve tenfizi bu Kanunla düzenlenmiştir.*” Resmi Gazete Tarihi: 12.12.2007, Sayı: 26728.

Konsolosluk mensupları, adli ve idari davalar sırasında kabul eden devletin yetkili makamları tarafından tanıklık yapmaya çağrılabilirler. Konsolosluk mensuplarının tanıklık durumu “Tanıklık yapmak yükümlülüğü” başlıklı 1963 tarihli KİHVS’nin 44. maddesinde düzenlenmiştir. Madde ‘konsolosluk mensubu’ deyimini kullandığına göre bunun kapsamına konsolosluk memurlarının yanı sıra konsolosluk hizmetlileri ve hizmet personeli de girecektir.⁴¹³ Konsolosluk mensuplarının tanık olacağı husus konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesine ait olaylar hakkında ise, konsolosluk mensupları tanıklıktan ve ilgili resmi haberleşme evrakını vermekten kaçınabilir. Aynı şekilde gönderen devlet hukuku üzerine bilirkişilik yapmak zorunda da değildirler. Bu durumda konsolosluk memuruna hiçbir zorlayıcı tedbir veya başka bir yaptırım uygulanamaz. Konsolosluk mensubundan tanıklık yapması talep edildiğinde kendisinin görevine halel gelecek durumlardan kaçınılmalıdır. Talep eden devlet bu durumda tanıklık ifadesini konsolosluk memurunun ikametgâhında veya konsolosluk binasında alabilir ya da bunların hiç birini yapmayıp yazılı beyanı da kabul edebilir. Konsolosluk hizmetlileri ve hizmet personeli mensupları görevlerinden kaynaklanan durumlar hariç tanıklık yapmaktan çekinmemeleri gerekmektedir.⁴¹⁴ Konsolosluk memurları için böyle bir ayırım yapılmamıştır.⁴¹⁵ Fahri konsolosluk üyeleri ise konsolosluk memurlarının sahip olduğu bu statüden yararlanamamaktadır. Yalnızca 1963 tarihli KİHVS’nin 58/2. maddesinin yaptığı atıfla görevinden kaynaklanan konularda şahitlik yapmak ve resmi haberleşme ve yazışmalara ilişkin evrak ibraz etmekle yükümlü değildirler.⁴¹⁶

1963 tarihli KİHVS’nin 44. maddesinde sayılan hususlar dışında konsolosluk mensupları, adli ve idari davalarda tanıklık yapmak üzere çağrılabilirler. Maddenin 3. fıkrasında düzenlenen tanıklıktan çekinme durumu sadece konsolosluk görevlerinden

⁴¹³1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, m. 1.

⁴¹⁴İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-44 :**

“1. Konsolosluk mensupları adli ve idari davalar sırasında tanıklık yapmağa çağrılabilirler. Konsolosluk hizmetlileri ve hizmet personeli mensupları bu maddenin 3. fıkrasında zikredilen durumlar dışında, tanıklık yapmayı reddetmemelidirler. Bir konsolosluk memuru tanıklık yapmayı reddettiği takdirde, ona hiçbir zorlayıcı tedbir veya başka müeyyide uygulanmaz.

2. Tanıklığı talep eden makam, konsolosluk memurunun görevlerinin yerine getirilmesini sekteye uğratmaktan kaçınmalıdır. Bu makam mümkün olduğu takdirde her defasında, konsolosluk memurunun tanıklıkla ilgili ifadesini memurun ikametgâhında veya konsoloslukta alabilir veya konsolosluk memurunun yazılı beyanını kabul edebilir.

3. Bir konsolosluğun mensupları görevlerinin yerine getirilmesiyle ilgili olaylar hakkında tanıklık yapmak veya bununla ilgili resmî yazışma ve belgeleri göstermek zorunda değildirler. Konsolosluk mensupları, keza, gönderen Devlet’in ulusal kanunları hakkında bilirkişi olarak tanıklık yapmayı reddetmek hakkına da sahiptirler.”

⁴¹⁵Aybay, 2009, a.g.k, s. 288.

⁴¹⁶İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-58/2 :** “42. ve 43. maddeler, 44. maddenin 3. fıkrası, 45. ve 53. maddeler ve 55. maddenin 1. fıkrası fahrî konsolosluk memurlarına uygulanır.”

kaynaklanan olaylara özgüdür. Bunun dışındaki olaylarda tanıklık yapmak zorunlu sayılmalıdır. Ayrıca tanıklık yapmayı reddettiği durumda kendisine hiçbir yaptırım uygulanamayacak olan kişiler konsolosluk memurlarıdır. Konsolosluk hizmetlileri ve hizmet personellerine ise bu durumda yaptırım uygulanabilecektir.⁴¹⁷ Yaptırımın ne olabileceğini ülkemiz açısından değerlendirirsek 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 44. maddesinde usulüne uygun olarak çağrılan fakat haklı bir mazeret göstermeksizin gelmeyen kişilerin zorla getirileceği ve gelmemelerinin sebep olduğu giderlerin takdir edilerek, kamu alacaklarının tahsili usulüne göre ödettirileceği hüküm altına alınmıştır. Ancak zorla getirilen tanık evvelce gelmemesini haklı gösterecek sebepleri sonradan bildirirse aleyhine hükmedilen giderler kaldırılır.⁴¹⁸ Bu hüküm konsolosluk hizmetlileri ve hizmet personellerine de uygulama alanı bulabilecektir.

Gönderen devletin konsolosluk mensuplarının kişisel dokunulmazlığından, yargı bağıışıklığından ve tanıklıktan kaçınma haklarından vazgeçmesi 1963 tarihli KİHVS'nin 45. maddesine göre mümkündür.⁴¹⁹ Bağıışıklıklar ilgiliye kişiye tanınmış olmakla birlikte bu bağıışıklıklardan vazgeçme yetkisinin gönderen devlete ait olduğu dikkat çekicidir.⁴²⁰ Bu yöndeki bir feragat yazılı ve açık bir şekilde yapılmalıdır. Bunun anlamı gönderen devlet tarafından yapılan üstü kapalı davranışların bağıışıklıktan vazgeçme olarak yorumlanmaması gerektiğidir. Nitekim 45. maddede vazgeçmenin yazılı olarak yapılacağı hüküm altına alındığından örtülü olarak vazgeçme mümkün değildir. Konsolosluk mensuplarının yargı bağıışıklığından yararlandığı hallerde dava açmaları durumunda bu davalara karşı davanın diğer tarafları tarafından açılacak karşı davalarda ve ileri sürülebilecek taleplerde şayet karşı dava ve ileri sürülen talep konsolosluk mensubunun açmış olduğu esas dava ile bağlantılı ise ilgili konsolosluk mensubu yargı

⁴¹⁷Aybay, 2009, a.g.k, s. 288.

⁴¹⁸İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-44** : “Usulüne uygun olarak çağrılıp da mazeretini bildirmeksizin gelmeyen tanıklar zorla getirilir ve gelmemelerinin sebep olduğu giderler takdir edilerek, kamu alacaklarının tahsili usulüne göre ödettirilir. Zorla getirilen tanık evvelce gelmemesini haklı gösterecek sebepleri sonradan bildirirse aleyhine hükmedilen giderler kaldırılır.” Resmi Gazete Tarihi: 17.12.2004, Sayı: 25673.

⁴¹⁹İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-45** :

“1. Gönderen Devlet, bir konsolosluk mensubu hakkında, 41, 43 ve 44. maddelerde öngörülen ayrıcalık ve bağıışıklıklardan feragat edebilir.

2. Feragat daima açık olmalı ve bu maddenin 3. fıkrasındaki hükümler saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet'e yazılı olarak bildirilmelidir.

3. Bir konsolosluk memuru veya bir konsolosluk hizmetlisi, 43. madde uyarınca yargı bağıışıklığından yararlandığı bir konuda bir dava ikame ederse, esas talebe doğrudan doğruya bağılı herhangi bir mukabil talep hakkında yargı başkanlığını ileri süremez. 4. Hukukî veya idarî bir dava ile ilgili olarak yargı bağıışıklığından feragat, kararın uygulanmasına ait tedbirlere ilişkin bağıışıklıktan da feragat edildiği anlamına gelmez. Bunlar için de ayrı bir feragat gereklidir.”

⁴²⁰Aybay, 2009, a.g.k, s. 287.

muafiyetinden yararlanamayacaktır.⁴²¹ Keza yargı muafiyetinden vazgeçilmesi cebri icra işlemlerine ilişkin olarak muafiyetten de vazgeçildiği anlamına gelmez. Bu işlemler için ayrı bir vazgeçme yapılmalıdır.⁴²²

3.4.2.2. Yargı bağışıklığı ile ilgili olarak Türk mahkeme kararları

Ülkemizde konsoloslukların bağışıklıkları ile ilgili verilmiş olan kararlar uluslararası hukuk düzenlemeler ile uyum içerisindedir.⁴²³ Ülkemizde özellikle Yargıtay'ın, konsolosların yargı bağışıklığı ile ilgili vermiş olduğu kararlar mevcuttur. Yargıtay'ın vermiş olduğu bir kararda Yunanistan'ın, İstanbul Başkonsolosluğu'nda görevli bir konsolosluk memuru, trafikte aracıyla çarptığı bir Türk vatandaşının ölümüne sebebiyet vermiştir. Yerel mahkeme kararında konsolosluk mensuplarının karıştığı bir kazada 1963 tarihli KİHVS hükümlerinin uygulanacağını, Sözleşmenin 43. maddesine göre konsolosluk mensuplarının resmi görevleri sırasında işlenen suçlardan dolayı yargı bağışıklığının olduğunu, somut olayda görev sırasında işlenmiş bir fiil olmadığından dolayı ilgili memur hakkında mahkûmiyet kararı vermiştir. Sanık konsolosluk memuru Vasillios'un müdafisinin kararı temyiz etmesi üzerine Yargıtay 9. Ceza Dairesi temyiz itirazlarının reddi ile hükmün onanmasına karar vermiştir.⁴²⁴

Bir başka kararında Yargıtay, yerel mahkemenin S.S.C.B. İstanbul Başkonsolosluğu'nda görevli olan kişi hakkında tedbirsiz ve dikkatsiz olarak bir kişinin yaralanmasına sebebiyet verdiği olayda durma kararı vermesini incelemiştir. Dışişleri Bakanlığı 04.06.1976 tarihinde dosyaya göndermiş olduğu yazıda, konsoloslukta çalışanlara tanınan bağışıklık ve ayrıcalıkların öncelikle iki taraflı konsolosluk sözleşmeleriyle şayet bu yoksa 1963 tarihli KİHVS ile ilgili devletler 1963 tarihli KİHVS'ne taraf değillerse, uluslararası teamül hukuku kuralları ve çeşitli konsolosluk sözleşmelerinin ortak hükümleriyle saptandığına işaret etmiştir. Olayda o tarihte Türkiye ile S.S.C.B. arasında ikili konsolosluk sözleşmesi bulunmadığından ve S.S.C.B. o tarihte 1963 tarihli KİHVS'ne taraf olmadığından teamül hukuk kurallarına göre dosya incelenmiştir. Teamül hukuku kuralları gereği Yargıtay somut olayda fiilin görev ifa

⁴²¹Aybay, 2009, a.g.k, s. 287; Toluner, 1996, a.g.k, s. 425.

⁴²²Toluner, 1996, a.g.k, s. 425.

⁴²³Aksar. Y (2017). Teori ve uygulamada uluslararası hukuk-1. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 4. Baskı, s. 315.

⁴²⁴Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin 23.11.1983 tarihli 1983/2665 E. ve 1983/2946 K. sayılı kararı, Yargıtay Kararlar Dergisi, C.10, S.1, 1984, s. 146 aktaran Gündüz. A (2014) Milletlerarası hukuk. Editör: Günel. R.V, Ankara: Beta Yayınevi, 7. Baskı, s. 623.

ederken işlenip işlenmediği yerel mahkemece araştırılmadan durma kararı verilip sanığın dikkatinin çekilmesini bozma sebebi saymıştır.⁴²⁵

Yargıtay'ın 30 Nisan 2018 tarihinde konsolosluk mensuplarının kişi dokunulmazlığı ile ilgili vermiş olduğu karar oldukça önemlidir. Zira Rusya Federasyonu İstanbul Başkonsolosluğu'nda Muavin Konsolos olarak görev yapan sanığın İstanbul'da bulunan bir hastanenin acil servisinde sıraya geçme meselesi yüzünden bir vatandaş ile yaşadığı tartışma sonucu vatandaşa yumrukla vurduğu olayda, yerel mahkemenin Konsolosluk ve Dışişleri Bakanlığı yazıları gereği ceza ve kovuşturma şartının gerçekleşmediği gerekçesiyle düşme kararı vermesini Yargıtay, kişisel suçlarda konsolosluk mensuplarının dokunulmazlık ve ayrıcalıkları olmadığı gerekçesiyle bozmuştur. Buradan çıkarılacak sonuç her ne kadar Dışişleri Bakanlığı söz konusu olayda konsolosluk muavini olan sanığın dokunulmazlık ve ayrıcalığa sahip olduğunu belirtse de Yargıtay'ın bununla bağlı olmadığıdır.⁴²⁶

Yine hukuk davalarına ilişkin yargı muafiyetine ilişkin kararında Yargıtay, konsoloslüğün yapmış olduğu kira sözleşmesinden doğan hak ve taleplerde 1963 tarihli KİHVS'nden doğan yargı muafiyeti kurallarının önceki 2675 sayılı MÖHUK'un 33. maddesi şimdiki yürürlükte olan 5718 sayılı MÖHUK'un 49. maddesi gereği uygulanmayacağını gerekçe göstererek davayı reddeden yerel mahkeme kararını bozmuştur. Kararın ilgili kısmı şöyledir:

“İddia ve savunmadan anlaşıldığı üzere kira sözleşmesi davacı ile ABD Konsolosluğu arasında kurulmuştur. Konsolosluk ABD'yi temsil ettiğinden olayda kira ilişkisi davacı ile ABD arasındadır. 2675 sayılı MÖHUK'un 33. Maddesinde (şimdiki 5718 sayılı MÖHUK'un 49. maddesi); yabancı devlete özel hukuk ilişkilerinden doğan hukukî uyuşmazlıklarda yargı muafiyeti tanınmayacağı; bu gibi uyuşmazlıklarda yabancı devletin diplomatik temsilcilerine tebligat yapılabileceği öngörülmüştür. Kira sözleşmesi hususî hukuk işlemidir. Davacı bu sözleşmeye aykırı davranıştan doğan hor kullanma tazminatı ve telefon kullanmadan doğan alacağını istemiştir. Davalı milletlerarası hukuk ve Viyana Anlaşması'na göre bir devletin bir başka devlet tarafından yargılanamayacağını savunmuştur. Olayın niteliğine göre davalı devletin yargı muafiyeti bulunmamaktadır. Davanın reddi usul ve yasaya aykırıdır ve bozma nedenidir.”⁴²⁷

⁴²⁵Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin 06.07.1978 tarihli 1978/3006 E. ve 1978/2990 K. sayılı kararı, Yargıtay Kararlar Dergisi, C.4, S.10, 1978, s. 1773 aktaran Gündüz, 2014, a.g.k, s. 624.

⁴²⁶Yargıtay 3. Ceza Dairesi'nin 30.4.2018 tarihli 2017/12365 E. ve 2018/7963 K. sayılı kararı, www.emsal.yargitay.gov.tr

⁴²⁷Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin 16.11.1989 tarihli 1989/3896 E. ve 1989/6648 K. sayılı kararı, Yargıtay Kararları Dergisi, 1990, S. 6, s. 882 aktaran Aybay, 2007, a.g.k, s. 112.

Yargıtay hukuk davalarında bağışıklığı incelerken, dava konusu olayın niteliği gereği devletin 'egemenlik' yetkisinden mi kaynaklandığını yoksa bir gerçek kişi gibi özel hukuk ilişkisinden mi kaynaklandığını incelemektedir.⁴²⁸ Örneğin, Yargıtay 1987 yılında Sovyetler Birliği'ne ait bir geminin İstanbul'da Türk hücum botunun batması sonucu meydana gelen kazada hücum botunda ölen kişilerin yakınlarının açtığı tazminat davasında zararın niteliğine göre bir ayırım yapmıştır. Harp gemilerinin devletin egemenlik simgesi olduğundan dolayı bayrağını taşıdıkları devletin yargı bağışıklığına sahip olduklarına karar vermiştir. Kararın ilgili kısmı şöyledir:

“Harp gemilerinin, bayrağını taşıdığı devletin egemenlik simgesi olduğu açıktır. Bu bakımdan harp gemileri de yargı bağışıklığından yararlanırlar. (...)

(MÖHUK'nın 33. maddesinde) “anılan hukuk ilişkilerinden amaç yabancı bir devletin egemenlik hakkına dayanarak yaptığı tasarrufların dışında kalan, özel bir kişi gibi hususi hukuk faaliyetinde bulunması, ticari ilişkilere girmesi sonucu doğan uyuşmazlıklardır. Yoksa yabancı bir devletin egemenlik hakkına dayanarak yaptığı tasarrufları bu maddenin kapsamı içinde mütalaa etmek mümkün bulunmamaktadır.”⁴²⁹

Burada uyuşmazlıklar yabancılık unsuru taşıdığı için öncelikle uygulanacak hukuk saptanmalıdır. Daha sonra ise uygulanacak hukuka göre dava konusu ilişkinin özel hukuk iş ve işlemlerinden mi kaynaklandığı yoksa devletin egemenlik yetkisine mi ait olduğu saptanarak konsolosların yargı bağışıklığına sahip olup olmadıkları belirlenmelidir. Eski 2675 sayılı MÖHUK 1982 yılında yürürlüğe girene kadar Yargıtay, konsoloslara karşı açılan davalarda kesin yargı bağışıklığını uygulamış uyuşmazlık devletin özel hukuk faaliyetlerine ilişkin olsa dahi yargı muafiyeti tanımış ve devletler hukuku kurallarının uygulanacağını ifade etmiştir.⁴³⁰

Diplomatik bağışıklık ve ayrıcalığa sahip olan kimsenin konsolosluk binasında suç işlemesi durumunda ne olacaktır? Araştırmacıya göre söz konusu kişi bağışıklık ve ayrıcalığa sahipse zaten sorun yoktur. Bu durum ilgili kişinin bağışıklık ve ayrıcalığa sahip olmaması durumunda ortaya çıkar. Nitekim ülkemizde Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na kadar giden bir olay bu durumla özdeştir. Olayda pasaportu olmadığı halde kaybettiğini söyleyerek yurtdışındaki Başkonsolosluğumuza müracaat eden kişiye seyahat belgesi verilmiştir. Söz konusu belge ile ülkemize gelen sanık, pasaport süresini uzatmak için emniyete başvurduğunda durum ortaya çıkmış ve kişi hakkında ülkemizde

⁴²⁸Aybay, 2007, a.g.k, s. 114.

⁴²⁹Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin 12.10.1987 tarihli 1987/7309 E. ve 1987/7373 K. sayılı kararı, Yargıtay Kararları Dergisi 0 1988, S. 1, s. 29 aktaran Aybay, 2007, a.g.k, s. 112.

⁴³⁰Aybay, 2007, a.g.k, s. 119; Aybay, 2007, a.g.k, s. 110

ceza davası açılmıştır. Verilen mahkûmiyet hükmünü Cumhuriyet Savcısı temyiz etmiş, temyiz üzerine karar bozulmuş, yerel mahkeme kararında direnerek söz konusu kişinin ülkemizde yargılanabileceğine karar vermiştir. Direnme üzerine dosya Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun önüne gelmiştir. Kurul 25.02.1997 tarihinde oy birliği ile almış olduğu kararında, 1963 tarihli KİHVS'de konsolosluklarda suç işleyen ve burada görevli olmayan kişilerin, bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanacaklarına ilişkin bir hüküm olmadığına dikkat çekmiştir. Buradan hareketle sanığın yurtdışındaki konsolosluk binamızda suç işlese dahi, yargı yetkisinin temsilciliğimizin bulunduğu ülkeye ait olduğu gerekçesiyle yerel mahkemenin direnme kararını bozmuştur.⁴³¹

3.4.2.3. Konsolosların vergi ve gümrük bağışıklığı

1963 tarihli KİHVS'de vergi bağışıklığı ile ilgili olarak 32, 49 ve 60. maddeler de düzenlemeler mevcuttur. 1963 KİHVS'nin 32. maddesinin⁴³² birinci fıkrasına göre, gönderen devlet veya bu devlet hesabına hareket eden her kişinin maliki veya kiracısı olduğu konsolosluk binaları ile meslekten konsolosluk şefinin ikametgâhı, yapılan özel hizmetler karşılığı bedeller dışındaki, ulusal, bölgesel veya belediyeye ait tüm vergi ve her nevi harçtan muaftır. Maddenin ikinci fıkrasına göre bu vergi ve harçlar, kabul eden devletin iç hukukuna göre, gönderen devletle veya bu devlet hesabına hareket eden kişi ile mukavele yapılan kişiye ait olduğu takdirde, birinci fıkrada bahsedilen bu bağışıklık söz konusu vergi ve harçlara uygulanmamaktadır.⁴³³ 1963 tarihli KİHVS'nin 32. maddesinde düzenlenen vergi bağışıklığı, konsolosluk binalarını kapsamaktadır. Yine madde metninden de anlaşılacağı üzere üçüncü kişilerin konsoloslukla yapacağı sözleşmelerde şayet üçüncü kişinin bu sözleşmeden kaynaklı ödemelerde vergi mükellefiyetliği ortaya çıkıyorsa, bu ödemelerde bağışıklık uygulanmayacaktır.⁴³⁴

⁴³¹Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 1996/305 E. ve 1997/21 K. sayılı kararı. Söz konusu karar tarafımızca Başbakanlık İletişim Merkezi'ne yapmış olduğumuz başvurunun sonucu olarak Yargıtay Birinci Başkanlığı tarafından 26/02/2018 tarihli ve 21167910/1281/2307-709 sayılı yazısı ile tarafımıza gönderilmiştir.

⁴³²İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-32** : "1. Gönderen Devlet veya bu Devlet hesabına hareket eden her kişinin maliki veya kiracısı olduğu konsolosluk binaları ile meslekten konsolosluk şefinin ikametgâhı, yapılan özel hizmetler karşılığı bedeller dışındaki, ulusal, bölgesel veya belediyeye ait tüm vergi ve her nevi harçtan muaftırlar.

2. Bu vergi ve harçlar, kabul eden Devlet kanun ve düzenlemelerine göre, gönderen Devlet'le veya bu Devlet hesabına hareket eden kişi ile mukavele yapan kişiye ait olduğu takdirde, bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen açıkça bağışıklık söz konusu vergi ve harçlara uygulanmaz. "

⁴³³Mohammadkhani, 2014, a.g.k. s. 56.

⁴³⁴Demiralp, 2012, a.g.k. s. 61.

1963 tarihli KİHVS'nin 32. maddesine paralel bir düzenleme de Sözleşmenin 60. maddesinde yer almaktadır. Madde, fahri konsolosluk binalarının vergi bağışıklığı ile ilgili olup 'fahri konsolosluk' kelimesi dışında 32. madde ile arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Düzenleme ile fahri konsolosluk binalarına da vergi muafiyet getirilmiştir.⁴³⁵

Konsoloslar, kabul eden devletin ülkesinde yapmış olduğu konsolosluk faaliyetlerinden kaynaklı olarak kabul eden devlet ülkesinde gönderen devletin iç hukukuna göre bir takım harç ve vergiler tahsil edebilmektedir. Bu tahsil edilen harç ve vergiler kabul eden devlet ülkesindeki her türlü vergi ve harçtan muaf tutulmuştur.⁴³⁶ Keza harçtan muaf olma durumu 492 sayılı Harçlar Kanunu'nun 124. maddesinde de zikredilmiştir. Madde de harçtan muaf olmak için karşılıklılık şartının olması gerektiği ayrıca fahri konsolosların muafiyet kapsamına girmediği ifade edilmiştir.⁴³⁷

1963 tarihli KİHVS'nin "akçalı bağışıklık" başlıklı 49. maddesi konsolosluk memurları, konsolosluk hizmetlileri ve bu kişilerin kendileri ile birlikte yaşayan aile üyelerini, kişisel veya gerçek, ulusal, bölgesel ve belediyeye ait her türlü vergiden muaf tutmuştur. Ancak bunu sözleşme kural olarak düzenlemiştir. İstisnaları ise maddenin birinci fıkrasında düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrasının a,b,c,d,e ve f bentlerinde sayılan bu istisnalar ise şunlardır: Dolaylı vergiler, özel mülkiyetteki taşınmazlara ilişkin vergi ve resimler, ölenin konsolosluk mensubu olduğu dışındaki durumlar için veraset ve intikal vergisi, kaynağı kabul eden devlette bulunan sermaye kazançları ve özel hizmetler karşılığı olarak alınan vergi ve resimlerdir.⁴³⁸ Bentlerde sayılan vergilerin konsolosluk

⁴³⁵İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-60:**

"1. Gönderen Devlet'in maliki veya kiracısı olduğu ve bir fahrî konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsolosluga ait binaları, yapılan özel hizmetler karşılığında alınanlar dışında her türlü ulusal, bölgesel veya belediyeye ait vergi ve resimlerden muafır.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen akçalı bağışıklık, kabul eden Devletin kanun ve düzenlemeleri uyarınca gönderen Devlet'le bir mukavele akdeden kişi tarafından ödenmesi gereken vergi ve resimlere uygulanmaz."

⁴³⁶Mohammadkhani, 2014, a.g.k. s. 57.

⁴³⁷İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-124:** *"Yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan elçi, maslahatgüzar ve konsolosları ile elçilik ve konsolosluklarına mensup olan ve o memleketin uyrukluğunda bulunan memurları ve Türkiye'de resmi bir göreve memur edilenlerin bu sıfatlarından dolayı yapacakları harca mevzu işlemler, karşılıklı olmak şartıyla bu kanunda yazılı harçlardan muafır."* 492 sayılı Harçlar Kanunu, Resmi Gazete Tarihi: 17.07.1964, Sayı: 11756.

⁴³⁸Aybay, 2009, a.g.k. s. 289; İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-49/1 :** *"1. Konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri ve keza bunların kendileriyle birlikte yaşayan aileleri efradı, aşağıda yazılanlar dışında kişisel veya gerçek, ulusal, bölgesel ve belediyeye sit her türlü vergi ve resimlerden muafırlar:*

a) Normal olarak eşya veya hizmetlerin fiyatına dâhil edilmiş bulunan dolaylı vergiler;

b) 32. madde hükümleri saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet ülkesinde bulunan özel taşınmaz mallara sit vergi ve resimler;

mensuplarının şahsında doğması halinde ilgili mensup kabul eden devletin vergi yargısına tabi olacaktır.

Konsoloslukta görevli hizmet personeli mensupları hizmetleri karşılığı almış oldukları ücretten dolayı kabul eden devlet ülkesinde vergiden muafırlar. Ancak konsoloslukta maaş ve ücretleri vergiden muaf olmayan kişilerin çalıştırılması durumunda ise konsolosluk mensupları kabul eden devlet mevzuatının gelir vergisinin tahsili hususunda işverene yüklediği yükümlülüklerle uymalıdır.⁴³⁹

Ülkemiz açısından konsolosluk mensuplarının vergi muafiyetine ilişkin hükümler çeşitli vergi kanunlarımızda yer almaktadır. Nitekim 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 15. maddesi konsolosluk mensuplarının sahip oldukları statü gereği elde etmiş oldukları gelirlerin, gelir vergisinden muaf olduğunu 16. maddesi ise 15. madde kapsamı dışında kalan memur ve hizmetlilerinin yalnız bu işlerinden aldıkları ücretleri gelir vergisinden istisna etmiştir.⁴⁴⁰ Dikkat edilirse 16. madde kapsamındaki memur ve hizmetlilerinin istisna edilen kısım salt konsolosluk faaliyetleri ile ilgili almış olduğu ücretlerdir. Bu hükümler fahri konsoloslar bakımından uygulanmamakta olup uygulanmaları karşılıklılık ilkesine bağlanmıştır.

Keza 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun 3. maddesinin 'C' bendine göre konsolosluk mensupları ve aile üyeleri veraset ve intikal vergisinde muaf tutulmuştur.⁴⁴¹ Kanun fahri konsolosları muafiyet kapsamının dışında tutmuştur ve

c) 51. maddenin (b) fıkrasındaki hükümler saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet tarafından tahsil olunan veraset ve intikal vergileri;

d) Kaynağı kabul eden Devlet'te bulunan sermaye kazançları dâhil, özel gelirlerden alınan vergi ve resimler ile kabul eden Devlet'te kâin ticarî veya malî teşebbüslere yapılan yatırımlarda peşinen alınan sermaye vergileri; e) İfa olunan özel hizmetler karşılığı olarak tahsil edilen vergi ve resimler; f) 32. madde hükümleri saklı kalmak üzere, kayıt, mahkeme, ipotek ve pul harçları.”

⁴³⁹İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-49/2-3** : “2. Hizmet personeli mensupları, hizmetleri karşılığı olarak aldıkları ücretlerden dolayı vergi ve resimlerden muafırlar.

3. Kabul eden Devlet'te maaşları veya ücretleri gelir vergisinden muaf olmayan kişileri istihdam eden konsolosluk mensupları, bu Devlet kanun ve düzenlemelerinin, gelir vergisinin tahsili konusunda işverene yüklediği yükümlülüklerle uymalıdır.”

⁴⁴⁰İlgili hükümler şu şekildedir: **Madde-15/16**:

Diplomat muafılığı: Madde 15 – Yabancı Devletlerin Türkiye'de bulunan elçi, maslahatgüzar ve konsolosları (Fahri konsoloslar hariç) ile elçilik ve konsolosluklara mensup olan ve o memleketin uyrukluğunda bulunan memurları, Türkiye'de resmi bir göreve memur edilenler bu sıfatlarından dolayı ve karşılıklı olmak şartıyla Gelir Vergisinden muafırlar. Bu muaflığın menkul sermaye iradı üzerinden tevkif suretiyle alınan vergiye şümulü yoktur.

Ücret istisnası: Madde 16 – Yabancı elçilik ve konsoloslukların 15 inci maddeye girmeyen memur ve hizmetlilerinin yalnız bu işlerinden dolayı aldıkları ücretler karşılıklı olmak şartıyla Gelir Vergisinden istisna edilir. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, Resmi Gazete Tarihi: 31.12.1960, Sayı: 10700.

⁴⁴¹İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde-3** : “Aşağıda yazılı şahıslar Veraset ve İntikal Vergisinden muafır: “Yabancı Devletlerin Türkiye'de bulunan elçi, maslahatgüzar ve konsolosları (Fahri konsoloslar hariç) ile elçilik ve konsolosluklara mensup olan ve o Devletin tabiiyetinde bulunun memurları ve Türkiye'de resmi bir vazifeye memur edilenler ile bu sayılanların aileleri efradı (Mütekabiliyet şartıyla) (Türk tabiiyetinde

muafiyetin uygulanma koşulunu karşılıklılık şartına bağlamıştır. Bir diğer yandan kanun bir istisna getirerek Türk tabiiyetinde bulunan şahıslardan veraset tarikiyle veya sair suretle mal iktisap edenlerle bent kapsamı dışında kalıp da Türkiye'de ikamet eden şahısların Türkiye'de bulunan mallarını veraset tarikiyle veya sair suretle iktisap edenleri hariç tutmuştur.⁴⁴² Karşılıklılık ilkesi şartıyla ve fahri konsolosluk hariç olmak üzere konsolosluk mensuplarının taşıtları da 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu'nun 4. maddesinin 'B' bendi gereği vergiden istisna tutulmuştur.⁴⁴³ Keza karşılıklı olmak şartıyla tüketimi ayrı bir vergiye tabi olan 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun ekindeki I, II ve III. Listelerde yer alan malların konsolosluk mensupları tarafından kendi ihtiyaçları için ilk iktisabı durumunda Kanununun 6. maddesindeki hükmü gereği vergiden istisna tutulmuştur.⁴⁴⁴

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 15/1-a bendinde yer alan düzenlemeye göre, yabancı devletlerin ülkemizde görev yapan konsoloslukların ve buralarda görev yapan diplomatik ayrıcalığa sahip mensuplarına yapılan teslim ve hizmetler karşılıklılık olmak koşuluyla katma değer vergisinden istisna tutulmuştur.⁴⁴⁵ Bu istisna ile ilgili usul ve esaslar ülkemizde Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 2013 yılında çıkarmış olduğu Tebliğ'de düzenlenmiştir.⁴⁴⁶

bulunan şahıslardan veraset tarikiyle veya sair suretle mal iktisap edenlerle yukarıda sayılanların dışında kalıp da Türkiye'de ikamet eden şahısların Türkiye'de bulunan mallarını veraset tarikiyle veya sair suretle iktisap edenler hariç)." 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, Resmi Gazete Tarihi: 15.06.1959, Sayı: 10231.

⁴⁴²Aybay, 2009, a.g.k, s. 290.

⁴⁴³İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 4:** *Aşağıda yazılı motorlu taşıtlar vergiden müstesnadır "Karşılıklı olmak şartıyla, yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan elçilik ve konsolosluklarıyla, elçi, maslahatgözar ve konsoloslarına (Fahri konsolosluk hariç) ve o devletin uyuşunda bulunan elçilik ve konsolosluk memurlarına ve merkezi Türkiye'de bulunan uluslararası kurullar ile bu kurulların yabancı uyruklu memurlarına ve resmi bir görev için yurda gelen delege ve heyetlere ve bu heyetlere mensup yabancı uyruklu kişilere ait taşıtlar."* 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, Resmi Gazete Tarihi: 23.02.1963, Sayı: 11342.

⁴⁴⁴İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 6:** *"Bu Kanuna ekli (I), (II) ve (III) sayılı listelerde yer alan malların, karşılıklı olmak kaydıyla yabancı devletlerin Türkiye'deki diplomatik temsilcilikleri, konsoloslukları ve uluslararası anlaşmalarla vergi muafiyeti tanınan uluslararası kuruluşlar ve bunların diplomatik haklara sahip mensupları tarafından kendi ihtiyaçları için ilk iktisabı, ithali veya bunlara teslimi ile ev sahibi hükümet anlaşmaları veya ülkemizin taraf olduğu diğer anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'deki uluslararası kuruluşlar ve bunların yönetici kadrolarında görev yapan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan mensupları tarafından Türkiye'de görevde buldukları süre içinde kendi ihtiyaçları için ilk iktisabı, ithali veya bunlara teslimi vergiden müstesnadır."* 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu, Resmi Gazete Tarihi: 6.6.2002, Sayı: 24783.

⁴⁴⁵İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde- 15/1-a :** *"Aşağıdaki teslim ve hizmetler vergiden müstesnadır: Karşılıklı olmak kaydıyla, yabancı devletlerin Türkiye'deki diplomatik temsilciliklerine, konsolosluklarına ve bunların diplomatik haklara sahip mensuplarına yapılan teslim ve hizmetler,"* Resmi Gazete Tarihi: 2.11.1984, Sayı: 18563.

⁴⁴⁶http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/Tebliğler/KDV/kdvvtaslak01022013/kdv_teb_taslak_II_D.htm (Erişim Tarihi: 11.3.2018).

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nun 100. maddesi⁴⁴⁷ gereği T.C. vatandaşı olmamak ve karşılıklılık şartıyla konsolosluk mensupları, kanun kapsamında yer alan Çevre Temizlik Vergisi, Akaryakıt Vergisi ve İlan ve Reklam Vergisi gibi vergilerden muaftır. Düzenlemenin fahri konsolosları kapsamı dışında tuttuğuna dikkat edilmelidir.

Konsoloslüğün gümrük vergilerinden muaf olduğuna ilişkin açık bir hüküm 1963 tarihli KİHVS'de yer almamaktadır. Ancak uluslararası hukuk kuralları gereği devletler ikili antlaşmalarda öngörecekları karşılıklılık ilkesi çerçevesinde veya iç hukuklarında yapacakları düzenlemelerle konsolosluklara gümrük ayrıcalığı tanıyabilirler.⁴⁴⁸ Ülkemizde yürürlükte bulunan 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 167/2. maddesinde karşılıklılık şartıyla gümrükteki serbest dolaşımdan sokulan diplomatik eşyanın gümrük vergisinden muaf olduğu hüküm altına alınmıştır.⁴⁴⁹ Bu hükmün diplomatik temsilcilikleri ilgilendirdiği ve konsolosluklara uygulanmasının mümkün olmadığı akla gelebilir. Zira 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda 'konsolos' kelimesi dahi geçmemektedir. Ancak hemen belirtmeliyiz ki bu konuda Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 09.02.2015 tarihli ve 2015/10 sayılı genelgesi mevcuttur. Bu genelge incelendiğinde genelgenin, Türkiye'de görevli olan diplomatik ve konsolosluk misyonlarına yapılacak gümrük işlemlerinde esas alınacağı ifade edilmiştir. Buradan çıkartılması gereken sonuç ise Gümrük Kanunu'nun 167. maddesinin konsolosluk memurlarına da uygulanabilir olduğudur. Ayrıca genelge, yabancı ülkelerde görev yapan diplomatik ve konsüler temsilcilerimize en az bu genelgede tanınan ayrıcalıkların tanınması halinde uygulama imkânı bulacaktır.⁴⁵⁰

1963 tarihli KİHVS'nin 50. maddesinde kabul eden devletin yapacağı iç hukuk düzenlemeleri ile maddenin a ve b bentlerinde yer alan kalemlerin girişine müsaade edeceğini ve depolama, ulaşım ve benzeri hizmetlerle ilgili masraflar dışındaki bütün gümrük resimleri, harçlar ve bununla ilgili sair vergilerde bağışıklık tanıyacağını

⁴⁴⁷İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 100:** "Yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan elçi, konsolos ve maslahatgüzarları (fahri olanlar hariç) ile yabancı devletin uyruğunda bulunan elçilik ve konsolosluk memurları, bu Kanun hükümlerinden karşılıklı olmak şartı ile muaftırlar." 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, Resmi Gazete Tarihi : 29.05.1981, Sayı: 17354.

⁴⁴⁸Reçber, 2011, a.g.k, ss.119-120.

⁴⁴⁹İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 167/2:** "Aşağıda sayılan hallerde, serbest dolaşıma sokulacak eşya gümrük vergilerinden muaftır:

1.

2. Mütakabiliyet esasına göre ithal edilen diplomatik eşya," 4458 sayılı Gümrük Kanunu, Resmi Gazete Tarihi: 4.11.1999, Sayı: 23866.

⁴⁵⁰<https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/54986?AspxAutoDetectCookieSupport=1> (Erişim Tarihi: 11.03.2018)

düzenlemiştir. Bu kalemler konsoloslukta resmi olarak kullanımına ayrılmış eşyalar ile konsolosluk memurlarının ilk yerleşmeleri de dâhil olmak konsolosluk memurları ve aile üyelerinin kişisel eşyalarıdır. Ancak ikinci durumda tüketim malları ilgililerin bizzat kendilerinin kullanmaları için gerekli olan miktarı geçmemelidir.⁴⁵¹ Konsolosluk hizmetlileri ise sadece ilk yerleşmeleri sırasında bu bağışıklıktan yararlanır.⁴⁵² Konsolosluk memurlarına ve bunların aile üyelerine ait olan kişisel bagajlar da gümrük muayenesinden muaftır. Bu kişilerin bagajlarında, ancak a ve b bentleri dışında kalan eşyaları taşıdıklarından şüphelenildiği takdirde gerekçeli nedenlerin bulunmasıyla ilgili konsolosluk memuru veya aile üyesinin huzurunda muayeneye tabi tutulabilir.⁴⁵³

Gümrük mevzuatımız çerçevesinde ülkemizde görev yapan yabancı diplomatik misyonlar ve konsolosluk memurları, karşılıklılık ilkesi koşulu ve yerleşme niyetiyle ülkemiz dışarısından gümrük vergisi muafiyetleri ile kişisel kullanımı için araç getirebilirler ve ülkemizde araç satın alabilirler. Keza ülkemizde üretilen araçları da vergiden muaf satın alabilirler. Konsolosluk memurunun eşi içinde aynı kurallar geçerlidir.⁴⁵⁴

Fahri konsolosların gümrük ayrıcalığı ise 1963 tarihli KİHVS'nin 62. maddesi gereği sadece resmi amaçlarla kullanmak üzere ülkeye sokulan eşyalar hakkındadır.⁴⁵⁵

⁴⁵¹İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 50/1:** “Kabul eden Devlet, kabul edeceği kanunlar ve düzenlemeler hükümleri uyarınca, aşağıda yazılı kalemlerin girişine müsaade eder ve depolama, ulaşım ve benzeri hizmetlerle ilgili masraflar dışındaki bütün gümrük resimleri, harçlar ve bununla ilgili sair vergilerde bağışıklık tanır:

a) Konsoloslüğün resmî kullanımına matuf eşyalar;

b) Yerleşme eşyaları dâhil olmak üzere, konsolosluk memurunun ve kendisiyle birlikte yaşayan aile efradının kişisel kullanımına ait eşyaları. Tüketim malları, ilgililerin doğrudan doğruya kendi kullanmaları için gerekli miktarı geçmemelidir. “

⁴⁵²İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 50/2:** “Konsolosluk hizmetlileri, ilk yerleşmeleri sırasında ithal etmiş oldukları eşyalar konusunda, bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar.”

⁴⁵³İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 50/3:** “Konsolosluk memurlarına ve bunların kendileriyle birlikte yaşayan aile efradına ait kişisel bagajlar gümrük muayenesinden muaftırlar. Söz konusu kişiler, ancak bagajların bu maddenin 1. fıkrasının (b) bendinde zikredilenlerden başka eşyalar veya kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemeleriyle ithali veya ihracı yasaklanmış veya karantina kanun ve düzenlemelerine tabi eşyalar ihtiva ettiği hususunda ciddi nedenlerin varlığı halinde gümrük muayenesine tabi tutulabilirler. Bu muayene, ancak, konsolosluk memurunun veya ailesinin ilgili bir ferdinin huzurunda yapılabilir.”

⁴⁵⁴Taşhan, 2010, a.g.k, s. 34.

⁴⁵⁵İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 62:** “Kabul eden Devlet, kabul edeceği kanun ve düzenlemeler hükümleri uyarınca, bir fahrî konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsoloslüğün münhasıran resmî kullanımına matuf olmaları şartıyla, depolama, taşıma ve benzeri hizmetlerle ilgili masraflar hariç olmak üzere, aşağıdaki maddelerin, her türlü gümrük resmi ile buna ilişkin vergi ve harçlardan muaf olarak girişine müsaade eder: Gönderen Devlet tarafından veya bu Devlet'in talebi üzerine konsolosluga temin olunan armalar, bayraklar, tabelalar, mühürler, kitaplar, resmî matbua, büro mobilyası, büro malzemesi ve benzeri eşyalar.”

3.4.2.4. Diğer bağışıklık ve ayrıcalıklar

Konsolosluk memurlarının, 1963 tarihli KİHVS’de açık bir şekilde düzenlenmese de gerek iç hukukumuzdan gerekse devletlerarasındaki ikili ilişkilerden kaynaklanan bir takım ayrıcalıkları vardır. Bu ayrıcalıkların büyük çoğunluğu karşılıklılık ilkesine bağlanmıştır.

Konsolosluk memurlarının, silah ve mermi satın almaları, bulundurmaları veya taşımaları karşılıklılık ilkesi koşuluna bağlanmıştır. Bu durum ülkemize bu kişiler tarafından dışarıdan getirilecek silahlar için de geçerlidir. Bu yönde bir girişimi olacak olan kişi Dışişleri Bakanlığımızdan talepte bulunacaktır. Kişinin talebi ilgili makamlara iletdikten sonra verilecek cevaba göre kendisine olumlu ya da olumsuz bir bildirimde bulunulacaktır. Silah ruhsatları ise karşılıklılık ilkesi çerçevesinde ücretli veya ücretsiz verilebilmektedir.⁴⁵⁶

Konsolosluk memurlarının, havalimanı giriş kartı talepleri de karşılıklılık ilkesi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu kart havalimanına gelişlerde bagaj alım bölümüne, gidişlerde ise uçağın körüğüne kadar geçiş imkânı sağlamaktadır. Karşılıklılık ilkesinin tespiti açısından havalimanı giriş kartı taleplerinden önce ilgili kişi Dışişleri Bakanlığımıza talepte bulunacaktır. Talepleri uygun görülen kişilerin kartları ise Havalimanları Mülki İdare Amirliği tarafından verilmektedir.⁴⁵⁷ Ülkemizde havalimanı giriş kartına sahip olmak aprona girme yetkisi vermemektedir. Ancak bunun için de Dışişleri Bakanlığımızdan ayrı bir nota alınması gerekmektedir.⁴⁵⁸

Konsolosluk memurlarının trafik cezalarından muafiyeti ise karşılıklılık ilkesi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Sürücü Türk vatandaşı ise Türk vatandaşlarının muafiyeti gibi bir durumu söz konusu olmadığından cezayı ödemek durumunda kalacaklardır. Ancak sürücü alkollü olursa tabiiyeti fark etmeksizin cezayı tümüyle ödemek zorundadır. Kendilerine ceza makbuzu düzenlenen kişilerin tabi oldukları diplomatik misyon ve konsolosluk cezanın iptalini Dışişleri Bakanlığımıza gönderecekleri bir nota ile talep ederler. Bakanlığın burada baktığı hususlar ceza kesilen kişinin kimliği ve ilgili trafik kabahatinin sürücünün görevi başında iken mi söz konusu olduğudur.⁴⁵⁹

⁴⁵⁶Taşhan, 2010, a.g.k, s. 40.

⁴⁵⁷Taşhan, 2010, a.g.k, s. 41.

⁴⁵⁸Taşhan, 2010, a.g.k, s. 43.

⁴⁵⁹Taşhan, 2010, a.g.k, ss. 44-45.

1963 tarihli KİHVS'nin 46. maddesine göre konsolosluk memurları, hizmetlileri ve bu kişilerin kendileri ile birlikte yaşayan aile üyeleri, kabul eden devletin yabancıların kaydı ve oturma izni hususunda öngörmüş olduğu tüm yükümlülüklerden muaftırlar. Ancak bu muafiyetler, gönderen devletin kabul eden devlet ülkesindeki süreklilik arz edecek şekilde hizmetlisi olmayan veya kabul eden devletin ülkesinde kazanç getiren özel bir işte konsolosluk hizmetlisine ve bu kişinin aile üyelerine uygulanmamaktadır.⁴⁶⁰ Bu maddenin mefhumu muhalifinden çıkan sonuç, konsolosluk memurları özel bir işte çalışsa dahi muafiyetten yararlanmaya devam edeceklerdir. Nitekim iç hukukumuzda 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Kanunu'nun 20/1-c,ç maddesi gereği Türkiye'de görevli konsolosluk memurları ve bunların aile üyelerinden Dışişleri Bakanlığı'na bildirilenlerin, ikamet izninden muaf oldukları düzenleme altına alınmıştır. Şayet bu kişilerin ikamet izninden muaf oldukları statüleri sona ererse ve bu kişiler ülkemizde kalmaya devam etmek isterlerse, muafiyet statülerinin sona erdiği tarihten itibaren en geç 10 gün içerisinde ikamet izni almak için buldukları yerin valiliklerine başvurmaları gerekmektedir. Ülkemizde ilk defa ikamet izni almak için başvuruda bulunacak yabancılar ise 6458 sayılı Kanun'un 21. maddesi gereği başvurularını vatandaşı oldukları ya da yasal olarak oturmuş oldukları ülkedeki konsolosluklarımıza yapacaklardır.⁴⁶¹

1963 tarihli KİHVS'nin 47. maddesine göre konsolosluk mensubu kişi gönderen devletin ülkesinde bağlı oldukları devlet adına gördükleri hizmetin karşılığı olarak, kabul eden devletin iç hukukunda yabancılar için öngörmüş olduğu çalışma iznine ilişkin yükümlülüklerden muaftır. Ülkemizde, çalışma iznine ilişkin düzenlemeler 13/08/2016 tarihinde Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6375 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu'nda düzenlenmiştir. Ülkemizde çalışmak amacıyla izin almak isteyen kişiler

⁴⁶⁰İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 46:** "1. Konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri ile bunların kendileriyle birlikte yaşayan aileleri efradı, yabancıların kaydı ve oturma müsaadesi konusunda kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerinde öngörülen tüm yükümlülüklerden muaftırlar.

2. Bununla beraber, bu maddenin 1. fıkrası hükmünce, gönderen Devlet'in devamlı hizmetlisi olmayan veya kabul eden Devlet'te kazanç getiren özel bir işte çalışan konsolosluk hizmetlisine ve bunun ailesi efradına uygulanmaz."

⁴⁶¹İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 20/1-c,ç, 20/2, 21 :** Aşağıda sayılan yabancılar ikamet izninden muaf tutulurlar:

Türkiye 'de görevli diplomasi ve konsolosluk memurları

Türkiye 'de görevli diplomasi ve konsolosluk memurlarının ailelerinden Dışişleri Bakanlığınca bildirilenler Birinci fıkranın (c), (ç), (d) ve (e) bentlerinde belirtilen yabancılar, şekil ve içeriği Bakanlık ve Dışişleri Bakanlığınca birlikte belirlenen belge tanzim edilir. Bu yabancılar, ikamet izninden muafiyet sağlayan durumları sona erdikten sonra da Türkiye 'de kalmaya devam edeceklerse, en geç on gün içinde ikamet izni almak üzere valiliklere başvurmakla yükümlüdür.

İkamet izni başvurusu, yabancının vatandaşı olduğu veya yasal olarak bulunduğu ülkedeki konsolosluklara yapılır. Resmi Gazete Tarihi: 11.4.2013, Sayı: 28615

6375 sayılı Kanun'un 7. maddesi gereği vatandaşı oldukları ya da yasal olarak buldukları ÷lkedeki konsolosluklarımıza veya büyükelçiliklerimize başvurarak çalışma izni başvurusu talebinde bulunabilirler.⁴⁶² Bir sonraki bölümde de ayrıntılı olarak anlatacağımız vize konusunda da bahsedileceği üzere konsolosluklar sadece devletlerarası ticari ilişkilerin gelişmesinde rol üstlenmezler. Konsolosluklar, kişilerin yapmış oldukları ikamet izni başvurusu ve çalışma izni başvurusu taleplerinin değerlendirilmesinde de görev üstlenmişlerdir.

⁴⁶²İlgili hüküm şu şekildedir: **Madde 7:** "Çalışma izni başvuruları yurt içinde doğrudan Bakanlığa, yurt dışında yabancıların vatandaşı olduğu veya yasal olarak bulunduğu ÷lkedeki Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilikleri veya başkonsolosluklarına yapılır. Yurt dışında yapılan çalışma izni başvuruları Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilikleri veya başkonsolosluklarınca Bakanlığa iletilir." Resmi Gazete Tarihi : 13/08/2016, Sayı : 29800.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KONSOLOSLUĞUN ÖZEL HUKUK İLİŞKİLERİ

Konsolosluklar günümüzde birçok alanda faaliyet gösterirler. Konsolosluklar, doğum, evlilik, pasaport, vize, noterlik, vatandaşlık ve adli konularla ilgili alanlarda birçok işlem yaparlar ve bu işlemlerle ilgili gerekli harçları tahsil ederler. Bu tür işlemlerle konsoloslar, bireylere özel hukuk alanında hizmet vermektedirler. Buradaki özel hukuk, bir hukukun alt dalı olmasından ziyade, yapılan işlemlerin niteliği ile ilgilidir. Zira kişilerin konsolosluktan bir konu hakkında talepte bulunmaları ihtiyari bir husustur. Özel hukuk bazı durumlarda da kişilerin devleti temsil eden kurumlarla olan ilişkilerini düzenlemektedir. Bu işlemler genel olarak konsolosluk işlemleri olarak adlandırılabilir de bunu da içerisine alan daha geniş bir terim olan konsolosluğun özel hukuk ilişkileri terimi tercih edilmiştir.

Ülkemiz açısından baktığımızda yurtdışında bulunan konsolosluklarımız kendilerine ayrılan görev çevrelerinde çeşitli faaliyetler icra etmektedir.⁴⁶³ Konsolosluklarımız, yurtdışında ülkemizin menfaatlerini koruyup geliştirmekte, Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşlarına ve uyrukluğunu taşıyan tüzel kişilerine yönelik olan konsolosluk işlemlerini yerine getirmekte, konsolosluğun vermiş olduğu korumayı sağlamakta, yabancı kişilere yönelik vize işlemlerini yürütmekte, onlara vize vermekte ve 1963 tarihli KİHVS'de sayılan ve kendilerine verilen diğer görevlerini yerine getirmektedir.⁴⁶⁴

Küreselleşme ile birlikte Dünya'da, teknoloji kavramına farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Teknoloji ile birlikte 'bilgi' kavramının önemi artmış, bilgi Dünya'da en önemli kaynak haline gelmiştir. Bilginin üretilmesi, çoğaltılması ve yayılması ihtiyacı, bilgi ve iletişim teknolojilerini önemli bir araç haline getirmiştir. Bilgi ve iletişim her alanda olduğu gibi kamusal alanda da yaygınlaşmaya başlamış, kamusal faaliyette elektronik hizmetler çoğalmaya başlamıştır. Nitekim bu yaygınlaşma zorunlu bir değişim ve dönüşümün sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bilgi ve iletişim alanında meydana gelen değişimler kamusal faaliyetlerde e-devlet kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. E-devlet ile kamusal alandaki her çeşit faaliyetlerin internet kanalıyla kişilere birebir ve aracısız olarak sunulmaktadır. E-konsolosluk da elektronik hale gelen devlet

⁴⁶³Ülkemiz açısından konsolosluklarımızın yapabilecekleri işlemler Dışişleri Bakanlığımızın sitesi olan <https://www.konsolosluk.gov.tr/> adresinde yer almaktadır.

⁴⁶⁴Reçber, 2016, a.g.k, s. 427.

hizmetlerinin bir parçasıdır. E-konsolosluk sayesinde, kişiler yurtdışında faaliyette bulunan Türk konsolosluklarından pasaport, evlilik, vize, doğum ve askerlik gibi konularda randevu almakta, randevularını sorgulamakta ve gerektiği takdirde iptal işlemlerini yapmaktadırlar. Vatandaşlarımız, e-konsolosluk uzantısıyla kimlik numaraları ve mavi kart sahipleri ise bu numaraları ile sıra beklemeden işlemlerini yaptırmaktadırlar. E-konsolosluk ile kişiler konsolosluklardan randevu alma dışında, konsolosluklarda yapılan işlemlerden bilgi sahibi olmakta gereken belgeler ile ödenmesi gerek harç miktarından haberdar olmaktadır. Kişilerin bilgi girişlerinin korunması bakımından sıkı güvenlik tedbirleri alınmaktadır. Verilen bilgilere, yetkisiz kişilerin erişimi engellenmiştir. Günümüzde yurtdışında bulunan bütün konsolosluklarımızda, e-konsolosluk hizmeti aktif durumdadır. Ayrıca bu sistem, devletin diğer kurum ve kuruluşlarıyla da bir bütün halinde çalışmaktadır. 1 Haziran 2016 tarihinden itibaren yurtdışında bulunan tüm konsolosluklarımız randevu sistemine geçmiş olup artık vatandaşlarımız işlemlerini sıra beklemeden kısa sürede yapmaktadırlar. Kısaca ifade etmek gerekirse e-konsolosluk sayesinde konsolosluklar, hukukun el verdiği ölçüde kişilerin evlerine taşınmış bulunmaktadır.⁴⁶⁵

4.1. Konsololuğun Özel Hukuk İlişkilerinin Kapsamı

Konsolosluk faaliyetinden doğan işlemlerin usulü günümüzde devletlerarasındaki ikili konsolosluk antlaşmalarında düzenlenmiştir. Devletlerarasında ikili konsolosluk antlaşması yoksa uluslararası hukukta uzun yıllardan beri yapılagelen kurallar devreye girecektir. Bu kurallar ise çoğunlukla 1963 tarihli KİHVS'de düzenlenmiştir. 1963 tarihli KİHVS, konsolosluk tarihinden bugüne kadar yapılagelen çalışmaların toplandığı son halkayı oluşturmaktadır. Bazı devletlerin de kendilerine özgü bir konsolosluk kanunları mevcuttur. Bu devletlere örnek olarak Almanya ve Finlandiya verilebilir.⁴⁶⁶

1963 tarihli KİHVS'nin 5. maddesinde konsolosların görev ve yetkileri düzenlenmiştir. Söz konusu maddenin 'm' bendi bize konsolosun görevlerinin sadece maddede sayılanlarla sınırlı olmadığını göstermektedir. Zira bu hüküm konsolosların, kabul eden devlet mevzuatına aykırı olmayan ve kabul eden devletin karşı çıkmadığı tüm görevleri yapabileceğini düzenleme altına almıştır. Keza gönderen devlet ile kabul eden

⁴⁶⁵Önalp. G. ve Yaman. A (2017). *Kamu yönetimi alanında teknolojinin getirdiği yeni sistemlerden bir örnek: e-konsolosluk*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 49, ss. 563-564.

⁴⁶⁶Aybay, 2009, a.g.k, s. 165.

devlet arasında ikili bir konsolosluk antlaşması varsa, bu antlaşmada belirtilen görevler de konsolosun yapması gereken görevlerinin içerisinde yer almaktadır. Görüleceği üzere konsolosların yaptığı işlemlerin kapsamı geniş tutulmuştur. Araştırmacıya göre her geçen gün yenilik arz eden uluslararası hukukta, konsolosların görevlerinin sadece sözleşme kapsamında yer alan görevlerle sınırlı tutulmaması isabetli olmuştur. Ayrıca konsolosların temel görev ve yetkilerinin 1963 tarihli KİHVS'nin 5. maddesinde sıralanması da isabetli olmuştur. Çünkü hiçbir düzenleme yapılmadığında gönderen devlet ve kabul eden devlet arasında bir işlemin konsolosluğun işlemi olup olmadığı sorunu ortaya çıkacaktı. Sözleşme hem bu sorunun çıkmasının önüne geçmiş hem de hızla değişiklik gösteren uluslararası hukuku nazara alarak 'm' bendinde 'diğer görevler' ibaresini kullanmıştır. Doktrinde bu düzenlemenin yapılmasındaki maksadın konsolosluk işlemlerinin tek bir liste halinde düzenlenmesinin imkânsızlığından kaynaklandığı ifade edilmiştir.⁴⁶⁷

Konsoloslukların özel hukuk işlemlerini yani konsolosluk işlemlerini anlatmadan önce konsolosluğun görevleri kapsamına girmeyen faaliyetleri de belirtmek gerekir. Bilindiği üzere 1963 tarihli KİHVS'nin giriş paragrafında konsoloslara tanınan bağımsızlık ve ayrıcalıkların amacının konsolosluklarının faaliyetlerini etkin bir şekilde yerine getirmelerini sağlamak olduğu ifade edilmiştir. Hal böyleyse konsoloslar, kendilerine tanınan bağımsızlık ve ayrıcalıkları kötüye kullanmamalı, kabul eden devletin iç hukukunca yasaklanmış bulunan eylemleri yapmamalıdır. Bir işlemin konsolosluk işlemi olup olmadığını incelerken bu husus bize kıstas oluşturabilecektir.⁴⁶⁸

4.2. Konsolosluk İşlemlerinden Yararlanan Kişiler

Konsolosluk işlemlerinden yararlanacak kişiler kimlerdir? Hemen belirtelim ki konsolosluklar, sadece gerçek ve tüzel kişilere hizmet etmezler. Aynı zamanda bağlı olduğu devlete de kabul eden devlet ülkesinde hizmet ederler. Örneğin, konsolosların 1963 tarihli KİHVS'nin 5. maddesinin a, b ve c bentlerindeki hükümleri gereği gönderen devletin kabul eden devlet ile arasında olan ticari, ekonomik, bilimsel ve kültürel ilişkilerini teşvik etmek, bu iki devlet arasındaki dostluğu geliştirmek gibi hizmetleri de vardır. Bu hizmetin bireylere de yansıyan sonuçları olabilir. Ancak bu hizmet esasen konsolosun bağlı olduğu gönderen devlete yani kendisini atayan devlete yönelik bir

⁴⁶⁷Aybay, 2009, a.g.k, s. 166.

⁴⁶⁸Aybay, 2009, a.g.k, s. 167.

hizmettir. Bu tür hizmetler dışında kalan konularda konsoloslukların muhatap olduğu kişiler yani işlemlerinden yararlanan kişiler gerçek veya tüzel kişilerdir.⁴⁶⁹ Burada bahsedilmesi gereken husus da gerçek veya tüzel kişi olarak nitelendirilmeyen devlet dışı gruplar ve kişi topluluklarının konsolosluk hizmetlerinden yararlanıp yararlanamayacakları hususudur. Sendikalar, siyasal partiler, vakıflar ve dernekler gibi kişi topluluklarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 33 ve 34. maddeleri gereği AİHM'e başvuru yapma hakları vardır.⁴⁷⁰ Ancak bu kişi toplulukları bu şekilde yani bir topluluk olarak konsolosluk hizmetlerinden yararlanamazlar. Ancak bu topluluğun her bir üyesi bir birey olarak konsolosluk hizmetlerinden yararlanabilirler. Buna engel bir durum yoktur.⁴⁷¹

Konsoloslukların yapmış oldukları işlemlerden yararlanan kişiler vatandaşlıklarına veya hizmetlerin niteliğine göre belirli kategorilere ayrılabilir. Örneğin, gönderen devlet ülkesine gitmek isteyen kişilere verilen vize işlemi niteliğinden ötürü sadece gönderen devlet açısından 'yabancı' statüsünü taşıyan kişilere verilebilir. Keza evlenme işlemi, sadece evlenecek olan gerçek kişiler arasında hüküm ve sonuçlarını doğuracağından, konsolosun evlendirme yetkisini kullandığı durumda evlendirme işlemi sadece gerçek kişiler arasında sonuç doğurur. Ticaret alanındaki ihracat ve ithalat konularında da konsoloslukların muhatabı sadece tüzel kişilerdir.⁴⁷²

Doğum, ölüm ve evlenme gibi olayların kaydedilmesi, pasaport verilmesi, askerliğin ertelenmesi ve pasaport süresinin uzatılması gibi işlemler sadece konsoloslüğün bağlı olduğu gönderen devletlerin vatandaşlarına yönelik işlemlerdir. Keza uygulamasının mümkün olduğu durumlarda yabancı ülkelerde bulunanların siyasal seçimlerde oy kullanmasında da konsolosluklar görev almaktadır. Seçimlerde oy kullanmak için tabiiyet bağı çoğu durumlarda ön şart olduğundan bu durumda sadece gönderen devletin vatandaşlarını ilgilendirir.⁴⁷³ Araştırmacıya göre günümüzde hiçbir şart taşımadan

⁴⁶⁹ Aybay, 2009, a.g.k, s. 168.

⁴⁷⁰ Gözübüyük. Ş. ve Gölcüklü. F (2013). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve uygulaması*. Ankara: Turhan Kitabevi, 10. Bası, s. 36.

⁴⁷¹ Aybay, 2009, a.g.k, s. 365 nolu dipnot.

⁴⁷² Aybay, 2009, a.g.k, s. 168.

⁴⁷³ Bazı devletler seçimlerde yabancıların da oy kullanabileceğini düzenleme altına almıştır. Ancak herhangi bir şart olmadan bir devlet herhangi bir yabancı kişiye kendi ülkesinde yapılacak seçimlerde oy kullandırmaz. Örneğin, Avrupa Birliği üyesi olan Avustralya, Almanya, İtalya, Fransa, Yunanistan, Çekya, Romanya ve Polonya gibi ülkeler üçüncü ülke vatandaşlarına oy kullandırma imkânı tanımaz. Bazı Avrupa Birliği ülkeleri ise belirli şartlar halinde yabancılarla oy kullanma hakkı tanımaktadırlar. Bu ülkelere örnek olarak Hollanda, Portekiz, Norveç, İsviçre ve Birleşik Krallık verilebilir. Bu şartlar; İkamet, karşılıklılık, ikamet türü ve kayıt ve başvurudur, Öztürk. N (2013). *Yabancıların yerel seçimde oy kullanma hakkı*. MHB, yıl 33, sayı 1, ss. 145-147.

yabancılara oy kullanma hakkı tanıyan bir devlet olması ve bu kişilerin o devletin konsoloslughuna gidip oy kullanmaları uzak bir ihtimaldir. Oy hakkı gibi bir devletin siyasal sistemini etkileyen hakkın, devletle tabiiyet bağı olmayan kişilere kullandırılması devletler tarafından günümüzde tercih edilen bir yöntem değildir.

Konsoloslukların, gönderen devlet açısından yabancı olarak nitelendirdiği kişilere verdiği hizmetlere örnek olarak vize ve çalışma izni başvuruları üzerine yaptıkları işlemler verilebilir. Konsoloslukların yerine getirmiş oldukları noterlik hizmetleri ve gönderen devletin yargı organlarına yardımcı olmasına yönelik yaptığı tebligat ve delil toplama gibi işlemleri ise ilgililerinin uyruğunun önemli olmadığı işlemlerdir.

4.3. Konsolosların Pasaport İle İlgili Görev Ve Yetkileri

Yabancı bir kişinin temel hak ve hürriyetlerden kural olarak vatandaş gibi yararlanması söz konusudur. Yani eşitlik ilkesi söz konusudur. Nitekim Anayasamızın din ve vicdan özgürlüğü, düşünce ve kanaat özgürlüğü ve bilim ve sanat özgürlüğü gibi konular eşitlik ilkesi esası üzerine düzenlenmiştir. Bu bir kural olduğuna göre istisnaları da mevcuttur.⁴⁷⁴ Örneğin, yabancı ve vatandaş ayrımı yapılmaksızın ülkemize giriş ve ülkemizden çıkış bazı kurallara tabi tutulmuştur. Nitekim uluslararası hukuk devletlere yabancı kişileri ülkelerine kabul etme yükümlülüğü vermemiştir. Bunun içindir ki devletler, ülkeleri üzerindeki egemenlik ilkesinin sonucu olarak yabancıları ülkelere kabul edip etmeme hususunda düzenleme yapmaktadırlar. Benzer şekilde yabancıların ülkeye girişini de birtakım şartlara da tabi tutabilmektedirler. Doktrinde devletlerin düzenleme yapma yetkisinin sınırsız olmadığı, makul sebep var ise yabancı kişinin ülkeye kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir.⁴⁷⁵ Ancak devletler, vatandaşlarını ülkelere kabul etmek zorundadırlar. Anayasamızın 23/5. maddesinde vatandaşın sınır dışı edilemeyeceği ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamayacağı ifade edilmiştir.

1982 Anayasası'nın 16. maddesinde yabancıların temel hak ve hürriyetlerine getirilecek sınırlamalara ilişkin çok önemli bir düzenleme yer almaktadır. Düzenlemeye göre, *“Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir”* Madde ile yabancıların sahip olduğu temel hak ve hürriyetlere getirilecek bir sınırlamanın anayasaya uygun olabilmesi 2 şarta bağlanmıştır. Bunlardan birincisi sınırlama yapılacaksa bunun mutlaka ‘kanun’ ile yapılması, ikincisi ise bu

⁴⁷⁴Çelikel. A (2017). *Yabancılar hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi, Yenilenmiş 23. Bası, s. 80.

⁴⁷⁵Doğan, 2016, a.g.k, s. 37.

sınırlamanın ‘milletlerarası hukuka uygun olması’dır. Bundan çıkarılacak sonuç; idari makamlar tarafından alınacak kararlarla yabancıların temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırmayacak olmasıdır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 13/1. maddesinde herkesin, herhangi bir devletin ülkesi içinde serbestçe dolaşım ve yerleşme hürriyeti hakkına sahip olduğu ifade edilmiş, ikinci fıkrada ise herkesin, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere herhangi bir ülkeden ayrılma ve ülkesine geri dönme hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Bildirge de bahsedilmeyen husus kişinin kendi ülkesinden başka bir ülkeye girme hakkıdır. Bu hakkın bildirgede yer almamasının sebebi devletlere tanınan yabancıyı kabul edip etmeme hususundaki takdir yetkisidir. Günümüzde devletlerin hiçbir yabancıyı ülkesine kabul etmeyeceği ihtimal dâhilinde değildir. Zira küreselleşen dünyada insanlar iş, ticaret, eğitim, sağlık ve turizm gibi amaçlarla başka ülkeleri ziyaret etmektedirler. Bu konuda en katı kuralları uygulayan devletler dahi insani ve ticari nedenlerle ülkelerinin kapılarını yabancılar açmışlardır.⁴⁷⁶

Ülkemizde yabancıların ülkeye girişi hakkında muhtelif tarihlerde değişikliğe uğrayan 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nda⁴⁷⁷ düzenleme altına alınmıştır. Ancak 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu⁴⁷⁸, Pasaport Kanunu’nun belli bazı hükümlerini yürürlükten kaldırmış ve ülkeye giriş konusunda bir takım düzenlemelere yer vermiştir. Hal böyle iken yabancıların ülkeye girişi hususu her iki kanun hükümleri birlikte değerlendirilerek ele alınmalıdır. Mevzuatta tespit edilen şartların yerine getirilmiş olması, yabancıların ülkeye giriş hakkının olduğuna her durumda vücut vermez. Zira Pasaport Kanunu ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda (7. madde), ülkeye kabul edilmemesi gereken kişilerle ilgili idareye geniş takdir yetkisi veren düzenlemeler mevcuttur. Bundan dolayı yetkili makamlar, yabancı kişinin ülkeye girmesine engel olabilirler.⁴⁷⁹ Keza idarenin yasalarda yazılı şartların gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği hususunda bir takdir hakkı vardır. Örneğin, yetkili makamlar, ilgili yabancı kişinin ülkeye girişinin yasaklanmış olduğu gerekçesiyle izin vermemek hakkına sahiptir. Doktrinde konunun düzenleme şeklinin kamu düzeni ve kamu yararı açısından uluslararası hukuka uygun olduğu kabul edilmiştir.⁴⁸⁰

⁴⁷⁶Aybay, 2009, a.g.k, ss. 196-197.

⁴⁷⁷Resmi Gazete Tarihi: 24/7/1950, Sayı: 7564.

⁴⁷⁸Resmi Gazete Tarihi: 11/4/2013, Sayı: 28615.

⁴⁷⁹Doğan, 2016, a.g.k, s. 38.

⁴⁸⁰Çelikel, 2017, a.g.k, s. 81.

Yabancıların Türkiye'ye giriş yapabilmeleri için yerine getirmeleri gereken 3 şart vardır. Bu şartlardan birincisi ülkemize yasal olarak belirlenmiş olan giriş –çıkış kapılarından girmek, ikincisi pasaport veya pasaport yerine geçen belge sahibi olmak, üçüncüsü ise vize almaktır.⁴⁸¹

4.3.1. Türk Hukukunda Pasaport

Konsoloslukların, pasaport konusundaki işlemlerini belirtmek için öncelikle pasaportun ne olduğunu anlamak gerekir. Kişilerin uluslararası seyahat haklarını kullanabilmeleri için pasaport ve vize konuları istisnalar dışında bir ön şart olarak öngörülmektedir. Bu istisnalar ise devletlerarasında yapılagelen ikili uluslararası antlaşmalarla belirlenmektedir. Uluslararası hukukta, pasaport verme yetkisi sadece devletlere tanınmıştır. Uluslararası örgütlerin pasaport adı altında seyahat belgesi verebilme yetkileri yoktur. Örneğin, NATO'nun örgüt üyesi devletlerarasındaki seyahatlerde kullanılmak üzere vermiş olduğu "NATO Seyahat Emri" teknik anlamda bir seyahat belgesi olsa da hukuken pasaport hükmünde değildir. Pasaport sadece gerçek kişilere verilebilir, tüzel kişilere pasaport verilmez.⁴⁸² Pasaport ile ilgili doktrinde farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bir tanıma göre pasaport; "*Kanunda belirlenen yetkili makamlarca verilen ve hamillerine bir ülkenin milli hudutlarından diğerine geçmeyi sağlayan belgedir.*"⁴⁸³ Başka bir tanıma göre "*kişiye bağlı bulunduğu devlet tarafından verilen ve ülkeden çıkmasına veya girmesine kanuni bir engelin bulunmadığını bildiren belgedir.*"⁴⁸⁴ Araştırmacının da katıldığı ve pasaportun özelliklerini de kapsayan daha geniş bir tanıma göre ise pasaport, "*Yetkili makam tarafından düzenlenmiş olan, hamilin kimliğini, eşkâlini ve varsa tabiiyetini gösteren, hamilin herhangi bir ülkeye girişinde ve ülkeden çıkışında geçerli olan izin niteliği bulunmayan resmi seyahat belgesine*" denilmektedir.⁴⁸⁵ Pasaportun tanımına ilişkin olarak yasal düzenleme 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nda değil, 14 Ağustos 2014 tarihinde Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Pasaport Kanununun Uygulama Yönetmeliği'nin* 'Tanımlar' başlıklı 4. maddesinin 1/o bendinde yer almaktadır. Bende göre pasaport; "*Pasaport: Kanunla belirtilen yetkili makamlarca verilen ve hamiline bir ülkenin milli hudutlarından diğerine*

⁴⁸¹Ekşi, N (2016). Yabancılar ve uluslararası koruma hukuku. İstanbul: Beta Yayınevi, 4.Baskı, s. 73.

⁴⁸²Aybay, 2009, a.g.k, s. 199.

⁴⁸³<http://www.mfa.gov.tr/pasaport-ile-ilgili-bilgiler.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 03.05.2018).

⁴⁸⁴Çelikel, 2017, a.g.k, s. 82.

⁴⁸⁵Doğan, 2016, a.g.k, s. 39.

*geçmeyi sağlayan belgeyi” ifade etmektedir.*⁴⁸⁶ Araştırmacıya göre pasaport kavramı yönetmelik de değil bilakis normlar hiyerarşisi gereği yönetmelikten üstün olan Pasaport Kanunu’nda düzenlenmelidir.

6458 sayılı YUKK’un 5. maddesi gereğince ülkemize giriş ve çıkışlar, sınır kapılarından geçerli pasaport veya pasaport yerine geçen belgelerle yapılacaktır. Bu düzenleme, 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 1 ve 2. maddelerinde de ifade edilmiştir. Pasaportun usulüne uygun veya geçerli olması tabirinden kastedilen husus, pasaportun yetkili makamlar tarafından verilen, süresi geçmemiş, üzerinde herhangi bir tahribat yapılmayan, sahte olmayan ve pasaportun gerçekte de pasaportu ibraz eden kişiye ait olmasıdır.⁴⁸⁷ 6458 sayılı YUKK’un 6. maddesine göre de yabancılar ülkemize giriş ve çıkışlarda pasaport veya pasaport yerine geçen belgelerini görevlilere göstermek zorundadırlar. 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 2/1. maddesinde Türk vatandaşlarının da pasaport gösterme mecburiyetinde oldukları ifade edilmiştir. Her ne kadar 6458 sayılı YUKK’ta böyle bir zorunluluk olmasa da araştırmacıya göre gerek 5682 sayılı kanun gerekse 6458 sayılı kanun halen yürürlükte olduğundan ve ilgili hükümlerde de bir değişiklik yapılmadığından birlikte uygulanmalıdır. Nitekim doktrinde, kanunla tespit edilmiş olan pasaport veya pasaport yerine geçen belgenin gösterilmesinin hem Türk vatandaşları açısından hem de yabancılar açısından geçerli olduğu ifade edilmiştir.⁴⁸⁸ Hemen belirtmelidir ki yabancılar uygulanacak olan pasaport gösterilmesine ilişkin hükümler bir yabancıların sınır kapılarında uluslararası koruma başvurusu yapmasını engelleyecek şekilde uygulanamayacaktır.⁴⁸⁹ Nitekim 6458 sayılı YUKK’un 8. maddesinde de ifade edildiği üzere Türkiye sınır kapılarına pasaportsuz ve vizesiz gelen yabancıların, uluslararası başvuru yapma imkânı engellenmeyecek bilakis yetkili makamlar tarafından öncelikli gözetilecektir. Nitekim Anayasa Mahkemesi’nin 30/12/2013 tarihinde 2013/9673 nolu başvuru dosyasından vermiş olduğu tedbire ilişkin ara kararında; Cezayir vatandaşı olan başvurucunun, sığınmacı statüsü verilmesine yönelik olarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’ne yapmış olduğu başvuru sonucu beklenmeksizin pasaportsuz yurda giriş yaptığı gerekçesiyle sınır dışı

⁴⁸⁶Resmi Gazete Tarihi: 14.08.2014, Sayı: 29088.

⁴⁸⁷Çiçekli, B (2014). Yabancılar ve mülteci hukuku. Ankara: Seçkin Yayınevi, 5. Baskı, s. 77.

⁴⁸⁸Doğan, 2016, a.g.k, s. 38.

⁴⁸⁹Çelikel, 2017, a.g.k, s. 81.

edilmesine ilişkin işlem nedeniyle başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik bir tehlike olduğu iddiası ciddi bulunmuştur.⁴⁹⁰

Yabancıların ülkemize girişi 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 1. maddesi gereğince yalnızca Cumhurbaşkanınca tespit edilecek sınır kapılarından yapılacaktır. Belirlenen sınır kapıları dışındaki yerlerden yapılacak olan girişler usulüne uygun bir giriş olarak nitelendirilmeyecek ve YUKK'un 102. maddesine göre idari para cezasını gerektirecektir.

Pasaport, hamiline, onun kimliğini de belirten bir belge olarak, ülkesi dışında pasaportunu taşıdığı ülkenin konsolosluk ve elçiliklerinden yardım isteme hakkını verir. Pasaportun esas veriliş amacı ülke dışına çıkış ve ülkeye giriş hakkını sağlamaktır. Vatandaşlığı ispat etmek pasaportun esas veriliş amacı değildir.⁴⁹¹

4.3.2. Pasaport Türleri ve Pasaport Yerine Geçen Belgeler

Türkiye'ye gelmek isteyen kişinin –ister yabancı ister Türk olsun- sınır kapılarındaki görevlilere pasaport veya pasaport yerine geçen belge göstermeleri gerektiği bir önceki kısımda ifade edilmişti. Pasaport Kanunu'nda pasaport türleri ve pasaport yerine geçen belgelerin neler olacağı tespit edilmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse;

Diplomatik Pasaportlar; Pasaport Kanunu'nun 13. maddesinde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere hiçbir harç ve resme tabi olmayan, dış kapağı siyah renkli olan, TBMM üyeleri, yüksek yargı üyeleri gibi yüksek görevlerde bulunan devlet memurlarına ve Hükümet adına milletlerarası resmi müzakereler yapılması, mukavelenameler akdi için veya milletlerarası toplantılarla kongre ve konferanslara katılmak üzere gönderilenlere ve yabancı devletler veya milletlerarası teşekküller nezdinde daimi veya geçici görev yapmak üzere gönderilenlere verilen bir pasaport türüdür. **Hususi Damgalı Pasaportlar;** Pasaport Kanunu'nun 14. maddesinde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere dış kapak rengi yeşil olan ve 14. madde de belirtilen devlet memurlarına verilen pasaportlardır. **Hizmet Damgalı Pasaportlar;** Pasaport Kanunu'nun 14. maddesinde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere dış kapak rengi gri olan ve kendisine diplomatik veya hususi damgalı pasaport verilmesi imkânı olmayan kimseler arasından resmi görev ile yabancı bir ülkeye gönderilen kişilere verilen pasaportlardır. Saydığımız bu üç pasaport türü sadece Türk vatandaşlarına verilebilecek olan pasaport türlerindedir. Pasaport Kanunu'nun 18.

⁴⁹⁰Resmi Gazete Tarihi: 16/6/2015, Sayı: 29388.

⁴⁹¹Çelikel, 2017, a.g.k, s. 82.

maddesinde bu üç pasaport türünden ayrı olarak **“Yabancılara Mahsus Damgalı Pasaport”** düzenlenmiştir. Pasaport Kanunu, belli durumlarda Türk vatandaşı olmayan bazı yabancılara da pasaport verilebileceğini kabul etmiştir. Bu yabancılar ise vatansızlar ve vatandaşlık durumları gayri muntazam olanlar ile şartlı mülteciler ve ikincil koruma statüsü sahibi yabancılardır. Mülteci statüsüne sahip kişilere ise 6458 sayılı YUKK’un 84. maddesinde düzenlenen ve 3. madde gereği pasaport yerine geçen belge olan **“Seyahat Belgesi”** düzenlenmektedir. Yabancılara mahsus damgalı pasaport kanunda yer alan açık ifade gereği Türk vatandaşlığı bakımından herhangi bir hak sağlamamaktadır. Ayrıca bu pasaporta sahip olan kişiler 6458 sayılı YUKK’un 12. maddesi gereği vizeden muaf tutulmuşlardır.⁴⁹²

Pasaport yerine geçecek belgelerin neler olduğu ise Pasaport Kanunu’nun 12/B maddesinde belirtildiği üzere pasavanlar, idari mektuplar ve hudut geçiş belgeleri, gemi adamı cüzdanları, demiryolu ve hava ulaşım araçları memur ve mürettebatına verilen vesikalar, seyahat belgesi ve benzeri belgelerdir. Pasaport Kanunu’nun 2/3. maddesine göre, kanunda sayılan bu belgeler dışında Türk vatandaşları ve yabancılar için ne tür belgelerin pasaport yerine geçen belgelerden sayılacağını İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı müştereken belirleyebilecektir. Ülkemize girişte belge gösterme zorunluluğu bakımından yabancı ile Türk vatandaşı arasında fark yoktur. Yabancı ile Türk vatandaşları arasındaki fark usulüne uygun girmeme ve belgesiz girmeden kaynaklanmaktadır. Gelen kişi yabancı ise ülkeye kabul edilmeyecek, Türk vatandaşı ise ülkeye kabul edilecektir.⁴⁹³

4.3.3. Pasaport Konusunda Konsoloslukların Yetkileri

5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 13. maddesinde de ifade edildiği üzere, diplomatik pasaportlar, Dışişleri Bakanlığı ile yabancı ülkelerdeki Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçilikleri ve Elçilikleri tarafından verilmektedir. Madde metninde yetkili makam olarak konsolosluklar sayılmamıştır. Dolayısıyla konsoloslukların diplomatik pasaport vermeye yetkili olmadıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Yurtdışında iken pasaportunu herhangi bir biçimde yitirmesi halinde kişiye devletin konsolosluğu tarafından yeni bir pasaport düzenlenemeyeceğini ifade etmek günümüz şartlarına uygun bir yorum değildir. Nitekim kişinin bulunduğu ülkede büyükelçilik binamız olmayabilir veyahut olsa dahi çok uzak bir yerde olabilir, vakit darlığı sebebi ile konsolosluğa başvurmak elzem bir hal

⁴⁹²Çelikel, 2017, a.g.k, ss. 82-83.

⁴⁹³Doğan, 2016, a.g.k, s. 40.

alabilir. Bu gibi durumlarda kanun metnini aşarak, amaçsal bir yorum yöntemi ile konsoloslukların da diplomatik pasaport vermeye yetkili bir makam olduklarını kabul etmek gerekmektedir.⁴⁹⁴ Nitekim Emniyet Genel Müdürlüğü Pasaport ve Güvenli Belge Daire Başkanlığı'nın web sitesinde diplomatik pasaport verebilecek makamlar arasında yurtdışında bulunan konsolosluklarımızın da sayılmış olması yorumumuzu destekler mahiyettedir.⁴⁹⁵

Diplomatik pasaportlarla ilgili olarak Danıştay'ın 2003 yılında vermiş olduğu karar son derece önemlidir. Yargıtay'da daire başkanı olarak görev yapan davacının Dışişleri Bakanlığı'na yapmış olduğu diplomatik pasaport başvurusunun, davacının 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 13. maddesinde sayılan kişilerden olmadığı gerekçesiyle reddedilmesine karar verilmiştir. Davacı ret işlemine ilişkin olarak idare mahkemesinde açmış olduğu iptal davası sonucu idare mahkemesi tarafından davanın reddine karar verilmiştir. Danıştay ise söz konusu kararın usul ve yasaya uygun olduğundan bahisle temyiz başvurusunun reddi ile yerel mahkeme kararının onanmasına karar vermiştir.⁴⁹⁶ Araştırmacıya göre bu kararın önemi, yetkili makamlara yapılan başvuru işleminin bir idari işlem olmasıdır. Dava konusu olayda başvuru yapılan makam her ne kadar Dışişleri Bakanlığı olsa bile bu makamın konsolosluk olması durumu değiştirmeyecektir. Sonuç olarak yapılan işlem bir idari işlemdir.

Hususi ve hizmet damgalı pasaportlarla ilgili başvuru makamı hakkında 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 14/C maddesinde bir düzenleme mevcuttur. Bu tür pasaportlar, talep edenin mensubu bulunduğu makamın yetkili amirinin başvurusu üzerine İçişleri Bakanlığınca verilir. Bu türden pasaportların aynı şart dâhilinde İçişleri Bakanlığının muvafakati ve Dışişleri Bakanlığının vereceği talimat üzerine, Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilik ve elçiliklerince de verilebileceği hüküm altına alınmıştır. Görüldüğü üzere madde de diplomatik pasaportlar da olduğu gibi başvuru makamı olarak konsolosluklar yer almamaktadır. Yurtdışında iken pasaportunu yitiren kişilerin konsolosluklara başvuramayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Burada Pasaport Kanununun Uygulama Yönetmeliği'nde yer alan düzenlemelere değinmekte fayda vardır. Nitekim Pasaport Kanununun Uygulama Yönetmeliği'nin 6,7,8,9 ve 10. maddelerinde pasaport türlerini verecek yetkili makamlar düzenlenmiştir. Maddeler incelendiğinde diplomatik pasaport

⁴⁹⁴Aybay, 2009, a.g.k, s. 202.

⁴⁹⁵http://www.pasaport.pol.tr/Sayfalar/diplomatik_Pasaport.aspx (Erişim Tarihi: 04.5.2018).

⁴⁹⁶Danıştay 10. Dairesi'nin 5.2.2003 tarihli 2002/3942 Esas ve 2003/371 Karar sayılı kararı. www.emsal.danistay.gov.tr.

dışındaki pasaport türlerini vermeye yetkili makam olarak dış temsilciliklerimiz sayılmıştır. Yönetmeliğin ‘Tanımlar’ başlıklı 4. maddesinde de Dış temsilcilik deyiminden Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Elçiliği, Konsoloslugu ve Başkonsoloslugu’nun anlaşılacağı ifade edilmiştir. Böylece hususi ve hizmet damgalı pasaportları vermeye yetkili makamların konsolosluklar da olabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durumun kanuna aykırı olduğu ifade edilebilir. Nitekim yönetmeliklerin kanuna aykırı olarak çıkarılmayacağı emredici bir hukuk kuralıdır.

Hemen belirtelim ki hususi damgalı pasaportlar bakımından uygulamada konsolosluklar başvuru almaktadır. Nitekim Dışişleri Bakanlığı’nın web sitesinde yer alan bilgilere göre, hususi damgalı pasaport için başvuru makamları arasında Türkiye Cumhuriyeti Başkonsoloslukları da sayılmıştır.⁴⁹⁷ Bu durum her ne kadar madde metnin de konsoloslukların yetkili makam olarak sayılmasa bile uygulamada konsolosluklar tarafından da hususi damgalı pasaportların verilebileceğini göstermektedir. Hizmet damgalı pasaportlar hakkında ise gerek Bakanlığın web sitesinde gerekse kanunda konsoloslukların yetkisi ile ilgili açık bir düzenleme yoktur. Hal bu iken yapılacak işlem talep eden kişiye umuma mahsus pasaport vermek olacaktır.⁴⁹⁸

Umuma mahsus pasaport türü ise en yaygın olan pasaport türüdür. 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 15/1. maddesinde açık bir şekilde bu türden pasaportların yurtdışındaki Türkiye Cumhuriyeti Konsoloslukları tarafından verilebileceği düzenlenmiştir. Konsolosluklar tarafından pasaport verilmeden önce talep eden kişinin pasaport alma hakkına sahip olup olmadığının saptanması ve gerekli şartların taşınması halinde ilgili harçların konsolosluklarca tahsil edilip kişiye pasaport verilmesi gerekmektedir. Yurtdışında iken pasaportunu yitirenler, pasaportunun süresi dolan ya da yakında dolacak kişiler, yıpranmış sayfaları olan pasaportunu yenilemek isteyen kişiler ile gidiş-çıkış damgaları dolmuş pasaportların yenilenmesi isteyen kişiler yurt dışında bulunan konsolosluklarımıza başvurabilecektir. Yurtdışında doğup Türk vatandaşlığını kazanan ancak pasaport almayan kişiler de bizzat ya da yasal temsilcileri aracılığı ile konsolosluklarımıza başvurabilirler.⁴⁹⁹

Yabancılara mahsus damgalı pasaportlar ise 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 18. maddesinin 3. fıkrasına göre Türkiye’ye yalnız bir giriş için ya da bir gidiş ve geliş için

⁴⁹⁷<https://www.konsolosluk.gov.tr/Procedure/ShowProcedureDetail/?procedureId=4&procedureDetailId=5024> (Erişim Tarihi: 04.5.2018).

⁴⁹⁸Aybay, 2009, a.g.k, s. 203.

⁴⁹⁹Aybay, 2009, a.g.k, s. 203.

olmak üzere, İçişleri Bakanlığı ile yurtdışında da İçişleri Bakanlığının talebi veya uygun bulması üzerine Dışişleri Bakanlığınca verilecek talimata istinaden, Türkiye Cumhuriyeti konsolosluk makamları tarafından verilir. Konsolosluklar tarafından kişiye pasaport verilmeden önce kişinin pasaport almaya hakkı olup olmadığı araştırılır, ülkemizdeki yetkili makamlarla gerekli görülürse irtibat kurulur ve uygun görüldüğünde gerekli harçlar alınarak kişiye pasaport verilir.⁵⁰⁰

E-konsolosluk sisteminin kişilere sunduğu hizmetlerden biri de e-pasaport başvurusu ve alma işlemidir. Çipli pasaport veya biyometrik pasaport adıyla da bilinen e-pasaportlar, eski tip pasaportta yer alan kimlik numarası, ad, soyad, doğum tarihi, düzenleyen makamın adı, uyruk, düzenleme tarihi ve geçerlilik tarihi gibi bilgilerin yanı sıra içerisinde kişilerin fotoğrafının, parmak izinin ve imzalarının da saklandığı yongalı yani çipli pasaportlardandır. Yongalı pasaportlar, sahte pasaportla mücadele kapsamında geliştirilmiş bir güvenlik araçlarından biridir. E-pasaport ile sınır kapılarından geçişler daha güvenli ve kolay bir hal almıştır. En azından isim benzerliği sebebi ile geçişlerde yaşanan gecikmelerin önüne geçilmiştir. E-pasaportlar ile birlikte belge güvenliği artmakta ve ülkeler arası sınır geçişleri giderek otomatik hale gelmektedir. E-pasaportunun süresi dolduğunda kuşkusuz yeni bir e-pasaport başvurusu yapılması gerekmektedir. Bu tür pasaportlarda süre uzatımı yapılmamaktadır. Türk pasaportlarının boyutları, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü kuralları ile uyumlu hale getirilmiştir. Eski tip pasaportlardan farklı olarak e-pasaportlarda sayısal anlamda daha fazla güvenlik özelliklerine sahip kâğıtlar kullanılmaktadır.⁵⁰¹

Pasaport harç ve defter bedelleri her yıl Maliye Bakanlığı tarafından belirlenmekte ve 492 Sayılı Harçlar Kanununa bağlı Harçlar Kanunu Genel Tebliği (6) sayılı tarife ve Değerli Kâğıtlar Kanunu Genel Tebliği ile her yıl Resmi Gazete 'de yayımlanmaktadır. 492 sayılı Harçlar Kanunu'nun 85. maddesinde harçtan muaf olan pasaport türleri sayma yöntemi ile sayılmıştır. Bu pasaport türlerine örnek olarak diplomatik, hizmet ve hususi pasaport türleri örnek gösterilebilir. Keza yabancı ülkeye sırf öğrenim görmek için gidecek olanlara gidişleri ve dönüşleri için verilecek olan pasaportlar da harçtan muaftır. Yine yabancı ülkede, yoksul kalmış oldukları belirlenen Türk vatandaşlarına, yurtdışında bulunan konsolosluklarımız tarafından sadece Türkiye'ye dönüş yolculuğu ile geçerli

⁵⁰⁰Aybay, 2009, a.g.k, s. 204.

⁵⁰¹Önalp. G. ve Yaman. A, 2017, a.g.k, ss. 565-566.

olmak ve veriliş tarihinden itibaren en fazla üç ay içinde kullanılmak üzere verilecek pasaportlar da harçtan muaf tutulmuştur.⁵⁰²

Son olarak bahsedilmesi gereken husus 676 sayılı OHAL KHK'sı ile pasaport başvuruları hakkında yapılan düzenlemedir. 29 Ekim 2016 tarihinde Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren 676 sayılı *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin* 26. maddesiyle 3152 sayılı *İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'a* geçici 11. madde eklenmiştir. Söz konusu madde ile yurtiçinde Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen pasaport işlemlerinin 1 yıl içerisinde Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'ne devredileceği hüküm altına alınmıştır. Nitekim 2 Nisan 2018 tarihinde gerçekleşen devir protokolü ile hükümde belirtilen devir işlemi yerine getirilmiştir. Bundan sonra pasaport başvuruları, süre uzatımları ve yenileme talepleri Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'ne yapılacaktır.⁵⁰³

4.4. Konsolosların Vize İle İlgili Görev Ve Yetkileri

Bir yabancıyı başka bir devlet ülkesine girmek için o devlet ülkesinin yetkili makamlarından pasaport alsa dahi bu her durumda o devlet ülkesine girmek için tek başına yeterli olmayabilir. Devletlerarasında iki veya çok taraflı uluslararası antlaşmalarla sağlanan bir vize muafiyeti yoksa yabancı kişinin ülkeye giriş için aynı zamanda o devletin yetkili makamlarından vize alması gerekmektedir. Vize vermek 1963 tarihli KİHVS'nin 5. maddesinde de belirtildiği üzere konsolosların görevleri arasında sayılmıştır. Pasaport vermede yetki kural olarak ilgili devletin merkezdeki yetkili makamlarındadır. Konsolosluklar istisnai durumlarda pasaport vermektedirler. Vize de ise mahiyeti gereği kişinin bulunduğu ülkedeki gitmek istediği ülkenin konsolosluğundan alınır.⁵⁰⁴ Araştırmacıya göre vize, yabancı bir kişinin gitmek istediği ülkenin yetkili makamlarından temin etmiş olduğu pasaportu kullanarak o ülkeye gitmesini sağlayan bir tasdikleme işlemidir.

Çağımızda vize uygulamaları, devletlerin göç politikaları ile yakından ilgilidir. Hangi devletin vatandaşlarının, vize gösterme mecburiyetine tabi tutulacağını belirlenmesinde, devletlerin siyasal, sosyal, ekonomik ve stratejik çıkarları göz önüne alınmaktadır.

⁵⁰²Resmi Gazete Tarihi: 17.7.1964, Sayı: 11756.

⁵⁰³<https://www.icisleri.gov.tr/pasaport-ve-surucu-belgelerine-iliskin-is-ve-islemlerin-devir-toreni> (Erişim Tarihi: 8.5.2018)

⁵⁰⁴Aybay, 2009, a.g.k, s. 204.

Ülkemiz gibi turizm ekonomisinin ön planda olduğu ülkelerde ise turizm çıkarları göz önüne alınarak vize politikaları belirlenmektedir.⁵⁰⁵

4.4.1. Vize Zorunluluğu ve Başvuru Makamları

Vize günlük yaşamda farklı alanlarda kullanılan bir terim olmakla birlikte hal ve şartlara göre değişik anlamları ifade etmektedir. Örnek olarak, Sayıştay'ın harcama evrakını incelemesi, tayfa belgesinin liman da görevli polis ekipleri tarafından onaylanmasına vize denilmektedir. Uluslararası hukukta vize, yabancı kişinin giriş yapmak istediği ülkenin yetkili makamları tarafından verilmiş olan, ülkeye giriş iznini gösteren bir belgedir.⁵⁰⁶ Bir başka tanıma göre vize, ilgili yabancı kişinin pasaportunda bulunan bilgilerin doğruluğunu sağlayan ve kişinin seyahat etmek istediği ülkeye gitmesinde herhangi bir problem olmadığını bildiren bir işlemdir.⁵⁰⁷ Doktrinde vizeye ülkeye giriş izni dışında başka fonksiyonlar da yükleyene bir tanımlama yapılmıştır. Yapılan bu tanımlamaya göre vize, pasaportun düzenlendiği devlet kanunlarına uygun olduğunu, sahte olmadığını, pasaportun yetkili makamlar tarafından düzenlendiğini ve ülkeye giriş çıkış yetkisi tanıdığını gösteren, alınması için harç gerekli olan bir idari tasarruftur. Yabancıların, başka bir devlet ülkesine girmeleri için gerekli olan pasaport ve diğer belgeler dışında kural olarak girmek istedikleri ülkenin yetkili makamlarından, vize almaları gerekmektedir.⁵⁰⁸ 6458 sayılı YUKK'un 3/1-t maddesine göre vize, *“Türkiye’de en fazla doksan güne kadar kalma hakkı tanıyan ya da transit geçiş sağlayan izni”* ifade etmektedir. Görüleceği üzere ülkemizde vize, yabancıya en fazla doksan gün kalma izni veren bir işlemdir. İç hukuk kurallarından veya uluslararası antlaşmalardan doğan istisnalar dışında her yabancı ülkeye giriş için yetkili makamlarımıza vize göstermek zorundadır.⁵⁰⁹ Keza bu husus 6458 sayılı YUKK'un 11. maddesinde düzenleme altına alınmıştır.

Vize yabancıya ülkemize giriş yapmasında herhangi bir engel bulunmadığını göstermektedir. Belirtmek gerekir ki yabancıya vize alması ülkemize giriş için ona mutlak bir hak sağlamamaktadır. Bir diğer ifadeyle her vizesi olan kişinin ülkemize giriş yapacağı şeklinde mutlak bir kural bulunmamaktadır. Yabancı kişinin ülkemize giriş

⁵⁰⁵Doğan, 2016, a.g.k, s. 42.

⁵⁰⁶Çiçekli, 2014, a.g.k, s. 87.

⁵⁰⁷Aybay, 2009, a.g.k, s. 204.

⁵⁰⁸Doğan, 2016, a.g.k, s. 41.

⁵⁰⁹Doğan, 2016, a.g.k, s. 42.

yapabilmesi için YUKK'un 7. maddesine göre ülkemize girişi yasaklanmış kişilerden olmaması gerekmektedir. Vizenin alınmasına rağmen yabancı'nın Türkiye'ye giriş-çıkış yapması, sınır kapılarındaki görevlilerinin takdirine bağlıdır ve bu takdir durumu 6458 sayılı YUKK'ta belirlenmiştir.⁵¹⁰ Bu kural yabancı'nın ülkeye alınmasında yetkili makamların keyfi olarak hareket etme serbestisine sahip olduğunu da göstermez. Bu durum bir çelişki olarak görülebilse de aslında bir çelişki bulunmamaktadır. Yabancı kişi, vize aldıktan sonra ülkemize hemen giriş yapmayabilir. Zira 17.3.2016 tarihinde Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uygulama Yönetmeliği'nin (YUKKY) 10/4. maddesinde de belirtildiği üzere vize, kişiye en fazla 5 yıllık bir süre içerisinde kullanılmak üzere verilir. Yetkili makamlar tarafından verilmiş olan vize, hamiline vize süresince, kesintisiz kalma süresi olan her 180 günde de 90 günü aşmayacak şekilde birden fazla giriş hakkı vermektedir. Ayrıca verilmiş tarihten itibaren 6 ay içinde kullanılmamış olan vizeler de geçerliliğini yitirirler.*⁵¹¹ Bunun bir diğer anlamı şayet yabancı kişi yetkili makamlardan usulüne uygun bir vize almışsa bu tarihten itibaren 6 ay içerisinde ilgili ülkeye giriş yapabilecektir.⁵¹² Vizenin verilmiş tarihten itibaren ülkeye giriş tarihine kadar ki sürede ilgili yabancı ülkeye girişi yasak olan kişiler kapsamında birtakım faaliyetler yapmış olabilir. Nitekim bu husus 6458 sayılı YUKK'un 6/4. maddesinde "*Türkiye'ye girişlerde, yabancı'nın 7 nci madde kapsamında olup olmadığı kontrol edilir.*" şeklinde ifade edilmiştir. İşte kanun koyucu da bu durumu göz önüne alarak vizenin alınmasının ülkeye girişte mutlak bir hak sağlamayacağını düzenleme altına almıştır.⁵¹³

Vizenin, yabancı kişiye en fazla 90 gün Türkiye'de kalış hakkı sağlayabileceğini belirtmiştik. 6458 sayılı YUKK'un 11. maddesinde ülkemizde doksan güne kadar kalacak olan yabancıların, vatandaşı oldukları ya da o an buldukları ülkedeki konsolosluklarımızdan geliş amacını da belirten bir vize almaları gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca vize veya vize muafiyetinin ülkemizde sağlayacağı kalma süresinin her 180 günde 90 günü geçemeyeceği düzenlenmiştir. Bir yabancı'nın yüz seksen günlük vizesi olsa bile o vize ile 180 gün içerisinde en fazla 90 gün ülkemizde kalabilecektir. Ülkemizde 90 günden fazla kalmak isteyen yabancı'nın ikamet izni alması gerekmektedir. Kanun'da bu şekilde bir sınırlamanın yer almasının sebebi ise vizeden kaynaklanan

⁵¹⁰Ekşi, 2016, a.g.k, s. 82.

⁵¹¹Resmi Gazete Tarihi: 17.3.2016, Sayı: 29656.

⁵¹²Çelikel, 2017, a.g.k, s. 90.

⁵¹³Doğan, 2016, a.g.k, ss. 42-43.

doksan güne kadar kalma kuralının kötüye kullanılıp mükerrer giriş-çıkış yapmak suretiyle ikamet izni almaksızın yabancıların fiilen doksan günden fazla ülkemizde kalmalarına engel olunmak istenmesidir.⁵¹⁴

Yabancı kişinin almış olduğu vize de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uygulama Yönetmeliği'nin 11/2. maddesine göre söz konusu yabancı kişinin ülkemize geliş amacı da belirtilecektir. Aynı yönetmeliğin 11. maddesinin 1. fıkrasının a, b, c, ç, d, e ve f bentlerinde yabancı kişinin ülkemize geliş amacına göre farklı vize türleri sayılmıştır. Bu vize türleri ise Turizm vizesi, Havalimanı transit vizesi, Çalışma vizesi, Eğitim vizesi, Resmi Görev vizesi, Transit vizesi ve Diğer vizeler şeklinde madde de sayılmıştır. Yönetmelikte belirtilen esaslar çerçevesinde vize türlerini ifade etmek gerekirse;

Maddenin 'a' bendinde düzenlenen turizm vizesi; *Türkiye'ye turistik veya resmi ziyaret, iş görüşmesi, konferans, seminer, toplantı, festival, fuar, sergi, sportif etkinlik, kültürel ve sanatsal etkinlik gibi amaçlarla gelmek isteyen yabancılara verilen vizedir.* Maddenin 'b' bendinde düzenlenen transit vize; *Türkiye'ye herhangi bir sınır kapısından girerek belirlenen süre içinde Türkiye'den geçiş yapmak isteyen yabancılara verilmektedir. Ayrıca transit vize ile belirlenen geçiş süresi, vizenin geçerlilik süresi içinde sınır kapısından her girişte yeniden başlar.* Maddenin 'c' bendinde düzenlenen havalimanı transit vizesi; *Türkiye'ye giriş yapmaksızın sadece hava sınır kapısından geçiş yapmak isteyen yabancılara verilen vizedir.* Maddenin 'ç' bendinde düzenlenen eğitim vizesi; *Türkiye'ye eğitim, öğrenim, staj, kurs, öğrenci değişim programı, Türkçe dil kursuna katılma amacıyla gelmek isteyen yabancılara verilen vizedir.* Maddenin 'd' bendinde düzenlenen çalışma vizesi; *Türkiye'ye 29/8/2003 tarihli ve 25214 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliğinin 55 inci maddesi kapsamındaki yabancılar ile bu kapsamda olmayan ve çalışma amacıyla gelmek isteyen yabancılara verilen vizedir.* Maddenin 'e' bendinde düzenlenen resmi görev vizesi; *Resmi göreve atanan veya diplomatik kurye olarak görevlendirilen yabancılara verilen vizedir.* Son olarak maddenin 'f' bendinde düzenlenen diğer vizeler ise; *Türkiye'ye (a), (b), (c), (ç), (d), (e) bentlerinde belirtilen amaçlar dışında kalan ve arkeolojik kazı, araştırma, film veya belgesel çekimi, tedavi,*

⁵¹⁴Çiçekli, 2014, a.g.k, s. 88.

refakat, aile birleşimi, insani yardım, taşımacılık gibi amaçlarla gelmek isteyen yabancılara verilen vizeleri ifade etmektedir.

6458 sayılı YUKK'un 11/1. maddesinde de ifade edildiği üzere, ülkemize doksan güne kadar kalmak için gelen yabancı kişilerin, vatandaşı oldukları veya buldukları ülkedeki konsolosluklarımızdan geliş amaçlarını da belirten bir vize almaları gerekmektedir. 6458 sayılı YUKK'un 11/4. maddesine göre vizelerin konsolosluklar tarafından verilmesi asıldır. İstisna olarak sınır kapılarının bulunduğu yerde ki valiliklerce de vize verilebilir. Konsolosluklara yapılan başvurular ise doksan günde sonuçlandırılacaktır. Bu sürenin başlangıcına ilişkin kanun da açık bir hüküm yoktur. Yönetmeliğin 12/4. maddesinde bu sürenin başlangıcının yabancı kişiden vize başvurusu için istenilen belgelerin tamamlanmasından itibaren başlayacağı düzenlenmiştir. Yani yabancı kişinin ilgili makama vize için yapmış olduğu başvuru anı değildir.⁵¹⁵ Vize başvuruları elektronik ortamda da alınabilir. Ayrıca vizeye ilişkin başvuru formu her yabancı için ayrı ayrı doldurulacaktır. Vize başvurusunu alan konsolosluk, *-havalimanı transit vizesi hariç-* başvuruyu yönetmeliğin 12/5. maddesinde de belirtildiği üzere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne iletacaktır. YUKKY'nin 16/1. maddesine göre havalimanı transit vizesine ilişkin başvurular konsolosluklar tarafından doğrudan sonuçlandırılır. Konsolosluklar yabancı kişiden vize başvurusu için gerekli olan bilgi ve belgeleri aldıktan sonra başvuruyu Müdürlüğe iletacaktır. Zira Yönetmeliğin 12/3. maddesinde de belirtildiği üzere belirlenen süre içerisinde kendisinden istenilen bilgi ve belgeleri tamamlamayan yabancıların vize başvurusu değerlendirmeye alınmayacaktır.

Yabancı kişinin yapmış olduğu vize başvurusunun reddedilmesi halinde, yetkili makamların gerekçe gösterme zorunluluğunun olduğu doktrinde ifade edilmiştir. Nitekim vizenin verilmesi işlemi bir idari işlem olduğundan ve Anayasamızın 125. maddesi gereği idarenin her türlü işlemlerine karşı yargı yolu açık tutulduğundan ötürü vize başvurusunun reddine karşı yargı yoluna başvurulabilecektir. Vize isteminde bulunan yabancıların isteminin reddedilmesi halinde şayet yargı yoluna başvurursa, vize başvurusunu reddeden makamın ret gerekçesini mahkemeye sunması gerekmektedir.⁵¹⁶ Ülkemiz uygulamasında vize başvurusunun reddi durumunda başvuru kişi başvuruyu reddeden makama öncelikle yazılı bir itirazda bulunmaktadır. Şayet bu itirazdan bir sonuç alınamadığı takdirde yargı yoluna başvurulacaktır. Vize verilmesi işlemi devletin egemenlik alanına

⁵¹⁵Doğan, 2016, a.g.k, s. 43.

⁵¹⁶Aybay, 2009, a.g.k, s. 208.

ait bir tasarruf olduğundan bu işleme karşı yargı yolunu açık tutan ülkelerin sayısı çok değildir. Bir devletin iç hukuk kuralları vize başvurusunun reddine itiraz halinde yargı yolunu açık tutuyorsa söz konusu davaya o devletin yetkili mahkemeleri bakacaktır.⁵¹⁷ Örneğin; İtalya'ya girmek isteyen bir Türk vatandaşının vize başvurusu İtalya Konsoloslğu tarafından reddedilirse bu ret işlemine karşı yapılan itiraza ve itiraz üzerine verilen karara karşı başvuru yargı yoluna İtalya mahkemeleri bakacaktır. Keza ülkemiz açısından Danıştay kararlarının incelenmesinde bu yönde karar verilen bir içtihadı rastlamadığımızı belirtmek isteriz.

Yargıtay'ın 2015 yılında vize ile ilgili vermiş olduğu karar son derece önemlidir. Söz konusu kararda davacı arkadaşı ile birlikte yurt dışı turu yapmak için davalı seyahat acentesine müracaat etmiş, aralarında yaptıkları sözleşmeye göre vize işlemlerini davalı yürütmüştür. Ancak tura iki gün kala davacılar ilgili konsolosluk tarafından kendilerine vize verilmediğini öğrenmişlerdir. Bunun üzerine açtıkları tazminat davasında yerel mahkeme davacının davasının reddine karar vermiştir. Gereğesinde ise vizenin alınmamasından davalının sorumlu tutulamayacağına ilişkin aralarındaki sözleşmeyi göstermiştir. Davacının kararı temyiz etmesi üzerine Yargıtay kararın davacı yararına bozulmasına karar vermiştir. Yargıtay, davacının tüketici olduğunu ve davalı ile aralarında yaptıkları sözleşmenin paket tur sözleşmesi olduğuna işaret etmiştir. Tarafların aralarında yaptıkları sözleşme ile davalının vize verilmemesinden sorumlu tutulmamasını kararlaştırmalarını haksız şart olarak yorumlayan Yargıtay böyle bir şartın geçersiz olduğuna hükmederek davalının sorumluluktan kurtulamayacağına işaret etmiştir. Yargıtay'ın bu emsal kararına göre artık seyahat acenteleri kusurlu hareketleri ile vize alınmamasına sebebiyet vermişlerse sözleşmeye sorumlu olmayacaklarına ilişkin madde koysalar dahi sorumluluktan kurtulamayacaklardır.⁵¹⁸

Vize verme yetkisi kural olarak konsolosluklara aittir. Ancak gerek 6458 sayılı YUKK'un 13. maddesi gerekse YUUKY'nin 15. maddesinde ifade edildiği üzere Türkiye'ye girişi yasak olan yabancılar hariç olmak üzere, vize almadan sınır kapılarımıza gelen yabancılara, süresi içerisinde ülkemizden ayrılacaklarını belgelemeleri şartıyla sınır kapılarının bağlı olduğu valilikler tarafından sınır kapılarında vize verilmektedir. YUKK'un 13/2. maddesine göre valilik bu yetkisini sınırda görevli

⁵¹⁷<https://www.konsolosluk.gov.tr/VisaInfo/Index#8> (Erişim Tarihi: 14.05.2018).

⁵¹⁸Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin 2014/25789 E, 2015/15912 K. sayılı 18.5.2015 tarihli kararı. www.emsal.yargitay.gov.tr.

kolluğa devredebilir. Bu vizenin kalış süresi, Cumhurbaşkanı tarafından ayrıca bir süre belirlenmediği takdirde en fazla 15 gündür. YUKK'un 13/3. maddesinde de ifade edildiği üzere, sınır vizesinin belirlenmesinde insani nedenlere bağlı olarak sağlık sigortası şartı aranmayabilir. YUKK'un 13. maddesindeki düzenleme bir bütün halinde değerlendirildiğinde, konsolosluklara başvurmaya gerek kalmadan sınır kapılarımıza gelen her yabancıya gerekli şartları taşımaları takdirde sınır vizesinin verilebileceği gibi bir anlam ortaya çıkmaktadır. Ancak YUKKY'nin 15. maddesinde ki sınır vizesi ile ilgili oldukça ayrıntılı düzenleme incelendiğinde sınır vizesinin çok istisnai durumlarda verildiği anlaşılmaktadır. Bu istisnai durumlardan biri de yabancıların bulunduğu yerde konsoloslüğümüzün bulunmaması veya vize başvurularının konsolosluklarımız üzerinden gerçekleştirilememesidir. Araştırmacıya göre yönetmelikte yer alan bu istisnai durumların, kanun da yer alması hal ve şartlara daha uygun olacaktır.

6458 sayılı YUKK'un 18. maddesinde 703 sayılı KHK'nın 71. maddesiyle değişiklik yapılmadan önce Bakanlar Kurulu bazı devlet vatandaşları için vize kolaylıklarını getirmeye ve verilecek vizelerin sürelerini belirlemeye yetkili kılınmıştı. Ancak 703 sayılı KHK'nın 73. maddesiyle, söz konusu maddede yapılan değişiklik sonucu bu yetki artık Cumhurbaşkanı tarafından kullanılacaktır. Değişiklik yapılmadan önceki dönemde bu yetkisini kullanan Bakanlar Kurulu, aralarında ABD, İngiltere, İspanya, Hollanda ve Ermenistan'ın da olduğu 89 ülkenin vatandaşları için, sınırda vize/ bandrol (kaşe) vizesi kapsamında vize alabilecekleri kararını almıştır.⁵¹⁹ Örneğin, Ermenistan vatandaşlarına verilebilecek sınır vizesi süresi 30 gün iken ABD vatandaşlarına verilebilecek sınır vizesi süresi 90 gündür. Keza bu ülke vatandaşları “*elektronik vize*” uygulamasından da yararlanabilecek, vizelerini “*Türkiye Cumhuriyeti Elektronik Vize Başvuru Sistemi*” üzerinden alabileceklerdir. Sınır vizeleri, bir ticari ve turizm faaliyetleri kapsamında yapılmış bir vize kolaylığı olmayıp adından da anlaşılacağı üzere istisnai durumlarda sınırlarda verilebilen bir vize türüdür.⁵²⁰

Ülkemizden transit olarak geçiş yapacak olan kişilerin vize gösterme yükümlülüğü kural olarak yoktur. Ancak ülkemizden transit olarak geçiş yapacak olan kişiler YUKK'un 14. maddesine göre havalimanı transit vizesi şartı koyulabilir.⁵²¹ Havaalanı

⁵¹⁹10.2.2014 tarihli ve 2014/5898 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile sınır vizesi verilecek ülke vatandaşları ile bu ülke vatandaşlarına verilebilecek sınır vizesi süreleri belirlenmiştir. Resmi Gazete Tarihi: 19.2.2014, Sayı: 28918.

⁵²⁰Çelikel, 2017, a.g.k, ss. 88-89.

⁵²¹Ekşi, 2016, a.g.k, s. 85.

transit vizesi günümüzde Avrupa Birliği ülkelerinde yaygın biçimde görülmektedir.⁵²² Havalimanı transit vizeleri en fazla 6 ay içinde kullanılmak şartıyla konsolosluklar tarafından verilmektedir. YUKK'un 14/2. maddesine göre havalimanı transit vizesi verilebilecek olan yabancılar İçişleri ve Dışişleri Bakanlığınca ortak bir şekilde belirlenecektir. Keza YUKKY'nin 16. maddesinde havalimanı transit vizesine sahip olabilmek için gerekli şartlar sayılmıştır. Bu şartlar ise; geçerli bir pasaport veya pasaport yerine geçen belgeye sahip olmak, Türkiye'ye gelişi ve geçişi sağlayacak olan gerekli uçuşlar için rezervasyon veya bilete sahip olmak ve gitmek istediği ülke vizeye tabi ise o ülkenin vizesine veya vizesiz giriş imkânı varsa bu imkânı sağlayan belgeye sahip olmaktır.

4.4.2. Vize Verilmeyecek Olan Yabancılar

Kendilerine vize verilmesine uygun görülmeyen olan yabancılar YUKK'un 15. maddesi ile belirlenmiştir. Ayrıca madde de açıklığa kavuşturulması gereken hususlar ise YUKKY'nin 17. maddesi ile düzenlenmiştir. YUKK'un 15. maddesinde sayılan durumların mevcudiyeti yabancıya vize verilmesini engeller. Kanun, vize verilmeyecek olan yabancıları sayarak bir nevi yabancıları vize verilebilmesi için gerekli olan şartları da belirlemiştir.⁵²³ 6458 sayılı YUKK'un 15. maddesine göre vize verilmeyecek olan yabancılar şunlardır:

“a) Talep ettikleri vize süresinden en az altmış gün daha uzun süreli pasaport ya da pasaport yerine geçen belgesi olmayanlar, b) Türkiye'ye girişleri yasaklı olanlar, c) Kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından sakıncalı görülenler, ç) Kamu sağlığına tehdit olarak nitelendirilen hastalıklardan birini taşıyanlar, d) Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu anlaşmalar uyarınca, suçluların geri verilmesine esas olan suç veya suçlardan sanık olanlar ya da hükümlü bulunanlar, e) Kalacağı süreyi kapsayan geçerli sağlık sigortası bulunmayanlar, f) Türkiye'ye giriş, Türkiye'den geçiş veya Türkiye'de kalış amacını haklı nedenlere dayandıramayanlar, g) Kalacağı sürede, yeterli ve düzenli maddi imkâna sahip olmayanlar, ğ) Vize ihlalinden veya önceki ikamet izninden doğan ya da 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanuna göre takip ve tahsil edilmesi gereken alacakları ödemeyi kabul etmeyenler veya 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununa göre takip edilen borç ve cezalarını ödemeyi kabul etmeyenler,”

Yukarıda sayılan kişilere istisna olarak YUKK'un 15/2. maddesine göre bir yabancı 15/1. maddesinde sayılan kişilerden olsa bile kendisine vize verilmesinde yarar varsa İçişleri Bakanı'nın onayı ile kendisine vize verilebilecektir. Araştırmacıya göre bu fıkra

⁵²²Çiçekli, 2014, a.g.k, s. 92.

⁵²³Çelikel, 2017, a.g.k, s. 90.

ile keyfi uygulamalara sebebiyet verilebilir. Nitekim kendisine vize verilmesinde yarar görülmesi demek idareye geniş bir takdir yetkisi verilmesi demektir. Kanunda açık ve ayrıntılı düzenleme altına alınmış olan bir konuda bu şekilde bir istisna düzenlemesi getirmek kanunun özüne ve sözüne uygun düşmemektedir. İdareye çok geniş takdir yetkisi verilen düzenlemeler kanun da yer almamalıdır. Çerçevesi ve sınırları daha dar olarak belirlenmiş bir istisna düzenlemesi daha uygun olurdu.

Yukarıda sayılan yabancılara vize verilmemesinin aynı zamanda vize verilme şartları olduğunu ifade etmiştik. Bu şartlara bir istisna da YUKK'un 13. maddesinde düzenlenen ve daha önce de ifade ettiğimiz sınır vizelerinde, yabancı kişiden insani nedenlere bağlı olarak sağlık sigortası istenmeye bilinmesidir.

YUKKY'nin 17/2. maddesinde, kamu sağlığına tehdit olarak nitelenen hastalığın belirlenmesinde hastalığın 24/4/1930 tarihli ve 1593 sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanununda belirtilen hastalıklardan olup olmadığının yanı sıra Dünya Sağlık Örgütünün Sağlık Tüzüğünde tanımlanan salgın potansiyeli olan hastalıklar ile bulaşıcı veya bulaşıcı parazit hastalıklardan olup olmadığı göz önünde bulundurulacağı ifade edilmiştir. YUKKY'nin 17/3. maddesinde de YUKK'un 15/1-g bendi çerçevesinde değerlendirme yapılırken destekleyicinin katkısı, banka hesap dökümü, nakit para, seyahat çeki ve maaş bordrosu gibi hususlar dikkate alınabileceği ifade edilmiştir. Araştırmacıya göre kamu yararı ve kamu düzeni gibi idareye geniş takdir yetkisi veren kavramlardan ne anlaşılması gerektiğinin de en azından yönetmelikle düzenleme altına alınması gerekirdi. Şayet bu mümkün değilse bu kavramlarının içeriğini belirleyecek ölçütlerin yasal düzenlemelerde yer alması gerekmektedir.

4.4.3. Vizenin İptali

Yetkili makamlar tarafından vize başvurusunun alınmasından ve usulüne uygun olarak yabancı kişiye vize verilmesinden sonra 6458 sayılı YUKK'un 16. maddesinde sayılan durumlardan birinin ortaya çıkması halinde yabancı kişinin vizesi iptal edilecektir. Bu durumlar ise şunlardır:

Vizeler;

a) Sahteciliğe konu olduğunun tespiti,

b) Üzerinde silinti, kazıntı veya tahrifat yapıldığının anlaşılması,

c) Vize sahibinin Türkiye'ye girişinin yasaklanması, ç) Yabancıunun suç işleyebileceği yönünde kuvvetli şüphe bulunması,

d) Pasaport veya pasaport yerine geçen belgenin sahte olması veya geçerliliğinin sona ermesi,

e) Vize veya vize muafiyetinin amacı dışında kullanılması,

f) Vizenin verilmesine temel olan şartların veya belgelerin geçerli olmadığına anlaşılması, hâllerinde, vizeyi veren makamlar veya valiliklerce iptal edilir.

Madde metninden de anlaşılacağı üzere madde de sayılmış olan durumlardan birinin gerçekleştiğinin tespit edilmesi durumunda yabancı kişiye verilen vize iptal edilecektir. Bir diğer ifadeyle, Kanun'da yetkili makamlara vizenin iptali konusunda takdir yetkisi tanınmamıştır.⁵²⁴

6458 sayılı YUKK'un 16/2. maddesinde özel bir iptal sebebi düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre vizenin geçerli olduğu süre içerisinde yabancı ile ilgili sınır dışı etme kararı alınırsa vize iptal edilecektir. Yabancılar hukukunda, sınır dışı işlemine karşı yargı yoluna başvurulduğu takdirde söz konusu işlem yargı kararı kesinleşinceye kadar uygulanmayacakken, burada bu duruma bir istisna getirilmiştir. Vizenin iptali için sınır dışı kararının alınması yeterlidir. Bu kararın ayrı olarak uygulanması gerekmemektedir.⁵²⁵

4.4.4. Vize Muafiyeti

6458 sayılı YUKK'un 12. maddesi ile YUKKY'nin 13. maddesinde vizeden muaf tutulan yabancılar sayılmıştır. Bu kapsamda olan yabancılar, ülkemize giriş yapmak istediklerinde kendilerinden vize istenmeyecektir. Vize muafiyeti sayesinde yabancı kişi ülkemize vize almaksızın girebilir ve muafiyetin süresi kadarınca ülkemizde ikamet edebilir. Vize muafiyeti gerek kanundan gerekse uluslararası antlaşmadan kaynaklanabilir.⁵²⁶ Kanundan doğan vize muafiyeti kapsamında olan yabancılar ise şunlardır:

a) Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu anlaşmalarla ya da Cumhurbaşkanı kararıyla vizeden muaf tutulan ülkelerin vatandaşları

b) Türkiye'ye giriş yapacağı tarih itibarıyla, geçerli ikamet veya çalışma izni bulunanlar

c) 15/7/1950 tarihli ve 5682 sayılı Pasaport Kanununun 18 inci maddesine göre verilmiş ve geçerliliklerini yitirmemiş yabancılara mahsus damgalı pasaport sahipleri

ç) 29/5/2009 tarihli ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 28 inci maddesi kapsamında olduğu anlaşılmalılar

6458 sayılı YUKK'un 12/1. maddesinde sayılmayıp yönetmeliğin 13. maddesinde sayılan 2 muafiyet hali daha mevcuttur. Bu kişiler 5543 sayılı Kanun kapsamında

⁵²⁴Doğan, 2016, a.g.k, s. 45.

⁵²⁵Doğan, 2016, a.g.k, s. 45.

⁵²⁶Çiçekli, 2014, a.g.k, s. 89.

Göçmen Belgesi sahibi olanlar ile Kanun kapsamında ikamet izninden muafiyet sağlayan belgeye sahip olanlardır. Araştırmacıya göre kanunda muafiyet kapsamında olmayan kişilere yönetmelikle muafiyet getirilmemesi, bu muafiyetlerin de kanun da düzenleme altına alınması gerekirdi. Maddenin (a) bendindeki muafiyet ile 6458 sayılı YUKK'un 18. maddesi ile Cumhurbaşkanı'na verilmiş olan muafiyet ve kolaylık yetkisi teyit edilmiş olmaktadır. Maddenin (b) bendindeki muafiyet ile zaten yasal olarak çalışma izni ve ikamet iznine sahip olan kişilerden ülkemize girişte yeni bir kontrole tabi tutulmamaları amaçlanmıştır.⁵²⁷

6458 sayılı YUKK'un 12/2. maddesinde ise kullanılması yetkili makamların takdirinde olan iki çeşit vize muafiyeti söz konusudur. Bunlardan ilki mücbir sebep dolayısıyla Türk hava ve deniz limanlarını kullanmak zorunda kalan taşıtlardaki yabancılardan liman şehrine çıkacak olanlardır. İkincisi ise deniz limanlarına gelip, yetmiş iki saati geçmemek kaydıyla, liman şehrini veya civar illeri turizm amaçlı gezecek kişilerdir. Bu iki durum kapsamında olan kişilerden ülkemize girişte vize şartı aranmayabilecektir.

Vize muafiyetini düzenleyen ikili veya çok taraflı antlaşmalarda, muafiyetten yararlanabilmek için yerine getirilmesi gereken en önemli şart yabancı giriş yapmak istediği ülkeye kazanç elde etme amacı dışında girmesidir. Bunun bir diğer anlamı, kazanç elde etmek amacıyla bir ülkeye yapılacak olan ziyaretler vize muafiyeti kapsamına dâhil edilmemiştir. Kazanç elde etmekten maksat ise muafiyetten yararlanılarak gidilecek olan ülkede ticari faaliyette bulunulmaması veya ücretli bir işte çalışılmamasıdır. Ülkemizin imzalamış olduğu ikili antlaşmalara ilişkin bilgilere Dışişleri Bakanlığı'nın web sayfasından ulaşılabilir. Aynı zamanda ülkemiz vize muafiyeti kapsamında çok taraflı antlaşmalara da taraf olmuştur. Bu antlaşmalardan en önemlileri 1961 yılında taraf olduğumuz Avrupa Konseyi Üyesi Devletler Arasında Kişilerin Seyahatleri İle İlgili Avrupa Antlaşması ve Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ortaklık antlaşmasıdır. Her ne kadar her iki antlaşma hukuken bir muafiyet getirirse dahi fiilen bu muafiyetlerin olmadığı görülmektedir. Nitekim 12 Eylül 1980 darbesinden sonra başta Almanya olmak üzere çoğu devlet vizesiz seyahat uygulamasını kaldırmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu ile imzalamış olduğumuz ortaklık antlaşmasından elde etmemiz gereken muafiyet hakkını

⁵²⁷Çiçekli, 2014, a.g.k, s. 90.

ise henüz elde edebilmiş değiliz. Bunun en büyük nedenlerinden biri Avrupa Birliği üyesi devletlerle yaşanan güncel sorunlardır. Her ne kadar geri kabul antlaşması ve vizesiz seyahat ile ilgili üye devletlerle birtakım görüşmeler yapılsa dahi henüz olumlu bir netice alınamamıştır.⁵²⁸

4.5. Konsoloslukların Evlendirme Yetkisi

Türk Medeni Kanununda evlilik için genel bir tanım yapılmamakla birlikte vücuda gelebilmesi için bir takım ehliyet ve hukuki engelleri esas alan usul kuralları sayılmıştır. Evlenme, bir aile hukuku sözleşmesidir. Evlenmenin geçerli bir şekilde gerçekleşebilmesi için 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) özel ehliyet şartları getirilmiş, birtakım hususların (aynı cinsten olma) bulunmaması aranmış ve belli bir prosedüre uyulması öngörülmüştür.⁵²⁹ Evlenme de tarafların evlenme ehliyetine sahip olması ve evlenmesi yasak olan kişilerden olmaması gibi maddi unsurlarının yanında şekli unsurlarında gerçekleşmesi gerekmektedir.⁵³⁰

Evlenmenin şekil şartları ise 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu⁵³¹, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu⁵³² ile Evlendirme Yönetmeliği'nde⁵³³ düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanunu'nun 134 ila 143. maddeleri arasında Türk vatandaşlarının Türk yetkili makamları önünde evlenme usul ve esasları düzenlenmiştir. Yabancıların evlenmesi ile konsoloslukların evlendirme yetkisine ait düzenlemeler ise 4721 sayılı TMK'nın 144. maddesi atfıyla Evlendirme Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir. Zira 4721 sayılı TMK'nın 144. maddesinde evlenme işlemi ile ilgili 4721 sayılı Kanun'da yer almayan diğer konuların yönetmelikle düzenleneceği belirtilmiştir. Keza 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 22. maddesinde de Türk vatandaşlarını ve yabancıları ülkemizde evlendirmeye yetkili olan makamlar belirtilmiştir. 1985 tarihli Evlendirme Yönetmeliği yürürlüğe girmeden önceki dönemde konsoloslukta evlenmeyle ilgili herhangi bir düzenleme yoktu. Devletlerarasındaki ikili antlaşmalarla evlilik işlemi gerçekleştiriliyordu. Bir diğer ifade ile yabancı konsoloslukların ülkemizdeki evlendirme yetkisi sadece ülkemizin imzalamış olduğu konsolosluk sözleşmeleri çerçevesinde

⁵²⁸Doğan, 2016, a.g.k, ss. 47-48.

⁵²⁹Dural, M, Ögüz, T ve Gümüş. (2015). M.A. *Türk özel hukuku*. Cilt III, Aile Hukuku, İstanbul: Filiz Kitabevi, 10. Bası, s.47.

⁵³⁰Dural, Ögüz ve Gümüş, 2015, a.g.k, s. 61.

⁵³¹Resmi Gazete Tarihi: 08.12.2001, Sayı: 24607.

⁵³²Resmi Gazete Tarihi: 29.4.2006, Sayı: 26153.

⁵³³Resmi Gazete Tarihi: 7/11/1985, Sayı: 18921.

tanınmıştı. 1985 tarihinde yürürlüğe giren Evlendirme Yönetmeliği'nin 12/2. maddesi ile de yabancıların Türkiye'de bulunan dış temsilciliklerine kendi vatandaşlarını evlendirme yetkisi verilmiştir. Günümüzde konsoloslukların evlendirme yetkisi ülkemiz bakımından 4271 sayılı Türk Medeni Kanunu, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu, Evlendirme Yönetmeliği ve ülkemiz ile diğer devletlerarasında imzalanan ikili konsolosluk antlaşmalarıyla belirlenmiştir.⁵³⁴

4.5.1. Konsolosluk Evlenmeleri

5718 sayılı MÖHUK'un 7. maddesinde hukuki işlemlere uygulanacak genel şekil kuralı düzenlenmiştir. 5718 sayılı Kanun'da ölüme bağlı tasarrufların şekli, taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklara ilişkin yapılacak işlemlere ilişkin hususlarda özel şekil konuları getirilmiştir. Söz konusu madde de yer alan düzenleme şu şekildedir:

“Hukukî işlemler, yapıldıkları ülke hukukunun veya o hukukî işlemin esası hakkında yetkili olan hukukun maddî hukuk hükümlerinin öngördüğü şekle uygun olarak yapılabilir.” Görüldüğü üzere kanun koyucu, hukuki işlemlere uygulanacak olan hukukun söz konusu hukukî işlemin yapıldığı ülkenin hukuku olduğunu esas almıştır. Ayrıca söz konusu hukukî işlem, esası hakkında yetkili olan hukukun maddî hukuk hükümlerinin öngördüğü şekle uygun olarak yapılmışsa yine geçerli olacaktır. Yani seçimlik bir durum söz konusudur. Yine 5718 sayılı Kanun'da evlenmeye ilişkin özel bir bağlama kuralı öngörülmüştür. 5718 sayılı MÖHUK'un 13/2. maddesine göre *“Evliliğin şekline yapıldığı ülke hukuku uygulanır.”* Madde metninden de görüleceği üzere ülkemizde evlenme işleminin yapıldığı yerin şekil kurallarına tabi olması benimsenmiştir. Böylelikle evlenme işlemi yapıldığı ülkenin şekil kurallarına uygun olduğu takdirde ülkemiz açısından da şekil bakımından geçerli bir evlilik meydana gelecektir. Evlenmenin şekline uygulanan *lex loci celebrationis (LRA)* kuralının tek istisnası ise ülkemizde görevli yabancı devletlerin konsoloslukların, konsolosu gönderen devletin iç hukuk kurallarındaki şekil kurallarına göre yapılmış olan evlenmelerdir.⁵³⁵

1963 tarihli KİHVS'de konsoloslukların evlendirme yetkisine ilişkin açık bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak 1963 tarihli KİHVS'nin giriş bölümü ile konsolosların görev ve yetkilerini düzenleyen 5/f. bendinde “kabul eden devletin kanun ve nizamlarına

⁵³⁴Malkoç, E.Ş (2017). *Yabancıların Türkiye'de evlenmesi konsolosluk evlenmelerinin hukukî geçerliliği ve sonuçları*. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 37, Sayı:2, s. 713.

⁵³⁵Akgün, C (2017). *Konsolosluk Evlenmelerinin Şekline Uygulanacak Hukuk*. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 3, s. 124.

aykırı olmadığı müddetçe konsoloslara, kişi halleri memuru sıfatıyla hareket etme imkânı tanınmıştır”. Buradan çıkarılacak sonuç kabul eden devletin iç hukuk kurallarına aykırı olmamak kaydıyla konsoloslukların evlendirme yetkisine sahip olduklarıdır. 1963 tarihli KİHVS’nin 5. maddesinin gerekçesinde de kabul eden devlet tarafından yasaklanmadıkça konsoloslukların kendi vatandaşı ile bir başka devletin vatandaşı arasındaki evliliği gerçekleştirebileceği belirtilmiştir. Konsoloslukların evlendirme yetkisinde evlenecek kişilerin vatandaşlıkları esas alınarak konsoloslukların sadece kendi vatandaşlarını evlendirebilecekleri *geleneksel(mutad) sistem* ile konsoloslukların kendi vatandaşı ile başka bir devletin vatandaşını evlendirebildikleri *liberal sistem* olmak üzere iki temel sistem kabul edilmektedir. Evlendirme Yönetmeliği’nin 12/2. maddesinde ülkemizde görev yapan konsolosluklara milletlerarası antlaşmadan doğan istisnalar saklı kalmak kaydıyla sadece kendi vatandaşlarını evlendirme yetkisi tanındığından geleneksel sistemin esas alındığı söylenebilir.⁵³⁶

Yabancı konsoloslukların Türkiye’de yapacakları evlendirmenin yasal dayanağı 1985 tarihli Evlendirme Yönetmeliği yürürlüğe girene kadar ki süreçte ikili konsolosluk antlaşmalarıydı. Günümüzde ise yabancıları Türkiye’de evlendirecek yetkili makamlar ile bu makamların yetkilerinin sınırları 4721 sayılı TMK’nın 144. maddesinin atfıyla Evlendirme Yönetmeliğinin 7/2-2. cümle ile 12. maddesinde ayrıca 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu’nun 22. maddesinin 2. fıkrasının son cümlesinde düzenlenmiştir. Keza bu husustaki düzenlemeler Türkiye’nin imzalamış olduğu iki taraflı konsolosluk antlaşmalarında da mevcuttur. Evlendirme memurluğu görevinin konsolosluklara da verilmesinin sebeplerinden biri de evlendirme memurluğu görevinin bir idari görev olmasından kaynaklanmaktadır.⁵³⁷

Konsoloslukların yapmış olduğu evlendirmeler, evliliğin taraflarına verilen seçimlik bir haktır. Evlenmenin tarafları, buldukları yerin hukuk kurallarının evlenme için yetkili kıldığı makamlar yerine çeşitli sebeplerle konsolosluklar da evlenmeyi kabul edebilirler. Bilindiği üzere evlenme hukukunda geçerli olan kanunlar ihtilafı kuralı “*lex loci celebrationis*” yani yapıldığı yer hukukunun uygulanmasıdır. Bir diğer ifadeyle evlenme akdine uygulanacak hukuk evlenmenin yapıldığı yer hukuktur. İşte bu hukuk, evlenme işlemi için taraflarda herhangi bir şekil şartı aramayabilir veya evliliğin nüfus müdürlüğüne tescil ettirilmesini zorunlu kılmayabilir. Bu gibi durumlarda kabul eden

⁵³⁶Malkoç, 2017, a.g.k, ss. 724-725.

⁵³⁷Malkoç, 2017, a.g.k, s. 717.

devlet ülkesinde bulunan taraflar için evliliğin gönderen devlet bakımından ispat edilmesi oldukça güçtür. Bu gibi durumlarda kabul eden devlet ülkesinde bulunan taraflar, gönderen devletin kabul eden devlet ülkesinde bulunan konsolosluğunda evlenmeyi tercih ederler. Keza gönderen devlet açısından şayet evlenmenin taraflarından biri kendi vatandaşı ise bu evliliğin gönderen devletin konsolosluklarında gerçekleştirilmesi, evliliğin varlığını ispat edecektir. Evlenmenin taraflarının konsolosluk evlenmeleri tercih etmelerinin sebeplerinden biri de kabul eden devletin dini töreni taraflar için zorunlu tutmasıdır. Bu zorunluluğu kişisel veya ailevi sebeplerle gerçekleştirmek istemeyen taraflar konsolosluk evlenmelerini tercih ederler. Kendi dillerini konuştukları ve kendi kültürlerini yansıtabildikleri bir ortamda evlenmek tarafların konsolosluk evlenmeleri tercih etmelerinin bir başka sebebidir. Bazen de taraflar bakımından gönderen devletin evlilik için koymuş olduğu kurallar taraflar için çok detaylı veya zaman gerektiren bir süreç gerektirebilir. Bu tarz durumla karşılaşmak istemeyen taraflar da konsolosluk evlenmesini tercih ederler.⁵³⁸ Araştırmacıya göre tarafların konsolosluk evlenmelerini tercih etmelerinin sebepleri arasında romantizm de gelmektedir. Zira Paris ve Roma gibi dünya çapında romantik ortamlarıyla bilinen şehirleri görmek ve orda evlenmek taraflar için çok mutluluk verici bir durum olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca ülkemizde evlilik için yapılan düğünlerin çok yoğun bir çaba gerektirmesi tarafları olağandışı bir yükün altına sokmaktadır. Bu gibi durumlarda taraflar hem seyahat yapmak hem de çok kalabalık bir ortamda evlilik yapmamak adına konsoloslukları tercih ettikleri görülmektedir.

Ülkemizde görev yapan konsolosluğun bağlı olduğu gönderen devlet ile ülkemiz arasında şayet bir konsolosluk antlaşması varsa ve bu antlaşmada da evlilik akdine ilişkin düzenleme varsa antlaşma hükümleri öncelikle uygulanacaktır. Örneğin, ülkemizin İtalya ve Bulgaristan ile imzalamış olduğu konsolosluk antlaşmalarında iç hukuktaki düzenlemelerimizden farklı olarak söz konusu devlet konsolosluklarının evlendirme yetkileri yumuşatılmıştır. Evlendirme Yönetmeliği'nin 12/2. Maddesinden farklı olarak taraflardan birinin İtalyan ve Bulgar vatandaşı olması, diğerinin Türk vatandaşı olmadığı durumlarda ülkemizde bulunan İtalya ve Bulgaristan konsolosluklarında evlenme akdini gerçekleştirebileceklerdir.⁵³⁹ Nitekim 5718 sayılı MÖHUK'un 1/2. maddesindeki "*Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.*" ibaresinden de bu sonuç ortaya

⁵³⁸Akgün, 2017, a.g.k, s. 115.

⁵³⁹Akgün, 2017, a.g.k, s. 127.

çıkmaktadır. Şayet böyle bir antlaşma yoksa konsolosluğa gönderen devlet hukuku kurallarınca verilmiş bir evlendirme yetkisinin olup olmadığı araştırılacaktır.⁵⁴⁰

Konsolosların evlendirme yetkisi ile düzenlemeler ilgili kanunlarda doğrudan yer almamaktadır. Konsolosluklara verilen bu yetki Evlendirme Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde düzenlenmiştir. Bu yönetmelik konsoloslukların evlendirme yetkisi ile ilgili temel kaynaktır.⁵⁴¹ Türk Medeni Kanunu'nun 37. maddesinde kişisel durum sicillerin devletçe tutulacağı ve yurtdışındaki temsilciliklerimize Cumhurbaşkanlığının onayı ile nüfus memurluğu yetkisi verilebileceği düzenlenmiştir. Araştırmacıya göre evlilik kurumu bir kişisel sicil kurumu da olduğundan ve konsoloslar da nüfus memuru olmadıklarına göre, yönetmelikle konsolosluklara evlendirme yetkisi verilmesi sistematik açıdan uygun olmamıştır. Kanunla bu yetkinin verilmesi daha uygun olurdu. Yönetmeliğin 10. maddesi ile konsolosluklara verilen nüfus memurluğu yetkisi ile konsolosluklar kişilerin medeni halini ilgilendiren ve kişisel durum sicili olan evlendirme kurumu ile ilgili iş ve işlemleri yerine getirebilecektir.

Evlilik akdinin mutlak surette tarafların bulunduğu ülke sınırları ve o ülkenin iç hukuk kuralları çerçevesinde gerçekleşmesi gereken bir akit olmadığını belirtmek gerekmektedir. Nitekim Evlendirme Yönetmeliği'nin 10. maddesinde gerçek kişilerin yurtdışında evlendirilme işlemini gerçekleştirecek yetkili makamlar düzenlemiştir. Buna göre;

“Yurt dışında mahalli mevzuatın kabul etmiş olması şartı ile evlendirme memurluğu yetki ve görevi; yurt dışında, bu yetkinin mahalli mevzuat ile tanınması ve eşlerden ikisinin de Türk vatandaşı olması şartı ile misyon şefi olan büyükelçi ve başkonsolosun yanısıra Dışişleri Bakanlığının konsolosluk işlerini yürütmek amacıyla yetki vereceği görevlilere aittir.

Fahri konsolos ve fahri başkonsolosların evlendirme yetkisi yoktur.”

Düzenlemeden de açık bir şekilde anlaşılacağı üzere kendi milli hukukuna göre görevlendirilmiş olan bir evlendirme konsolosluk görevlisinin yurtdışındaki evlendirme yetkisi sadece kendi milli mevzuatının düzenlemesi ile yeterli bulunmamaktadır. Aynı zamanda konsolosun görevlendirilmiş olduğu ülkenin mevzuatı tarafından da evlendirme yetkisinin uygun bulunması veya yetkilendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde konsolosluklarımız tarafından yapılan evlenme, geçerli bir evlenme olmayacaktır.⁵⁴² Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İngiltere, İrlanda Cumhuriyeti, Arjantin, Şili ve

⁵⁴⁰Akgün, 2017, a.g.k, s. 125.

⁵⁴¹Akgün, 2017, a.g.k, s. 126.

⁵⁴²Akgün, 2017, a.g.k, s. 128.

Avustralya dış temsilciliklerimizde evlendirme yetkisi vermemektedir. İsviçre de bu yetkiyi tanımayan ülkelerden birisi olmakla birlikte, İsviçre'de evlenmek isteyen çiftlerin evlilikleri, İsviçre Başkonsolosluğumuzdan gerekli belgeleri aldıktan sonra İsviçre mahalli makamları tarafından gerçekleştirilmektedir.⁵⁴³ Maddenin ikinci fıkrasında açık bir şekilde görüleceği üzere fahri konsolos ve fahri başkonsolosluklara evlendirme yetkisi verilmemiştir.

5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun "*Yurt dışında yapılan evlendirmeler*" başlıklı 24. maddesinde ise yurtdışında yabancı yetkili makamlar önünde vatandaşlarımızın yapmış olduğu evlenme işleminin iç hukukumuzda geçerli olabilmesi için yerine getirilmesi gereken usul ve esaslar belirtilmiştir: Madde metni şu şekildedir:

"Yurt dışında yabancı yetkili makamlar önünde Türk vatandaşlarının yaptığı evlenmeler, 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine uygun olmak ve butlanla batıl olmayı gerektiren bir sebep bulunmamak kaydıyla geçerlidir. Bu evliliklerin koca, kocanın yabancı olması halinde kadın tarafından en geç otuz gün içerisinde evlenmeyi yapan yabancı makamdan alınmış belgenin o yerdeki dış temsilciliğe verilmesi veya dış temsilciliğe gönderilmesi suretiyle yapılır. Beyanı alan dış temsilcilik evlenme bildirimini usulüne göre düzenleyerek nüfus müdürlüklerine göndermekle yükümlüdür."

Görüldüğü üzere madde ile yurtdışındaki konsolosluklarımıza bir görev yüklenmiştir. Taraflardan birinin ya da her ikisinin Türk vatandaşı olduğu ve yabancı yetkili makamlar önünde yapılan evlenme işleminin geçerli olabilmesi 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine uygun olmak kaydıyla iç hukukumuzda geçerli olacaktır. Burada evlenmenin her iki tarafı Türk vatandaşı ise koca tarafından, koca yabancı ise Türk vatandaşı olan kadın en geç otuz içinde evlendiklerini gösteren belgeyi, evlenmenin yapıldığı yerdeki dış temsilciliğimize göndermek zorundadır. Söz konusu beyanı alan dış temsilciliğimiz bu beyanı düzenleyerek ilgili nüfus müdürlüklerine gönderecektir. Aynı konuda Evlendirme Yönetmeliği'nin 11. maddesinde de bir düzenleme mevcuttur. Nitekim Evlendirme Yönetmeliği'nin 11/1. maddesine göre yurtdışında Türk vatandaşı kadın ve erkek veya bir Türk vatandaşı ile bir yabancı, buldukları ülkenin evlendirmeye yetkili makamları huzurunda evlenebileceklerdir. Böyle bir evlenme, iç hukukumuzda yer alan düzenlemelerimize aykırı olmaması şartıyla ülkemizde de geçerlidir. Evlendirme Yönetmeliği'nin 11/2. maddesine göre ise evlendirme bildirimini, tarafların ikisi de Türk vatandaşı ise erkek tarafından, taraflardan sadece birisi Türk vatandaşı ise Türk vatandaşı olan eş tarafından, yabancı yetkili makamdan alınacak belgenin evlendirme tarihinden

⁵⁴³<http://zurih.bk.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/121631>

itibaren en geç otuz gün içerisinde en yakın konsolosluğumuza verilmesi veya gönderilmesi suretiyle yapılması gerekmektedir. Yine Evlendirme Yönetmeliği'nin 11/3. maddesine göre şayet evlenmenin yapıldığı yerde ve yakınında Türk konsolosluğu yoksa bu durumda bildirim, yabancı yetkili makamdan alınan resmi belgenin yurtiçinde Türkçe 'ye çevrilip Dışişleri Bakanlığı'nca tasdik edildikten sonra Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'ne veya ilgili nüfus idaresine verilmesi suretiyle yapılacaktır.

Yabancı devletlerin ülkemizde bulunan konsoloslukları, evlenecek her iki eş de kendi ülkesinin vatandaşı ise ülkemizde bu kişileri evlendirme yetkisine sahiptir. Zira Evlendirme Yönetmeliği'nin 12/2. maddesinde açık bir şekilde belirtildiği üzere;

“Aynı devlet vatandaşı olan iki yabancı kendi milli kanunları yetki vermiş olduğu takdirde, o devletin Türkiye'deki temsilcilikleri önünde evlenme yapabilecekleri gibi yetkili Türk makamları önünde de evlenebilirler.”

Bu düzenlemenin mefhumu muhalifinden ortaya çıkan sonuç farklı devlet vatandaşları olan çiftlerin ülkemizin taraf olduğu iki taraflı konsolosluk antlaşmaları saklı kalmak kaydıyla sadece ülkemizin yetkili makamları önünde evlenebilecek olmalarıdır. Bir diğer ifadeyle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ile bir yabancı -bu kişi yabancı mülteci ya da vatansız bir kişi olabilir- ya da iki yabancı sadece ülkemizin yetkili makamları önünde evlenebileceklerdir.⁵⁴⁴ Bu durumu Evlendirme Yönetmeliği'nin 12/1. maddesi teyit etmektedir. Yönetmelikte yer alan düzenleme ise şu şekildedir:

“Türkiye'de bir Türk vatandaşı ile bir yabancı ya da farklı uyruklu yabancı iki kişi, yetkili Türk evlendirme memuru önünde evlenebilirler. Eşlerden birinin yabancı olması halinde evlendirmeye, belediye evlendirme memurlukları ile nüfus müdürleri yetkilidir.”

Tüm bu düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere konsolosluklar istisnalar saklı kalmak kaydıyla sadece kendi ülkesinin vatandaşını evlendirmeye yetkilidir. Yönetmelikte yer alan düzenlemelerden ortaya çıkan sonuç ise konsoloslukların evlendirme yetkisinin “evlenecek olan tarafların vatandaşlıkları itibariyle” sınırlandırılmış olduğudur.⁵⁴⁵ Konsolosluk evlendirmelerinin gerçekleşmesi bir takım şartlara tabi tutulmuştur. Öncelikle gönderen devlet tarafından konsolosluğa evlendirme yetkisi verilmiş olmalıdır. Ayrıca bu yetkinin kabul eden devlet tarafından tanınmış olması gerekmektedir. Evlilik işleminin gönderen devletin iç hukukunda öngörülen şekil şartlarına uygun olarak gerçekleştirilmesi ve taraflardan birinin konsolosluğun bağlı olduğu gönderen devlet

⁵⁴⁴Malkoç, 2017, a.g.k, s. 718.

⁵⁴⁵Malkoç, 2017, a.g.k, s. 717.

vatandaşı olması gerekmektedir.⁵⁴⁶ Evlenme işleminin ülkemizde 4721 sayılı TMK'nın 134/2, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 22. ve Evlendirme Yönetmeliği'nin 7, 8, 9, 10 ve 11. maddelerinde de belirtildiği üzere yetkili kişi ve makamlar önünde yapılması gerekmektedir. Nitekim Türk Medeni Kanunu'nun 134/2. maddesine göre “*Evlendirme memuru, belediye bulunan yerlerde belediye başkanı veya bu işle görevlendireceği memur, köylerde muhtardır.*” Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 22/2. maddesindeki düzenleme ise şu şekildedir:

“Evlendirme memuru; belediye bulunan yerlerde belediye başkanı veya bu işle görevlendireceği memur, köylerde muhtardır. Bakanlık, il nüfus ve vatandaşlık müdürlüklerine, nüfus müdürlüklerine ve dış temsilciliklere, il ve ilçe müftülüklerine evlendirme memurluğu yetkisi ve görevi verebilir. Eşlerden birinin yabancı olması halinde evlendirmeye, belediye evlendirme memurlukları ile nüfus müdürleri yetkilidir.”

Evlendirme Yönetmeliği'nin 7. maddesi ile Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 22. maddesi birbirine paralel düzenlenmiştir. Evlenme akdinin yetkili makam ve kişiler önünde gerçekleştirilmesi evlenmenin kurucu unsurlarından olup kamu düzenine ilişkindir. İç hukukumuzda belirtilen kişi ve makamlar dışında gerçekleştirilen bir evlenme, iç hukukumuza aykırı bir evlenme işlemi olur. Bu durum aynı zamanda Türk evlendirme memurlarının yetkisini de reddetmek anlamına gelir. Ülkemizde belirtilen makamlar ve kişiler dışında yapılan evlenmeler yok hükmündedir. Nitekim 4721 sayılı TMK'nın 145 ile 153. maddeleri arasında evlenmenin mutlak ve nisbi mutlan sebepleri tahdidi olarak sayılmış, yetkisiz makam veya kişi önünde yapılan evlenmeler butlan sebepleri arasında sayılmamıştır. Keza kanunda yokluk hallerine de yer verilmemiştir. Doktrinde bu durum evliliğin asli ve kurucu unsuru olarak kabul edilmektedir.⁵⁴⁷ Ülkemizde yapılan konsolosluk evlenmelerinden yola çıkarsak, konsoloslukların yetki yokluğu veya evlilik yetkisi vatandaşlık esas alınarak sınırlandırılmışsa bu yetkinin aşımı hallerinde ortada yetkili makam veya kişi önünde yapılan resmi bir evlilik de

⁵⁴⁶Akgün, 2017, a.g.k, ss. 117-118.

⁵⁴⁷Doktrinde bu duruma örnek olarak; İstanbul'da bulunan Azerbaycan Başkonsolosu'nun, kendi vatandaşı bir kadın ile Gürcistan vatandaşı olan bir erkeği evlendirmesi verilmiştir. Ülkemiz ile Azerbaycan arasında 1993 yılında imzlanmış olan Konsolosluk Antlaşması'nın 37/1-b maddesine göre Azerbaycan ülkemizde sadece kendi uyruklarını evlendirme yetkisine sahiptir. Bu takdirde örnekte olduğu gibi Azerbaycan Konsolosluğu kendisine verilen yetkiyi aşarak ülkemizde bir evlilik gerçekleştirdiğinden burada Türk hukuku bakımından şeklen geçerli bir evlilik de yoktur. Burada açılması gereken dava “*boşanma*” davası olmayıp, “*evliliğin yokluğunun tespiti*” davasıdır, Bkz. Esen. E, Şanlı. C ve Ataman Figanmeşe. İ (2013). *Milletlerarası özel hukuk*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 1. Baskı, s. 126, 59 nolu dipnot; Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Madde 37/1-b: “*Müstakbel evlilerin her ikisinin de gönderen Devlet vatandaşı olmaları halinde nikâh kıymak ve ilgili belgeleri düzenlemek*”, Resmî Gazete Tarihi: 21.4.1993, Sayı: 2155.

bulunmadığından yapılan bu evlilik yok hükmündedir. Yok hükmünde olan evlenme en baştan itibaren hukuk dünyasında olmadığından burada açılacak olan dava boşanma davası olmayıp evliliğin yokluğunun tespiti davasıdır. Bu tür evlenmelerin nüfus siciline tescil edilmiş olması da sonucu değiştirmez. Bu tür evlenmeler her halükarda aile kütüğüne işlenir ve bu durum tescil işlemini yapan nüfus müdürlüğüne Cumhuriyet Savcılığı'na bildirilir. Bu durumda Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 36. maddesinde ilgililerin yerleşim yeri Asliye Hukuk Mahkemesi'nde “*nüfus kayıtlarının düzeltilmesi*” davası açılabilir. Keza Cumhuriyet Savcısı dâhil her ilgili evliliğin yokluğunun tespiti davası açılabilir.⁵⁴⁸

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 2015 yılında vermiş olduğu bir kararda davacı tarafından konsoloslukta yapılan evlenmenin kendisine verilen yetkinin aşılması suretiyle yok hükmünde olduğunun tespiti istenmiş ise de yüksek mahkeme burada evlenmenin yok hükmünde olduğuna ilişkin herhangi bir tespit yapmamış sadece belge eksikliği sebebiyle kararı usulen bozarak ilk derece mahkemesine geri göndermiştir.⁵⁴⁹ Sonuç olarak Yargıtay kararlarını incelediğimizde, ülkemizde bulunan yabancı devlet konsolosluklarının kendilerine verilen yetkiyi aşarak gerçekleştirmiş oldukları evliliğin yok hükmünde sayıldığına ilişkin bir karara rastlayabilmiş değiliz.

Konsoloslukların evlendirme işlemini yapacakları yer ile ilgili mevzuatımızda açık bir hüküm yoktur. Doktrinde evlenme işleminin yapıldığı yer hukuku konsoloslukların dışında da evlilik işleminin yapılmasına icazet gösteriyorsa, konsolosluk binası dışında yapılan evlenmenin de geçerli olabileceği ifade edilmiştir.⁵⁵⁰ Araştırmacıya göre de konsolosluk görevlilerinin evlendirme yetkileri sadece konsolosluk binası içinde geçerlidir. Konsolosluk binaları dışında gerçekleştirilmesi düşünülen evlendirme işlemi için ilgili ülke makamlarıyla irtibata geçilmesi gerekmektedir.

Türk vatandaşlarının yurtdışındaki konsolosluklarımızda evlenebilmeleri için öncelikle Nüfus Müdürlüğü'nden “*Evlenme Ehliyet Belgesi*” almalarını gerekmektedir. Nüfus Müdürlüğü tarafından bu belgenin alt kısmına yurtdışında evlenileceğine dair şerh de düşülmesi gerekmektedir. Ayrıca, eşlerin ülkemizdeki bir sağlık kurumundan evlenmeye engel teşkil edecek sağlık problemlerinin bulunmadığını belirten sağlık raporu almaları ayrıca ikametgâh belgeleri, nüfus cüzdanları, pasaportları, üçer adet vesikalık

⁵⁴⁸Malkoç, 2017, a.g.k, s. 745.

⁵⁴⁹Yargıtay 2.Hukuk Dairesi'nin E.2015/21374 K. 2016/3634 ve 29.2.2016 tarihli kararı. www.emsal.yargitay.gov.tr.

⁵⁵⁰Akgün, 2017, a.g.k, s. 130.

fotoğrafları, vukuatlı nüfus kayıt örnekleri ve nikâh şahitlerinin nüfus cüzdanı fotokopileri de gereklidir. Bu işlemler tamamlandıktan evlenmek istedikleri konsolosluklarımızdan randevu almaları gerekmektedir.⁵⁵¹ 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 23/3. maddesine göre yurtdışındaki konsolosluklarımızda yapılan evlenmeler, yapıldığı tarihten itibaren otuz gün içerisinde ilgili nüfus müdürlüklerine bildirilecektir.

4.5.2. Çifte Vatandaş Olanların Durumu

Bir devletin vatandaşlığına sahip olan kişilerin bir başka devletin vatandaşlığına sahip olduğu durumlar ortaya çıkabilir. Bu duruma sahip olan kişilere çifte vatandaşlığa sahip olan kişi denilmektedir. Böyle bir durumda bu kişilerin konsolosluklar önünde yapmış oldukları evliliklerin akıbeti ne olacaktır? Uluslararası hukukta bu durumun çözümlenmesinde her devletin kendi vatandaşlığını esas alması benimsenmiştir. Yani her devlet tabiiyetinde bulunan kişiye öncelik verecektir.⁵⁵² Örneğin kişi hem Alman hem Türk vatandaşdır. Bu kişi bir Türk vatandaşı ile Almanya'da bulunan Berlin Başkonsolosluğu'nda evlenmek isteyebilir. Bu durumda Berlin Başkonsolosluğu, gerek iç hukukumuzdan gerekse 1929 yılında Almanya ile imzalamış olduğumuz Konsolosluk Antlaşması'nın⁵⁵³ 18. maddesinden almış olduğu yetki ile bu evlenme işlemini gerçekleştirebileceklerdir. Bu durumda taraflardan biri aynı zamanda Alman vatandaşlığına sahip de olsa bu durum evliliğin Berlin Başkonsolosluğu'nda gerçekleştirilmesine engel değildir. Bu durumda evlilik Türk hukuku bakımından geçerli olsa da Alman hukuku bakımından geçersiz kabul edilecektir. Zira Almanya'da kendi vatandaşının vatandaşlığına öncelik tanıyacaktır. Almanya bu evlenmeyi vatandaşının, bir Türk vatandaşı ile kendi ülkesinde bulunan bir konsoloslukta evlenmesi olarak yorumlayacak ve geçersiz sayacaktır.⁵⁵⁴ Bu konuda 1981 yılında Dışişleri Bakanlığı tarafından Adalet Bakanlığı'nın da görüşü alınarak yurtdışında bulunan temsilciliklerimize bir genelge gönderilmiştir. Genelge metnindeki konumuza esas teşkil eden bölüm şu şekildedir:

“Bakanlığımızca da paylaşılan Adalet Bakanlığımız mütalaası uyarınca, evlenmek maksadı ile Başkonsolosluklara yapılan müracatlarda, taraflardan birinin Türk vatandaşlığı yanında Alman da dâhil

⁵⁵¹<https://www.konsolosluk.gov.tr/Faq/Index> (Erişim Tarihi: 24.05.2018).

⁵⁵²Malkoç, 2017, a.g.k, s. 719.

⁵⁵³Resmî Gazete Tarihi: 8/6/1930, Sayı : 1514.

⁵⁵⁴Malkoç, 2017, a.g.k, s. 728.

başka bir devletin daha vatandaşı olduğunun tespiti halinde, evlenme akdinin yapılmayarak bu gibi çifte uyrukların yetkili makamlar önünde evlenmelerinin teminini rica ederim."⁵⁵⁵

Genelge metninden de anlaşılacağı üzere, çifte vatandaşlık durumunda konsolosluklara bir yükümlülük yüklemiş bu gibi durumlarda başvuran çiftlerin konsolosluklarımızın bulunduğu ülkenin yetkili makamları önünde evlenmeleri istenilmiştir. Doktrinde taraflar, bu duruma rağmen konsoloslukta evlenmek istediklerini iletmişler ve evlenmelerine de başkaca bir engel yoksa konsolosluklar tarafından evlenme işleminin gerçekleştirilmesinde de engel bir durumun olmadığı ifade edilmiştir.⁵⁵⁶ Araştırmacıya göre burada yapılması gereken husus konsolosluklar tarafından taraflara bu durumun hatırlatılması şayet buna rağmen taraflar konsolosluklarda evlenmek istedikleri takdirde evlenme işleminin gerçekleştirilmesidir. Aksi durumda örneğin, Almanya'daki konsololuğumuza başvuran ve aynı zamanda Alman vatandaşı olan bir Türk vatandaşının evlenme talebinin Alman hukuku bakımından geçersiz olacağı gerekçesiyle geri çevrilmesi her devletin kendi uyruğuna öncelik tanınması ilkesini Türk vatandaşları bakımından göz ardı edilmesine sebep olacaktır.

4.5.3. Konsolosluklarda Yapılan Evlenmelerin Şekline Uygulanacak Olan Hukukun Tespiti

Günümüzde birçok devlet konsoloslukların evlendirme yetkisini kabul etmiştir. Bu kapsamda da konsolosluk evlendirmeleri birçok devlet ülkesinde gerçekleştirilmiştir. Evliliğin şekline yapıldığı yer hukukunun uygulanmasının tek istisnasını teşkil eden konsolosluk evlenmeleri çoğu devlet hukukunda uygulanmaktadır.⁵⁵⁷ Bu istisna kapsamında konsolosluk evlenmelerine, evlenmenin yapıldığı yer hukuku değil bilakis konsololuğun bağlı olduğu gönderen devletin hukuku uygulanacaktır. Bu hukukun evliliğe ilişkin maddi ve şekli şartları uygulanacaktır. Hukuki açıdan evlenen taraflar bakımından konsoloslukta yaptıkları evlenmeyle bağlı oldukları devlet ülkesinde yaptıkları evlenme arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Konsoloslukta yapılan evlenme gerçekleştiği anda kişinin daha sonra vatandaşı olduğu devlet ülkesinde bu evliliği tanıtmasına gerek yoktur. Konsolosluklar gerçekleştirdikleri evliliklerde bağlı olduğu gönderen devletin kurallarını uygulayacaktır, buldukları ülkenin mahalli

⁵⁵⁵Söz konusu genelge metni bulunamadığından Aybay, 2009, a.g.k, s. 231. adlı kaynaktan alıntı yapılmıştır.

⁵⁵⁶Aybay, 2009, a.g.k, s. 232.

⁵⁵⁷Esen, E, Şanlı, C ve Ataman Figanmeşe. İ, 2013, a.g.k, ss. 119-120.

hukuku uygulama alanı bulmayacaktır. Kabul eden devlet, kendi ülkesinin şekil kurallarına uyulmadığı gerekçesiyle evliliği geçersiz sayamayacaktır.⁵⁵⁸

4.6. Konsoloslukların Nüfus ve Doğum İle İlgili Görev Ve Yetkileri

Konsolosluklarda gerçekleştirilebilen nüfus ile ilgili işlemler çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan biri doğum, değiştirme veya kayıp dolayısıyla yapılan Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Kartları başvurularıdır. Nitekim bu konuda yurtdışında yapılacak olan başvuruları konsolosluklarımız da almaya yetkilidir. 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 11. maddesi gereğince Türk vatandaşı olan her kişi yurt içinde nüfus müdürlüklerine yurt dışında ise dış temsilciliklerimize başvurarak kendisini nüfus kütüğüne yazdırmaya ve kimlik kartı almaya mecburdur. Kimlik kartı ile ilgili usul ve esaslara 2016 yılında 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 10. maddesi ile 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 41. maddesine dayanılarak hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Kartı Yönergesinde yer verilmiştir.⁵⁵⁹ Yönergenin 18. maddesine göre kimlik başvuruları yurtiçinde nüfus müdürlüklerine yurtdışında ise dış temsilciliklerimize yapılacaktır. Yönergenin 13. maddesine göre doğum, değiştirme veya kayıp nedenleriyle düzenlenen kimlik kartlarının geçerlilik süreleri 10 yıl olup bu sürenin bitimini takiben kimlik kartları yenilenecektir. Kimlik başvurusunun detayları Yönergenin 18. maddesinde düzenlenmiştir. Konsolosluklar başvuruya ehil kişinin başvurusunu aldıktan sonra kişinin kimlik bilgilerini ve yerleşim yeri bilgilerini sorgulatır ve başvuran kişiye onaylatır. Yapılan başvurular sonucu yeni kimlik kartının verileceği zamana kadar başvurusunun talebi üzerine nüfus müdürlüğü tarafından kendisine kimliğini ispata yarayan bir geçici kimlik belgesi verilir. Her ne kadar Yönergenin 22. maddesinde geçici kimlik belgesinin nüfus müdürlüğüne düzenlenebileceği belirtilmiş ise de fiili uygulamada konsolosluklar tarafından da düzenlenebilmektedir.⁵⁶⁰ Yönergenin 23/4. maddesine göre yurt dışında kimlik başvurusunda bulunan kişilerin kimlikleri, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından ilgisine teslim edilmek üzere Dışişleri Bakanlığı'na gönderilir. Yönergenin 23/2. maddesine göre kimlik başvurusunda bulunan kişi başvuru sırasında

⁵⁵⁸Akgün, 2017, a.g.k, ss.123-124.

⁵⁵⁹<https://www.nvi.gov.tr/PublishingImages/mevzuat/mevzuat/yonerge/TurkiyeCumhuriyetiKimlikKartiyonergesi.pdf> (Erişim Tarihi: 26.5.2018).

⁵⁶⁰<https://www.konsolosluk.gov.tr/Home/Index> (Erişim Tarihi: 26.5.2018).

kendisinden başka bir kişiyi kimliği teslim alacak kişi olarak belirleyebilir. Bu kişi ile başvuran arasında soybağı ilişkisi aranmayacaktır.

Konsoloslukların nüfus alanında yaptığı işlemlerden biri de Türk vatandaşlarına nüfus kayıt örneği vermektir. 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 44. maddesinde nüfus kayıt örneği verebilecek makamlar arasında dış temsilciliklerimiz de sayılmıştır. Nüfus kaydının sahipleri, eşleri, yasal temsilcileri, vasisi, alt ve üst soyları ile bu kişilere ait vekillik belgesi ibraz eden kişiler nüfus kayıt örneği başvurusu yapmaya yetkilidirler.⁵⁶¹ Yine 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 50/2. maddesine göre yurtdışında bulunan vatandaşlarımız adres bildirimlerini konsolosluklarımıza yapabileceklerdir.

4.7. Konsoloslukların Tebligat İle İlgili Görev Ve Yetkileri

Bir soruşturmada, davada veya icra takibi gibi hukuki müesseselerde yapılan adli işlemlerin hakkında işlem yapılan kimselere bildirilmesi gerekmektedir. Bu bildirim usulüne uygun bir şekilde yapıldığının göstergesi de hukuk da “tebligat” adı verilen araç ile olmaktadır.⁵⁶² Hukuki anlamda tebligat, bir kişi hakkında yapılan hukuki işlemin, söz konusu kişinin bilgisine sunulması için usulüne uygun bir şekilde yazı veya ilan yolu ile yapılan bildirim olarak ifade edilmektedir.⁵⁶³ Tebligatın esaslı unsurlardan birisi de belgeleme özelliği taşımasıdır. Kısaca ifade etmek gerekirse tebligat, belgeleme ve bildirme özelliği taşıyan bir usul işlemidir.⁵⁶⁴ Tebligatın muhatabına usulüne uygun olarak ulaşması gerekmektedir. Nitekim AİHS'nin 6. Maddesi ile Anayasamızın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı bunu gerektirmektedir. Bireylerin hangi yargı mercilerinde hukuki iş ve işlemlerinin olduğunu ve haklarında hangi iddiaların bulunduğunu öğrenebilmeleri için kendilerine usulüne uygun bir tebligat yapılması gerekmektedir. Nitekim Yargıtay 9. Hukuk Dairesi'nin 13.6.2017 tarihli 2017/21678 E. ve 2017/10432 K. sayılı kararında tebligatın önemi şu ifade ile belirtilmiştir:

“Yargılamanın hukuka uygun ve sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi, iddia ve savunmanın özgürce ileri sürülebilmesi ve delillerin eksiksiz olarak toplanıp tartışılabilmesi, öncelikle tarafların yargılamadan haberdar edilmeleri ile olanaklıdır. Hasımsız davalar hariç olmak üzere, dava dilekçesi ile

⁵⁶¹<https://www.konsolosluk.gov.tr/Home/Index> (Erişim Tarihi: 26.5.2018).

⁵⁶²Aybay, 2009, a.g.k, s. 232.

⁵⁶³<http://www.sozluk.adalet.gov.tr/Tebligat> (Erişim Tarihi: 4.6.2018).

⁵⁶⁴Deliduman. S (2002). *Tebligat hukuku bilgisi*. Ankara: Yetkin Yayınevi, s. 12.

*duruşma gün ve saati karşı tarafa tebliğ edilmeden ve taraf teşkili sağlanmadan davaya bakılamaz ve yargılama yapılamaz.*⁵⁶⁵

Tebliğat, adil yargılanma hakkının ve bu hakkın en önemli unsuru olan savunma hakkının kullanabilmesinin zorunlu bir unsurudur. Hukuki dinlenilme hakkı da savunma hakkının temelini teşkil etmekte olup aynı zamanda da adil yargılanma hakkının temel ayaklarından biridir. Hukuki dinlenilme hakkının ihlal edilmemesi için de tebliğatın usulüne uygun olarak yapılması gerekir. Tebliğatın usulüne uygun yapılmasından kastedilen husus ise, tebliğatın yapıldığı zaman da yürürlükte olan mevzuat hükümlerine uygun yapılmasıdır. Aksi durumda hukuki dinlenilme hakkı zedelenmiş olur.⁵⁶⁶ Hukuki dinlenilme hakkı vatandaş ve yabancı ayrımı yapılmaksızın vatansızlar dâhil herkes için geçerli olan bir haktır. Bu hak temel bir insan hakkı olduğundan uygulanması karşılıklılık ilkesine de bağlanamaz. Bunun sonucu olarak da Türk yargısında görülen uyuşmazlıklarda veya icra takiplerinde uyuşmazlığın taraflarından biri ya da icra takibindeki borçlu yabancı devlet ülkesinde bulunduğu takdirde tebliğatın yabancı ülkede yapılması gerekmektedir.⁵⁶⁷

Günümüzde devletlerarasında gelişen ticari ve ekonomik ilişkiler, bir devletin ülkesindeki yabancı kişilerin sayısında ticari, ekonomik, siyasi ve kültürel sebeplerle meydana gelen artış, elektronik ortamdaki alışverişlerin artması ve devletlerin ülkesindeki yabancı sermayeli şirketlerin artması gibi sebepler yabancı ülkelere yapılacak tebliğatın önemini arttırmıştır. Bu tebliğatların yapılmasında konsolosluklara büyük görev düşmektedir. Zira bir devletin ülkesi dışında bulunan kişilere söz konusu kişilerin buldukları ülkedeki konsolosluklar aracılığıyla tebliğat yapılması konsoloslukların temel görevlerinden biridir. Konsoloslukların tebliğat konusundaki yetki ve görevleri devletlerarasında yapılan ikili veya çok taraflı antlaşmalarda tanınmıştır. Bu antlaşmalardan biri de 1963 tarihli KİHVS'dir. 1963 tarihli KİHVS'nin 5/j. maddesinde konsoloslukların görevleri arasında "*Yürürlükteki uluslararası anlaşmalar uyarınca veya böyle anlaşmalar bulunmadığı takdirde kabul eden Devlet'in kanun ve düzenlemelerine uygun olacak şekilde, adli ve gayri adli evrakı ulaştırmak veya istinabelleri yerine getirmek,*" de sayılmıştır. Sözleşmede 'tebliğ' yerine 'ulaştırmak' kelimesinin kullanılması dikkat çekicidir. Bunun sebebi konsolosların tebliğat yaparken zorlamaya

⁵⁶⁵www.emsal.yargitay.gov.tr(Erişim Tarihi: 4.6.2018).

⁵⁶⁶Özakes. M (2003). *Medeni usul hukukunda hukuki dinlenilme hakkı*. Ankara: Yetkin Yayınevi, s. 98.

⁵⁶⁷Günay. E (2012). *Türkiye'den yabancı ülkeye yapılan tebliğat ve esasları*. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 11, s. 263.

başvuramamalarıdır. İlgilisi tebligatı almaktan imtina ederse konsolosluk görevlisinin görevi bu durumu saptamaktır. Keza Sözleşme tebligat konusunda öncelik olarak uluslararası antlaşmaların uygulanmasını şayet uluslararası antlaşma yoksa kabul eden devletin iç hukuk kurallarının uygulanacağına vurgu yapmıştır.⁵⁶⁸

Yurt dışı tebligatın kaynakları; ikili anlaşma ve/veya çok taraflı sözleşmeler, uluslararası adli yardımlaşma kuralları ile 7201 sayılı Tebligat Kanunu ve ilgili mevzuattır. Yurtdışı tebligat konusunda Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 2011 yılında çıkarmış olduğu 63/3 nolu genelgesi mevcuttur. Bu genelge hukuki alandaki uluslararası adli tebligat işlemleri ile ilgilidir. Cezai konularda uluslararası tebligat ile ilgili olarak da yine Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 2011 yılında çıkarmış olduğu 69/3 nolu genelgesi mevcuttur.⁵⁶⁹ Genelgeler de yurtdışı tebligatı konusunda yapılacak iş ve işlemler ile ilgili ayrıntılı hususlar düzenlenmiştir. Biz bu kapsamda sadece bu konularda konsolosluklara düşen görev hususunu irdeleneceğiz.

4.7.1. Tebligat Konusunda Çok Taraflı Antlaşmalar

Tebligat konusunda uluslararası hukukta yaygın olarak kabul gören ve birçok devlet tarafından da onaylanan uluslararası antlaşmalardan ilki 1 Mart 1954 tarihli Hukuk Usulüne Dair La Haye Sözleşmesi⁵⁷⁰'dir. Sözleşme uluslararası hukuki yardımın kapsamına giren bütün konuları kapsamaktadır. Sözleşmenin tebligata ilişkin hükümleri ise 1-7. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Sözleşmenin kapsamına giren durumlarda konsolosluklar ve diplomatik temsilcilikler vasıtasıyla işleyen geleneksel sistemin yerine, her taraf devletin belirlemiş olduğu “*merkezi makam*” aracılığıyla işleyen sistem öngörülmüştür. Ancak bu durum konsoloslukların yetkisini kaldırmamış bilakis ona ilave bir yol getirmiştir.⁵⁷¹ Bu antlaşmada öngörülen tebligat usulü konsüler yoldur. Yani tebligat isteyen makam öncelikle yapılacak olan tebligatı Adalet Bakanlığı'na yollayacaktır. Adalet Bakanlığı ise tebligat evrakını tebligatın yapılacağı görev çevresine

⁵⁶⁸ Aybay, 2009, a.g.k, ss. 234-235.

⁵⁶⁹ <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/genelgeler.html> (Erişim Tarihi: 5.6.2018).

⁵⁷⁰ Resmi Gazete Tarihi: 23.05.1972, Sayı: 14194. Türkiye'nin sözleşmeye katılması 14.3.1972 tarihinde kabul edilen 1574 nolu Hukuk Usulüne Dair Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunması Hakkında Kanun'la olmuştur. 23.10.2017 tarihi itibarıyla sözleşmeye taraf olan devlet sayısı 48'dir. Bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/genelge_ekler/63-3%20Tebligat%20Genelgesi/Ek-6%201954%20Tarihli%20%20Hukuk%20Usul%20C3%BCne%20Dair%20%20Lahey%20S%20C3%B6zle%20C5%9Fmesine%20Taraf%20Olan%20Devletler.pdf (Erişim Tarihi: 5.6.2018).

⁵⁷¹ Aybay, 2009, a.g.k, s. 239.

göre görevli olan konsoloslüğümüze yollayacak, konsoloslüğümüzde bu evrakı görevli olduğu ülkenin sözleşmeye göre tesis edilmiş olan merkezi makamına gönderecektir. Merkezi makam da tebligatı yaptıktan sonra yapıldığını tasdikleyen belgeyi ya da tebligat yapılamamış ise bunun sebepleri de dâhil olmak üzere yapılamadığını tasdikleyen belgeyi kendisinden talepte bulunan konsoloslüğümüze yollayacaktır.⁵⁷² Sözleşmenin 1/1. maddesine göre taraflar önce bir merkezi makam belirleyecektir. Tebligata ilişkin istekler belirlenen bu merkezi makama yapılacaktır. Aynı maddenin 3. fıkrasına göre ise sözleşmeye taraf olan devlet diğer devletlere bildirimde bulunarak, ülkesinde yapılması istenen tebligata ilişkin talebin kendisine “*diplomatik yolla*” iletilmesini isteyebilir. Ülkemiz açısından bu yolun tercih edildiği tebliğ metodunda ilk olarak tebligatı çıkaracak olan merci tebliğ olunacak evrak ile eklerinin bağlı olduğu Bakanlık aracılığıyla Dışişleri Bakanlığı’na yollayacak oradan da söz konusu evrak ilgili büyükelçilik aracılığı ise tebliğ yapması istenen devletin Dışişleri Bakanlığı’na yollanacaktır. Görüldüğü üzere diplomatik yol, konsüler yola göre oldukça uzun bir süreç gerektirdiğinden uygulamada çok tercih edilen bir yol değildir. Son derece yavaş işleyen bir prosedür işlemektedir.⁵⁷³

Sözleşmenin 3. maddesine göre yabancı ülkeye gönderilecek tebligat için başvuran devlet öncelikle bir talepname hazırlayacaktır. Talep içerisinde tebligatın mahiyeti, içeriği, tarafları ve sonuçları gibi konularda açıklayıcı bilgiler yer almalıdır. Talepname ve tebliğ evrakı başvuran devletin dilinde düzenlettirilecek aynı zamanda başvuru devletin diline tercüme ettirilecektir. Ancak bu durum taraf devletler arasında sadece işbu sözleşmenin uygulanabildiği durumlarda söz konusudur. Şayet 1954 tarihli La Haye Sözleşmesi’nin 6. maddesinde belirtilen üç durumdan birisi mevcutsa talepname ve tercüme yapmaya gerek yoktur. Sözleşmenin 6. maddesinde belirtilen bu üç durumda ise sözleşmede öngörülen tebliğ metodu, tebliğ olunacak evrakın yabancı ülkede bulunan ilgililere doğrudan gönderilmesi hakkını, ilgililerin tebligatı, doğrudan doğruya evrakın gönderildiği ülkelerin noterleri veya yetkili memurları aracılığı ile yaptırımları hakkını ve her devlet için yabancı ülkede bulunan kişilere diplomatik temsilcileri ve konsolosları aracılığı ile doğrudan tebligat yaptırma hakkını ortadan kaldırmamaktadır. Bu üç durumdaki hakların gerçekleşebilmesi için şüphesiz ilgili devletler arasındaki

⁵⁷²Günay, 2012, a.g.k, 63 nolu dipnot.

⁵⁷³Günay, 2012, a.g.k, 64 nolu dipnot.

antlaşmanın bunu öngörmesi şayet antlaşma yoksa ülkesinde tebligat yapılacak devletin bu duruma karşı çıkmaması gerekmektedir.⁵⁷⁴

Tebligat konusunda uluslararası hukukta yaygın olarak kabul gören uluslararası antlaşmalardan ikincisi ise 15 Kasım 1965 tarihli Hukuki veya Ticari Konularda Adli ve Gayri Adli Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair La Haye Sözleşmesi'dir.⁵⁷⁵ 1954 tarihli La Haye Sözleşmesi'nde düzenlenen uluslararası tebligat usulünün, tebligat yapılmasını istenilen düzeyde çabuklaştıramaması 1965 tarihli La Haye Sözleşmesi'nin hazırlanması sonucunu doğurmuştur. 1965 tarihli La Haye sözleşmesi ise 1954 tarihli La Haye Sözleşmesi arasında tebligat konusunda farklılıklar mevcuttur. 1965 tarihli La Haye Sözleşmesi sadece uluslararası tebligat usulünü düzenlemektedir. Her iki sözleşmeye de taraf olan devletler açısından 1965 tarihli La Haye Sözleşmesi, 22. maddesi ile bir düzenleme getirmiştir. Düzenlemeye göre şayet her iki devlet de hem 1954 tarihli Sözleşmeye hem de 1965 tarihli Sözleşmeye taraf ise tebligat konusunda aralarında 1965 tarihli Sözleşme uygulanacaktır. Tebligat konusu dışındaki konularda ise aralarında 1954 tarihli La Haye Sözleşmesi hükümleri uygulanacaktır.⁵⁷⁶

Sözleşmenin 1. maddesi kapsam maddesidir. Madde de sözleşmenin tebliğ edilmek üzere yabancı memleketlere ticarî veya hukukî, adli veya gayrî adli belgeler gönderilmesi söz konusu olan bütün hallerde uygulanacağı düzenlenmiştir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise sözleşmenin muhatabın adresinin bilinmediği durumlarda uygulanmayacağı düzenlenmiştir. Sözleşme de uluslararası tebligatın yapılması konusundaki diplomatik veya konsüler yoldan vazgeçilerek daha pratik bir usul olan merkezi makama başvuru usulü düzenlenmiştir.⁵⁷⁷ Sözleşmenin ikinci maddesine göre, sözleşmeye taraf olan her devlet bir merkezi makam belirleyecektir. Bu hükme göre ülkemizin belirlemiş olduğu merkezi makam, Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'dür. Merkezi makama başvurma usulünde, tebligat çıkarmaya yetkili olan mercii, kendisine tebligat yapılması için başvurulacak olan

⁵⁷⁴Günay, 2012, a.g.k, s. 274.

⁵⁷⁵15.11.1965 tarihinde Lahey'de imzalanan Hukuki veya Ticari Konularda Adli ve Gayri Adli Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair Sözleşme 'sine 09.7.1971 tarih ve 1483 sayılı Kanun ile katılmamız uygun bulunmuş ve sözleşme ülkemiz bakımından 28.04.1972 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Resmi Gazete Tarihi: 17.06.1972, Sayı: 14218.

⁵⁷⁶1965 tarihli La Haye Sözleşmesi'nin 22. maddesi şu şekildedir: "*İşbu Sözleşme, tasdik eden Devletlerarasındaki ilişkilerde, Hukuk Muhakemeleri Usulü ile ilgili olarak Lâ Haye'de sırası ile 17 Temmuz 1905 ve 1 Mart 1954'de imzalanan Sözleşmelerin biri veya diğerinde taraf oldukları nispette bunların 1 ila 7 nci maddelerinin yerine kaim olacaktır.*"

⁵⁷⁷Günay, 2012, a.g.k, s. 275.

devletin merkezi makamına resmi bir tasdik veya işleme gerek kalmadan başvurur. Tebliğ evrakı ise sözleşmenin ekinde belirtilen örneğe uygun bir biçimde düzenlenen bir talepname ile gönderilecektir. Bu hususlar sözleşmenin 3. maddesinde açık bir şekilde ifade edilmiştir. Kendisinden talepte bulunulan merkezi makam ise söz konusu talebi uygun görürse, tebligatı ya kendi iç hukukunda yer alan kurallara göre ya da kendi iç hukukundaki kurallara aykırı olmamak kaydıyla talep eden devletin istemiş olduğu özel usule göre yapacaktır. Nitekim bu hususlar Sözleşmenin 5. maddesinde ifade edilmiştir. Görüleceği üzere sözleşmede düzenlenen tebligat usulü daha hızlı, kolay ve pratiktir. Sözleşme, başka yollarla tebligat yapılmasını da yasaklamamıştır. Nitekim Sözleşmenin 8. maddesine göre sözleşmeye taraf olan devletler tebligat yapmak istedikleri devletin ülkesinde bulunan konsoloslukları aracılığı ile de merkezi makama başvurabilirler. Keza Sözleşmenin 9/2. maddesine göre şartlar gerektiriyorsa tebligat yapılması hususunda diplomatik yolları da kullanabilirler.

4.7.2. Ülkemizden Yabancı Ülkeye Yapılacak Tebligat

7201 sayılı Tebligat Kanunu'nun⁵⁷⁸ 25/a maddesinde yabancı ülkede bulunan vatandaşlarımıza dış temsilciliklerimiz aracılığı ile tebligat yapılması usulü düzenlenmiştir. Yabancı ülkede bulunup resmi bir sıfatı veya görevi olmayan Türk vatandaşlarına Büyükelçilik veya Konsolosluklarımıza tarafından bir bildirim yapılır. Yapılan bu bildirimde tebliğ evrakının içeriği ve hangi mercii tarafından tebliğe çıkarıldığına ilişkin bilgiler yer alır. Ayrıca söz konusu evrakta 30 gün içinde ilgili Türk konsolosluğu veya büyükelçiliğine başvuru yapılmadığı takdirde tebligatın yapılmış sayılacağına ilişkin ihtar da yer alır. Bu şekilde gönderilen tebligat 30. günün bitiminde yapılmış sayılır. Zira bu husus yapılan tebligatın usulüne uygun olması için zorunlu bir husustur. Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına posta yolu ya da iade taahhütlü yolu ile yapılan tebligatları Yargıtay kabul etmemektedir.⁵⁷⁹ Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına yapılan tebliğ bildirimini Büyükelçilik, Konsolosluk veya bunların görevlendireceği bir memur yapar. Bildirim muhataba, muhatabın bulunduğu ülkenin mevzuatının öngördüğü şekilde gönderilir. Bildirimi alan muhatap Büyükelçilik veya Konsolosluğumuza süresi içerisinde başvurup tebliğ mazbatasını almaktan kaçınırsa bu

⁵⁷⁸Resmi Gazete Tarihi: 19/2/1959, Sayı: 10139.

⁵⁷⁹Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 2017/5911 E. , 2018/4430 K. ve 2016/24998 E. , 2017/13898 K. sayılı kararları www.emsal.yargitay.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2018).

husus için tutulacak tutanağın düzenlendiği tarihte tebliğ yapılmış sayılır. Bu durumda evrak bekletilmeksizin çıkarılan merciiine geri gönderilir. Muhatap 30 gün içinde Türk Büyükelçiliği veya Konsoloslukuna başvurur ve tebliğ evrakını alırsa, tebligat muhatabın tebliğ evrakını aldığı tarihte yapılmış sayılır. Yargıtay bir kararında Konsolosluk tarafından muhataba gönderilen iade taahhütlü bildirim formunun muhatabın evde bulunmaması sebebiyle söz konusu mektubu bir hafta içerisinde posta idaresinden alması gerektiği şeklinde bırakılan yazılı davet mektup sonucu yapılan tebliğ işlemi Tebligat Kanunu'nun 25/A maddesine aykırı bulmuştur.⁵⁸⁰

Yurtdışında bulunan Türk vatandaşlarının Türkiye'de bulunan adreslerine tebligat yapılamaz, bu kişilerin Türkiye'deki yakınlarına da tebligat yapılamaz. Keza Tebligat Kanunu'nun 25/A maddesinde belirtilen prosedür uygulanmadan bu kişilere ilan tebligat da yapılamaz.⁵⁸¹ Tebligat Kanunu'nun 25/A maddesine 2011 yılında eklenen fıkra ile *"Bu maddeye göre kazaî merciler tarafından çıkarılacak tebligatta, tebliğ evrakı doğrudan o yerdeki Türkiye Büyükelçiliği veya Konsoloslukuna gönderilebilir."* düzenlemesi getirilmiştir. Bu düzenleme ile tebliğ yapacak olan makama alternatif bir imkân getirilmiştir. Araştırmacıya göre başka bir kurum aracı kılınmaksızın doğrudan konsolosluk ya da büyükelçilik aracılığı ile tebligat yapılması usul ekonomisi açısından daha uygun bir durumdur.

Tebligat Kanunu'nun 27. maddesine göre yabancı ülkede resmi bir sıfat ve görevde bulunan Türk memurlarına tebligat Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile yapılacakken, asker şahıslara ise bağlı oldukları Kara, Hava, Deniz Kumandanlıkları ile Jandarma Genel Komutanlığı aracılığı ile yapılacaktır. Nitekim muhataba 25 ve 25/A maddesinde öngörülen usule göre tebligat yapılamadığı takdirde muhataba Tebligat Kanunu'nun 27. maddesine göre ilan tebligat yapılacaktır. Yargıtay kararları da bu yöndedir.⁵⁸²

4.8. Konsoloslukların Diğer Görev ve Yetkileri

Konsoloslukların görevleri 1963 tarihli KİHVS'de yazılanlarla sınırlı değildir. Ülkemizde yürürlükte olan muhtelif kanunlarda konsoloslukların görevleri ile düzenlemeler yer almaktadır.

⁵⁸⁰Yargıtay 12. Hukuk Dairesi'nin 2017/950 E. ve 2018/4700 K. sayılı kararı. www.emsal.yargitay.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2018).

⁵⁸¹Günay, 2012, a.g.k, ss. 267-268.

⁵⁸²Yargıtay 14. Hukuk Dairesi'nin 2016/12326 E. ve 2018/656 K. sayılı kararı. www.emsal.yargitay.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.07.2018).

1512 sayılı Noterlik Kanunu'nun⁵⁸³ "imza ve mühür onaylanması" başlıklı 195. maddesinde "Yabancı memleketlerde usulü uyarınca yapılan noterlik işlemlerinin altındaki o memleketin yetkili merciinin imza ve mühürü, konsolos tarafından onanır. Özel kanun hükümleri saklıdır." düzenlemesi yer almaktadır. Düzenlemeden de anlaşılacağı üzere yurtdışında yapılan noter işlemlerinin ülkemizde sonuç doğurabilmesi için yapılan noter işleminin bulunduğu ülkedeki konsoloslüğümüzde söz konusu işlemin onaylanması gerekmektedir. Onaylama görevi konsolosluklara verilmiştir. Nitekim Yargıtay incelemiş olduğu bir davada, yabancı ülkede düzenlenmiş olan davalıya ait vekâletnamenin konsoloslukta onaylanmadığı gerekçesiyle bu eksikliğin giderilmesi için dosyayı kararı veren mahkemeye geri göndermiştir.⁵⁸⁴ Keza Noterlik Kanunu'nun 191. maddesi gereği yurtdışında noterlik görevi Türk konsolosluklarına verilmiştir. Yabancı kişiler noter işlerini dilerlerse Türk konsolosluklarında dilerlerse buldukları ülkenin yetkili makamlarında yapabilirler. Konsoloslukta yapılan işlem Türkiye'de yapılacak bir işlem için yapılmışsa onaylayan Konsolos tarafından ayrıca Türkçeye tercüme de ettirilmelidir. Yargıtay, dava dosyalarına sunulan yabancı belgelerin bu nitelikte olmasını aramaktadır.⁵⁸⁵

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 224. maddesine göre ise yabancı devlet ülkesindeki yetkili makamlar tarafından hazırlanmış olan resmi belgelerin, bu vasıflarını ülkemizde de taşınmaları için belgenin verildiği devletin yetkili makamı veya orada bulunan Türk konsolosluğu tarafından onaylanması gerekmektedir.⁵⁸⁶

1111 sayılı Askerlik Kanunu'nun⁵⁸⁷ muhtelif maddelerinde konsolosluklara görev verilmiştir. Bu görevlere örnek olarak askerliğin ertelenmesi başvurularını alma, müteakip erteleme başvurularını alma, dövizle askerlik, yedek subaylık başvurularını alma, yedek subay aday adaylarının sevk öncesi dolduracaklarını formları ilgili Askerlik Şubesi Başkanlıklarına göndermek gösterilebilir.⁵⁸⁸

⁵⁸³Resmi Gazete Tarihi: 5/2/1972, Sayı: 14090.

⁵⁸⁴Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nin 2016/10758 E. ve 2016/10929 K. sayılı kararı. www.emsal.yargitay.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.7.2018).

⁵⁸⁵Yargıtay 3. Hukuk Dairesi'nin 2015/12814 E. ve 2016/2818 K. sayılı kararı. www.emsal.yargitay.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.7.2018).

⁵⁸⁶Resmi Gazete Tarihi: 4/2/2011, Sayı: 27836.

⁵⁸⁷Resmi Gazete Tarihi: 21/6/1927, Sayı: 631-635.

⁵⁸⁸<https://www.konsolosluk.gov.tr/Procedure/ShowProcedure/5> (Erişim Tarihi: 27.7.2018).

SONUÇ

Bu çalışmanın temel amacı, devletlerin diğer devletler ile aralarındaki iletişimin en önemli unsurlarından biri olan konsolosluk kurumuna ait dağılık ve yorumlanabilir olan bilgileri olabildiğince bu kuruma ait tarih ve fonksiyonları ile birlikte geniş çerçevede ele almak ve tartışmaya açık noktaların daha da dar yorumlanabilecek kadar derleyip bir araya getirmek ve konsolosluk kurumu hakkındaki günümüzde var olan sorunlara çözüm getirmektir.

Tarihsel süreçte konsolosluk kurumunun diplomasi kurumundan daha farklı olarak gelişim gösterdiği, siyasi ve askeri olmaktan çok daha ziyade ekonomik gerekçelerle vücut bulduğu gözlemlenmiştir. Dünya tarihinin ve ekonomik hareketliliğin büyük bir çoğunluğunun Avrupa, Orta Doğu ve Uzak Doğu çizgisinde şekillendiği düşünülecek olursa, konsolosluk kurumunun da bu düzlem üzerinde daha da belirgin bir şekilde ortaya çıktığı görülecektir. Bu bilgi sayesinde konsolosluk hakkında ileride yapılacak olan çalışmalara da ışık tutulmuş olacaktır.

Devletlerin kendi sınırları dahilindeki ticaret hacimlerinin genişlemesi, gelişen ulaşım araçları sayesinde üretilen mal ve hizmetlerin daha uzaklara götürülmek istenilmesi ve tüccarların yabancılarla kurdukları ilişkiler zamanla önce tüccarlar arasında daha sonra da devletler arasında güven sağlamış, buna bağlı olarak da devletler arasındaki ilişkilerin daha hızlı ve düzenli olması gerektiği anlaşılmıştır.

Buna rağmen konsolosluk kurumunun uluslararası düzeyde kesin bir mevzuata dayandırılması ise ancak 20. yüzyılda gerçekleşebilmiştir. 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'ne taraf olan devletler, konsolosluk ilişkilerinin tarihsel olarak çok eskilere dayandığını ve bu ilişkileri devletler arasındaki dostane çözümlere dayalı olduğunu kabul etmişlerdir. Daha da eskilere gidildiğinde birbirine yabancı olan kabilelerin veya aşiretlerin aralarında mal takası veya birbirlerine kız alıp verme gibi ritüelleri aracılar ile gerçekleştirmişlerdir. Tarih öncesi çağlarda gerçekleşen bu ritüellerin mahiyeti tartışmaya açıktır.

Konsolosluk kurumu olarak nitelendirilen oluşumun öncesinden bahsedildiğinde bu oluşumun, bu işi ticari amaçla yerine getiren ve bireysellikten daha da öte gitmeyen çabalar olduğu görülecektir. Bunlar bir yerde kalıcı olarak durmayan, bir takım sabit işlerden daha öte gitmeyen ve devletlerin yetkisinden muaf girişimlerdir. Ancak konsolosluk kurumunun elle tutulur bir tarihi olduğunu ortaya koyabilmek için bu işi

kalıcı olarak yapmaya başlayan ve devlet otoritesi altında yetkilendirilen tarihine bakmak gerektiğini yukarıda belirtilmişti. Bu tarih antik Yunan kent devletleri ve Mısır firavunları yönetimindeki devletler arasında gerçekleşen ticaret ile ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde de devletler arasında gerçekleşen ticaret hacminin büyük bir kısmının limanlar aracılığıyla yapıldığı düşünülecek olursa, konsolosluk kurumunun tarih sahnesindeki yerini aldığı önemli noktaların denize kıyısı olan devletler olduğu, bunun da çoğunlukla bir iç deniz olan Akdeniz'e kıyısı olan devletler olduğu net bir şekilde ortadadır..

18. yüzyılın sonuna kadar adı konulmamış olsa da, bir devre damgasını vuran ve kıtalara hükmeden Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'i ve Karadeniz'i kendi iç suları haline getirmiş olması, topraklarına hükmettiği ve kendilerini vergiye bağladığı, ahitnameler ile diğer devletlerle arasındaki ticari ve politik ilişkilerin devamlılığı konsolosluk benzeri kurumların ortaya konmasını gerektirmiştir. Bu ilişkilerin en başında, anlaşma sağlanan devletlere tanınan kapitülasyonlar oluşturmuştur. Bu kapitülasyonların ve bunları yürütmekle görevlendirilen konsoloslara tanınan sınırsız bir takım imtiyazların tarihi sonuçları çalışmada da belirtildiği üzere planlanan şekilde olmamış olsa da konsolosluk tarihinin gelişimine yapmış olduğu katkılar gözardı edilmemelidir.

Sözleşme hukuku gereği bir anlaşmaya varılması gerektiğinde karşılıklı iki veya daha fazla tarafın olması gerekir. Uluslararası hukuka uygun bir sözleşmeden bahsedilebilmesi için ise ilk etapta tarafların karşılıklı olumlu beyanları ve buna bağlı rızaları bulunmalıdır. Konsolosluk ilişkilerinin kurulmasına yönelik yapılan sözleşmeler ise sadece devletlerarasında tesis edilebilir. Nitekim bir sözleşmeden bahsettiğimizde onun yazılı olması gerektiği aklımıza geliyorsa da bugün konusunu ele aldığımız konsolosluk kurumunun gelişmesi ve yazılı hukuka konu olmasında örf-adet ve geleneksel teamüllerin yeri en başta gelmektedir. Konsolosluk kurumunun anlamlandırılması sadece yazılı kaynaklara dayanamayacağından bu çalışmada alanında uzman kişilerin tarih bilgisi ve bireysel/devlet düzeyindeki uygulamaları da derlenmiştir.

Tanımsal düzeyde konsolosluk kurumu diplomatik elçiliklerden bir takım kesin hatlar ile ayrılmaktadır. Buradaki en belirgin çizgi devletlerarası siyasette buna bağlı geliştirilen politikadır. Her ne kadar konsolosluk kurumu ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve devletlerin yurtdışındaki vatandaşlarına yönelik ticari kolaylıklar sağlanması üzerine inşa edilmiş olsa da araştırmacıya göre devletlerin aralarındaki tarihten kaynaklanan siyaset ve günümüz jeopolitik merkezleri açısından birbirleri ile olan askeri ve siyasi ilişkileri

kendi aralarında geliştirdikleri ticaretin iletişimini, hacmini, gittiği yünü de şekillendirmektedir. Bu sebepten ötürü konsolosluk hizmetlerini diplomatik hizmetlerden ayıran çizginin sanıldığı kadar kalın ve keskin olduğu söylenememektedir.

Konsolosluk faaliyetinden doğan iş ve işlemler bu göreve gönderen devletlerce atanıp kabul eden devletler tarafından kabul edilen konsolosluk mensupları tarafından yerine getirilmektedir. Bu kişilerin en başında konsolosluk şefi gelmektedir. Bu kişilerin donatılmış olduğu yetkiler, gönderildikleri devletin egemenlik hakkına aykırı bir takım işlemlerin istisnasını teşkil etmektedir. Her ne kadar dışarıdan bakıldığında böyle de gözükse, devletler bu istisnaları mütekabiliyet esasına dayanarak birbirlerine tanımaktadır. Mütekabiliyet çerçevesinde devletler birbirlerini bir takım konularda ayrıcalıklı hale de getirirse, bir takım hukuki meseleler ve buna bağlı gelişebilecek husumetler bu ayrıcalıklı işlemlerin yerine getirilmesine engel teşkil edebilecektir. İşte bu ve benzeri sebeplerden ötürü konsolosluk görevlilerine de görevleri icabıyla bir takım ayrıcalıklar tanınmıştır. Sadece bu kişiler değil, aynı zamanda konsolosluk görevlilerinin görevli oldukları ülkeye yanlarında getirdikleri aile bireyelerine de benzeri ayrıcalıklar tanınmıştır.

Devletler yabancı ülkelere atamış oldukları konsolosluk mensuplarını farklı kategorilerde ve farklı yetki ve unvanlar ile donatmış olsalar bile; konsolosun, atandığı ülkenin kendi iç hukukundan ve uluslararası hukuktan doğan hakları çerçevesinde izin verildiği ölçüde görevine devam edebileceği yukarıda belirtilmiştir. Burada esas olan devletlerin kendi egemenlik hakkı da olsa, bu hakkın kullanılmasında göz önünde bulundurulması gereken ölçütün uluslararası hukukta uyumazlığın çözüm yollarından olan ve devletlerarasında karşılıklı müzakereye dayanan barışçıl çözüm yollarının uygulanmasıdır.

Bir konsolos şefinin atanması, yetkilerinin tanınması veya onun yerine vekâlet edecek bir başka memur ya da idare personelinin konsolos şefine verilmiş olan hak ve ayrıcalıkları kendi üzerinde devam ettirebilmesi yine o konsolosluk şefini kabul eden devletin iradesine bağlı olduğunu tekrar belirtmek gerekir. Diğer taraftan, konsolosluk kurumu da kendi içinde kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategorilerin en belirgin ve ayırt edici olanı fahri konsolosluk ve meslekten konsolosluk ayrımıdır. Genel anlamıyla aynı işi yapıyor gibi görünmelerine rağmen; fahri konsoloslar, meslekten konsolosların kişisel dokunulmazlık ve bina dokunulmazlığından benzeri şekilde faydalanamazlar. Fahri konsoslara tanınan bir takım bağışıklık ve ayrıcalıklar ise fahri konsolosluk

görevlilerinin aile bireylerine verilmemiştir. Konsolosluklar da özel hukuktan kaynaklanan bir takım iş ve işlemler yapılmaktadır. Bu işlemlerden en yaygın olanları pasaport ve vize işlemleridir. Pasaport ve vize konusunda her devlet egemenlik hakkına sahiptir. Pasaport ve vizenin yanında konsolosluklar, doğum, evlilik, noterlik, vatandaşlık ve adli konularla ilgili alanlarda birçok işlem yaparlar ve bu işlemlerle ilgili gerekli harçları tahsil ederler. Bu tür işlemlerle konsoloslar, kendilerinden hizmet talep edenlere özel hukuk alanında hizmet vermektedirler. Buradaki özel hukuk, bir hukukun alt dalı olmasından ziyade, yapılan işlemlerin niteliği ile ilgilidir. Zira kişilerin konsolosluktan bir konu hakkında talepte bulunmaları ihtiyari bir husustur. Konsolosluklar, bir devlet idaresinin bireylere karşı yapmış olduğu birtakım iş ve işlemleri yurtdışında devlet adına veren kurumlardır. Örneğin, şartları oluştuğunda konsolosluklar da evlenilebilir, doğum ve ölüm bildirimleri yapılabilir, nüfus kimliği çıkarttırılabilir, askerlik işlemleri yapılabilir. Her devletin konsolosluğu bu tür iş ve işlemlerde kendi iç hukuk kurallarını uygulamaktadırlar.

Ülkemiz açısından baktığımızda yurtdışında bulunan konsolosluklarımız kendilerine ayrılan görev çevrelerinde çeşitli faaliyetler icra etmektedir. Konsolosluklarımız, yurtdışında ülkemizin menfaatlerini koruyup geliştirmekte, Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşlarına ve uyrukluğunu taşıyan tüzel kişilerine yönelik olan konsolosluk işlemlerini yerine getirmekte, konsolosluğun vermiş olduğu korumayı sağlamakta, 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nde sayılan ve kendilerine verilen diğer görevlerini yerine getirmektedir

Sonuç olarak 24 Nisan 1963 tarihinde imzalanan ve konsolosluk kurumu hakkında en kapsamlı ve ana belge olan Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, ülkemizde de kabul edilmiş ve 1975 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, konsolosların görevlerini uygun bir şekilde yerine getirmelerini sağlamak, devletlerarasında eşitliği sağlamak, uluslararası barışı ve güvenliği sürdürmek gibi amaçları da taşımaktadır. Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmeleri çerçevesi içerisinde devletlerarası ilişkileri sağlayan araçlardan biri olan konsolosların, bu ilişkiyi etkili ve verimli şekilde sağlayabilmesi için kendisine uygun ve sağlıklı bir çalışma ortamı sağlanması gerekmektedir. Bu uygun ve sağlıklı şartları sağlama görevi ise konsolosu kabul eden devlete aittir. Kabul eden devlet gerekli olanakları uluslararası barış ve güvenliği gözeterek sağlamalıdır. Bunun içindir ki konsolosu kabul eden devlet birtakım ayrıcalık ve bağışıklıkları amacına uygun olarak konsolosluklara sağlamaktadır. Kendilerine

yüklenen yetki ve görevleri sağlıklı bir şekilde yerine getirecek olan konsoloslara bağışıklık ve ayrıcalıklar tanınmıştır. Bu bağışıklık ve ayrıcalıklar konsolosluklara ve konsoloslara görevleri gereği verilmiştir. Bu kapsamda 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nde konsolosluk mensuplarına, bu kişilerin aile bireylerine ve konsolosluk binalarına birtakım bağışıklık ve ayrıcalık tanınmıştır. Kendilerine bağışıklık ve ayrıcalık tanınan konsoloslar ise görev yaptıkları ülkede birtakım iş ve işlemleri yerine getirmekle görevlendirilmiştir. Bir ülkede yaşayan bir kimsenin ülkesindeki kamu kurumlarında yapacağı iş ve işlemleri yurtdışında iken yapabileceği yer konsolosluklardır. Konsolosluklar kendilerini gönderen devlet ile kabul eden devlet arasında bir köprü görevi üstlenmişlerdir. Konsolosluklar devletlerarasında siyasi bir araç olarak kullanılmamalıdır. Bir devlet idaresinin yurtdışındaki temsili olan konsolosluklar, kendilerine tanınan hak ve yetkileri yerinde ve zamanında kullanarak kendilerinden hizmet talep eden kişilere gerekli kolaylıkları sağlamalı uygun görülen taleplere cevaz vermelidirler. Günümüzde her geçen gün gelişmekte olan teknolojik imkânlardan konsolosluklar da faydalanmalı buna bağlı olarak e-konsolosluk sistemi yaygınlaştırılmalıdır.

Konsolosluklara millet temsilciliği de denilebilir. Keza konsoloslukların gelişip yaygınlaşması demek aynı zaman da milletlerin de gelişmesi demektir. Bir ülkede konsolosluk kurulmasının mali boyutu da düşünüldüğünde, bu imkâna sahip olmayan devletlere gerekli mali imkânlar sağlanmalıdır. Ceza kanunlarında konsolosluklara ve konsolosluk mensuplarına yönelik fiiller açık bir şekilde suç olarak düzenlenip yaptırıma bağlanmalıdır. Konsolosluklardan hizmet alacak olan kişilere, gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Aksar, Y. (2012). *Teori ve uygulamada uluslararası hukuk-1.1*. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Aksar, Y. (2017). *Teori ve uygulamada uluslararası hukuk-1*. 4. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Alex, D. M.(1837). *Manuel des Consuls*. Cilt: I. A. Asher. Londra & Berlin.

Arısoy, U. K. (2014). *Ceza Muhakemesi Kanununda koruma tedbiri olarak arama ve el koyma*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, s. 116.

Artuk, M.E, Gökçen. A ve Yenidünya. C. (2014). *Türk Ceza Kanunu Şerhi*. 3. Cilt, Ankara: Adalet Yayınevi.

Aybay, R. (2007). *Yargıtay içtihatlarına göre yabancı devletin yargı bağıışıklığı*. Türkiye Barolar Birliği Dergisi. S.72, ss. 109-120.

Aybay, Rona. (2009).*Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk*.Türkiye İş Bankası Yayınları. İstanbul.

Aygün, M. (2015). *Yabancılık unsurunun mahiyeti ve yargılamadaki rolü*. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt: 16. Özel Sayı 2014. s. 1025-1066.

Bozkurt, E. Kütükçü, M. A ve Poyraz, Y. (2015). *Devletler Hukuku*. Yetkin Yayınevi, Ankara.

Çağırın, M. E. (2014). *Uluslararası örgütler*. 2. Bası. Ankara: Turhan Kitabevi.

Caşın, M. H. (2013).*Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları*.İstanbul: Legal Yayınevi.

Çenkeri, E. (2010). *Uluslararası düzeyde yasa çakışmaları*. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 12, Özel Sayı, s.194.

Çelikel, A. (2017). *Yabancılar hukuku*.Yenilenmiş 23. Bası. İstanbul: Beta Yayınevi.

Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve mülteci hukuku*. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Çolakoğlu, S ve Güler A. (2011). Türkiye ve Tayvan: İlişkilerde Zemin Arayışları. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. Uşak ANALİZ. No.12.

Çuban, İ. H. (2014). *Mala Zarar Verme Suçu*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, s. 62.

Deliduman, S. (2002). *Tebliğat hukuku bilgisi*. Ankara: Yetkin Yayınevi.

Demiralp, G. N. (2012). *Diplomatik temsilcilik ve konsolosların Türkiye’de taşınmaz edinimi*. Tapu ve Kadastro Uzmanlık Tezi, Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,s.59.

Doğan, V. (2016). *Türk yabancılar hukuku*.1. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi.

Dost, S. (2015) *Milletlerarası hukukta mütekabiliyet ilkesi* Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 5, Sayı: 2. s. 16.

Edip, Ç. (1969). *Milletlerarası Hukuk*.Cilt 1, 2’nci bası. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Ekşi, N. (2016). *Yabancılar ve uluslararası koruma hukuku*.4.Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.

Erdem, G. (2008). “*Osmanlı İmparatorluğu’nda sürekli diplomasiye geçiş süreci*”, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 13.

Gözler, K. (2005). *Türk anayasa hukuku dersleri*, Bursa: Ekin Kitabevi.

Gözlügöl, S. V. (2013).*Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılması*. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi- Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt: 19, Sayı:1, ss. 99-127.

Gözübüyük, Ş ve Gölcüklü F. (2013). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve uygulaması*. 10. Bası. Ankara: Turhan Kitabevi. s. 36.

Günay, E. (2012). *Türkiye’den yabancı ülkeye yapılan tebligat ve esasları*. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 11, s. 5.

Gündüz, A. (2014).*Milletlerarası hukuk*. Reşat Volkan G. (Editör). 7. Baskı.Ankara: Beta Yayınevi. s. 623.

Hakeri, H. (2013). *Ceza hukuku genel hükümler*. 16. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi. s. 108.

Heredotus. (1928).*The History of Herodotus*. Çeviren RAWLİNSON, George. New York: Tudor.

Huner, T. (2002).*Eski ve yeni diplomasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

İskit, T. (2007).*Diplomasi tarihi, teorisi, kurumları ve uygulaması*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, İ. S. (2017). *Uluslararası hukuk temel bilgiler*.1. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.

Kocabaşoğlu, U. (2004). *Majestelerinin konsolosları, İngiliz belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu’ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580–1900)*. İstanbul: İletişim Yayınevi.

- Kocaoğlu, S. (2011). *Susma hakkı*. Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 2011/1. s. 40.
- Kodaman, T ve Akçay, E. Y. *Kuruluştan yıkılışa kadar Osmanlı Diploması Tarihi ve Türkiye'ye bıraktığı miras*. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2010, Sayı:22, s.75-92.
- Lee, L. (2005). *Consular Law and Practice*. 2. Bası. Oxford University Press.
- Mohammadkhani, Z. (2014). *Ortadoğu'daki görünümü ile diplomasi ve konsolosluk ilişkilerinde ayrıcalıklar*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. ss.24-57.
- Öğüt, S. (2013). *Egemen eşitlik prensibine modern uluslararası hukuk açısından bir istisna hali olarak yaklaşma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt:19. Sayı:3. s.157.
- Ökçün, A. G. (1973). *Konsolosluk ilişkilerinin kurulması ve yürütülmesi*". Prof. Dr. K. Fikret Arık'a Armağan. Ankara: Sevinç Matbaası. ss. 329-370.
- Önalp, G ve Yaman, A. (2017). *Kamu yönetimi alanında teknolojinin getirdiği yeni sistemlerden bir örnek: e-konsolosluk*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. Yıl: 5. Sayı: 49. ss. 563-564.
- Özbek, V. Ö. (2015). *İnfaz hukuku*. 6.Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Özekes, M. (2003). *Medeni usul hukukunda hukuki dinlenilme hakkı*. Ankara.
- Özgenç, İ. (2017). *Türk Ceza Kanunu gazi şerhi*. 3. Bası. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Özkorkut, N. Ü (2004). *Kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nin yargı yetkisine getirdiği kısıtlamalar*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 53. Sayı: 2. s. 93.
- Öztürk, N. (2013). *Yabancıların yerel seçimde oy kullanma hakkı*. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni. yıl 33. sayı 1. ss. 145-147.
- Özyakışır, D. (2006). *Ulus-devlet ve milli egemenlik bağlamında teorik bir küreselleşme eleştirisi*. Jeopolitik Dergisi. s. 78.
- Parlar, A. (2015). *Türk Ceza Kanunu şerhi-2*. 1.Baskı. Ankara: Bilge Yayınevi.
- Pazarcı, H. (1998). *Uluslararası hukuk dersleri*. 1. Kitap. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pazarcı, H. (2001). *Uluslararası hukuk dersleri*. 1.Kitap. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pazarcı, H. (2005). *Uluslararası hukuk dersleri*. 3. Kitap (Gözden Geçirilmiş 4. Bası. Ankara: Turhan Kitabevi).

Pazarcı, H (2015). *Uluslararası hukuk dersleri*. 3. Kitap. 5. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.

Pazarcı, H. (2017). *Uluslararası hukuk*. 16. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.

Phillipson, C. (1911). *The international law and customs of ancient greece and rome*. Cilt: 1.

Potyemkin, V. (2015). *Uluslararası ilişkiler tarihi-1 (Diplomasi Tarihi)*. Çeviren: Attila Tokatlı. Evrensel Basım Yayın. 2. Basım.

Reçber, K. (2011). *Diplomasi ve konsolosluk hukuku*. Bursa: Dora Yayınevi.

Reçber, K. (2016). *Uluslararası hukuk*. 2. Baskı. Bursa: Dora Yayınevi.

Robert, M. (1991). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi I*". Çevirmen: TANİLLİ, Server. İstanbul: Say Yayınları.

Shearer, IA. (1994). *Starke's International Law*. Eleventh Edition, Butterworths, University of Sydney.

Steensgaard, N. (1967). *Consuls and Nations in the Levant from 1570-1650*. In Scandinavian Economic History of Review XV.

Sur, M. (2017). *Uluslararası hukukun esasları*. 11. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.

Şahbaz, İ. (2016) *Açıklamalı ve içtihatlı Türk Ceza Kanunu*. 2. Cilt. Ankara: Yetkin Yayınları.

Şişman, A. (2011). *Osmanlı-Fransız İlişkileri 1740-1789 (Konsolos Arzlarına Göre)*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi. s. 96.

Toluner, S. (1996). *Milletlerarası hukuk dersleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Ulbert, J. (2006). *Gérard Le Bouëdec (ed.); La fonction consulaire à l'époque moderne. L'affirmation d'une institution économique et politique*" (Modern Çağ'da Konsolosluk İşlevi, Ekonomik ve Politik Sonuçları) (1500-1700), Rennes: Presses Universitaires de Rennes.

Unat, F. R. (1987). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzun, E, Uzun, E, Şimşek, G.E ve Tütüncü, A. N. (2012). *Uluslararası Hukuk-1*. 1. Baskı. Anadolu Üniversitesi Yayınları-1. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Ünal, Ş. (2005). *Uluslararası hukuk*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Wallace, R. ve Ortega, O. M. (2009) *International Law*. 6. Bası. Sweet & Maxwell.

Yaşar, O. Gökcan, H.T ve Artuç, M. (2014) *Yorumlu-uygulamalı Türk Ceza Kanunu*. 2. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.

Yaşar, O. (2011). *Ceza Muhakemesi Kanunu*. 1. Cilt. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Zabunoğlu, H. G (2018). *Günümüzde ulus-devlet*, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı:1, s. 548.

Zafer, H. (2016). *Ceza hukuku genel hükümler*. 6. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.